

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivního studia

Diplomová práce

Bc. Jana Jakubská

Z dějin lesního družstevnictví v českých zemích. Lesní družstvo obcí v Příbyslavi (1930–1959)

To the history of forest cooperatives in the Czech lands. The Forest
cooperative in Příbyslav (1930–1959).

Praha 2024

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Šouša, CSc.

Poděkování

Za trpělivost, cenné rady a vlídné usměrňování při psaní této diplomové práce i v mém profesním životě děkuji svému vedoucímu diplomové práce doc. PhDr. Jiřímu Šoušovi, CSc.

Rubikovu kostku poznání by se nepodařilo složit bez vstřícných pracovníků archivů, muzeí a knihoven, kteří mi obětavě otvírali cestu k pramenným a literárním zdrojům. Díky patří zejména pracovnícům badatelny Národního archivu ČR a Národní knihovny ČR, PhDr. Pavlu Dufkovi, Ph.D., Mgr. Josefu Kindlovi a Mgr. Vítu Křesadlovi.

Za grafické ztvárnění rekonstrukční mapy lesních ploch a členských obcí zkoumaného družstva děkuji své kolegyni MgA. Kateřině Závodové.

Rovněž děkuji za trpělivost a podporu během celého studia své rodině, přáteli a blízkým přátelům, kteří s dějinami Lesního družstva v Přibyslavi strávili několik let.

Zvláštní poděkování náleží brněnskému historikovi PhDr. Gustavu Novotnému, CSc., jehož podnětné připomínky i publikace mě již několik let provázejí na dobrodružné cestě lesnickou historií.

V neposlední řadě bych na tomto místě ráda vyjádřila vděčnost své vysokoškolské učitelce doc. PhDr. Ivaně Ebelové, CSc., za její podporu při studiu a všem vyučujícím Katedry pomocných věd historických a archivního studia FF UK za vytváření atmosféry takřka rodinného zázemí, díky čemuž se studium prestižního oboru stalo nejen výsadou, ale i radostí.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 3. ledna 2024

Bc. Jana Jakubská

Abstrakt

Předkládaná diplomová práce mapuje v nárysu historický vývoj, legislativní základnu a organizaci českého lesního družstevnictví coby pohříchu pramálo zmapovaného střípku pestré mozaiky dějin družstevnictví. Především však skládá podrobný obraz třicetileté existence Lesního družstva obcí se sídlem v Příbyslavi u Havlíčkova Brodu, které bylo od 30. let minulého století jedním z největších a nejúspěšnějších družstev této kategorie v českých zemích. Postupně se tak stalo vzorovým družstvem a garantem pro ostatní podniky obdobného charakteru. Pramenný výzkum dovolil rovněž drobné biografické sondy a diplomatické zkoumání úředních písemností vzešlých z provozu studovaného podniku. Stanovený cíl se opírá o rozbor archivních pramenů, dobového tisku a odborné literatury, provedený na základě metodologického zázemí hospodářských dějin v kombinaci s využitím dalších historických a statistických metod. Časový rámeček integrální části práce je vymezen obdobím let 1930–1959, tedy dobou právní existence analyzovaného družstva. V případě ozřejmění formování lokálních snah o založení družstva je spodní časová hranice doplněna skutečnostmi z období před vznikem první Československé republiky čili před rokem 1918.

Klíčová slova

dějiny, lesní hospodářství, družstva lesní, české země, Příbyslav, 20. století

Abstract

The presented diploma thesis outlines the historical development, legislative basis and organization of Czech forest cooperatives as a sadly scarcely mapped fragment of the colorful mosaic of the history of cooperatives. Above all, however, it provides a detailed picture of the thirty-year existence of the Forestry Cooperative of Municipalities residing in Přebyslav near Havlíčkův Brod, which was one of the largest and most successful cooperatives of this category in the Czech lands since the 1930s. It gradually became a model cooperative and a guarantor for other businesses of a similar nature. Source research also allowed small biographical probes and diplomatic examination of official documents arising from the operation of the studied company. The set goal is based on an analysis of archival sources, contemporary press and specialist literature, carried out on the basis of the methodological background of economic history in combination with the use of other historical and statistical methods. The time frame of the integral part of the work is defined by the period 1930–1959, i.e. the period of legal existence of the analyzed cooperative. As far as clarifying the formation of local efforts to establish a cooperative is concerned, the lower time limit is supplemented by facts from the period before the establishment of the first Czechoslovak Republic, i.e. before 1918.

Key Words

history, forest management, forest cooperative, Czech lands, Přebyslav, 20th century

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Rozbor pramenů a literatury.....	11
2.1. Prameny.....	11
2.2. Literatura.....	18
3. Metodologická východiska a pojmy.....	36
4. Vývoj a organizace lesního družstevnictví v českých zemích od roku 1918 do poloviny 20. století.....	42
4.1. Počátky formování lesního družstevnictví.....	42
4.2. Vývoj lesního družstevnictví v letech 1918–1938	51
4.3. Zásadní momenty oklešťování autonomie lesního družstevnictví po roce 1938	67
5. Lesní družstvo v Příbyslavi.....	81
5.1. Několik slov o Příbyslavsku a jeho lesním bohatství	81
5.2. Okolnosti vzniku Lesního družstva Příbyslav	92
5.3. Vývoj a konsolidace Lesního družstva v Příbyslavi v prvním decenniu trvání	112
5.4. Správa Lesního družstva Příbyslav za německé okupace	135
5.5. Boj proti zestátnění Lesního družstva Příbyslav po roce 1945.....	146
5.6. Stručný exkurz do písemností Lesního družstva Příbyslav	157
5.7. Lesníci Jaroslav Bezpalec a Jan Frič	163
6. Závěr	169
7. Přílohy	177
8. Seznam použitých zkratk.....	186
9. Seznam pramenů a literatury	187
9.1. Prameny	187
9.2. Literatura	191
9.3. Internetové zdroje	210
10. Seznam příloh.....	219
11. Seznam tabulek užitých v textu	221
12. Seznam grafů užitých v textu	223
13. Rejstřík.....	224
13.1. Rejstřík jmenný	224
13.2. Rejstřík místní	226

MOTTO

„Lesní družstevnictví objevuje se totiž jako občasná nákaza v dosti pravidelném období na pořadu jednání různých institucí a korporací, lesnickými otázkami se zabývajících. Řadu let odpočívají lesní družstva v klidu zapomenutí. Náhle najde se objevitel, upozorní na nový problém lesních družstev, svolají se porady, jichž výsledek jest usnesení, že se něco musí stát, nestane se nic, a lesní družstva ozdobená novými resolucemi a usneseními uloží se znovu k spánku a čekají jako Šípková Růženka zase několik let na svého objevitele. A historie se opakuje.“

Jan Frič, „spiritus agens“ meziválečného českého lesního družstevnictví

1. Úvod

Lesní družstevnictví patří v soudobém výzkumu k pozapomenutým segmentům dějin družstevnictví českých zemí, přitom jej však v minulosti charakterizoval intenzivní zájem odborných lesnických kruhů i masivní obliba praktikujících lesníků. Vznik a vývoj lesních družstev, přináležejících našemu území, se na jedné straně vyznačuje přirozenou rozdílností od hlavních forem zemědělského družstevnictví daných svébytným vymezením jejich provozu, na druhé straně lze u nich sledovat mnohé společné rysy a trendy vývoje tohoto družstevního hnutí.

Myšlenky kooperace zajišťující racionální hospodaření v lesních porostech se začaly ve středoevropském prostoru objevovat od druhé poloviny 19. století v reakci na snahu o dosažení maximální rentability a účelné správy malých lesních ploch. V českých zemích došlo k jejich uskutečňování během první Československé republiky v návaznosti na proměny vlastnických vztahů k lesům, zapříčiněné realizací meziválečné pozemkové reformy. Doba rozkvětu lesního družstevnictví nastala po roce 1947, kdy se na základě přidělů lesů z revize první pozemkové reformy utvářela hlavně lesní družstva obcí. Definitivní zánik lesního družstevnictví přinesla etatizace majetku lesních družstev v roce 1959. V 90. letech 20. století došlo k jejich obnovení, a tak v České republice dnes vyvíjí činnost již několik desítek lesních družstev, mezi nimi i obnovené Lesní družstvo obcí Příbyslav, jež navázalo na svoji úctyhodnou předchozí etapu.

Ke zvolení tématu předkládané diplomové práce vedlo autorku několik zásadních faktorů. Uvědomila si, že archivní soubory Národního zemědělského muzea (dále též NZM) poskytují hodnotné podklady pro studium dějin lesního družstevnictví a jejich zpracování dovoluje upozornit odbornou veřejnost i další zájemce na toto vcelku atraktivní a soudobou badatelskou obcí opomíjené téma. Dále její zájem směřoval do oblasti Českomoravské vrchoviny, vyznačující se silně rozvinutým lesním družstevnictvím, a k analyzovanému Lesnímu družstvu Příbyslav (dále též LD Příbyslav), jež bylo v době své existence jedním z největších lesních družstev, příkladem pro ostatní podniky tohoto charakteru, a v důsledku provozu taxační kanceláře často také jejich odborným poradcem.

Časové vymezení tématu nás zavádí do specifické etapy československých dějin, kdy jsou v chronologickém a geografickém kontextu sledovány proměny lesního družstva, zasazené do turbulentního příběhu několika změn státoprávního a společenského uspořádání. Zjištěné poznatky jsou dále podle možnosti konfrontovány s obecným vývojem československého lesnictví a družstevnictví.

Proponované téma bylo až doposud veřejnosti pouze nastíněno prostřednictvím několika drobných příspěvků. Nejnověji se mu věnovala autorka tohoto textu v referátu, předneseném na mezinárodním družstevním sympoziu konaném v Praze v dubnu 2022, kde

představila část výzkumu z této práce. Byť se jedná o marginální zlomek dějin družstevního hnutí, respektive o dějiny jednoho podniku, lze se domnívat, že pramenná základna dává šanci postihnout v tuzemském kontextu nejen základní trendy lesního družstevnictví na našem území, ale i jeho lokální specifika. Vyvstává tak před námi řada otázek, které je možné shrnout do dvou dílčích okruhů.

První tematický okruh směřuje k pokusu o zmapování obecných rysů lesního družstevnictví na území českých zemí, nastínění jeho historického vývoje, organizace a legislativní opory, s přihlédnutím k případným lokálním specifikům zkoumaného regionu.

Druhý tematický okruh se vztahuje již k samotnému Lesnímu družstvu Příbyslav coby objektu primární analýzy. Jelikož se jedná o první zevrubnější práci k dějinám tohoto družstva, meritum předkládané diplomové práce se pokouší o analýzu jeho hospodářské činnosti, rekonstrukci jeho podnikatelských aktivit i organizační struktury družstva a definování zásadních vývojových chronologických milníků. Pokud to pramenná základna umožnila, reflektovány byly i změny klíčového dokumentu družstva, tedy stanov. V následujících pasážích bude učiněn pokus analyzovat tato zjištění a následně je zasadit do širšího historického kontextu.

Ke vzniku LD Příbyslav, respektive realizaci lesní pozemkové reformy na velkostatku Zámek Žďár, se váží doplňující výzkumné cíle. Jaké byly zájmy tamějších lokálních elit? Existovala zde personální či jiná vazba na klíčové regionální podniky? Vznikalo toto družstvo v gravitaci k některé z politických stran první Československé republiky? Pokud ano, byl tento zájem o založení družstva výhradně politický, a to i za cenu případných ekonomických ztrát? Ovlivňovala politická orientace družstva jeho hospodaření?

Nemalá část této případové studie cílí na organizační strukturu družstva a snaží se postihnout vazby mezi jeho jednotlivými orgány a zaměstnanci. Docházelo často k personálním obměnám klíčových orgánů družstva? Mělo LD Příbyslav stabilní zaměstnaneckou základnu?

Stranou nezůstává ani otázka členské základny družstva. Co členství v družstvu přinášelo? Jakým způsobem ovlivňovali zástupci členských obcí dění uvnitř družstva? Jaká byla klíčová funkce analyzovaného lesního družstva?

Nelze opomenout ani vnější vztahy LD Příbyslav, a to například s ostatními lesními družstvy, návaznost družstva na regionální ústavy, personální provázanost jeho členů s odbornými lesnickými uskupeními či spolupráce družstva se vzdělávacími a osvětovými institucemi a ústavy.

Záležitosti hospodářské efektivity LD Příbyslav a odboje na Českomoravské vrchovině byly v rámci této diplomové práce rozebrány pouze okrajově. Výzkum uzavírá stručný exkurz

do písemností analyzovaného družstva a biogramy nejdůležitějších osob, podílejících se na jeho hospodaření.

2. Rozbor pramenů a literatury

2.1. Prameny

Prameny nevydané

Zvolené téma a zorný metodologický úhel do značné míry determinují pramennou základnu, jejíž výzkum naráží na obvyklé limity historikovy práce – omezený přístup k některým archivním souborům, jejich torzovité dochování či zúženou výpovědní hodnotu analyzovaného materiálu. Lze ji rozdělit na archiválie fondů ústřední roviny (státních úřadů), fondy státní správy a samosprávy (na úrovních okresní a místní), fondy soukromých subjektů (zkoumané družstvo), osobní fondy zainteresovaných aktérů a marginálie (například fondy a sbírky zahrnující primárně grafické a fotografické dokumenty či instituce uchováající elaboráty historického průzkumu lesů). Vzhledem k převažujícímu regionálně vymezenému charakteru diplomové práce představuje stěžejní pramenný pilíř fond uložený ve Státním oblastním archivu v Hradci Králové, dále pak fondy územně příslušných okresních archivů (SOkA Žďár a SOkA Havlíčkův Brod), a archivní soubory z Archivního fondu NZM.

Výchozí opěrný bod výzkumu tvoří unikátní fond Lesní družstvo Přibyslav (1920–1959) o rozsahu 3,30 bm, spadající pod kuratelu Státního oblastního archivu v Hradci Králové.¹ V roce 1979 jej uspořádali archiváři Jana Hudcová a Zdeněk Šolle, inventář sepsala Věra Sekotová. Fond obsahuje 192 inventárních, 107 evidenčních jednotek a vnitřně je členěn do několika věcných skupin (knihy, spisy, účetní materiál, ostatní materiál a mapy). K poskládání pestré mozaiky střípků zachycujících správní a hospodářský vývoj družstva přispěly jmenovitě knihy protokolů valných hromad družstva (1931–1953), protokoly o schůzích představenstva (1932–1954), výroční zprávy (1931–1951), stanovy, spisový materiál, porostní mapy a lesní hospodářské plány (1932–1949). Díky pohnutému období protektorátní správy družstva a periodickým skartacím písemností, probíhajícím zhruba v desetiletých intervalech, však vykazují tyto archiválie značnou mezerovitost. Proto bylo při vzniku této studie využito několika dalších archivních fondů, k nimž patří například osobní fond Jaroslava Bezpalice (1898–1957),² ředitele LD Přibyslav, a osobní fond Jana Friče (1883–1971), nestora českého lesního družstevnictví.³ Frič působil v letech 1931–1935 jako technický poradce družstva, což

¹ Státní oblastní archiv v Hradci Králové, fond (dále jen f.) Lesní družstvo Přibyslav.

² Archivní fond Národního zemědělského muzea (dále jen Archiv NZM), Osobní fond (dále jen OF) Jaroslav Bezpalec.

³ Archiv NZM, OF Jan Frič.

si zopakoval i během německé okupace po zatčení Jaroslava Bezpalice gestapem. Na léta své součinnosti s analyzovaným družstvem vzpomíná ve svých pamětech.⁴ O blízkém vztahu s Bezpalcem, který trval i po ukončení spolupráce Jana Friče s LD Příbyslav, jakož i o vykreslení pozadí formování družstva a jeho postupné hospodářské konsolidaci vypovídá intenzivní korespondence obou původců.⁵ Osobní fond Jaroslava Bezpalice sestává z půl běžného metru archiválií z období let 1930–1957, což téměř přesně koresponduje s působením zůstavitele v lesním družstvu. Nejrozsáhlejší a v souvztažnosti k tématu nejcennější část fondu tvoří osobní a úřední korespondence z let 1930–1955.⁶ Pro potřeby diplomové práce se nabízela možnost využít Bezpalcovy dopisy s Janem Fričem, Karlem Bakeschem (ředitelem velkostatku Zámek Žďár), Richardem Halíkem (právníkem zastupujícím LD Příbyslav), Kamilem Francem (předsedou Lesního družstva Ledec nad Sázavou) a lesnickými odborníky či pedagogy (např. Josefem Sigmondem). K ozřejmění některých klíčových milníků družstva napomohlo studium korespondence se zástupci českých a moravských lesních družstev a státních ústředních orgánů (Ústřední rada družstev, ministerstvo zemědělství...). Příležitostně se ve fondu objevují dopisy odrážející Bezpalcovu účast v odboji za německé okupace Československa a úlohu LD Příbyslav, poskytujícího materiální i personální zázemí lokálním odbojovým složkám. Stranou nezůstává ani zlomková registratura družstva, opatřená zůstavitelovými poznámkami. Zásadním zdrojem ukazatelů počátečního hospodaření se staly archiválie „vyčísľující“ následky kalamity na Českomoravské vrchovině v letech 1930–1933 (průběh kalamity, škody, zpracování kalamitního dřeva a jeho následného prodeje).⁷ Jaroslav Bezpalec stál od roku 1934 v čele taxační kanceláře LD Příbyslav, která sestavovala lesní hospodářské plány pro lesní družstva Českomoravské vrchoviny. Z její činnosti vzešel karton písemností tvořený kvalifikovanými odhady těchto lesních družstev a velkostatků, doplněný řadou odhadních tabulek a tiskopisů.⁸ Osobní fond tak skýtá zázemí pro studium vzniku a formování mnoha dalších lesních družstev, převážně z území Českomoravské vrchoviny. Z těchto rozmanitých archiválií měly největší význam pro sledované téma stanovy lesních družstev, jejich lesní hospodářské plány, výroční zprávy, těžební přehledy a porostní mapy. Při zpracování

⁴ S přihlédnutím k subjektivnímu zabarvení memoárového pramene, a tedy k jeho určité ambivalentní výpovědní hodnotě, nabízí využitelnou alternativu k objasnění vztahů Jana Friče se zaměstnanci lesního družstva a jejich osobní angažovanosti při utváření tohoto podniku. Archiv NZM, OF Jan Frič, karton (dále jen kart.) 3, inv. č. 8796, Paměti, kapitola Lesní družstvo, nedatováno, s. 152–160.

⁵ Tamtéž, kart. 4, inv. č. doplnit, osobní korespondence, 30. – 40. léta 20. století, 420 dopisů.

⁶ Archiv NZM, OF Jaroslav Bezpalec, kart. 3, inv. č. 4695, korespondence úřední a osobní.

⁷ Tamtéž, kart. 2, inv. č. 6945.

⁸ Jaroslav Bezpalec vytvořil vlastní odhadní tabulky, které byly dle jeho slov: „[...] zjednodušené, oproštěné od dat, která se v Čechách nevyužívají v praxi, rozšířeny o dřeviny.“ Tamtéž, kart. 4, inv. č. 8642, Koncept dopisu Jaroslava Bezpalice neznámému adresátovi, 15. 9. 1946.

diplomové práce nebylo možné obejít zůstavitelovy poznámky k přednáškám, referáty a písemné podklady k proslovům, výrazně přesahující geografický rámec vymezený působností zkoumaného družstva. Podávají poučení o poměrech panujících v lesních družstvech na území českých zemí, o historii lesního družstevnictví, o průběhu první a druhé pozemkové reformy v závislosti na proměně vlastnických vztahů lesních ploch a o historii obchodu se dřevem.⁹ Oba fondy jsou uloženy v Archivu NZM a jejich studiem lze rekonstruovat nejen historii charakterizovaného lesního družstva, ale i vznik a vývoj lesního družstevnictví na našem území vůbec.

V Archivu NZM se rovněž nachází torzovitý fond Lesní družstvo Příbyslav,¹⁰ jehož dokumenty vážící se k registratuře družstva vhodně doplňují mnohdy kusé informace, získané v ostatních archivních fondech. Tyto písemnosti byly patrně zhruba v 80. – 90. letech 20. století vyčleněny z fondu výše zmíněných družstevních aktérů Jaroslava Bezpálce a Jana Friče. Dochovaly se v něm například kompletní výroční zprávy družstva, pomocné knihy s výsledky družstevního hospodaření v letech 1931–1954 a četná korespondence vykreslující zásadní milníky ve vývojové linii LD Příbyslav. Novodobým nástupcem LD Příbyslav, zestátněného v roce 1959, se stalo Lesní družstvo obcí se sídlem v Příbyslavi. Bylo obnoveno v roce 1995 a disponuje rozsáhlým elektronickým archivem skenů dobových fotografií, sahajících až k datu vzniku jeho historického předchůdce.¹¹ Ucelený přehled o personálním složení LD Příbyslav podává intaktně dochovaná družstevní matrika ze 40. let 20. století. Doplnuje ji šanon nazvaný „Osobní“, ve kterém je dle abecedního indexu shromážděna veškerá personální agenda bývalého lesního družstva. K informačním pokladům tohoto archivu náleží i deník hajného Františka Kreisingera,¹² mapující období od jeho nástupu k družstvu až po tragickou smrt v roce 1945. Ostatní písemnosti nacházející se v archivu současného lesního družstva byly zkopírovány z výše zmíněných fondů.¹³

Archiválie vztahující se ke zmapování kalamity na velkostatku Zámek Žďár, zpracované v rámci inspekce Josefa Opletala v říjnu roku 1931, zůstávají prvořadým pramenem

⁹ Tamtéž, kart. 1, inv. č. 5697, přednášková a osvětová činnost.

¹⁰ Archiv NZM, f. Lesní družstvo Příbyslav.

¹¹ Lesní družstvo obcí se sídlem v Příbyslavi (dále jen LDO Příbyslav), Sběrka fotografií a stará registratura.

¹² František Kreisinger (†1945), adjunkt lesní správy Ransko. Dne 23. ledna 1945 byl zatčen gestapem a uvězněn v pevnosti Terezín, kde v květnu téhož měsíce zemřel na skvrnitý tyfus.

¹³ Ve fondech Archivu NZM lze vysledovat dobu, kdy ke studiu tamějších fondů a jejich následné duplicitě došlo. O obnovení lesních družstev v 90. letech 20. století se zasloužil významný lesnický odborník Otakar Kokeš, mimo jiné někdejší pracovník Československého zemědělského muzea (dnešní NZM). Znal jejich historii a využíval výsledky své mimořádné obezřetnosti k boji za restituce lesních majetků obcím a městům. Trojice zaměstnanců současného lesního družstva s ním spojila své síly a hájemství archivu NZM jim posloužilo jako argumentační pramenná základna.

poznání začátků hospodaření lesního družstva.¹⁴ Patří k nim Opletalova obširná zpráva o výsledku inspekce a dále sbírka 31 skleněných negativů téhož autora.¹⁵ Rozsáhlé fotoalbum dokumentující následky této kalamity je uloženo v archivu Státního školního podniku Křtiny.¹⁶

Relevantní srovnávací materiál pro praktické záležitosti formování a počáteční činnost analyzovaného družstva poskytují fondy úřadů samosprávy obcí, tvořících jeho členskou základnu, uložené v územně příslušných okresních archivech. Tato agenda je výrazněji dochována například v archivních souborech Státního okresního archivu ve Žďáru nad Sázavou (dále jen SOkA Žďár). Jde o archiválie uložené ve fondech příslušných obcí týkajících se přijetí dané obce za člena družstva, na což se vázala rozsáhlá písemná agenda – žádosti o půjčky u peněžních ústavů, žádosti o schválení využití části kmenového obecního jmění k zaplacení členských příspěvků, zápisy z jednání obecní rady, schvalování návrhů obecní rady obecní finanční komisí, obecní vyhlášky, korespondence s nadřízenými orgány a lesním družstvem nebo zápisy ze zasedání obecních zastupitelstev. Některé z archivů těchto obcí obsahují dokumenty pouze v řádu několika desítek evidenčních jednotek,¹⁷ jiné nabízejí komplexnější badatelskou základnu.¹⁸ Základ práce pro období po roce 1945 ztělesňují fondy jednotlivých MNV a jim nadřízených ONV. V mnoha případech se jedná o pouhé fragmenty, avšak překvapivě vysoké výpovědní hodnoty.¹⁹

Výzkum lesní pozemkové reformy a lesního družstevnictví českých zemí se primárně opírá o klíčové úřední prameny centrálních institucí, podílejících se na jeho vzniku, utváření a likvidaci. Z provenience Státního pozemkového úřadu (dále jen SPÚ), pověřeného přímým řízením pozemkové reformy, informují o pozadí vzniku lesní reformy a utváření prvorepublikových lesních družstev archiválie fondů SPÚ Spisy všeobecné a SPÚ Vlastnické soubory velkostatků, uložené v Národním archivu ČR (dále jen NA).²⁰ Tyto jedinečné fondy soustřeďují archiválie týkající se ocenění velkostatků a následných zbytkových statků,²¹ vypovídají o zdlouhavých vyjednáváních pozemkového úřadu s vlastníky, uchazeči a

¹⁴ Tamtéž, kart. 2, inv. č. 6547.

¹⁵ Archiv NZM, fond Josef Opletal, kart. 4, inv. č. 4569; Sbírká NZM, podsbírká Fotoarchiv, skupina Lesnictví.

¹⁶ Archiv Školního lesního podniku Masarykův les Křtiny, album Kalamita Příbyslav 1930. Fond obsahuje soubor 42 Opletalových alb, jež zinventarizoval lesník Jiří Truhlář (1933–2020).

¹⁷ SOkA Žďár nad Sázavou, f. Archiv obce Stržanov, kart. 4, inv. č. 33, 1930–1941. Fond představuje příklad intaktního dochování materiálu mapujícího přípravný výbor pro lesní pozemkovou reformu na velkostatku Zámek Žďár.

¹⁸ Tamtéž, f. Archiv obce Malá Losenice, kart. 1, inv. č. 24; Tamtéž, f. Archiv města Žďár, kart. 269, inv. č. 413.

¹⁹ Tamtéž, f. ONV Žďár.

²⁰ NA Praha, f. SPÚ – Vlastnické soubory velkostatků; Tamtéž Spisy všeobecné.

²¹ Ke zbytkovým statkům např. KUBŮ, Eduard – ŠOUŠA, Jiří, Zbytkový statek. Od ekonomického produktu pozemkové reformy k symbolu jejího neřádu, in: HLAVAČKA, Milan (ed.), Symboly doby. Historické eseje. Praha 2019, s. 367–393.

nabyvateli záboru, informují o vyjednávací strategii zainteresovaných subjektů a uchovávají tržové smlouvy, mnohdy i plánovou či fotografickou dokumentaci. Dle upozornění archiváře Pavla Dufka zpřesňují mnohdy chybné statistické údaje, z nichž některé vyšly tiskem v dobových publikacích.²² Částečně je možné pro výzkumný cíl této práce využít archiválie fondu SPÚ – Spisy všeobecné k podchycení údajů o přidělu lesní půdy.²³ Jako neobyčejně přínosná se ukázala druhá část fondu SPÚ – Vlastnické souboru velkostatků, oddíl C, sestávající z písemností úředních správ a trvalých dozorů na záboru. Kromě těchto archiválií je zde uložena kompletní řada protokolů ze zasedání Pětičlenného přípravného výboru LD Příbryslav, jež se v institucionálním fondu tohoto podniku až na jednotliviny nedochovala.²⁴

Doplnění rudimentární pramenné základny k činnosti družstva v tíživých 50. letech 20. století a bouřlivých okolností jeho zestátnění v roce 1959 zprostředkovává fond Ústřední správy družstevních lesů, ustanovené na základě dohody Ústřední rady družstev s Ministerstvem lesů a dřevařského průmyslu prostřednictvím vyhlášky č. 302/1953 Sb. ze dne 14. 1. 1953.²⁵ Kromě materiálů statistického charakteru a plánování činností těžebních a zalesňovacích prací jednotlivých lesních družstev seznamují tyto archiválie s plány jejich etatizace, probíhající již od doby vzniku této instituce.²⁶

„Zákulisní“ pozadí činnosti poradních sborů pro vznik a realizaci lesní pozemkové reformy a utváření oborového družstevnictví vykresluje materiál spolkových fondů, jakož i osobních fondů aktérů podílejících se na realizaci lesní pozemkové reformy a implementaci principů lesního družstevnictví v prostředí českých zemí. Nejvíce takových fondů spravuje archiv NZM. Jedná se o již zmiňované osobní fondy Jaroslava Bezpalce a Jana Friče, dále o fondy Otakara Kokeše (1910–1995) a Antonína Holuba (1865–1955), významných teoretiků lesního družstevnictví, a v neposlední řadě již zmíněný fond Josefa Opletala (1863–1953), vysokoškolského pedagoga a prvního generálního ředitele Československých státních lesů a statků.²⁷ Josef Opletal se společně s Theodorem Mokřým (1857–1945), Josefem Sigmondem (1868–1956) a dalšími lesnickými historiky a pedagogy v roce 1926 vyjadřoval k realizaci lesní pozemkové reformy.²⁸ Ze spolkových fondů téhož uložení dlužno zmínit například fond

²² V případě údajů zpracovaných prezidentem SPÚ Janem Voženílkem (1888–1953). Srov. VOŽENÍLEK, Jan, *Předběžné výsledky československé pozemkové reformy*. Země Česká a Moravská, Praha 1930.

²³ NA, f. SPÚ – Spisy všeobecné, kart. 101, přiděl lesů.

²⁴ NA, f. SPÚ – Vlastnické soubory velkostatků, L 278 velkostatek Polná-Příbryslav-Žďár, oddíl C6 Úřední správy a trvalé dozory.

²⁵ NA, f. Ústřední správa družstevních lesů.

²⁶ Tamtéž, zejména kart. 1, inv. č. 1, 3; kart. 2, inv. č. 5, kart. 3, inv. č. 6, 8; kart. 4, inv. č. 13, 8 a kart. 59, inv. č. 32.

²⁷ Archiv NZM, OF Otakar Kokeš; Tamtéž, OF Antonín Holub; Tamtéž, OF Josef Opletal.

²⁸ Archiv NZM, OF Theodor Mokřý; Tamtéž, OF Josef Sigmond.

Ústřední jednoty československého lesnictva s bohatým přípravným materiálem k lesní pozemkové reformě a její legislativní opoře.²⁹

Za účelem podání uceleného obrazu správního rozvrstvení analyzovaného regionu byly prostudovány archiválie z fondů SOkA Havlíčkův Brod a SOkA Žďár nad Sázavou.³⁰

V neposlední řadě sehrály konstruktivní úlohu při zpracování tématu historické průzkumy lesů a jednotliviny uložené v archivních souborech tuzemských paměťových institucí.³¹ Průzkumy vznikaly od 60. do 80. let 20. století v Ústavu pro hospodářskou úpravu lesů a pod záštitou Státního ústředního archivu (dnešní NA). Jejich autoři se rekrutovali z řad kvalifikovaných archivářů a historiků, šlo tedy o seriózní regionální studie, opírající se o znalost pramenné základny územně příslušných celků.³² Průzkumy měly za úkol ozřejmit vývoj lesního hospodářství daného celku, sledovat původní porostní skladbu lesa a introdukované dřeviny.³³

Badatelské výpravy do nezpracovaného archivu Muzea družstevnictví a dále do fondů Česká lesnická jednota, Ústřední ředitelství státních lesů a statků, Svaz zemědělství a lesnictví pro Čechy a Moravu a Ministerstvo lesů a dřevařského průmyslu uložených v NA, nepřinesly žádné doplňující informace.³⁴

Z dosavadního je patrné, že pramenná základna institucionálního fondu družstva k sepsání jeho historie dostačovat nemohla, a její poměrně plastické vyličení bylo možné naskicovat kombinací materiálu získaného z několika výše uvedených archivních souborů. Tento postup vedl i k pokusu o formulaci obecného vývoje oborového družstevnictví. Význam nastíněné pramenné základny umocnil rovněž fakt, že soudobá sekundární literatura k tématu lesního družstevnictví až na sporé výjimky neexistuje.

²⁹ Tamtéž, fond Ústřední jednota československého lesnictva. Tento spolek vznikl transformací a rozšířením původní Jednoty českých lesníků zemí Koruny české, jejíž ustavující schůze se konala dne 6. 1. 1907. Ústřední jednota československého lesnictva byla založena na mimořádné valné hromadě dne 2. 2. 1919. Viz Archiv NZM, tamtéž.

³⁰ Např. SOkA Havlíčkův Brod, f. Okresní zastupitelstvo Příbryslav (dále jen OZ Příbryslav), úřední knihy 1923–1928; Tamtéž, f. Okresní zastupitelstvo Chotěboř, Protokoly ze zasedání, 20. – 30. léta 20. stol.

³¹ Např. Archiv NZM, Sbirka plakátů; Ústav pro hospodářskou úpravu lesů Brandýs nad Labem, NOVOTNÝ, Gustav – HORÁK, Karel, Historický průzkum lesů LHC Žďár, Brno a Žďár nad Sázavou 1968.

³² V rámci tohoto projektu vznikla rovněž interní databáze lesníků.

³³ K přiblížení tohoto fenoménu viz NOVOTNÝ, Gustav, Historický průzkum lesů v českých zemích a jeho nejvýznamnější představitel Ing. Emil Hošek, CSc. (1923–2000), Brandýs nad Labem 2011.

³⁴ Archiválie fondu Svazu zemědělství a lesnictví pro Čechy a Moravu skýtají možnost rozšíření této diplomové práce o činnost Lesohospodářského svazu Německý Brod, srov. NA, f. Svaz zemědělství a lesnictví pro Čechy a Moravu, kart. 18–19, Lesohospodářský svaz Německý Brod.

Prameny tištěné

K nastínění základní charakteristiky popisovaných velkostatků od 2. poloviny 19. do počátku 20. století byly využity schematismy Ignáce Tittla.³⁵ Pro 30. léta 20. století obdobně posloužil schematismus Rudolfa Lustiga a Františka Světničky.³⁶ Tyto údaje byly doplněny Topograficko-statistickým schematismem velkostatků v Království českém, vydaným na konci 19. století vlastním nákladem autora (Johanna Procházky).³⁷

Na zkoumané téma bylo v několika kapitolách nahlíženo prizmatem statistických údajů, umožňujících zachycení kvantitativních vývojových trendů a komparaci jak jednotlivých segmentů družstevnictví, tak analyzovaného družstva. Statistické prameny slouží zároveň jako podklad pro kvantitativní analýzu dat, nastiňujících plastičtější a reálnější obraz zkoumaného podniku a určujících jeho ekonomický význam.³⁸ Souhrnná data pro období do roku 1918 lze čerpat ze souvislé řady zpráv Zemského statistického úřadu pro Království České,³⁹ na kterou navazuje řada zpráv Státního úřadu statistického Republiky československé.⁴⁰ Jsou vázány po ročnících a obsahují velmi podrobné údaje, je však nutné počítat s pracným vyhledáváním. Data byla doplňována studiem příslušných statistických příruček.⁴¹ K analýze týkající se oborů zemědělství a lesnictví posloužily statistické ročenky, opatřené kontextuálním úvodem.⁴²

Detailnější statistické údaje segmentu lesního družstevnictví a lesnictví podávají příslušné řady edice Československá statistika.⁴³ Přínosné z hlediska rozložení lesní plochy za Rakousko-Uherska se rovněž ukázaly statistické příručky lesníka Jana Auerhana (1180–1942) a vysokoškolského pedagoga Miloše Burketa (1886–1957).⁴⁴ Ukazatele týkající se

³⁵ Pro Čechy srov. TITTL, Ignác, Schematismus velkostatků v království Českém, Praha 1894; TÝŽ, Schematismus a statistika statků velkých a rustikálních v království Českém, Praha 1906, s. 245–247. Pro Moravu srov. TITTL, Ignaz, Schematismus und Statistik des Grossgrundbesitzes, der landwirth. Industrien und landwirth. Lehranstalten in der Markgrafschaft Mähren und im Herzogtume Schlesien, Prag 1905, s. 93–94.

³⁶ LUSTIG, Rudolf – SVĚTNIČKA, František, Schematismus velkostatků v Čechách, Praha 1933.

³⁷ PROCHÁZKA, Johann F., Topographisch-Statistischer Schematismus des Grossgrundbesitzes im Königreiche Böhmen, Prag 1891.

³⁸ K období první Československé republiky srov. SLAVÍČEK, Jan, Oficiální statistické prameny z období První republiky jako prostředek zkoumání historie družstevnictví, in: Hospodářské dějiny 35/1, Praha 2021 s. 85–92.

³⁹ Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Königreiches Böhmen, Prag 1899–[1923].

⁴⁰ Zprávy Státního úřadu statistického Republiky československé, Praha 1920–1949.

⁴¹ Statistická příručka republiky Československé, Praha 1920–1932; Statistická příručka Československé republiky 1948, Praha 1948.

⁴² Statistická ročenka republiky Československé, Praha 1934–1959. Vydávání bylo přerušeno v letech 1939–1947 a 1949–1956. Pro období Protektorátu Čechy a Morava viz Statistisches Jahrbuch für das Protektorat Böhmen und Mähren = Statistická ročenka Protektorátu Čechy a Morava, Praha: Ústřední statistický úřad v Praze, 1941–1944.

⁴³ Neúvěrní družstva v republice Československé v roce 1930, Praha 1935, Československá statistika, svazek 108, řada X, Neúvěrní družstva, sešit 2; Výsledky statistického šetření o poměrech lesů v republice Československé dle stavu roku 1920, Praha 1925, Československá statistika, svazek 11, řada VIII, Statistika lesů; sešit 1.

⁴⁴ AUERHAN, Jan, Přehled nejdůležitějších statistických dat o lesích v Československé republice a o výrobě dřeva, Praha 1928; BURKET, Miloš, Cenění lesů a statistika lesní, Písek 1924.

družstevnictví, lesnictví a LD Příbyslav byly rovněž excerpovány z literatury a dobových příruček, rozvedených dále v textu.⁴⁵

Z období realizace první pozemkové reformy pocházejí statistiky z pera ředitele SPÚ Jana Voženílka, nicméně dle konstatování archiváře Pavla Dufka s řadou drobných omylů a nepřesností, jež lze precizovat formou studia výše uvedeného fondu SPÚ.⁴⁶

Právní rámec utváření lesního družstevnictví a zkoumaného lesního družstva nastínily normativní prameny, jejichž výčet je uveden v kapitole Seznam pramenů a literatury.

Dobový tisk

Nemalá role při studiu předestřené problematiky náležela regionálnímu dobovému tisku (např. Horácké listy), kde se podařilo získat poměrně jasnou představu o názorech, postojích a polemických reakcích místních aktérů, zájemců a veřejnosti před vznikem LD Příbyslav. Analyzované lesní družstvo se sporadicky objevilo i na stránkách periodika agrární strany Venkov, kde získalo pozitivní ohlasy, stejně jako lesní družstevnictví vůbec. Negativní stanoviska byla otištěna například v Českém slovu, Národních listech či Národní politice. Periodika vydávaná družstevními a lesními spolky a institucemi budou charakterizovány v příslušné tematické části této kapitoly.

2.2. Literatura

Předkládaná diplomová práce vznikla v pomyslném dialogu výše uvedených pramenů a doposud vydané literatury k dané problematice. Následující výčet publikací si rozhodně neklade za cíl být přehledem úplným. Zmíněny jsou převážně tituly, jež zásadním způsobem přispěly k metodologickému, regionálnímu a širšímu dějinnému ukotvení této případové studie.

Lesní družstevnictví a LD Příbyslav

Publikací o dějinách zemědělského družstevnictví má soudobý badatel k dispozici takřka nepřehledné množství. Vně této linie zůstávají lesní družstva jako specifické družstevní odvětví, odlišné svým charakterem a podstatou. Historie lesního družstevnictví zůstává v odborné literatuře doposud málo reflektovaným jevem.⁴⁷ Nejvíce písemných ohlasů

⁴⁵ S uceleným soubor statistických údajů, týkajících se lesnictví, je možné se seznámit v monografii Vladimíra Simanova. Srov. SIMANOV, Vladimír, České lesy v datech a číslech, Praha 2016.

⁴⁶ Pro potřeby diplomové práce představovala signifikantní zdroj zejména statistika z roku 1930, viz VOŽENÍLEK, J., Předběžné výsledky, c. d.

⁴⁷ Část této kapitoly byla prezentována na mezinárodním družstevním sympoziu a následně publikována ve stejnojmenné kolektivní monografii. Srov. JAKUBSKÁ, Jana, Lesní družstvo obcí se sídlem v Příbyslavi v kontextu utváření lesního družstevnictví v českých zemích, in: KUBŮ, Eduard – SLAVÍČEK, Jan (edd.), Ve

zabývajících se tímto fenoménem spadá do období přípravy odborného zázemí lesní pozemkové reformy a její následné realizace.⁴⁸ Redakce Národních listů uspořádala roku 1926 anketu o lesní pozemkové reformě, jejímž prostřednictvím oslovila lesnické odborníky. V názorech na přidělování zabrané půdy lesním družstvům panovala vzájemná shoda – přiděl lesních ploch družstevním útvarům neměl být přípustný, respondenti doporučili sdružování pouze slučováním již existujících drobných lesních parcel, kterým chyběla odborná lesní správa, v roli jakéhosi „sanačního“ prostředku.⁴⁹ Roku 1927 došlo k ustavení Poradního sboru československého lesnictva pro lesní a rybníční reformu, vzešlého z iniciativy Ústřední jednoty československého lesnictva. Rezoluce vyšla téhož roku tiskem.⁵⁰ K otázkám legislativy pozemkové reformy a možnostem její aplikace do lesnické problematiky se vyjadřovala řada členů tohoto spolku.⁵¹

Úvahy o realizaci lesní pozemkové reformy a možnostech využití lesního družstevnictví k odborné správě problematických malých lesních ploch plnily stránky mnoha odborných lesnických časopisů. Jejich autoři rovněž upozorňovali na neslučitelnost proklamovaných požadavků pozemkové reformy s racionálním lesním hospodařením.⁵² Nejvíce činní byli v této době Jan Frič a Antonín Holub, kteří shrnuli své časopisecké příspěvky v několika ucelených brožurách.⁵³ Přestože se jedná o zjevný propagační materiál lesního družstevnictví, nabízí oba autoři relevantní argumentaci a vhléd jak do historie našeho lesnictví, tak dobový obraz lesnické problematiky po vzniku Československa, včetně cenných statistických údajů, mnohdy přesahujících rámec prvorepublikových statistických ročenek. Oba autoři patřili k předním lesním odborníkům své doby, nebyli však historikové, a jejich práce tak postrádá metodologické ukotvení. Navzdory této skutečnosti však jejich publikace nezpochybnitelně

znamení svépomoci a solidarity: družstva, družstevní elity a politika ve střední Evropě druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století = In the sign of self-help and solidarity: cooperatives, cooperative elites, and politics in Central Europe in the second half of the 19th century and the first half of the 20th century, Praha 2023, s. 259–282, s. 260–261.

⁴⁸ Do té doby se myšlenka lesního družstevnictví čas od času vynořila na stránkách spolkových lesnických časopisů. Srov. MELICHAR, Alois, Družstva lesní, in: ZENKER, Josef (ed.), Spolkový časopis pro lesnictví, myslivost a přírodovědu, 1884, 5. sešit, s. 15–24. Navrhoval sloučit malé lesní plochy do většího, efektivněji obhospodařovaného celku.

⁴⁹ DĀŘENICKÝ, J., Lesní pozemková reforma s hlediska právního, národohospodářského, národního, sociálního a jiného, Praha 1926.

⁵⁰ KONŠEL, Josef, Pamětní spis o lesní a rybníční reformě, Praha 1927.

⁵¹ Např. DYK, Antonín, O vhodnosti dosavadních zákonů o pozemkové reformě ku provedení reformy lesní, in: KONŠEL, J., Pamětní spis o lesní a rybníční reformě, c. d.

⁵² Např. periodika Československý les či Lesnická práce.

⁵³ Srov. HOLUB, Antonín, Lesní družstevnictví: Lesohospodářská úvaha, Plzeň [1924]; TÝŽ, Lesní reforma: Národohospodářská úvaha, Plzeň [1923]; FRIČ, Jan, 20 let české lesnické organisace, Tábor 1927; TÝŽ, Důležitost lesního hospodářství v republice Československé, Praha 1921; TÝŽ, Hospodaření v malém lese, Praha 1947; TÝŽ, Lesní pozemková reforma, Praha 1927; TÝŽ, Péče o malý lesní majetek se zvl. zřetelem na lesní družstevnictví, Praha 1924; TÝŽ, Zvelebení malého lesního majetku, Praha: Český odbor zemědělské rady 1937.

spoluvytvářejí vědecký diskurz tehdejšího vnímání lesního družstevnictví odbornými kruhy, a lze je tedy považovat částečně za dobový pramen. Jan Frič i Antonín Holub na základně chronologicky uspořádaného narativního přístupu servírují čtenáři poctivou a vydatnou porci informací. Vzhledem k odlišnému legislativnímu rámci a dědictví historického vývoje se věnují primárně lesnímu družstevnictví českých zemí.⁵⁴ Důležitost výsledků německého a rakouského bádání na poli historiografie lesního družstevnictví, prezentovaných v publikacích Jana Friče, posiluje fakt komunikační a kulturní blízkosti těchto států k českému prostředí.

Jan Frič z pozice technického poradce a „otce zakladatele“ LD Příbyslav vyzdvihl význam a úspěšnost tohoto podniku v biografické publikaci *Velké vzory našeho lesnictví*. Odtud tuto informaci převzal a nedávno publikoval historik Vladimír Simanov.⁵⁵

V této době rovněž vznikala propagační materiál družstevních svazů či zájmových ústředí, napojených na různé politické strany. Jako praktický organizační rádce sloužily lesním družstvům zejména spisky Ústřední jednoty hospodářských družstev, příslušející agrární straně.⁵⁶

Z období boje o etatizaci lesního družstevnictví pocházejí některé tendenční spisky, nikoli prosté ideologizující rétoriky. I tak představují cenný dobový pramen, seznamující čtenáře s mechanismy zestátnování soukromých lesních ploch po roce 1945 a s nově se formujícími orgány jejich správy.⁵⁷

Lesní družstvo Příbyslav v roli největšího a vzorového podniku tohoto typu zmiňuje taktéž například významný lesnický historik Otakar Kokeš.⁵⁸ Z období boje za restituce lesního majetku obnovovaným družstvům pochází jeho článek týkající se rehabilitace fenoménu lesního družstevnictví.⁵⁹

Problematika družstevních hnutí jakožto systémových činitelů politického rozvrstvení se dostává do centra zájmu mnoha současných výzkumných projektů.⁶⁰ Ačkoli jsou jednotlivé

⁵⁴ K lesnímu družstevnictví na Slovensku, respektive k vývoji tamějšího lesnictví nejnověji viz STOCKMANN, Viliam, *Dejiny lesníctva na Slovensku: chronológia dejinných udalostí v oblasti ochrany lesa, vývoja štátnej správy lesného hospodárstva a vývoja štátnych organizácií lesného hospodárstva*, Bratislava 2016.

⁵⁵ Srov. FRIČ, Jan, *Velké vzory našeho lesnictví*, Praha 1958, s. 92–93; SIMANOV, Vladimír, *Dějiny lesnictví*, Praha 2022, s. 1038.

⁵⁶ Např. VACEK, Antonín, *Bilance družstevního podniku: praktický návod pro dozorní orgány družstev a družstevníky vůbec*, Praha 1922. Blíže k Ústřední jednotě hospodářských družstev a jejím čelním představitelům viz JAKUBEC, Ivan – RÁKOSNÍK, Jakub, *Ústřední jednoty hospodářských družstev (1896–1938). Charakteristika vedoucích činitelů*, in: KUBŮ, Eduard – ŠOUŠA, Jiří (edd.), *Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století*, Praha 2008, s. 342–378.

⁵⁷ KABELE, Jaroslav, *Lesní pozemková držba*, Praha 1956, s. 21–22.

⁵⁸ Srov. KOKEŠ, Otakar, *85 roků významného českého lesníka Dr.h.c. Ing. Jana Friče*, *Prameny historie zemědělství a lesnictví*, 1968, 4, s. 139.

⁵⁹ TÝŽ, *Lesní družstevnictví a dnešek*, *Lesnická práce*, 1991, roč. 70, č. 8, s. 238–241.

⁶⁰ Např. *Družstevnictví a politika za první Československé republiky (GA20-15238S)*.

segmenty družstevnictví v současné době podrobovány systematickému bádání, zůstává výzkum lesního družstevnictví v českých zemích, kromě konceptuální studie historika Gustava Novotného (*1959), teprve v počátcích. Tato studie je v souladu se svým názvem sice stručná, je však zde řečeno vše podstatné, a jak ostatně předestírá v závěru sám její autor, lze ji doporučit jako ideální odrazový můstek, otvírající dveře ke vzniku lokálních sond do dějin konkrétních lesních družstev, a vstupní text ke studiu dějin českého lesního družstevnictví.⁶¹

Zkoumanému družstvu byly věnovány v nedávné době dvě monografie, sepsané za účelem ozřejnění jeho nesporného historického významu a propagace Lesního družstva v Příbyslavi, obnoveného v 90. letech 20. století.⁶² Publikace obsahují bohatý ilustrační materiál, opírající se o bohatství archivu současného lesního družstva. Zároveň by textu prospělo bedlivější redakční čtení, neb obsahuje spoustu zbytečných typografických nešvarů. Ustavení LDO Příbyslav a osobnosti jeho ředitele, nazíraných optikou archivních pramenů, se dotkla autorka této práce.⁶³ Pokusila se rovněž prostřednictvím metod novověké genetické diplomatiky shrnout vnitřní strukturu zmíněného družstva a popsat tamější oběh písemností.⁶⁴

Shrnuté poznatky z kapitoly této diplomové práce týkající se vývoje lesního družstevnictví, literatury k lesnímu družstevnictví a okolností založení analyzovaného družstva byly prezentovány na mezinárodním družstevním sympoziu v dubnu roku 2022 na půdě NZM. V rezultujícím výstupu tohoto sympozia, kolektivní monografii nesoucí výstižný název „Ve znamení své pomoci a solidarity“, se tak zájemce o problematiku může mimo jiné seznámit s počátky vývoje lesního družstevnictví v českých zemích nazíranými optikou založení LD Příbyslav.⁶⁵

Letnou zmínku o lesních družstvech připomíná monotematické číslo Pramenů a studií zaměřené na Vývoj lesnictví v českých zemích v 1. polovině 20. století.⁶⁶ Vhodně je doplňují paměti Josefa Opletala, se zřejmým přihlédnutím k jejich subjektivnímu zabarvení, věnující se

⁶¹ Srov. NOVOTNÝ, Gustav, Lesní družstva a družstevnictví v Českých zemích, in: RAŠTICOVÁ, Blanka (ed.), Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 15. – 16. května 2002 věnovaný Lubomíru Slezákovi k 70. narozeninám, Uherské Hradiště 2002, s. 149–162.

⁶² KAMARÁD, Martin, Lesní družstvo obcí v Příbyslavi: historie a současnost, Příbyslav 2005; TÝŽ, Lesní družstvo obcí v Příbyslavi: 1930–2015, 1995–2015, Příbyslav 2015.

⁶³ JAKUBSKÁ, Jana, Životní osudy Jaroslava Bezpálce, zapomenutého tvůrce lesního družstevnictví v Čechách, na základě rozboru jeho osobního fondu, Prameny a studie, 2014, č. 54, s. 203–227; TÝŽ, Okolnosti vzniku Lesního družstva v Příbyslavi ve světle archivních pramenů, Prameny a studie, 2014, č. 54, s. 259–275.

⁶⁴ TÝŽ, Písemnosti lesních družstev na příkladu dochované registratury Lesního družstva obcí v Příbyslavi (1930–1959), Prameny a studie, 2015, č. 55, s. 97–113.

⁶⁵ Srov. JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo obcí, c. d., in: KUBŮ, E. – SLAVÍČEK, J. (edd.), Ve znamení svépomoci,, c. d., s. 259–282, s. 260–261.

⁶⁶ TLAPÁK, Josef – HOŠEK, Emil, Vývoj lesnictví v českých zemích v první polovině 20. století = Entwicklung der Forstwirtschaft in den böhmischen Ländern in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts, Prameny a studie, 1984, č. 26.

taktéž otázkám lesní pozemkové reformy.⁶⁷ Statistické údaje lze čerpat ze statistických ročenek z příslušných let, publikace historika Antonína Kubačáka (1951–2021) a stati historika Václava Průchy (*1931), nověji pak z monografie Vladimíra Simanova, nabízející ucelený přehled dat extrahovaný z mnoha statistických a informačních zdrojů.⁶⁸ Posledně jmenovaný autor rovněž připomíná dějiny lesního družstevnictví stručnou zmínkou o konstituování prvorepublikových lesních družstev ve své nejnovější syntéze vývoje dějin lesnictví na našem území.⁶⁹ Stravitelnou a velmi čtivou esenci rozboru normativních pramenů lesní pozemkové reformy předkládá badatelům na stránkách několika studií vysokoškolský pedagog a historik Michal Hrib (*1971).⁷⁰

Zjevná disproporce ve stavu prvorepublikového a soudobého bádání o lesním družstevnictví je zjevně dána tehdejší potřebou jeho obhajoby a současně epizodní existencí tohoto specifického družstevního fenoménu, jakož i nutností studia obsáhlého pramenného materiálu, roztržitého v řadě mnohdy rudimentárních archivních souborů.⁷¹ Prolínání lesnické a družstevní historiografie navíc vyžaduje specifickou volbu metodologie a v ideálním případě existenci platformy interdisciplinárně laděných výzkumů.

Lesnictví

Literatura vážící se k lesnictví, potažmo k jeho historii, čítá nepřehledné množství titulů a lze zde vysledovat několik chronologicky a metodologicky vymezených fází.⁷² Následující bibliografický výběr upozorňuje na přelomové publikace výzkumu dějin lesnictví a práce, jež umožnily zasadit výzkum lesního družstevnictví do obecného kontextu vývoje lesnické historiografie.

⁶⁷ OPLETAL, Josef, *Moje paměti*, Brno 2005.

⁶⁸ KUBAČÁK, Antonín, *Dějiny zemědělství v českých zemích. II. díl, 1900–1989*, Praha 1995, s. 88–93; PRŮCHA, Václav, *Spotřební družstevnictví v meziválečném Československu ve světle statistiky*, in: ČERNÝ, Pavel (ed.), *Kulatý stůl „Spotřební družstvo Včela – jeho vznik, historie a zánik“*, Praha 2020; *Statistiky výběrové, rozebrány v části týkající se pramenů*: BURKET, M., *Cenění lesů*, c. d.; *Statistická příručka republiky Československé (Praha: nákladem vlastním, 1920–1932)*; *Statistická ročenka republiky Československé 1934*, Praha 1934; SIMANOV, V., *České lesy v datech*, c. d.

⁶⁹ TÝŽ, *Dějiny lesnictví*, c. d.

⁷⁰ HRIB, Michal – HARNA Josef, *Lesy a lesní politika v zákonech k první pozemkové reformě v meziválečném Československu, Moderní dějiny (Modern History)*, 2014, 22, č. 1, s. 145–171; HRIB, Michal, *První pozemková reforma a vývoj státních lesů*, in: *Sborník, XXI. Sněm lesníků: Zlomové okamžiky v lesnictví za uplynulých 100 let od vzniku ČSR*, Praha 2018, s. 7–19; HRIB, Michal – HARNA Josef, *Rozsah a proměny lesního církevního majetku v českých zemích v letech první republiky, Prameny a studie*, 2014, č. 54, s. 111–126.

⁷¹ V období první Československé republiky rostl tlak na profesionalizaci lesnictví v rámci malých lesních ploch a byla zde snaha přivést odborníky, kteří by přispěli k etablování lesního družstevnictví na vědecké i společenské scéně.

⁷² Zásadní fáze vývoje lesnického bádání nastiňuje Jiří Woitsch (*1976), srov. WOITSCH, Jiří, *Dějiny lesa a lesnictví: variabilita přístupů a současné hlavní badatelské směry*, in: *Hospodářské dějiny 25/2*, Praha 2010, s. 199–226.

Utváření specializovaného bádání o lesech a lesnictví v 18. a 19. století do jisté míry souviselo s utilitární potřebou formujícího se novodobého lesnictví. Autoři prvních lesnických spisů byli neškolení lesní praktikové, čerpající historická data z lesních řádů a instrukcí. Implementace moderního lesnictví do praktického života proběhla nejprve v oblasti dnešního Německa, odkud se rekrutovalo nejvíce badatelů.⁷³ Ve stejné době se v oblasti českých zemí vyvíjel směr založený na vlastivědném bádání vymezeném regionálně či lokálně na úrovni panství (po roce 1848 velkostatků).⁷⁴ Výzkum se opíral o normativní prameny (lesnické instrukce), prioritní však zůstávaly dějiny lovu.⁷⁵ V roce 1872 vznikl pod „taktovkou“ lesníka Josefa Václava Rozmary (1872–1951) první český lesnický časopis *Háj*, seznamující odbornou i širokou veřejnost s praktickými otázkami pěstování lesa i s dějepisnými texty. Syntetizující publikace schwarzenberského lesního správce Jana Evangelisty Chadt-Ševětinského (1860–1925) završují tuto výzkumnou etapu.⁷⁶

Lesnická historiografie se od 1. poloviny 20. století rozvíjela v úzké vazbě na agrární historii, zaměřenou na sociální a hospodářské dějiny. V českém prostředí dochází ve 20. letech 20. století k profesionalizaci lesnického výzkumu, kterého se ujímají metodologicky ukázněnější historiografové.⁷⁷ Utvořila se zde síť zemědělsko-lesnických archivů, z jejichž řad se rekrutovali specializovaní archiváři a historikové zkoumající dějiny lesů českých zemí. Systematicky využívali prameny velkostatkové provenience a publikovali jak odborné studie, tak pořádací metodiky.⁷⁸ Intelektuální profil autorů formovaných prostředím výzkumu

⁷³ Za zakladatelskou práci Jiří Woitsch považuje příručku Friedericha Ulricha Stissera, na jejíchž stránkách lze kromě dějin lovu nalézt i vývoj lesní správy včetně majetkových vazeb a otázky lesního zákonodárství, srov. STISSER, Friedrich Ulrich, *Forst und Jagdgeschichte der Deutschen*, Jena 1737, srov. WOITSCH, Jiří, *K hospodářskému využití lesa v raném novověku. Lesní řemesla v 17. – 18. století*. Nepublikovaná dizertační práce. Praha: Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 2009, s. 13, dostupné online: <<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/22449>> [01. 05. 2022].

⁷⁴ Jiří Woitsch jej nazývá sběratelsko-vlastivědnou fází lesnické historiografie. Srov. WOITSCH, J., *K hospodářskému využití lesa v raném novověku*, c. d., s. 14, dostupné online: <<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/22449>> [01. 05. 2022].

⁷⁵ Jako první lesnická průřezová publikace na našem území je označována kniha Františka Xavera Smolera, srov. SMOLER, František Xaver, *Historische Blicke auf das Forst- und Jagdwesen, seine Gesetzgebung und Ausbildung von der Urzeit bis zu Ende des achtzehnten Jahrhunderts: nach den besten älteren und neueren Schriften in Quellenausügen*, Prag 1847.

⁷⁶ Jan Evangelista Chadt-Ševětinský byl schwarzenberským lesním správcem, jenž zároveň vyučoval na lesnické škole v Ševětíně. CHADT-ŠEVĚTÍNSKÝ, Jan Evangelista, *Dějiny lesů v Čechách*, Písek 1895; TÝŽ (ed.), *Dějiny lovu a lovectví (myslivosti) v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Louny 1909. K profilu jeho odborné činnosti např. NOŽIČKA, Josef, *O Janu Ev. Chadtovi-Ševětinském: K stému výročí jeho narození*, Praha 1960.

⁷⁷ Např. FRIČ, J. *20 let české lesnické organizace*, c. d.; TÝŽ, *Důležitost lesního hospodářství c. d.*; NECHLEBA, Alois, *Encyklopedie lesnictví. I–II*, Praha 1925.

⁷⁸ Mezi nejvýznamnější z nich patřili Václav Černý, Josef Křivka, Josef Tlapák a Emanuel Janoušek, kteří sledovali dějiny lesnictví na úrovni jednotlivých dominií.

agrárních dějin je příslibem zajímavých děl spadajících do oblasti lesnické historiografie.⁷⁹ Ve zprostředkování a popularizaci vydobytých poznatků odborné i široké veřejnosti hrála roli média, tedy odborné lesnické časopisy.⁸⁰

Tento vývoj završil historik Josef Nožička (1906–1972) svou konceptuální syntézou dějin lesnictví do roku 1914, založenou na modelu velkostatku v Podkrkonoší. Jeho dílo zůstává navzdory době svého vzniku jednou z nejzákladnějších a nepřekonaných prací z dějin lesnictví.

Další publikační platformou, soustřeďující do svých zdí výzkum dějin zemědělství a lesnictví, bylo Československé zemědělské muzeum (dnešní NZM), založené již roku 1918. Vědecko-výzkumný záměr muzea se v 60. – 80. letech 20. století plně profesionalizoval a vznikly zde dvě zásadní práce, postihující přehled vývoje lesnictví na našem území v 1. polovině 19. – 1. polovině 20. století.⁸¹

Česká lesnická historiografie však v této době v důsledku zjevné ideologické orientace, nedostatečného kontaktu s nejnovějšími metodologickými přístupy (zejména antropologickými, ekologickými a environmentalistickými) a postupným vyčerpáním badatelských témat ustrnula.⁸²

Po roce 2000 dochází k revitalizaci lesnické historiografie a vznikají komplexněji pojaté historické práce. V rámci aktuální problematiky přírodních věd se lesnictví stává jedním z klíčových témat s obsáhlou publikační činností. Prezenci východisek nedávných a soudobých badatelských směrů na tomto poli v tuzemském i globálním měřítku shrnul historik Jiří Woitsch (*1976), jenž definuje šest badatelských přístupů uchopení takto komplexní problematiky.⁸³ Předkládaná diplomová práce využívá dva tyto přístupy – klasické dějiny lesnictví opírající se o popisné historiografické postupy a výsledky bádání z metodologického hájemství hospodářských a sociálních dějin s ústředním zájem

⁷⁹ Např. vztah lesnictví a státní hospodářské politiky a utváření zásadní lesnické legislativy v 18. a 19. století vykresluje práce historika Josefa Kazimoura (1881–1933). Srov. KAZIMOUR, Josef, Státní péče o lesy v Čechách v letech 1754–1852. Část I., do válek napoleonských, Praha 1933.

⁸⁰ Například od roku 1922 časopis *Lesnická práce*, dále *Československý les*, *Lesní stráž*. Z lesnicko-dřevařských periodik pak časopis *Les a dřevo* nebo *Forst und Holz- Zentralblatt*.

⁸¹ HOŠEK, Emil – TLAPÁK, Josef, Přehled vývoje lesnictví v Českých zemích v druhé polovině 19. století, in: *Kapitoly z dějin zemědělství a lesnictví*, Praha 1980, s. 143–276; TLAPÁK, J. – HOŠEK, E., *Vývoj lesnictví*, c. d. Autoři předkládají působivý obraz vývoje dějin lesnictví v českých zemích a věnují pozornost organizaci lesní správy, doplněné o řadu statistických údajů. Vzhledem k étosu doby vzniku obou studií rovněž výrazně akcentují sociální postavení lesnického personálu.

⁸² Během 80. let 20. století se v zahraničí začal postupně oddělovat historický a přírodní výzkum lesnictví.

⁸³ Viz WOITSCH, J., *Dějiny lesa a lesnictví*, c. d., s. 199–226. Jiří Woitsch se věnuje převážně etno-archeologickému studiu lesa, a to lesním řemeslům, potažmo vnímání lesa jako prostoru k životu a práci. Za pomoci experimentálních postupů rekonstruuje technologie, jakými byly například výroba potaše či stavění milířů. Srov. WOITSCH, Jiří, *Zapomenutá potaš: drasláři a draslářství v 18. a 19. století*, Praha 2003.

o ekonomickou exploataci lesa. Bádání prvního směru se v současné době věnují nejsystematičtěji praktičtí lesníci, neznalí historické metodologie.⁸⁴

Výzkum současné lesnické historiografie nazíraný optikou hospodářských dějin náleží k dlouhodobě nosným a čtenářsky atraktivním tématům moderních dějin. Nejintenzivněji jej rozvíjí již od 90. let 20. století Gustav Novotný.⁸⁵ Z pera tohoto autora vzešla také řada monografií a drobnějších studií, biograficky pojednávajících o našich předních lesnických pedagogích a odbornících, otevírajících nové možnosti jejich využití ve zkoumání lesnické minulosti.⁸⁶ Stranou pozornosti Gustava Novotného nezůstaly ani další oblasti lesnické historie, například správní a osvětové.⁸⁷ Nepochybnou předností jeho přístupu je práce s bohatou pramennou základnou a volba témat dlouhodobě mýjejících soustředěnou pozornost badatelské obce.

NZM v současné době obnovuje tradici jednoho z výzkumných ústavů lesnické historiografie. Vlajkovou lodí v tomto směru jsou publikace současných lesních historiků. Muzeum vydalo například několik monografií Vladimíra Šimanova (*1946), který se profiluje v oblasti lesnické techniky.⁸⁸ V roce 2022 vyšla autorova trojdílná syntéza dějin lesnictví, na jejichž úctyhodných 1159 stranách zmapoval za pomoci úctyhodné pramenné základny historii československého lesnictví s výrazným interdisciplinárním přesahem.⁸⁹ Pod hlavičkou NZM vyšla rovněž biografie lesníka Karla Gangloffa, zpracovaná s mimořádnou akribií,⁹⁰ dále

⁸⁴ Zejména aktivní lesníci a zaměstnanci národních parků. Výběrově: JELÍNEK, Josef, *Od jihočeských pralesů k hospodářským lesům Šumavy*, Praha 2005; NEUHOFEROVÁ, Pavla (ed.), *Historie a vývoj lesů v českých zemích: sborník referátů: Srní, 17. 10. – 18. 10. 2006 = Forest History and Development in the Czech Countries*, Praha 2006.

⁸⁵ Např. NOVOTNÝ, Gustav, *Vlastnické a užívací vztahy k lesní půdě a lesu v Českých zemích od konce 18. století do roku 1918*, in: *Hospodářské dějiny 20*, Praha 1992, s. 7–20.

⁸⁶ Výběrově představení těchto publikací: NOVOTNÝ, Gustav, *Dva zapomenutí lesníci – C. F. Trampusch a I. Ferles*, *Lesnická práce* 1999, 78, č. 1, s. 45–46; TÝŽ, Ing. Antonín Holub, *Úvodní poznámky*, in: *Osobnosti agrární politiky 19. a 20. století. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 24. – 25. května*, FROLEC, Ivo (ed.), *Uherské Hradiště 2006*, s. 201–213; NOVOTNÝ, Gustav – CIKÁNKOVÁ, Jarmila, *Kapitoly z dějin lesnického výzkumu. Lesník výzkumník Ivo Adámek (1930–1990)*, *Zprávy lesnického výzkumu – Reports of forestry research*, 2000, sv. 45, č. 4, s. 26–31; NOVOTNÝ, Gustav, *Tři lesní inženýři: Josef Opletal, Karel Šiman a Gustav Artner*, Praha 2015; TÝŽ, *Ve službách zemědělského školství a zákonodárství na Moravě: osobnost a dílo Františka Bilovského (1876–1956)*, Praha 2019.

⁸⁷ NOVOTNÝ, Gustav, *Poznámky k lesnickému školství a zkouškám způsobilosti v českých zemích v letech 1750–1945*, in: *Škola a město. Sborník příspěvků z konference „Škola a město“ konané ve dnech 5. – 6. října 1992*, PEŠEK, Jiří – SVATOŠ, Michal (edd.), Praha 1993, s. 154–168; TÝŽ, *Pracovní síly v lesnictví českých zemí do r. 1918 II.*, *Lesnictví-Forestery*, 43, 1997, s. 181–190; TÝŽ, *Zahraniční studijní cesty českých lesních odborníků v první polovině 20. století*, Praha 2016.

⁸⁸ ŠIMANOV, Vladimír – BERNACKÝ, Radan, *Motorová pila a její historie*, Praha 2018; ŠIMANOV, Vladimír, *Vývoj lesnické techniky v českých zemích v letech 1945–1992*, Praha 2015.

⁸⁹ TÝŽ, *Dějiny lesnictví*, Praha 2022.

⁹⁰ ŠIMEK, Rudolf a kol., *Karel Gangloff: lesní Archimédés*, Praha: Národní zemědělské muzeum 2020.

monografie sledující dějiny lesního školkařství na našem území a encyklopedie lesnické techniky.⁹¹

Na dobrodružnou cestu životy inspirativních osobností zve NA ČR, jenž převzal štafetu vydávání monografií k poctě zemědělsko-lesnických archivářů po Spolku zemědělského muzea, přerušeno zánikem tohoto uskupení.⁹²

Prázdná místa na poli současné lesnické historiografie zaplňují také kvalifikační práce studentů tuzemských univerzit.⁹³

Rozcestník ke studiu dějin lesnictví představují odborné slovníky. Takřka vyčerpávajícím způsobem jsou na stránkách všeobecných encyklopedických slovníků zpracována hesla myslivosti a lesnické prvovýroby.⁹⁴ Prvním odborným slovníkem dějin lesnictví je dvojdílný Naučný slovník lesnický, na němž pracoval úzký kroužek pracovníků Lesnické fakulty Vysoké školy zemědělské v Brně pod vedením Josefa Konšela.⁹⁵ V 50. letech 20. století na půdě Československé zemědělské akademie začal vznikat třídílný lesnický slovník, i když poplatný době, díky svému věcnému a informativnímu obsahu aktuální i pro dnešní studium lesnické historie. Na rozdíl od Konšela se jeho autoři věnují i dějinám myslivosti.⁹⁶ Po roce 1989 vzniklo několik lesnických a dřevařských slovníků.⁹⁷

⁹¹ ČENĚK, Miroslav a kol., Encyklopedie strojů a náradí. Lesnictví, myslivost a rybářství, Praha 2011; FOLTÁNEK, Vladimír, Lesní školkařství v České republice – od historie k současnosti, Praha 2016.

⁹² ŠOUŠA, Jiří – PŠENIČKOVÁ, Jana – ROHÁČOVÁ, Olga (edd.), Pocta nestoru české agrární historiografie: k jubileu PhDr. Josefa Tlapáka, CSc., Praha 2003; JUNĚCOVÁ, Jiřina – ROHÁČOVÁ, Olga – ŠOUŠA, Jiří (edd.), Rekviem zemědělsko-lesnické archiváře a agrární historičce: in memoriam PhDr. Jany Pšeničkové, Praha 2010; JUNĚCOVÁ, Jiřina – ŠOUŠA, Jiří (edd.), Seriózní historik a archivář v září zeleného čtyřlístku: pocta doc. PhDr. Václavu Černému, Praha 2017; JUNĚCOVÁ, Jiřina – ŠOUŠA, Jiří – WAAGE, Vladimír (edd.), Zemědělsko-lesnický archivář – špičkový historik lesa: na paměť PhDr. Josefa Nožičky, Praha 2019; JUNĚCOVÁ, Jiřina – CHMELÍK, Otto – KAHUDA, Jan (edd.), Zemědělsko-lesnický archivář a historik: na paměť PhDr. Miloslava Košťála, Praha 2022.

⁹³ Výběrově: MAŠLÁN, Pavel, Lesní hospodaření 19. století na příkladu velkostatku Brumov. Nepublikovaná diplomová magisterská práce, Brno: Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně 2010, dostupné online: <<https://is.muni.cz/th/>> [01. 05. 2022]; WOITSCH, J., K hospodářskému využití lesa v raném novověku, c. d., dostupné online: <<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/22449>> [01. 05. 2022].

⁹⁴ Úzkou profilací lesnických zaměřených hesel zapříčinila absence lesnických odborníků v autorském kolektivu. Srov. Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí, Praha 1925–1933; NĚMEC, Bohumil (ed.), Ottův slovník naučný nové doby: Dodatky k velikému Ottovu Slovníku naučnému o třech svazcích, Praha 1929; RIEGER, František Ladislav – MALÝ, Jakub – ZELENÝ, Václav (edd.), Slovník naučný, Praha 1860–1890; SITENSKÝ, František Ladislav (ed.), Hospodářský slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie veškerého hospodářství polního, zahradního i lesního, jakož i průmyslu hospodářského, Praha 1905–1925.

⁹⁵ Neúplný heslář k tomuto slovníku se nachází v lístkové kartotéce Archivu NZM. KONŠEL, Josef (ed.), Naučný slovník lesnický: výběr lesnických důležitých hesel zpracovaných odborníky. Díl I, A-L, Písek 1934; TÝŽ, Naučný slovník lesnický: výběr lesnických důležitých hesel zpracovaných odborníky. Díl II, M-Ž, Písek 1940.

⁹⁶ Chybí zde pojmy z oblasti ekonomie a oceňování lesů. Srov. ČABART, Jan (ed.), Naučný slovník lesnický, Praha 1959–1960.

⁹⁷ BĚLE, Josef (ed.), Základní lesnické názvosloví, Praha 1992; VACEK, Stanislav (ed.), Pěstování lesů: pěstební výkladový slovník, Praha 2006; VLKOVÁ, Věra – POLENO, Zdeněk (edd.), Lesnický naučný slovník. Díl I, A-O, Praha 1994; TÍŽ, Lesnický naučný slovník. Díl II, P-Ž, Praha 1995.

Družstevnictví

Oblast českých zemí se vyznačovala rozvinutým družstevnictvím a v tomto ohledu se zájemci o problematiku nabízejí poměrně velké množství relevantní literatury.⁹⁸ Lze ji vymezit chronologicky na literaturu z doby formování a rozmachu družstevnictví (2. polovina 19. století – 1945), literaturu tendenční (1945–1989) a výsledky moderního bádání (po roce 1989).

Publikace spadající dobou svého vzniku do první etapy se mnohdy pohybují svým zaměřením na pomezí pramenů a literatury. První stopy zájmu o vývoj družstevního hnutí a jeho roli lze vysledovat již před vznikem první Československé republiky, například v díle národního socialisty a družstevního teoretika Františka Modráčka (1871–1960).⁹⁹ Společně s utvářením sítě prvorepublikového družstevnictví stoupal i počet vydávaných publikací. Měly v zásadě poukazovat na výhody družstevního způsobu hospodaření, legitimizovat jej a sloužit tak k poučení či prvoplánové agitaci. Objevují se mezi nimi nejčastěji publikace z proveniencí jednotlivých družstevních svazů nebo ústředí, inklinujících k politickým stranám. V řadě případů šlo o vzpomínkové práce či propagandistické spisy shrnující úspěšné výsledky družstevního hospodaření. Mnohdy obsahují faktografickou „smršť“ údajů, shrnují družstevní principy a seznamují s historickými mezníky vývoje družstevního hnutí. Zároveň jsou odrazem dobového vnímání myšlenky družstevnictví. Prvorepublikoví autoři vnímali družstevnictví jako významný komponent trhu, respektive jako funkční část ekonomiky.¹⁰⁰ Soustředili se obvykle na konzumní družstevnictví, které zahájilo středoevropskou družstevní tradici.

Jedním z nejsilněji se profilujících prvorepublikových družstevních svazů byla Ústřední jednota hospodářských družstev (*1896) gravitující k agrární straně, pod jejíž hlavičkou vyšlo několik zásadních družstevních spisů, představujících výkladní skříň družstevnictví a apelujících na zvýšení podpory družstevního hnutí.¹⁰¹ Z nich vynikají fundované práce národohospodářského experta a ředitele ÚJHD Ladislava Františka Dvořáka (1888–1953), podávající statistický a oborový přehled družstevního vývoje.¹⁰² Alespoň nástinem je třeba

⁹⁸ K historii družstevního bádání nejnověji KUBŮ, E. – SLAVÍČEK, J., *Ve znamení svépomoci*, c. d., s. 14–15.

⁹⁹ MODRÁČEK, František, *Konsumní hnutí a zemědělství: příspěvek k družstevní vzájemnosti měst a venkova*, Praha 1916. V aktivní publikační činnosti pokračoval i po vzniku Československa v roce 1918. Srov. TÝŽ, *Družstevní statek a pozemková reforma s vylíčením pracovních, výrobních a pachtovních družstev v Itálii a Rumunsku*, Praha 1921. K zemědělskému družstevnictví např. BLAŽEK, Antonín – TREYBAL, Bohumír, *Zemědělské družstevnictví v království Českém*, Praha 1913.

¹⁰⁰ Srov. SLAVÍČEK, Jan, *Družstevnictví v českých zemích do 1. světové války*, *Český časopis historický*, 2023, 121, č. 1, s. 121–122.

¹⁰¹ *Třicet let české zemědělské družstevní práce: Zvláštní otisk textové družstevní části z jubilejního spisu Ústřední jednoty hospodářských družstev v Praze*, Praha 1928.

¹⁰² DVOŘÁK, Ladislav František, *Družstevnictví československé*, Praha 1920. Od téhož autora srov. DVOŘÁK, Ladislav František (ed.), *Družstevní zákony československé*, Praha 1924; TÝŽ, *Družstevnictví a státní politika družstevní*, Praha: Kampelíkuv fond 1923. K metodologii uchopení meziválečné problematiky družstevních elit

uvést studie téhož autora věnující se zemědělskému družstevnictví.¹⁰³ To bylo ovšem již pro své mimořádné postavení v rámci agrární strany v poměrně velkém rozsahu zmiňováno i dalšími autory.¹⁰⁴ Z nich se svou sdělností vymykají práce poslance za agrární stranu Františka Wenzla (1889–1942).¹⁰⁵ Řadu cenných postřehů a detailní zhodnocení zemědělského družstevnictví do roku 1928 lze najít také v práci Rudolfa Hůlky (1887–1961).¹⁰⁶

Pod hlavičkou sociálně-demokratického Ústředního svazu československých družstev rozvíjeli tuto linii další významní autoři, například Emil Lustig (1883–1962) a Emanuel Škatula (1878–1966).¹⁰⁷

Literatura vznikající v tomto časovém období pocházela nejčastěji od družstevních teoretiků a funkcionářů, postrádá tedy hlubší metodologické ukotvení sociálních a hospodářských dějin. Během meziválečného období se těžiště zájmu družstevního bádání pozvolna přesouvalo od spotřebních družstev k zemědělským družstvům.

Po 2. světové válce vyšla monografie pozitivně hodnotící meziválečné spotřební družstevnictví.¹⁰⁸ V této době se však diskurz pozitivně hodnotící družstevní autonomii odchýlil směrem k nazírání optikou centrálního plánování. Vycházela vesměs ideologicky zaměřená literatura, nazírající na družstva optikou třídního boje. V popředí vystupuje princip kolektivní produkce, zatímco původní ekonomický a sociální význam družstevního hnutí zůstává marginalizován. Pultry knihkupectví plnila literatura glorifikující hospodaření dle sovětského vzoru, hospodářské údaje, které se staly v 50. letech 20. století předmětem služebního tajemství, byly redukovány na velikost realizovaného obrátu, udávanou v procentech plnění předepsaných plánů.¹⁰⁹ Připomeňme za všechny schematické Dějiny

viz RÁKOSNÍK, Jakub, Elity družstevnictví v meziválečném Československu – metodologické a teoretické otázky, in: ŠTAIF, Jiří (ed.), *Moderní podnikatelské elity. Metody a perspektivy bádání*, Praha 2007, s. 77–90.

¹⁰³ DVOŘÁK, Ladislav František, *Zemědělská družstva a zlidovění půdy*, Praha 1920; TÝŽ, *Zemědělské družstevnictví v republice československé*, Praha 1934.

¹⁰⁴ Např. HŮLKA, Antonín, *Zemědělské družstevnictví*, Praha 1931; Kam jde a jak pracuje moravské zemědělské družstevnictví: Soubor situačních zpráv a programových článků z Družstevní rady Ústředního svazu českých hospodářských společenstev v ČSR v Brně, Brno 1934; KLINDERA, Ferdinand, *Stav zemědělského družstevnictví v Československu ve srovnání s ostatními státy evropskými*, Praha 1929; TÝŽ, *Zemědělské a družstevní otázky na mezinárodní hospodářské konferenci ženevské*, Praha 1928; OBRTTEL, František, *Zemědělské družstevnictví v Československu = Das Landwirtschaftliche Genossenschaftswesen in der Tschechoslowakei = La coopération agricole en Tchécoslovaquie*, Praha 1928.

¹⁰⁵ WENZL, František, *Jak pronikalo české družstevnictví do Brna*, in: KOŽÍŠEK, Alois Václav (ed), Brno: město a okolí, Brno 1938, s. 146–148; WENZL, František, *Zemědělské družstevnictví na Moravě*, Brno 1929.

¹⁰⁶ HŮLKA, Rudolf (ed.), *Třicet let české zemědělské družstevní práce: jubilejní spis Ústřední jednoty hospodářských družstev v Praze a přičleněných kempeliček a družstev*, Praha 1928.

¹⁰⁷ Srov. LUSTIG, Emil, *Devadesát let družstevnictví: vydáno k oslavě 90letí trvání rochdalského programu ze dne 21. 12. 1844*, Praha 1934; ŠKATULA, Emanuel – TÁUBER, František (edd.), *Dílo družstevní svépomoci: Jubilejní spis k 25. výročí založení Ústředního svazu československých družstev v Praze*, Praha 1933.

¹⁰⁸ KRAUS, Otakar, *Socialismus a družstva*, Praha 1949.

¹⁰⁹ Viz SLAVÍČEK, Jan, *Ze světa podnikání do světa plánované distribuce: proměny spotřebního družstevnictví v letech 1945–1956 na příkladu severních Čech*, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2017, s. 13.

družstevního hnutí, ukončené již po vydání třetího dílu.¹¹⁰ V řadě případů vycházely tendenčně zaměřené práce, zachycující vývoj JZD a glorifikující jejich význam, rovněž i nastiňující metody socialistické zemědělské výroby.¹¹¹

Výše analyzované práce vykazují vágní informace, většinou redukované na základní informace o počtu jednotlivých družstev a jejich členské základně, jakož i na etapy vývoje organizační struktury, nazírané výlučně shora.¹¹² Zcela rezignují na údaje o ekonomických výsledcích družstev a jejich hospodářské činnosti. Představují však výmluvné svědectví o tehdejší vnímání družstev v roli státu podřízených subjektů.

Doba relativního badatelského uvolnění nastala v 60. letech 20. století, kdy přímo ukázkový příklad představuje několik publikací zdůrazňujících „troufalejší“ hodnocení státní reformy.¹¹³ Mimořádně obezvalou obhajobu západního družstevního hnutí a shrnutí jeho dějin do roku 1952 přináší Ladislav Karel Feierabend (1891–1969), ředitel obchodního ústřední hospodářských družstev Kooperativy a ministr zemědělství (4. října 1938 – 15. března 1939). Jeho práce cílí na zemědělské družstevnictví a svým charakterem je možné ji částečně zařadit mezi dobové prameny. Drobné nesrovnalosti způsobil zřejmě tehdejší autorův pobyt v exilu, a tím i omezený přístup k lokálním pramenům a knihovnám.¹¹⁴ Na zhodnocení zemědělského družstevnictví do října 1938 se zaměřila Jaroslava Honcová (1930–2015).¹¹⁵ Jedná se o kvalitní publikaci, jež je v současné době neprávem opomíjená.

Neopomenutelné jsou rovněž publikace z konce 80. let 20. století, které pozvolna přinášejí již ideologie oprostěná fakta.¹¹⁶

Po pádu totalitního režimu v 90. letech 20. století se výzkum družstevnictví rozbíhal jen nesměle a historická obec jeho úskalími proplouvala obtížně. Z hlediska metodologie

¹¹⁰ ŠORM, Vladimír – VĚTVIČKA, Miloš, Dějiny družstevního hnutí. Díl 1-3, Praha 1958–1961.

¹¹¹ Např. KOLARÍK, Josef, Zemědělské družstevnictví ve státech s lidově demokratickým zřízením, Praha 1957; PROCHÁZKA, Jan – NOLČ, Marcel – MYSLIVEČEK, František (edd.), Důvěra podložená činy zvítězila: fakta a cifry o zemědělském družstevnictví: 1948–1958, Praha 1958; ŠPIRK, Ludvík, Zemědělské družstevnictví v kapitalistické a lidově demokratické ČSR: Uplatnění Leninova družstevního plánu, Praha 1959; Za další zvýšení zemědělské výroby a životní úrovně lidu cestou rozvoje JZD: Po příkladu předních JZD k dalšímu rozmachu zemědělského družstevnictví na rýmařovském okrese, Rýmařov 1957. Z uvedeného výčtu vyniká publikace Ludvíka Špirka, jemuž se podařilo nashromáždit úctyhodné množství relevantních statistických údajů.

¹¹² Viz SLAVÍČEK, J., Ze světa podnikání, c. d., s. 13–15.

¹¹³ PERNICA, Karel Martin, Družstevnictví, Praha 1968; VĚTVIČKA, Miloš, 20 let družstevnictví svobodného Československa, Praha 1965.

¹¹⁴ Publikace vyšla ve Spojených státech amerických v angličtině (Agricultural Cooperatives in Czechoslovakia, New York 1952), do češtiny byla přeložena až roku 2007 Nad'ou Johanisovou. Obsahuje řadu cenných dobových fotografií. Srov. FEIERABEND, Ladislav Karel, Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952, Volary 2007.

¹¹⁵ HONCOVÁ, Jaroslava, Zemědělské výrobní družstevnictví za předmnichovské republiky, Praha 1975.

¹¹⁶ BREZŇÍK, Jozef – MRÁZKO, Imrich, Družstevnictvo, Bratislava 1988; KRŮČEK, Zdeněk, Československé družstevnictví v přestavbě hospodářského mechanismu: Metodologický materiál pro lektory Socialistické akademie ČSSR, Praha 1989; SLIMÁK, Peter (ed.), Zákon o zemědělském družstevnictví a jeho výklad, Praha 1989.

hospodářských dějin družstva jako podniky svébytného charakteru představovala těžko zařaditelný badatelský oříšek.¹¹⁷ Teprve po roce 1999 dochází k výraznějšímu kvantitativnímu nárůstu titulů s družstevní tematikou. Ekonomickému rozměru družstevnictví se věnuje syntetizující monografie Lidmily Němcové a Václava Průchy, nabízející čtenáři souhrnná makroekonomická data.¹¹⁸ Z univerzitního prostředí vzešly ve stejné době některé další publikace.¹¹⁹ Velmi záslužný počín představuje ediční řada atraktivních dokumentů ze Státního ústředního, později Národního archivu z oblasti československého poválečného zemědělského družstevnictví, zpracovaná tamějšími archivářkami.¹²⁰

Syntetizující přehled dějin úvěrního družstevnictví zpracovali Jan Hájek (*1954) a Vlastislav Lacina (1931–2021).¹²¹ Zaostření pomyslného kukátka na dějiny družstevnictví ČSFR se ujal Ladislav Smrčka (*1917), jde však spíše o deskriptivní přehled zásadních informací prostý analytického zhodnocení.¹²²

Organizační platformu výzkumu dějin agrárního hnutí v 90. letech 20. století a na počátku 21. století tvořilo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, zajišťující s dvouletou periodicitou materiální zázemí řadě odborných diskuzí.¹²³ V roce 2002 hostilo mezinárodní konferenci věnovanou zemědělskému družstevnictví 20. století. Z ní rezultující stejnojmenný sborník podává informace o různých formách tohoto družstevního hnutí jak v českých zemích, tak v Evropě.¹²⁴

V současné době se historický vývoj družstevního hnutí dostává opět do centra pozornosti a stává se předmětem zkoumání hospodářských a sociálních dějin realizovaného univerzitami, vědeckými ústavy a paměťovými institucemi. Samotná povaha družstevního hnutí a jeho četné segmenty tříští pozornost badatelské obce na řadu dílčích témat, publikovaných v podobě jak ucelených monografií, tak drobných studií.¹²⁵ Pokus o normativně-

¹¹⁷ Srov. SLAVÍČEK, J., Družstevnictví v českých zemích, c. d., s. 121–122.

¹¹⁸ NĚMCOVÁ, Lidmila – PRŮCHA, Václav, K dějinám družstevnictví ve světě a v Československu, Praha 1999; NĚMCOVÁ, Lidmila (ed.), Vybrané kapitoly z českého družstevnictví, Praha 2001.

¹¹⁹ HUNČOVÁ, Magdalena, Družstva a jejich role v tržní ekonomice, Ústí nad Labem 2006; VÁCLAVŮ, Antonín, Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizaci v Československu, Praha 1999.

¹²⁰ JUNĚCOVÁ, Jiřina – PŠENÍČKOVÁ, Jana (edd.), Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství I–IX, Praha 1995–2008.

¹²¹ HÁJEK, Jan – LACINA, Vlastislav, Od úvěrních družstev k bankovním koncernům, Praha 1999.

¹²² SMRČKA, Ladislav (ed.), Vývoj družstevnictví na území ČSFR, Praha 1992.

¹²³ Řada zde přednesených a posléze publikovaných studií je laděna v ekonomickém duchu.

¹²⁴ RAŠTICOVÁ, B. (ed.), Osudy, c. d., s. 149–162.

¹²⁵ Výběrově: BALCAROVÁ, Jitka, Počátky německého venkovského úvěrového družstevnictví v Rakouském Slezsku v druhé polovině 19. století: organizační základna a aktéři, 2017, č. 58, s. 56–75; JAKUBSKÁ, J., Okolnosti, c. d., s. 259–275; TÁŽ, Písemnosti, c. d., s. 97–113; TÁŽ, Životní osudy Jaroslava Bezpalce, c. d., s. 203–227; KUBŮ, Eduard – ŠOUŠA, Jiří, Podnikání ve službách politické strany. Tiskařské a vydavatelské družstvo českých agrárníků Novina (1897–1938). Prameny, přístupy, ..., in: Hospodářské dějiny 35/2, Praha 2020, s. 141–183; SLAVÍČEK, Jan, Československé spotřební družstevnictví v první normalizační dekádě, in: PETRÁŠ,

právní uchopení vývoje etap kolektivizace a transformace zemědělství nejlépe ilustruje publikace *Kolektivizace a transformace československého a českého zemědělství v letech 1945–2004*.¹²⁶ Zahraniční literatura o dějinách družstevního hnutí disponuje několika nosnými tituly, avšak české země jsou zde reflektovány minimálně.¹²⁷

Připomeňme však nejnovější počín, který v minulém roce opustil brány nakladatelství a udává tón nejnovějším trendům výzkumu družstevního hnutí. V letech 2020–2022 byl pod hlavičkou Historického ústavu Akademie věd ČR realizován projekt GA20-15238S *Družstevnictví a politika za první Československé republiky*.¹²⁸ Tento interdisciplinární výzkum se soustředil na fenomén družstevního hnutí a družstev v inklinaci k příslušným politickým stranám. Jako jeden z výstupů projektu uspořádal Historický ústav AV ČR ve spolupráci s NZM v dubnu 2022 mezinárodní vědecké sympozium „Družstva, družstevní elity a politika ve střední Evropě 2. poloviny 19. a 1. poloviny 20. století.“ Cílem organizátorů bylo badatelsky rovnoměrně pokrýt všechny regiony českých zemí, s přesahem do zahraničních oblastí. Vzešla z něj výše zmíněná kolektivní monografie analyzující promítání družstevních aktivit do takřka všech oblastí života tamějších obyvatel. Jak předestírá samotný název projektu, opomenuty nejsou ani vazby mezi družstvy a politickou sférou, ať již v obecné rovině, či v podobě přímých vazeb družstev s politickými stranami, charakteristika družstevních typů a jejich organizací a představení pestré palety typů družstevního podnikání v českých zemích.¹²⁹

Jirí – SVOBODA, Libor (edd.), *Bezčasí: Československo v letech 1972–1977*, Praha 2018, s. 184–196; TÝŽ, *Družstevnictví v českých zemích do 1. světové války*, Český časopis historický, 2023, sv. 121, č. 1, s. 119–167; TÝŽ, *From Business to Central Planning: Cooperatives in Czechoslovakia in 1918–1938 and 1948–1960*, Hungarian historical review, 2022, sv. 10, č. 3, 423–443; TÝŽ, *Komunistický převrat v únoru 1948 a deformace spotřebního družstevnictví v letech 1948–1953*, Moderní dějiny, 2019, sv. 27, č. 1, s. 201–216; TÝŽ, *Spotřební družstvo Včela mezi podnikáním a politikou v letech 1905–1938 aneb Pevnost proletářů v Praze*, Praha 2019; TÝŽ, *Ze světa podnikání*, c. d.; VEDRAL, Patrik, *Západočeské konzumní družstvo (ZKD) a jeho meziválečný vývoj*, Prameny a studie, 2018, č. 62, s. 37–76.

¹²⁶ HRABA, Zdeněk, *Kolektivizace a transformace československého a českého zemědělství v letech 1945–2004: právně normativní pohled*, Praha 2013.

¹²⁷ Výběrově: LORENZ, Torsten (ed.), *Cooperatives in ethnic conflicts: Eastern Europe in the 19th and early 20th century*, Berlin 2006; OBERLÄNDER, Erwin – LEMBERG, Hans – SUNDHAUSSEN, Holm, *Genossenschaften in Osteuropa – Alternative zur Planwirtschaft?*, Wiesbaden 1993; REICH, Andreas, *Von der Arbeiterselbsthilfe zur Verbraucherorganisation: die deutschen Konsumgenossenschaften in der Tschechoslowakei 1918–1938*, München: R. Oldenbourg 2004.

¹²⁸ Projekt GA20-15238S „Družstevnictví a politika za první Československé republiky“, dostupné online: <<https://starfos.tacr.cz/projekty/GA20-15238S#project-main>> [05. 05. 2023].

¹²⁹ KUBŮ, E. – SLAVÍČEK, J. (edd.), *Ve znamení svépomoci*, c. d. Výběrově: TITÍŽ, *Atraktivita družstev minulosti: paradigma jejich ekonomicko-sociálních funkcí*, in: TITÍŽ, *Ve znamení svépomoci*, c. d., s. 11–30; BAŽANTOVÁ, Ilona, *Teoretický pohled českých univerzitních národohospodářů na družstevnictví ve druhé polovině 19. a na začátku 20. století*, in: KUBŮ, E. – SLAVÍČEK, J. (edd.), *Ve znamení svépomoci*, c. d., s. 33–54; KROUPOVÁ, Markéta, *Franc Himler a jeho koncepce agrárního družstevnictví*, in: KUBŮ, E. – SLAVÍČEK, J. (edd.), *Ve znamení svépomoci*, c. d., s. 55–64; MÜLLER, Uwe, *Prussian Middle Class and Regional Policies and the Development of Rural Credit Cooperatives (1889–1913) in the Eastern Provinces*, in: KUBŮ, E. – SLAVÍČEK, J. (edd.), *Ve znamení svépomoci*, c. d., s. 107–121; DUFEK, Pavel, *Státní subvence elektrifikačním*

Agrární a hospodářské dějiny

Jak deklaruje níže zmíněné metodologické instrumentarium, je téma této diplomové práce nahlíženo především perspektivou hospodářských dějin českých zemí. Fakt, že družstevní podnikání bylo vždy jejich důležitým atributem, se odráží na stránkách konceptuálních syntetizujících monografií, jakož i drobnějších studií. Vedle zcela zásadní monografie Václava Průchy k zpracování výzkumu výrazně přispěly i knižní tituly Jiřího Šouši, Eduarda Kubů a Drahomíra Jančíka. Tito autoři spadají mezi současné přední české historiky hospodářských dějin působící na prestižních výzkumných ústavech, což se odráží na mimořádné kvalitě jejich publikací, tvořících nezbytné penzum pro studium této disciplíny. Průchova monografie poskytuje bohatou nabídku informací k vývoji družstevního hnutí, v ostatních pracích je zastoupeno spíše okrajově.¹³⁰

Přehledové práce o politickém a hospodářském vývoji českých zemí ve zkoumaném období barvitě vykreslují vztahy nezbytné k zasazení přibyslavské sondy do širšího dějinného vývoje. Jedná se o kontextuální syntézy představující základní penzum literatury, jež by neměla být v obdobně zaměřených pracích opomenuta.¹³¹

družstvům v meziválečném období v nacionální perspektivě, in: KUBŮ, E. – SLAVÍČEK, J. (edd.), *Ve znamení svépomoci*, c. d., s. 149–162; HÁJEK, Jan, *Počátky českého peněžního družstevnictví*, in: KUBŮ, E. – SLAVÍČEK, J. (edd.), *Ve znamení svépomoci*, c. d., s. 183–207; VEDRAL, Patrik, *Rozvoj českého konzumního družstevnictví v evropské perspektivě mezi lety 1890–1914*, in: KUBŮ, E. – SLAVÍČEK, J. (edd.), *Ve znamení svépomoci*, c. d., s. 209–236; NOVÁK, Pavel, *Cui bono? Hospodářská družstva Kutná Hora a Čáslav – družstva sedláků či všech zemědělců?*, in: KUBŮ, E. – SLAVÍČEK, J. (edd.), *Ve znamení svépomoci*, c. d., s. 239–257; JAKUBSKÁ, J., *Lesní družstvo obcí*, c. d., in: KUBŮ, E. – SLAVÍČEK, J. (edd.), *Ve znamení svépomoci*, c. d., s. 259–282; EFMERTO VÁ, Marcela, *Dražice věrné k elektřině: cesta družstevního závodu československou elektrotechnickou minulostí (1910–1946)*, in: KUBŮ, E. – SLAVÍČEK, J. (edd.), *Ve znamení svépomoci*, c. d., s. 283–298; KUBŮ, Eduard – ŠOUŠA, Jiří, *Podnikání s politickým určením: Od „Tiskařského družstva národně sociálního dělnictva“ k akciovému podniku „Melantrich“*, in: KUBŮ, E. – SLAVÍČEK, J. (edd.), *Ve znamení svépomoci*, c. d., s. 299–327; RICHTROVÁ, Eva, *Podnikání ve službě církvi: Chrámové družstvo pro republiku Československou*, in: KUBŮ, E. – SLAVÍČEK, J. (edd.), *Ve znamení svépomoci*, c. d., s. 259–282.

¹³⁰ PRŮCHA, Václav a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*, Brno 2004–2009; HÁJEK, Jan – JANČÍK, Drahomír – KUBŮ, Eduard (edd.), *O hospodářskou národní državu: úvahy a stati o moderním českém a německém nacionalismu v českých zemích = For economic national possessions: reflections and studies in modern Czech and German nationalism in the Czech lands*, Praha: Karolinum 2009; JANČÍK, Drahomír – KUBŮ, Eduard (edd.), *Nacionalismus zvaný hospodářský: střety a zápasy o nacionální emancipaci/převahu v českých zemích (1859–1945)*, Praha 2011; KUBŮ, E. – ŠOUŠA, J. (edd.), *Finanční elity v českých zemích*, c. d.; ŠOUŠA, Jiří jr., *Obecní majetek v Čechách 1848–1938. Základy právní úpravy a vývoj komunálního majetku v Čechách v letech 1848–1938*, Praha 2009.

¹³¹ Výběrově: HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha 2005; KAPLAN, Karel, *Proměny české společnosti (1948–1960)*. Část druhá, Venkov, Praha 2012; KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918–1938)*. Díl první, *Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. Praha 2000; TÝŽ, *České země v éře První republiky (1918–1938)*. Díl druhý, *Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*. Praha 2002; TÝŽ, *České země v éře První republiky (1918–1938)*. Díl třetí, *O přežití a o život (1936–1938)*. Praha 2003; KUBŮ, Eduard a kol., *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami 2000*; KUKLÍK, Jan, *Znárodně Československo: od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*, Praha Auditorium, 2010; LACINA, Vlastislav – SLEZÁK, Lubomír, *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*, Praha 1994.

Podrobný obraz historie zemědělství, zemědělské výroby a lesnictví na našem území, jakož i odborné shrnutí tématu zemědělského družstevnictví předložil ve svém syntetizujícím kompendiu Antonín Kubačák, dotýkají se jej však i další monografie z oblasti agrarismu a dějin venkova.¹³² Domácí výzkum přinesl v posledních letech několik specializovaných monografií, věnujících se dobově vymezenému segmentu dějin agraristiky. Mezi nimi vynikají například díla erudovaného kolektivu autorů vydávaná NZM¹³³ a publikovaná dizertační práce Barbory Štolleové (*1976), nahlížející téma z pozice zájmů a cílů nacistické politiky v období Protektorátu Čechy a Morava.¹³⁴

Při zpracovávání podkapitoly k okolnostem vzniku proponovaného lesního družstva byla studována literatura týkající se první pozemkové reformy, která se objevuje na stránkách všech publikací hospodářských dějin z období první Československé republiky. Z nepřehledného množství publikací a studií věnujících se tomuto jevu jako dějinnému fenoménu není možné opomenout příspěvek Vlastislava Laciny, vymezující zákonný rámec pozemkové reformy v letech 1918–1919, a Antonína Kubačáka, detailně analyzující její příčiny.¹³⁵ K legislativní opoře meziválečné pozemkové reformy se rovněž vyjadřoval Jan Rychlík (*1954),¹³⁶ s její kritikou, respektive uznáním některých relevantních námitek zájmových skupin velkostatkářů, vystoupil Lubomír Slezák (*1932).¹³⁷ Zbytkovým statkům, ochraně historických památek při provádění první pozemkové reformy a nahlédnutím do zákulisí agrární strany a tamějších jednání stran této reformy se věnovala Jana Pšeničková (1940–2008).¹³⁸ Na nacionalistické tendence v zákonných úpravách pozemkové reformy poukazuje Drahomír Jančík (*1948),¹³⁹ vlastnické změny půdního fondu a dopady reformy na

¹³² BERANOVÁ, Magdalena – KUBAČÁK, Antonín, Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě, Praha 2010; KUBŮ, Eduard – LORENZ, Torsten – MÜLLER, Uwe – ŠOUŠA, Jiří, Agrarismus und Agrarreliten in Ostmitteleuropa, Praha 2013; NOVÁK, Pavel a kol., Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova devatenáctého a první poloviny dvacátého století, Praha 2007.

¹³³ BALCAROVÁ, Jitka – KUBŮ, Eduard – ŠOUŠA, Jiří (edd.), Úvahy a stati o agrární modernizaci v českých zemích: In memoriam hospodářského historika Jaroslava Pátka, Praha 2015; BALCAROVÁ, Jitka – KUBŮ, Eduard – ŠOUŠA, Jiří (edd.), Venkov, rolník a válka v českých zemích a na Slovensku v moderní době, Praha 2017.

¹³⁴ ŠTOLLEOVÁ, Barbora, Pod kuratelou Německé říše: zemědělství Protektorátu Čechy a Morava, Praha 2014.

¹³⁵ KUBAČÁK, Antonín, Pozemková reforma v období první republiky, Historický obzor, 1993, č. 4, s. 84–87; LACINA, Vlastislav, Boj o uzákonění pozemkové reformy v letech 1918 a 1919, in: Sborník k dějinám 19. a 20. století 5, Praha 1978, s. 123–144.

¹³⁶ RYCHLÍK, Jan, Pozemková reforma v Československu 1919–1938, Vědecké práce zemědělského muzea, 1987–1988, č. 27, s. 127–147.

¹³⁷ SLEZÁK, Lubomír, Tvůrci, kritikové a odpůrci pozemkové reformy, Moderní dějiny, 1993, č. 1, s. 197–217.

¹³⁸ PŠENIČKOVÁ, Jana, Aféry agrární strany související s prováděním pozemkové reformy, in: Paginae historiae č. 8, Praha 2000, s. 101–117; TAŽ, Ochrana historických památek a přírodních krás při provádění pozemkové reformy v ČSR, in: JUNĚCOVÁ, J. – ROHÁČOVÁ, O. – ŠOUŠA, J. (edd.), Rekviem, c. d., s. 341–361; PŠENIČKOVÁ, Jana, Zbytkové statky v Čechách 1918–1948, Praha 1998.

¹³⁹ JANČÍK, Drahomír, Pozemková reforma – nástroj nacionálního přerozdělení půdního fondu, in: JANČÍK, D. – KUBŮ, E. (edd.), Nacionalismus zvaný hospodářský, c. d., s. 275–338.

zemědělský a lesnický průmysl zkoumá Pavel Dufek.¹⁴⁰ Nejnověji se tématu meziválečné pozemkové reformy věnují ve svých monografiích např. Kristýna Kaucká (*1989) a Václav Horčíčka (*1971).¹⁴¹

Vzhledem ke zřejmé vazbě analyzovaného družstva na agrární stranu byla pro zpracování tématu okrajově využita i literatura týkající se dějin tohoto politického uskupení.¹⁴²

Přibyslavsko

„*Kéž kraj, jehož minulost se snažíme poznávat, oplácí nám toto poznání.*“ Citát ředitelky Státního okresního archivu v České Lípě Marie Vojtíškové (1928–2012) předznamenává odvěkou touhu regionálních badatelů plnit stránky lokálních periodik, populárně laděných publikací i odborných monografií. Představit dějiny regionu, ukázat historické souvislosti a posílit sounáležitost obyvatel s místem svého bydliště je úkol zaměstnávající regionální historiky již od nepaměti. Výjimkou není ani Přibyslavsko, pyšníci se malebnou přírodní scenérií s řadou pamětihodností a dlouhou historií, která k tamějším obyvatelům promlouvá takřka na každém rohu. Nejkomplexnějšího zpracování se této lokalitě dostalo v populárně laděné publikaci Lucie Markové (*1977) a ve sborníku vydaném k příležitosti 570 let od úmrtí Jana Žižky.¹⁴³ Prozaicky koncipovaná přibyslavská kronika seznamuje čtenáře s působivou prací přibyslavských kronikářů, jíž shromáždil přibyslavský lékař František Půža (1872–1932).¹⁴⁴ Inventář k fondu Velkostatek Zámek Žďár, uloženému v SOA Zámorsk,

¹⁴⁰ Výběrově: DUFEK, Pavel, Pily a 1. pozemková reforma 1919–1935/1938, in: MATOUŠEK, Václav – BLAŽKOVÁ, Tereza (edd.), Les a industrializace, Praha 2015, s. 15–32; TÝŽ, Velkostatkové pivovary a první pozemková reforma: nástin vzájemných interakcí Státního pozemkového úřadu a velkostatkářských majitelů pivovarů, Kvasný průmysl, 2016, 62, č. 2, s. 52–55; TÝŽ, Zaměstnanci Státního pozemkového úřadu v „minovém poli“ zahraniční politiky a pastích politiky domácí – případová studie, in: RAŠTICOVÁ, Blanka (ed.), Agrární strany ve vládních a samosprávných strukturách mezi světovými válkami, Uherské Hradiště 2008, s. 161–168.

¹⁴¹ HORČÍČKA, Václav, Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statcích cizích státních příslušníků, Praha 2021; KAUCKÁ, Kristýna, „Taková tlačnice na jednom dvorečku!“ aneb První pozemková reforma na velkostatkách Křivoklát, Plasy a Radnice (1918–1938), Praha 2018.

¹⁴² ROKOSKÝ, Jan, Rudolf Beran a jeho doba. Vzestup a pád agrární strany, Praha 2011; UHLÍŘ, Dušan, Republikánská strana venkovského a maloroľnického lidu 1918–1938: charakteristika agrárního hnutí v Československu, Praha 1988; HARNA, Josef – RAŠTICOVÁ, Blanka (edd.), Agrární strana a její zájmové, družstevní a peněžní organizace, Uherské Hradiště 2010; HRABIK SAMAL, Mary – ŠOUŠA, Jiří (edd.), K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách, Praha 2001; KUBŮ, E. – LORENZ, T. – MÜLLER, U. – ŠOUŠA, J., Agrarismus, c.d.; RYCHLÍK, Jan – HOLEČEK, Lukáš – PEHR, Michal (edd.), Agrarismus ve střední a východní Evropě 19. a 20. století, Praha 2015; případně z dobové literatury sborník Deset let práce Republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu, Praha 1928.

¹⁴³ MACEK, Ladislav – ROUS, Pavel – ČORNEJ, Petr, Přibyslav: sborník příspěvků k dějinám města vydaný u příležitosti 570 let úmrtí Jana Žižky, [Přibyslav] 1994; MARKOVÁ, Lucie, Přibyslav, Praha, Havlíčkův Brod 2008.

¹⁴⁴ PŮŽA, František, Kronika Přibyslavská: podle různých pramenů sestavil František Půža, Brno 2013 (fotoreprint, původní vydání: Přibyslav 1914). František Půža pracoval s archivem velkostatku Zámek Žďár, a měl tedy k dispozici solidní pramennou základnu.

zpracovala a později publikovala jako studii Marie Zaoralová.¹⁴⁵ Historie přibyslavsko-polenského panství včetně města Přibyslavi a ostatních zainteresovaných obcí se v současné době do povědomí dostává především prostřednictvím kvalifikačních prací, obhájených na tuzemských univerzitách.¹⁴⁶

¹⁴⁵ ZAORALOVÁ, Marie, Velkostatek Polná-Přibyslav a Pohled, jeho historický a správní vývoj a dějiny jeho archivu, in: Sborník archivních prací, roč. 27, č. 1, Praha 1977, s. 143–183.

¹⁴⁶ Výběrově: CHLÁDEK, Oldřich, První zrušení žďárského kláštera. Nepublikovaná rigorózní práce. Praha: Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 2010, dostupné online: <<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/25187>> [05. 03. 2023]; KOVAČKOVÁ, Tereza, Proměny územní správy v mém rodném městě (1918–1945). Nepublikovaná bakalářská práce. Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně 2014, dostupné online: <<https://is.muni.cz/th/sw9hz/>> [01. 05. 2022]; MRKVIČKA, Petr, Správní vývoj města Přibyslavi v letech 1850–1918. Nepublikovaná bakalářská diplomová práce. Brno: Ústav pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně 2009, s. 42, dostupné online: <<https://is.muni.cz/th/x8uhd/>> [05. 03. 2022]; SRBOVÁ, Martina, Obnova kláštera Žďár v 17. století. Bakalářská práce. Praha: Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 2010, dostupné online: <<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/37404>> [05. 09. 2022].

3. Metodologická východiska a pojmy

Metodologie

Název této diplomové práce zasazuje zpracovávané téma do územně příslušného regionu a současně do značné míry časově i obsahově definuje její cíle. Časový rámec studie vymezují roky 1931–1959, tedy období právní existence LD Příbyslav coby objektu primární analýzy. Spodní časová hranice je však v případě souhrnného přehledu vývoje lesnictví a družstevnictví, jakož i v kapitole týkající se Příbyslavska a okolností vzniku tamějšího lesního družstva variabilní.

Disparátní pramenná základna a specifika sledované problematiky si vyžádaly volbu přístupu daného metodologickým instrumentáři moderních hospodářských a sociálních dějin. K zodpovězení badatelských otázek využívá tato práce analýzu kvantitativních ekonomických parametrů družstva (hospodářské výsledky, výše jeho obratu, údaje o členské základně), analýzu normativní regulace lesního družstevnictví, komparaci jednotlivých údajů na úrovni mikroekonomické i makroekonomické, dále syntézu získaných poznatků, metodu statistickou a tradiční metodu hermeneutického výkladu. Rešerše odborné literatury zprostředkovala konfrontaci dříve získaného poznání s nově zjištěnými skutečnostmi.

V obecné rovině je tato práce sondou do historie lesního družstevnictví v českých zemích, realizovanou formou případové studie (case study), mapující jednotlivé aspekty vývoje konkrétního subjektu.¹⁴⁷ Metodologické uchopení studia jednotlivých podniků prostřednictvím „case studies“ položili již badatelé klasických dějin podnikání (business history), kam patřili například ekonom Arthur Harrison Cole (1889–1974) či ekonom Alexander Gershenkron (1904–1978), opírající svůj výzkum primárně o ekonomii a sociologii. Analýzou detailních strategií firmy, její organizační strukturou a rolí profesionálního managementu se v 60. letech 20. století zabýval ekonom a vysokoškolský pedagog Alfred DuPont Chandler (1918–2007). Důraz kladl na korporátní podnikání (big business), čímž značně překračoval rámec tradičních případových studií. Závěry svého výzkumu vyvozoval pomocí komparativní analýzy, prováděné napříč širokým spektrem podniků.

V našem prostředí dochází k rozvinutí tohoto diskurzu na širší badatelské bázi v 90. letech 20. století, kdy se dějiny podnikání etablovaly na standardní metodologii západních přístupů. Českému prostředí zprostředkovala moderní metodologické přístupy tohoto oboru

¹⁴⁷ Případová studie může být rovněž vymezena parciálně, časově a věcně. Tedy na propagační strategii analyzované firmy, majetkovou strukturu a její proměny, na zaměstnance firmy.

vysokoškolská pedagožka Jana Geršlová (*1955).¹⁴⁸ V současné době vzniklo pod kuratelou Ústavu hospodářských a sociálních dějin Univerzity Karlovy několik případových studií zaměřených na dějiny podnikání.¹⁴⁹

Struktura práce

Úvod předkládané práce seznamuje čtenáře s jejím výzkumným záměrem a konkrétními dílčími cíli. Druhá kapitola zhodnocuje disponibilní pramennou základnu a dosavadní relevantní výzkum. Třetí kapitola se věnuje metodologickým východiskům této případové studie, jejímu časovému i obsahovému rámci a vysvětlení základních pojmů, periodicky se opakujících v textu. Čtvrtá kapitola nastiňuje stručnou historii vývoje dějin lesního družstevnictví do roku 1959 a akcentuje klíčové momenty vývoje lesnictví a družstevnictví, nutně k zasazení učiněných zjištění do širšího historického, kulturního, sociálního, ekonomického či politického kontextu. Následuje integrální část práce, jejíž podobu udává chronologické lineární schéma, definované zlomovými milníky analyzovaného družstva, doplněné o exkurz do personálního zázemí podniku, hospodaření družstva, vedení jeho písemností a o biogramy nejvýznamnějších aktérů družstva. Závěrečná diskuze analyzuje nově nabyté poznatky, snaží se o plauzibilní zodpovězení úvodních otázek a předestírá případným zájemcům možnosti dalšího rozvíjení tématu. Součástí práce je i obrazová příloha, ilustrující textové informace, a výběrový (místní a jmenný) rejstřík, zařazený z praktického důvodu pro snadnější orientaci čtenáře v textu.¹⁵⁰

Vymezení pojmů

V názvu této případové studie, jakož i v celém textu je neustále skloňován pojem *lesní družstvo*.¹⁵¹ Z hlediska svého specifického zaměření jsou tato družstva řazena badatelskou obcí mezi zemědělská neúvěrní družstva kategorie tzv. „družstva jiná“.¹⁵² Příznačné adjektivum

¹⁴⁸ Srov. GERŠLOVÁ, Jana, Dějiny moderního podnikání, Praha 2012.

¹⁴⁹ První číslo sborníku Hospodářské dějiny roku 2021 seznamuje s vývojem „business history“ u nás i ve světě, zároveň podává i kompletní bibliografii nejnovějších publikačních výstupů na toto téma. Srov. Hospodářské dějiny 35/1, Praha 2021.

¹⁵⁰ Z důvodu jednoznačného geografického vymezení tématu diplomové práce, zasazené do oblasti českých zemí, jsou z místního rejstříku vypuštěny pojmy, opakující se na téměř každé straně textu, tj. jmenovitě: české země, Čechy, Česká republika, Československo, Morava, Přibyslav a Slezsko. Z důvodu častého opakování byly z místního rejstříku rovněž vypuštěny pojmy Evropa, Rakousko, Rakousko-Uhersko a Slovensko. Do jmenného rejstříku nejsou zahrnuti autoři citovaných publikací.

¹⁵¹ Vysvětlení pojmu lesní družstvo bylo použito ve studii shrnující podkapitulu diplomové práce o okolnostech vzniku LDO Přibyslav. Viz JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 262–263.

¹⁵² Tuto klasifikaci používá např. Antonín Kubačák. Srov. KUBAČÁK, Antonín, Dějiny zemědělství, c. d., s. 89. Václav Průcha řadí tato družstva mezi všeobecná družstva zemědělská. Srov. PRŮCHA, Václav, Zemědělská družstva v meziválečném Československu ve světle statistiky, in: Kulatý stůl „Spotřební družstvo Včela – jeho vznik, historie a zánik“, Praha 1920, s. 57–63.

dává tušit svébytné vymezení jejich provozu, jenž vykazoval silné odlišnosti, spočívající v prolínání zemědělské činnosti s nezemědělskými formami družstevnictví.¹⁵³ Při nahlédnutí do historie vývoje lesního družstevnictví se lze setkat s několika typy lesních družstev, která později v praxi splývala a vzájemně se doplňovala. Jan Frič zmiňuje například blíže neurčené zalesňovací družstvo v Neveklově, založené Českou zemědělskou radou za pomoci krajského odboru Ústřední jednoty československého lesnictva v Benešově.¹⁵⁴ Následovala je družstva školkařská, snažící se o převod lesních školek zakládáných okresy a hospodářskými spolky na majitele malých lesů, a následně o sloučení rozsahem malých a neodborně vedených lesních školek v jednu družstevní.¹⁵⁵ Nejrozšířenější typ představovala družstva lesohospodářská, cílicí na zvýšení hospodářské úrovně malých lesů. Taková družstva se dle prvorepublikových družstevních teoretiků měla stát tzv. vzorovými družstvy, tedy demonstrací úspěšně fungujícího podniku, poskytujícího praktické rady a kvalifikovaný dozor nově vznikajícím družstvům.¹⁵⁶

Lesní družstva představovala z hlediska své působnosti ekonomický subjekt, zajišťující na principu svébytnosti zájmy svých členů (právnických osob i jednotlivců). Podporovala jejich hospodářský rozvoj, snažila se o racionalizaci a rentabilitu jejich lesního hospodaření, zajišťovala záležitosti odbytu a zpeněžení dřevní hmoty, zaručovala přiměřenou prodejní cenu dříví svým členům, obstarávala jim technické vybavení, kvalitní sazenice, semena a ostatní náležitosti nutné k odbornému vedení lesního hospodářství. Věnovala se rovněž osvětové činnosti v podobě pokusnictví a pořádání odborných přednášek a exkurzí. Rovněž vydávala publikační materiály informující o své činnosti a podávající členům poučení o správných zásadách lesního hospodaření.¹⁵⁷ Lesní družstva tvořila svazy lesních obcí, vznikala rovněž i lesní družstva jednotlivců. Optikou terminologie legislativy se „de iure“ jednalo

¹⁵³ Tato odlišnost byla vykazována i v rámci legislativní roviny, kdy v období 50. let 20. století až do zestátnění lesních družstev v roce 1959 tyto subjekty náležely, na rozdíl od ostatních zemědělských družstev, do gesce ministerstva lesnictví a dřevařského průmyslu.

¹⁵⁴ Jeho hlavní cíl spočíval v zalesnění pustých pozemků a strání v porůčí Vltavy a potoka Mastníka, vylepšení stávajících porostů a zamezení pastvy na pozemcích po vysazení nového porostu na deset let. Rovněž se zavázali k obstarání stálého lesního zřízení na své náklady. Ve zkoumaném regionu se ve 20. letech 20. století formoval Zalesňovací spolek pro Českomoravskou vysočinu v Německém Brodě s cílem zalesnit holé strání po obvodu Českomoravské vrchoviny, náležející tomuto spolku. Sestával ze 737 členů z 9 samosprávných okresů hospodařících na ploše 1299,9 ha. Srov. FRIČ, J., Péče, c. d., s. 92; JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 262.

¹⁵⁵ Taková družstva by zajišťovala organizovaný nákup kvalitních lesních semen a zakládání luštěren.

¹⁵⁶ Předstupeň lesohospodářských družstev měly představovat lesní okresní spolky, vybudované Zemědělskou radou pro Čechy i Moravu. Srov. JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 262. K dějinám Zemědělské rady pro Čechy srov. FABINI, Pavel – KLEČACKÝ, Martin – ZOUZAL, Tomáš, Zemědělská rada pro Království české 1873–1918, Praha 2015.

¹⁵⁷ Definice byla sestavena na základě studia stanov některých lesních družstev z Českomoravské vrchoviny a hesla „družstvo“ v lesnických naučných slovnících. Srov. KONŠEL, J. (ed.), Naučný slovník lesnický... Díl I, A-L, c. d., s. 327–328; Archiv NZM, OF Jaroslav Bezpalec, kart. 2, inv. č. 568, stanovy českých a moravských lesních družstev. Definice hesla v duchu doby vzniku lesnického slovníku z roku 1960 považuje projekt zakládání prvorepublikových lesních družstev za neúspěšný. Srov. ČABART, J. (ed.), Naučný slovník lesnický, c. d., s. 377–378.

o společenstva s ručením „neobmezeným“ či „obmezeným“.¹⁵⁸ Jednalo se o právnické osoby spravující movitý (různé druhy fondů) i nemovitý majetek.¹⁵⁹ V nejobecnější rovině jsou lesní družstva dnes vnímána jako „dobrovolná sdružení vlastníků lesa za účelem společného podnikání a zajišťování hospodářských, sociálních a jiných potřeb svých členů“.¹⁶⁰

K pochopení kontextu případové studie je na tomto místě nezbytné definovat některé další pojmy. Patří mezi ně především samotné *lesnictví*, jehož nejužitečnější definici podává Lesnický slovník naučný z roku 1994. Autory je vnímáno jako široký obor lidské působnosti, zabývající se udržením a zvelebením lesů a plným využitím jejich užitků ve prospěch vlastníků a společnosti.¹⁶¹

Definice pojmu *družstvo* se vyskytuje téměř na všech stránkách odborných výkladových slovníků. Nejtrefnějším způsobem je charakterizuje Jan Slavíček, jenž v družstvech spatřuje hybridní podniky, vykazující „dvojjedinou“ roli v podání podnikatelských aktivit na principu svépomoci. Nejsou typickými výrobními či obchodními jednotkami, o čemž nejlépe vypovídá jejich poslání – zajištění specifických služeb ekonomického charakteru svým členům na principu svépomoci dle hlavního zaměření své činnosti. Jelikož však fungují v konkurenčním prostředí trhů s cílem generovat alespoň nějaký zisk, nejedná se dle J. Slavíčka o charitativní organizace.¹⁶² Jan Slavíček přináší rovněž obecnou definici družstva, proklamovanou Mezinárodním družstevním svazem z roku 1995, tedy „...*autonomního sdružení osob, které se dobrovolně sdružily ke splnění svých hospodářských, sociálních a kulturních potřeb prostřednictvím společně vlastněného a demokraticky řízeného podniku*“.¹⁶³

Družstva v českých zemích vykazují primární, sekundární a terciální funkce. Primární funkce družstev jsou takové, jež družstvo musí vykonávat, aby splňovalo družstevní principy, definované již ve 2. polovině 19. století. Patří sem funkce svépomoci a podnikatelská funkce. Sekundární funkce jsou již z ekonomického hlediska postradatelné, avšak mohou být některými družstvy vnímány jako funkce primární. Jedná se o sociálně-podpůrnou, osvětovou, vzdělávací,

¹⁵⁸ Jejich působnost vymezoval Zákon č. 70/1873 ř. z., o výdělkových a hospodářských společenstvech (společenstvech pro napomáhání živnosti a hospodářství). V případě analyzovaného družstva šlo o společnost s omezeným ručením. Družstevní podíly byly veřejností nazírány jako bezpečná investice. Nepředstavovaly tudíž velké podnikatelské riziko a ručení zpravidla výrazně nepřesahovalo výši podílů. Založení akciové společnosti namísto družstva by dle tehdejší legislativy vyžadovalo zdouhavější administrativní jednání vyžadující souhlas ministerstva vnitra a vyjádření dalších ministrů.

¹⁵⁹ Statutární orgány družstva budou podrobně rozebrány v integrální části práce, věnující se LD Příbryslav.

¹⁶⁰ VLKOVÁ, V. – POLENO, Z. (edd.), Lesnický naučný slovník. Díl I, c. d., s. 151.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 478–479.

¹⁶² Srov. SLAVÍČEK, J. Družstevnictví v českých zemích, c. d., s. 121–122.

¹⁶³ Viz SLAVÍČEK, J., Ze světa podnikání, c. d., s. 22. Mezinárodní družstevní svaz stanovil sedm základních principů družstevnictví: dobrovolné a otevřené členství, demokratická kontrola svých členů, ekonomická spoluúčast, autonomie a nezávislost, výchova, školení a informace, spolupráce mezi družstvy a odpovědnost za společnost. Viz SLAVÍČEK, J., Ze světa podnikání, c. d.

integrační, modernizační a kulturní funkci, funkci profesní identity, nacionální a nacionalistickou funkci, politickou a protektivní funkci, funkci regulace trhu a funkci v organizaci finančního a kapitálového trhu. Jako terciální funkce družstev jsou míněny původně nezamýšlené efekty družstevních aktivit. E. Kubů zdůrazňuje především kombinaci podnikatelské a koncentrační funkce, dále funkci nacionální a nacionalistickou.¹⁶⁴

Samotným *družstevnictvím* se rozumí: „...soustava různých typů družstev zpravidla sdružených v územních asociacích a uniích na národní a mezinárodní úrovni“. Družstevnictví sestává ze „...souboru ekonomických i mimoekonomických činností družstev, družstevních organizací, družstevní legislativy a družstevní politiky“.¹⁶⁵

V textu se rovněž velmi často setkáme s pojmy *první (meziválečná) a druhá pozemková reforma*.¹⁶⁶ V nejobecnější rovině se jedná o úpravu vlastnických práv k pozemkům a jejich užívání, v obou případech na základě zásahu státu. První pozemková reforma byla realizována v letech 1919–1935 a současně s její revizí v letech 1947–1948 probíhala paralelně druhá pozemková reforma.¹⁶⁷

Zásadní význam pro vznik lesního družstevnictví ve středoevropském prostoru měla existence problematicky či minimálně obhospodařovaných *malolesů*. Těmito malými lesními plochami byla míněna výměra cca do 500 ha,¹⁶⁸ týkající se ve druhé polovině 19. a prvním decenniu 20. století zejména obecních a selských lesů, které nedisponovaly lesním hospodářským plánem a nepodléhaly péči kvalifikovaného lesního hospodáře.¹⁶⁹ Spadá sem i pojem *drobný a rozptýlený lesní majetek* do výměry 250 ha.

Na výstižnou charakteristiku pojmu *velkostatek* historika Františka Kutnara (1903–1983), jehož objasnění je také nezbytné, upozorňuje ve své monografii historička Kristýna Kaucká. Velkostatek je Kutnarem definován jako účelový hospodářský komplex, disponující určitými kvalitativními a kvantitativními znaky (vlastnictví, správní organizace, charakteristika výroby...)¹⁷⁰

¹⁶⁴ Viz KUBŮ, E. – SLAVÍČEK, J., *Atraktivita družstev*, c. d., s. 16–27.

¹⁶⁵ SCHELLE, Karel (ed.), *Encyklopedie českých právních dějin*, Plzeň 2015, s. 191–192.

¹⁶⁶ Termín „první pozemková reforma“ se začal užívat v československém prostředí od roku 1945.

¹⁶⁷ Viz ELIÁŠ, Karel, *Dvě pozemkové reformy a státní nabytí vlastnického práva k nemovitostem*, Právník, 2016, 3, s. 223. Většina badatelů udává ukončení první pozemkové reformy k roku 1935, na základě vládního nařízení č. 22/1935 Sb., o zrušení Státního pozemkového úřadu, jehož agenda přešla na Ministerstvo zemědělství, IX. odbor. Jak upozorňuje Pavel Dufek, tam však dále probíhala jednání v intencích SPÚ a za obdobných úředních postupů. Nelze tedy přesně určit její konec, záleží na konkrétním velkostatku. Viz DUFEK, P., *Pily*, c. d., in: MATOUŠEK, V. – BLAŽKOVÁ, T. (edd.), *Les*, c. d., s. 21–22.

¹⁶⁸ V pramenech bývají často označovány jako „trpasličí držba“.

¹⁶⁹ V Čechách do výměry 700 ha, na Moravě 576 ha, ve Slezsku do 500 ha.

¹⁷⁰ Srov. KAUCKÁ, K., „Taková tlačnice“, c. d., s. 11.

Lesní družstvo Příbyslav se utvořilo na základě přidělu lesů z pozemkové reformy, realizované v rámci *velkostatku Zámek Žďár*. Tvořily jej velkostatky Pohled, Příbyslav-Polná, Vojnův Městec a Žďár, jež se zřejmě po roce 1918 začaly souhrnně označovat jako velkostatek Zámek Žďár. Některé dobové prameny a publikace však tuto skutečnost nereflektují a tento majetkový komplex označují jako velkostatek Příbyslav-Polná, případně velkostatek Polná-Příbyslav-Žďár.¹⁷¹ Vzhledem k časovému rámci zkoumaného tématu je tento vlastnický subjekt v textu označován *velkostatkem Zámek Žďár*. Výjimku tvoří citace pramenů, dobové literatury a text reflektující události před vznikem první Československé republiky.

Text uvádí toponyma v současné podobě. V původním znění jsou ponechány v rámci citací, názvů institucí a orgánů státní správy či samosprávy. Zastaralé pojmenování regionu Českomoravská vysočina bylo nahrazeno aktuálním termínem Českomoravská vrchovina. Vlastní jména jsou v textu sjednocena do podoby uváděné jejich nositeli. Co se týče některých politických uskupení, ze stylistických důvodů je v textu užito bez ohledu na kontext doby jednotné označení „agrární strana“.¹⁷² Stylistika i gramatika citací z dobových pramenů byla v důsledku snahy o zachování autenticity textu ponechána v jejich přesném znění.

¹⁷¹ Např. VOŽENÍLEK, J., *Předběžné výsledky*, c. d., s. 544.

¹⁷² Byla založena dne 6. ledna 1899 pod názvem Česká strana agrární, v roce 1905 po spojení s moravským agrárním hnutím byla přejmenována na Československou stranu agrární. V roce 1919 byla přejmenována na Republikánskou stranu československého venkova, od roku 1922 se profilovala jako Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu. Srov. RYCHLÍK, J. – HOLEČEK, L. – PEHR, M. (edd.), *Agrarismus*, c. d., s. 7–13.

4. Vývoj a organizace lesního družstevnictví v českých zemích od roku 1918 do poloviny 20. století

4.1. Počátky formování lesního družstevnictví

Utváření družstevního hnutí v českých zemích

Pojem družstva v novodobém pojetí pochází z 1. poloviny 19. století. Teoretickým základem se mu staly ideje utopického socialismu, reprezentované Robertem Owenem (1771–1858) a Charlesem Fourierem (1772–1837). Za první družstvo na světě bývá označováno tzv. Rochdalské družstvo poctivých průkopníků,¹⁷³ ustavené roku 1844 ve Velké Británii.¹⁷⁴ Družstvo bylo založeno na principu svépomoci a vzájemné spolupráce drobných živnostníků. Ti se sdružovali za účelem společného provozu prodejny nabízející základní sortiment potravin, aby tak snížili ceny a byli ekonomicky rezistentní vůči ostatním podnikatelům. Princip vzájemné sociální pomoci jim měl především zajistit ochranu proti důsledkům neregulované tržní ekonomiky a před obchodní lichvou. Rozvoj Rochdalského družstva se stal impulzem pro rozšíření myšlenky družstevnictví do ostatních evropských zemí, jež se tak stalo významným hnutím své doby.¹⁷⁵ Přestože se družstva zaměřovala především na činnosti hospodářské a sociální povahy, přispělo toto hnutí také ke značné integraci a mobilizaci obyvatelstva. Družstevnictví se mnohdy spojovalo s nacionalismem „v oboustranné symbióze do jediného hospodářského, sociálního a nacionálně emancipačního hnutí“.¹⁷⁶

Šíření myšlenek družstevního hnutí napříč evropskými státy způsobilo, že i v českých zemích se v polovině 19. století formovala první spotřební družstva.¹⁷⁷ Potravní a spořitelní spolek v Praze, založený roku 1847, bývá označován jako první družstvo na území českých

¹⁷³ Rochdale Society of Equitable Pionners. Spolek se úspěšně etabloval a stal se inspirací mnoha konzumním spolkům v celé Evropě. Hnutím Rochdalských se nechal ovlivnit mj. český národohospodář František Ladislav Chleborád (1839–1911) při založení dělnického spolku Oul v roce 1868.

¹⁷⁴ Srov. SLAVÍČEK, J., Spotřební družstvo Včela, c. d., s. 14–15. K dějinám tohoto subjektu viz například: HOLYOAKE, George Jacob, Dějiny poctivých průkopníků rochdalských, Praha 1923; CHLEBORÁD, František Ladislav, Stručné dějiny spolku spravedlivých zákopníků Rochdalských: (Rochdales Equitable Pioneers Society), Praha 1867; LAWTON, Robert, Laws for the Government of the Rochdale Co-operative Manufacturing Society, [Velká Británie] 1859.

¹⁷⁵ Roku 1937 družstvo přijalo tzv. Rochdalské družstevní zásady. Tyto zásady byly revidovány roku 1937 v Paříži a později, v roce 1966, na sjezdu Mezinárodního družstevního svazu ve Vídni nově formulovány. Mezinárodní družstevní svaz (International Cooperative Alliance) byl založen roku 1895 a dnes sídlí v Ženevě, srov. DVOŘÁK, Tomáš, Družstevní právo, Praha 2006, s. 3.

¹⁷⁶ LORENZ, Torsten, Družstevnictví střední a východní Evropy v procesu utváření národních společností 1850–1940. Pokus o periodizaci, in: Moderní dějiny, 2013, roč. 21, č. 1, s. 2.

¹⁷⁷ Ve 40. letech 19. století vznikaly v hojném množství tzv. potravní spolky. Jejich podstatou byl příjem úspor od členů a za ně nákup nejvýhodnějších potravin a poskytování slevy členům ve velkém. Spolek tak s minimální přírůžkou prodával nakoupené zboží svým členům. Potravní spolky tak plnily svépomocnou a podnikatelskou funkci, avšak nejednalo se o družstva v pravém slova smyslu. Srov. SLAVÍČEK, J., Spotřební družstvo Včela, c. d., s. 12.

zemí vůbec.¹⁷⁸ V počáteční fázi družstevnictví neexistovala v našich zemích, resp. v Předlitavsku, speciální právní úprava družstevnictví, a družstva byla proto zakládána podle tzv. „spolkového patentu.“¹⁷⁹

Nedlouho po roce 1848, ruku v ruce s rozvojem průmyslu, uvolněním poddanských vazeb a změnou struktury vlastnické půdy velkostatků, se utvářela řada družstev různého zaměření, například družstva výrobní, živnostenská a zemědělská nevýrobního typu (tj. strojní, nákupní, elektrárenská ad.). Na venkově vznikala v reakci na nedostatek disponibilního úvěru nově se utvářejících bankovních ústavů převážně družstva úvěrní.¹⁸⁰ Ta se začala od 80. let 19. století organizovat dle zásad Raiffeisenových a Kampelíkových záloženských a spořitelních spolků.¹⁸¹

Roku 1873 vznikla první oborová právní úprava družstevnictví.¹⁸² Jednalo se o Zákon č. 70/1873 ř. z., o výdělkových a hospodářských společenstvech (společenstvech pro napomáhání živnosti a hospodářství).¹⁸³ Toto zákonné opatření bylo později doplněno Zákonem č. 133/1903 ř. z., o revizi společenstev výdělkových a hospodářských a jiných spolků.¹⁸⁴

Počátky zemědělského družstevnictví umožnily v roce 1848 zásadní změny vlastnictví deskových statků. Jejich majitelé přišli v důsledku poddanských vazeb o rustikální část své půdy a nadále jim v bezprostředním držení zůstala pouze panská půda, tedy dominikál.¹⁸⁵ Zemědělská družstva cílila na zlepšení sociálního a kulturního postavení rolnictva realizované

¹⁷⁸ Roku 1845 vznikl již tzv. Gazdovský spolek ve slovenském Sobotišti u Senice. Srov. SLAVÍČEK, J., Spotřební družstvo Včela, c. d., s. 12. Někteří badatelé jej považují za první zemědělské úvěrní družstvo na evropském kontinentu.

¹⁷⁹ Císařský patent č. 253/1852 ř. z., o spolcích, dostupné online: <http://spolky.petrhlavacek.cz/zakony/z_1852c.html> [05. 03. 2023].

¹⁸⁰ Živnostenská banka, založená roku 1868, zastřešovala tehdejší síť spotřebních a úvěrových družstev. Srov. SLEZÁK, Lubomír, Úspěch a prohry zemědělského družstevnictví, in: RAŠTICOVÁ, B. (ed.), Osudy, c. d., s. 9.

¹⁸¹ Tzv. „Raiffeisenky“ vznikaly zprvu v národnostně německých oblastech slezského a moravského severu a v pohraničí Čech, od 90. let 19. století se ojediněle utvářely i první národnostně české záložny tohoto typu. V národnostně českém prostředí se úvěrová družstva Raiffeisenova typu nazývala kampeličkami. K průkopníkům koncepce úvěrových záložen řadíme kromě Friedricha Wilhelma Raiffeisena (1818–1888) a Františka Cyrila Kampelíka (1805–1872) také Hermanna Franze Schulze-Delitzsche, Ladislava Chleboráda (1839–1911) a Františka Šimáčka (1834–1885). Srov. BALCAROVÁ, J., Počátky německého, c. d., s. 58.

¹⁸² Na Slovensku a Podkarpatské Rusi pak pro družstevnictví platil obchodní zákoník, zákonný článek XXXVII/1875.

¹⁸³ Tento zákon zůstal v platnosti až do roku 1954. Za pomyslného předchůdce rakouského společenstevního zákona z roku 1873 lze považovat pruský zákon z roku 1867. „Družstevní“ zákony měly nikoli nevýznamný vliv na správný rozvoj družstev, když rozhodování o povolování družstev nebylo svěřeno centrální úrovni správy. Opačný trend, tj. přenechání rozhodování o povolení družstev centrální vládě, a jeho zhoubný vliv na družstevnictví lze demonstrovat na příkladu Ruska, kde až do roku 1905 neexistovalo družstevní zákonodárství. K družstevnímu zákonodárství první Československé republiky srov. DVORÁK, L. F. (ed.), Družstevní zákony, c. d.

¹⁸⁴ K demonstraci organizace zákonodárství lze zmínit, že oba tyto předpisy platí, ve znění pozdějších novel, v Rakousku dodnes.

¹⁸⁵ Z někdejších panství a statků se tak staly velkostatky v roli soukromého ekonomického subjektu, kterému vyjma patronátního práva nezůstaly žádné původní správní pravomoci.

na bázi vzájemné spolupráce a solidarity. Tradiční zemědělská družstva se etablovala v předvýrobní fázi procesu prostřednictvím nákupu či úvěru, ve fázi „post-výrobní“ prodejem či zpracováním družstevních produktů, případně kombinací obou směrů.¹⁸⁶

Koordinaci družstev zaštiťovala od 90. let 19. století zájmová ústředí, tj. svazy poskytující svým členům zastupitelskou, organizační a revizní činnost. Jejich prostřednictvím se družstva postupně propojovala s klíčovými stranami tehdejšího politického spektra a deklarovala určitou společenskou prestiž. Do vzniku samostatného Československa působilo na tomto území 8 družstevních svazů. Zemědělská družstva přináležela zejména svazům kooperujícím v součinnosti se stranou agrární (např. Ústřední jednota hospodářských družstev).

Zásadní mezníky vývoje lesnictví v době formování myšlenky lesního družstevnictví

Polovina 19. století se do lesních porostů českých zemí vetkla především systematickým zalesňovacím úsilím jejich vlastníků motivovaných vidinou zvýšené produkce dřevní hmoty. Pěstovaly se zejména smrkové monokultury, garantující značný hmotný, potažmo finanční výnos v důsledku možnosti širokého využití smrkového dřeva v dřevozpracujícím průmyslu.¹⁸⁷ Jehličnaté porosty zde ve 2. polovině 19. století zaujímaly okolo 87 % celkové lesní plochy, smíšené lesy tvořily 12 % a na listnaté dřeviny připadalo okolo 5 %.¹⁸⁸ Využívání hnědého uhlí jako substitute palivového dřeva umožnilo majitelům lesa věnovat se pěstební péči a orientovat se na produkci užitkového dříví.¹⁸⁹

Tabulka č. 1: Procentuální podíl těžby připadající na palivové a užitkové dříví (Zdroj: Tlapák a Hošek, 1984).¹⁹⁰

Země	Rok	Užitkové dříví %	Palivové dříví %
Čechy	1847	10	90
Čechy	1875	38	62
Čechy	1900	64	36
Čechy	1910	69	31
Morava	1890	34	66
Morava	1900	53	47

¹⁸⁶ Vlastní proces výroby probíhal v režii držitele soukromé půdy (rolníka), srov. SLEZÁK, L., Úspěch a prohry, c. d., s. 10. Na přelomu 19. a 20. století se hojně utvářela skladištní, prodejní, nákupní, dobytkářská a pastvinářská družstva. Souběžně s nimi vznikala na Slovensku hlavně potravní družstva (nejvíce v oblasti Liptova a Oravy).

¹⁸⁷ Srov. LENOCH, Josef, Dějiny lesního hospodářství a dřevozpracujícího průmyslu. Učební text, Brno 2014, s. 15, dostupné online: <<https://docplayer.cz/3795965-Dejiny-lesního-hospodarství-a-dřevozpracujícího-prumyslu.html>> [05. 03. 2023].

¹⁸⁸ LENOCH, J., Dějiny, c. d., s. 21.

¹⁸⁹ LENOCH, J., Dějiny, c. d., s. 24, palivové dříví představovalo v roce 1847 ještě 90 % veškeré výroby v Čechách; TLAPÁK, J. – HOŠEK, E., Přehled vývoje 19. století, c. d.

¹⁹⁰ NOVOTNÝ, G., Vlastnické a uživatelské vztahy, c. d., s. 7.

Morava	1910	55	45
--------	------	----	----

K zajištění pomyslného „perpetua mobile“ – trvalých a vyrovnaných těžeb přispívala taxace, jež garantovala zavedení lesního hospodaření, opírajícího se o racionální systém těžeb a promyšlenou obnovu lesa. Specializovaná část úřední správy velkostatku za tímto účelem zřizovala taxační (zaměřovací) kanceláře.¹⁹¹ Slibně se rozvíjela lesní infrastruktura, ať už v podobě samotných lesních cest, či zřizování kalamitních vleček, od poloviny 19. století budovaných velkostatky. Do popředí se rovněž v této době dostává železnice, garantující možnost přepravy dřevní hmoty.¹⁹² Lze konstatovat, že se zhruba od přelomu 19. a 20. století lesní porosty na našem území konstituovaly do podoby, kterou známe dnes, se všemi klady i zápory.

Po roce 1848 dochází ke změně majetkové držby a objevují se nové typy soukromých vlastníků, zejména neurození statkáři a významní průmyslníci (např. na Moravě Rotschildové). Podle lesního Zákona č. 250/1852 ř. z. existovaly tři kategorie lesní držby – státní, soukromá a obecní. Největší část lesů, cca 80 % celkové lesní plochy, zůstala v rukou soukromých držitelů, především majitelů velkostatků.¹⁹³ Lesy pro tyto vlastníky představovaly značný zdroj příjmů a jistý nástroj společenské prestiže v důsledku provozování loveckých aktivit.¹⁹⁴ Specifickou skupinu tvořily fideikomisní lesy habsbursko-lotrinského rodu (cca 73 000 ha lesů v oblasti Zákup, Zvoleněvse a Kolče).¹⁹⁵ V soukromé držbě připadala na fideikomisní majetky 1/3 této lesní plochy a zbylé 2/3 na lesy alodní společně s lesy v lenní držbě.¹⁹⁶ Do soukromé držby spadaly dále lesy církevní a společenstevní.¹⁹⁷ Družstevní držba lesů se tu a tam vyskytovala v podobě vlastnictví lesní plochy zalesňovacími spolky, lesní družstva v pravém slova smyslu se výrazněji ustavují až od 20. let 20. století.

¹⁹¹ Vzhledem ke kalamitám docházelo k častému opakování taxací. Ve stejné době vznikaly v kanceláři velkostatků porostní mapy. Blíže viz TLAPÁK, J. – HOŠEK, E., Přehled vývoje 19. století, c. d., s. 15.

¹⁹² Na výrobu pražců se používalo bukové a dubové dřevo. Srov. JÍLEK, František (ed.), Studie o technice v českých zemích 1800–1918. II., Údobí nástupu monopolního kapitalismu, Praha 1984, s. 102–106.

¹⁹³ Srov. NOVOTNÝ, G., Vlastnické a užívací vztahy, c. d., s. 7. Díky geografické poloze lesních porostů a jejich odborné správě podávaly nejlepší pěstební a výnosové výsledky vhodně situované střední lesní velkostatky.

¹⁹⁴ Od 2. poloviny 19. století dochází k „demokratizaci“ lovu a formují se honební společenstva, jejichž funkci převzala dnešní myslivecká sdružení. Dnešní podoba myslivosti se utvořila během realizace meziválečné pozemkové reformy a jako relikv zde již od středověku přetrvává sociální prestiž, vázaná na aktivní lov.

¹⁹⁵ NOVOTNÝ, G., Vlastnické a užívací vztahy, c. d., s. 14. V těchto a církevních lesech se hospodařilo podle lesního hospodářského plánu, racionální správu alodních lesních celků doporučoval lesní zákon z roku 1852.

¹⁹⁶ Lenní držba byla zrušená Zákonem č. 103/1862 ř. z. Viz NOVOTNÝ, G., Vlastnické a užívací vztahy, c. d.

¹⁹⁷ Ke společenstevním lesům patřily až do poloviny 20. století lesy singulární. Singulární lesy byly dvojího druhu, prameny označované jako původní a nové. Původní singularisté participovali na držbě lesního celku určitým počtem podílů, do pozemkové knihy si však tento majetek zapsali společně, ne jednotlivými jmény. Jednalo se tedy o historicko-právní útvar společného vlastnictví. Z právního hlediska byly řazeny do kategorie lesů soukromých. Novými singuláry byly označovány lesy vzniklé vyvazováním služebnosti po roce 1848. Srov. NOVOTNÝ, G., Vlastnické a užívací vztahy, c. d., s. 15; SIMANOV, V., České lesy, c. d. 35.

Tabulka č. 2: Rozdělení vlastnické držby lesů v českých zemích v r. 1850 (Zdroj: Novotný, 1992).¹⁹⁸

Druh držby/ha	Čechy	Morava	Slezsko	České země
Státní a fondovní	47 600	-	-	47 600
Nadační	9500	8500	-	18 000
Obecní a občinový	165 000	44 900	6800	216 700
Společenstevní	12 600	17 800	200	30 600
Panující rod	21 600	6600	34 200	62 400
Fideikomisní	383 400	136 200	47 300	566 900
Alodní a lenní	800 100	293 300	26 700	1 120 100
Církevní	68 200	67 700	45 800	181 700
Celkem	1 508 000	575 000	161 000	2 244 000

Obce rozšiřovaly svůj lesní majetek v 60. letech 19. století v rámci definitivního uspořádání rakouských obecních poměrů. Do této kategorie přináležely i lesy občin, jež se po roce 1921 staly majetkem obcí, a nově se utvářející lesy singulární, vzniklé vyvázáním služebnosti jejich vlastníků.

Tabulka č. 3: Rozdělení vlastnické držby lesů v českých zemích v r. 1900 (Zdroj: Statistická příručka Království českého, 1909).¹⁹⁹

Druh držby/ha	Čechy	Morava	Slezsko	České země
Státní	6 228	-	-	6 228
Nadační	4 674	286	-	4 960
Obecní	166 010	42 275	7563	215 848
Zemská a okresní	17	-	-	17
Ostatních veřejných fondů	8037	2405	21	10 463
Církevní	60 894	50 311	44 703	155 908
Družstevní a společenstevní	11 189	11 264	807	23 260
Fideikomisní	453 955	157 784	51 715	663 454
Ostatní soukromá	811 045	351 139	72 401	1 234 585
Celkem	1 522 049	615 464	177 210	2 314 723

¹⁹⁸ Srov. NOVOTNÝ, G., Vlastnické a užívací vztahy, c. d., s. 17.

¹⁹⁹ Statistická příručka Království českého, Praha 1909, s. 158.

Lesní hospodářství v českých zemích bylo konstituováno roku 1852 lesním zákonem, který s drobnými úpravami platil až do roku 1960.²⁰⁰ Jednalo se o rozsáhlý moderní elaborát, koncipovaný v duchu aktuálních poznatků o pěstování lesa. Lesy jím podléhaly odbornému centralizovanému státnímu dozoru, což přinášelo například pravidelné systematické zalesňování (povinnost zalesňovat holiny do 5 let), důraz na odbornou správu lesa, dodržování zásad ochrany a obnovy lesních porostů a úplný zákaz využívání lesa jako prostoru pastvy, zemědělských či řemeslných aktivit.²⁰¹

K utváření dějiště vzniku lesních družstev přispěla řada státních lesopolitických regulačních nástrojů v podobě zemských zákonů a nařízení.²⁰² Státní dozor nad lesy v oblasti Čech prostřednictvím lesních inspektorů umožnil Zákon č. 11/1872 č. z. z., na Moravě pak Zákon č. 19/1873 m. z. z. a ve Slezsku Zákon č. 24/1874 s. z. z. Inspektoři prostřednictvím příslušných zemských místodržitelství (od roku 1918 zemských úřadů) informovali ministerstvo orby (od roku 1918 ministerstvo zemědělství) o kontrole řádné implementace lesního zákona a poměrech ve sledovaném úseku lesa. Nařízením Ministerstva orby č. 137/1883 ř. z., o lesním personálu technickém při správě politické, jim byli přiděleni lesní technici. Reorganizovala se tak lesní dohlédací služba, kdy zemskému inspektorovi v Čechách bylo podřízeno šest lesních techniků, moravskému pak tři.

Důležitý moment pro utváření myšlenky lesního družstevnictví a doplnění sítě okresních lesních technických znalců představoval Zákon č. 11/1893 č. z. z., o dohledu nad hospodařením v lesích obecních. Obce na základě tohoto zákona získaly povinnost hospodařit dle lesního hospodářského plánu a pro vlastnictví lesních ploch nad 700 ha jim byla nařízena odborná správa realizovaná odborným lesním hospodářem.²⁰³ V případě výměry lesní plochy do 50 ha nebylo nutné lesy taxovat (zařizovat) a bylo možné vypracovat namísto LHP jednodušší hospodářský program a menší lesy mohly obejít povinnou odbornou správu svých lesních porostů hospodářským dozorem vlastníka jiného lesního celku či dobrovolným

²⁰⁰ Lesní zákon, tj. císařský patent č. 250/1852 Sb. ř. z.

²⁰¹ K tomuto zákonu vyjadřovaly své výhrady české odborné lesnické kruhy během příprav lesní pozemkové reformy. Vytýkáno je především nedostatečné zastoupení lesníků v poslanecké sněmovně čili minimální opora lesnictví. Slovy Josefa Konšela: „Naše sněmovny trpí nedostatkem lesníků.“ Srov. KONŠEL, Josef, Lesní pozemková reforma, referát z 19. září 1927, Brno 1927, s. 8.

²⁰² Ke státnímu lesnímu hospodářství do roku 1852 viz KAZIMOUR, J., Státní péče o lesy, c. d.

²⁰³ V Čechách byla podle § 16 tohoto zákona zřízena funkce tzv. okresních technických lesních znalců, zajišťujících hospodářskou úpravu a odbornou pomoc v obecních lesích. Od roku 1819 povinnost zhotovit LHP platila pro státní lesy v Čechách, od poloviny 19. století ji měly kromě obecních i církevní majetky. Zákon č. 13/1887 s. z. z. nařizoval ve Slezsku povinnost hospodařit dle LHP v obecních lesích. V ostatních lesích byla povinnost hospodaření podle lesního hospodářského plánu zavedena až v roce 1907.

sdužováním za dozoru územně příslušného okresního lesního technika v roli povinného „inventáře“ daného lesním zákonem.²⁰⁴

Okolo roku 1900 se začala formovat samostatná česká lesnická politika, jejíž cíle byly zveřejněny po roce 1918. Kritizovala centrální rakouskou lesní politiku, zejména požadovaný vysoký export dřevní hmoty z českých zemí a nedostatečnou podporu domácího dřevozpracujícího průmyslu.²⁰⁵

Lesní družstevnictví²⁰⁶

Lesním družstevnictvím se zabývaly od 70. let 19. století říšské lesnické kongresy. Jedny z prvních pokusů o nastolení družstevní správy lesního majetku byly učiněny v Německu, kde však po určité době selhaly. Tamější lesní hospodaření se neslo převážně v konzervativním duchu, tj. centralizací od „zeleného stolu“ v nejužším slova smyslu.²⁰⁷ Stát, který zde společně s císařskými lesy vlastnil 34 % celkové lesní plochy,²⁰⁸ stanovoval těžební etát i ceny dřeva, a lesy se primárně stávaly „rezervoárem“ dřevní hmoty.²⁰⁹ Obzvláště v saských lesích se hospodařilo „šablonovitě“, což spočívalo v doslovné implementaci předpisů bez respektování lokálních podmínek a aktuálního stavu porostu.²¹⁰ Střední směr lesního hospodaření, nikoli nepodobný fungování lesní správy dobře prosperujícího velkostatku v českých zemích, vykazovalo například Prusko, Bavorsko či soukromé německé velkostatky.²¹¹ Lesní společenstva se v oblasti Německa formovala výrazněji od roku 1876.

²⁰⁴ Činnost lesních techniků usměřňovala instrukce Ministerstva orby č. 17838/1895 o působení lesního technického personálu politické správy. Technik působil v obvodu několika politických okresů jako odborný poradce. Poprvé zde byla zmíněna odborná pomoc majitelům lesa a lze předpokládat, že se týkala malolesů, neboť větší lesní celky disponovaly svým vlastním odborným personálem.

²⁰⁵ LENOCH, J., Dějiny, c. d., s. 77.

²⁰⁶ Výsledky této podkapitoly byly prezentovány na mezinárodním družstevním sympoziu v Praze 2022 a následně byly publikovány v rámci kolektivní monografie. Srov. JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 263–267.

²⁰⁷ Srov. JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 263.

²⁰⁸ MARCHET, Julius, Holzproduktion und Holzhandel von Europa, Afrika und Nord-Amerika, Wien 1904, s. 13; JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 263.

²⁰⁹ Těžební etát představuje objem dříví, které lze na daném lesním hospodářském celku za dané období vytěžit s ohledem na dosažení stavu vyrovnanosti a těžební nepřetržitosti a s přihlédnutím ke stávajícímu, především věkovému složení lesa.

²¹⁰ Správce saských státních lesů Max Neumeister (1849–1929) systematicky snižoval dobu obmýti (teoreticky stanovená produkční doba v hospodářských lesích). Nařizoval praktikování šablonovité holoseče, při níž se v obnovovaném porostu nebo jeho části jednorázově vymýtily všechny stromy. V důsledku honitby, oblíbené kratochvíle saského krále, sadbu okusovali jeleni. Po převratu v roce 1918 se saští lesní správci snažili redukovat zvěř a stupňovat produkci lesní půdy přirozeným zmlazováním lesa při delší době obmýti, avšak v lesích se stále pásl dobytek a hromadily se zde dřevní zásoby. O správě saských lesů viz FRÍČ, J., Péče, c. d., s. 15; Srov. JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 263; MARCHET, J., Holzproduktion, c. d., s. 17.

²¹¹ Soukromá držba lesů v Německu před rokem 1918 dosahovala 63 % z celkové lesní plochy. Prostřednictvím legislativy byl však státu umožněn přímý dohled nad nadačnickými i obecními lesy, tvořícími 19,8 % z celkové lesní plochy. Faktická lesní plocha obhospodařovaná státem činila tudíž 53,5 %. Srov. MARCHET, J., Holzproduktion, c. d. Hospodařilo se zde za nejvyšší produkce dřeva při udržení největší plodnosti lesní půdy, pro jednotlivé polohy státních lesů kombinované s účelně přizpůsobeným lesním hospodářským plánem. Rozdrobení Německa na malé

Napomohlo k tomu vydání zákona pro Prusko, Braniborsko, Pomořany, Sasko a Slezsko, na jehož základě měly tamní obce povinnost zalesňovat ladem ležící pozemky.²¹²

V Předlitavsku lesní plocha připadající státu sestávala z 11 % celkové lesní půdy. Stát vlastnil především pusté plochy či lesní porosty vyžadující kultivaci, a tím i nemalé investice. Mimo říšské zákony byla vydána řada zemských zákonů zaštiťujících zalesňování pustých pozemků, které bylo aktuální zejména v případě alpských, haličských a bukovinských porostů.²¹³ Skládání hospodářských pozemků určitého obvodu v jednu účelově spravovanou hospodářskou jednotku za úředního dozoru umožňoval tzv. komasační zákon.²¹⁴ Obecním lesům v Bukovině náležela zákonná povinnost uskupení v nucené společenstvo, pracující na lesní půdě podle hospodářského plánu stanoveného příslušným politickým úřadem. Na území Dalmácie zalesňování přináleželo vlastníkovému daného pozemku dle zalesňovacího plánu schvalovaného příslušným okresním politickým úřadem.²¹⁵ Nucená lesní družstva lesohospodářských a ochranných typů vznikala též na Istrii slučováním drobných lesů nacházejících se v určitém obvodu.²¹⁶

Podmínky pro rozvoj zemědělského, potažmo lesního družstevnictví na našem území vytvořilo zrušení poddanství v roce 1848, kdy rolníci získali možnost nabývat majetek a svobodně s ním nakládat, což společně s efektivnějšími způsoby hospodaření vytvořilo první předpoklady pro vznik hospodářských spolků vůbec. Díky vysoké úrovni odborného výzkumu

státy s vlastní správou přispívalo mimo jiné k vytváření zdravého konkurenčního prostředí jednotlivých státních lesních závodů. Srov. JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 263.

²¹² Gesetz, betr. die Verwaltung der den Gemeinden und öffentlichen Anstalten gehörenden Holzungen in den Provinzen Preußen, Brandenburg, Pommern, Posen, Schlesien und Sachsen vom 14. August 1876 (Gs. s. 373). Srov. JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 263–264.

²¹³ Vydání Zákona č. 117/1884 ř. z. ze dne 30. 6. 1884, o opatřeních k neškodnému svádění horských vod, iniciovalo potřebu zalesnění pustých alpských pozemků za účelem ochrany proti povodním. Členové českého odboru Zemědělské rady se pod záštitou zákona o hrazení bystřin snažili o zřízení příslušné zemské komise a následně utvoření společenstev realizujících zalesnění problematických pozemků. Ostatní říšské zákony neměly přímý vztah k lesním družstvům (např. císařský patent č. 130/1853 ř. z., o vyvázání a výkupu služebností týkajících se společné držby). Srov. Archiv NZM, OF Vojtěch Kaisler, kart. 3, inv. č. 8954, Vývoj hrazení bystřin, nedatováno. O racionalizaci lesního hospodářství na Bukovině se zasloužil Josef Opletal, který nastoupil v roce 1887 do černovického obvodu c. k. Ředitelství lesů a statků bukovinského řecko-orientálního náboženského fondu, situovaného na severu historického území Bukoviny. Toto ředitelství spravovalo souvislé, avšak dopravně nedostupné komplexy pralesovitého charakteru o rozloze přibližně 266 000 ha. Více viz JAKUBSKÁ, Jana – KINSKÝ, Václav, Josef Opletal a československé lesnictví v období 1. republiky, Praha 2021, s. 10; JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 264.

²¹⁴ Říšský zákon ze dne 7. června 1883 č. 92 ř. z.; pro Moravu platil zemský zákon č. 30 z. z., ze dne 13. února 1884, a ministerské nařízení č. 68 ze dne 5. července 1886. Při ministerstvu orby byly pro Moravu a Slezsko zřízeny zemské komise, pro Čechy nikoli. Eduard Korselt (1880–1941) ve svých článcích na stránkách časopisu Československý lesník v roce 1920 navrhuje rozšířit činnost tohoto úřadu o zřizování lesních a pastvinných družstev.

²¹⁵ Pro každých 300 ha obecního lesa byl přidělen lesní dozorce. Srov. FRÍČ, J., Péče, c. d., s. 62; JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 264.

²¹⁶ Tamější lesní hospodářství vedly okresní lesní inspekce. Technikům lesní okresní správy byla svěřena rovněž správa lesů tyrolských a vorarlberských. Srov. FRÍČ, J., Péče, c. d., s. 63; JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 264.

zemědělství a rozvoji zemědělského školství dosahoval tento obor v polovině 19. století výborných výsledků. Lesní hospodaření však vykazovalo značnou diverzitu. V případě velkostatků a větších obecních lesů (např. lesy města Písku, Brna či Hradce Králové) se jednalo o prosperující a racionálně spravované jednotky, ovšem selské lesy a menší lesní plochy obecních lesů za svými rozsáhlejšími „zelenými bratry“ i prosperujícím zemědělstvím výrazně zaostávaly. Hlavní důvod jejich mizivé výnosnosti tkvěl především v neodborném provádění lesní správy za absence hospodářského plánu, respektive platného legislativního předpisu, nařizujícího tyto povinnosti až od velikosti plochy 500 ha.²¹⁷ Zejména u selských lesů se majitel neorientoval v cenách za dřeviny, neměl odborné ani obchodní kontakty a nedisponoval kvalitními sazenicemi a semeny vhodnými k realizaci zalesňování.²¹⁸ Les mu sloužil jako zásobník lesního steliva a sekundární zemědělská složka v podobě vhodného prostoru pro pastvu domácích zvířat.²¹⁹ Lesnické odborné kruhy si tuto skutečnost uvědomovaly a jako jednu z možných cest vnímaly nutnost provedení úpravy lesnické legislativy. Rakouský lesní zákon z roku 1852 neměl pro hospodaření v malolesích valný význam.²²⁰ Povinnost spravovat les na základě hospodářského plánu, nařízená již zmiňovaným zemským zákonem č. 11/1893 č. z. z., se vztahovala pouze na menší část této skupiny, a to na lesy obecní. Na Moravě upravovalo povinnost hospodaření podle lesního hospodářského plánu nařízení místodržitelství ze dne 28. října 1873, závazné pro všechny lesy o výměře od 575 ha výše. Ve Slezsku tuto povinnost uložila roku 1907 vyhláška zemského prezidenta pro lesy s výměrou nad 500 ha.²²¹

Jan Frič uvádí, že z celkové plochy českých zemí tvořila před vznikem první Československé republiky lesní půda cca 31 %, z čehož 1/3 připadala na tyto malé lesní plochy.²²² Hledala se řešení a jako optimální z nich se jevílo nucené sloučení těchto nevýnosných celků v družstva se zajištěním jejich odborné správy. Lesnické kongresy, organizace, spolky, zemědělské rady a úřady pro agrární operace zařazovaly problematiku slučování malolesů do programu svých jednání. Již roku 1883 zazněl požadavek na vytvoření

²¹⁷ Byly to většinou úzké a izolované plochy, kde se neprováděly prořezávky ani probírky a praktikovala se holá seč. Více NOVOTNÝ, G., Lesní družstevnictví, c. d., s. 151.

²¹⁸ Slovy Jana Friče: „*Pro les selský zdálo se vše dobré.*“ Viz FRIČ, J., Lesní pozemková reforma, c. d., s. 16.

²¹⁹ Srov. JAKUBSKÁ, J., Okolnosti, c. d., s. 261.

²²⁰ Zákon č. 250/1852 ř. z. Tento zákon platil i v Uhrách, avšak v roce 1879 byl nahrazen uherským lesním zákonem, jenž byl obsažnější a ukládal povinnost hospodaření dle lesního hospodářského plánu v lesích náležejících státu, župám, obcím, církvím, ale také fideikomisním a komposesorátním (společně užívaným) lesům. V § 165 se hovoří o zalesňování holých ploch a za tímto účelem vytvářených zalesňovacích družstvech. Po vzniku Československa v roce 1918 tento zákon platil na Slovensku a v Podkarpatské Rusi jako zákonný článek XXXI/1879. K vývoji lesních družstev na Slovensku viz STOCKMANN, V., Dejiny lesníctva, c. d.

²²¹ FRIČ, J., Péče, c. d., s. 72; JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 266.

²²² JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 267.

lesních družstev na menších lesních celcích a jejich následné odborné spravování.²²³ Do popředí se v této době dostala rovněž otázka zalesňování pustých pozemků a strání a za tímto účelem vznikajících zalesňovacích družstev, diskutovaná zejména na půdě Zemědělské rady pro Čechy i Moravu.²²⁴

Iniciování vzniku lesních družstev pokračovalo v českých zemích i na počátku 20. století a v letech 1909–1910 se jím zabýval zemský lesnický kongres. Zemědělská rada pro Království české plánovala v roce 1911 nucené utváření zalesňovacích lesních spolků na lesních plochách do 700 ha v jednotlivých politických okresech na základě právních předpisů.²²⁵ Žádný z výše uvedených pokusů o reformu držby malého lesního majetku však nebyl realizován, a zůstalo pouze u diskuzí a polemik na stránkách odborných lesnických časopisů. Do roku 1918 vznikaly pouze ojedinělé spolky a družstva, které se v praxi příliš neosvědčily.²²⁶ Změnám vlastnictví se bránili samotní majitelé lesů, neboť v nich spatřovali přílišnou centralizaci a ohrožení svého výlučného postavení v čerpání výnosů ze svého majetku na úkor ostatních.²²⁷ Nedůvěra veřejnosti plynula rovněž z nemožnosti okamžitého ověření efektivity združstevňování lesů tak, jako to bylo možné v zemědělství. Hospodář je s krátkodobými výsledky konfrontován obvykle již v průběhu jednoho zemědělského roku, zatímco v případě správy lesů mohou být prokázány až za několik desítek či stovek let.²²⁸

4.2. Vývoj lesního družstevnictví v letech 1918–1938

Družstevnictví

Jelikož v českých zemích platily rakouské právní předpisy, byly po vzniku první Československé republiky Zákonem č. 11/1918 Sb. z. a n. recipovány dosavadní říšské a zemské předpisy, platné ke dni 28. října 1918, pro Slovensko a Podkarpatskou Rus pak právní předpisy uherské.²²⁹ Dosavadní platnou právní úpravu, formující legislativní rámec nově se

²²³ FRIČ, J., Péče, c. d., s. 34; JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 266.

²²⁴ FRIČ, J., Péče, c. d., s. 15–19. Např. vydání Zákona č. 52/1897 m. z. z., jenž se týká zalesňování v obvodu Horní (vsetínské) řeky Bečvy. Na takové zalesňovací spolky a družstva lze nahlížet jako na nucená lesní družstva v přeneseném slova smyslu. Srov. JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 266.

²²⁵ Tyto spolky měly hospodařit na základě lesního hospodářského plánu a správu měl vykonávat odborný a proškolený lesní personál, a tak se dají považovat za předstupeň lesních družstev. Blíže FRIČ, J., Péče, c. d., s. 40–50; FRIČ, J., Lesní pozemková reforma, c. d., s. 15–17, JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 266.

²²⁶ Např. Hospodářské lesní družstvo v Sánech, Zalesňovací družstvo pro jesenický okres u Podbořan, Lesohospodářské družstvo ve Veveřce Bítýšce. Ve většině případů však lesy nepatřily družstvu, ale jejich majitelům. FRIČ, J., Lesní pozemková reforma, c. d., s. 63; JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 266–267.

²²⁷ Srov. FRIČ, J., Lesní pozemková reforma, c. d., s. 27; NOVOTNÝ, G., Lesní družstevnictví, c. d. 155.

²²⁸ JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 267.

²²⁹ Srov. Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého, ze dne 28. 10. 1918, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1918-11>> [01. 05. 2022].

utvářejícího československého družstevnictví, poté formovalo několik nových zákonů. Úpravu poměrů slovenských družstev nastolil v roce 1919 Zákon č. 210/1919 Sb. z. a n.²³⁰ Roku 1924 jej následoval Zákon č. 238/1924 Sb. z. a n. zřizující Všeobecný fond peněžních ústavů v republice Československé.²³¹ Tento předpis byl novelizován Zákonem č. 279/1924 Sb. z. a n., o přeměně společností s ručením omezeným v družstva.²³² Soustavu těchto „družstevních“ zákonů doplnil roku 1926 Zákon č. 130/1926 Sb., o úpravě poměrů družstev v Podkarpatské Rusi, a roku 1933 Vládní nařízení č. 169/1933 Sb. z. a n., o vydání zvláštních předpisů o záložních a úvěrních spolcích, úvěrních společenstvech (družstvech), hospodářských a živnostenských družstvech úvěrních a jejich svazech.²³³ Navzdory nemalému množství nově vydaných právních předpisů však hlavní družstevní zákon č. 70/1873 ř. z. zůstal až do roku 1954 nezměněn.²³⁴ Nové právní předpisy měly podpořit další rozvoj družstev a upevnit jejich pozice, jakož i zvýšit důvěryhodnost těchto subjektů v očích svých členů a široké veřejnosti.

V období první Československé republiky se družstevní síť rozšiřovala o nové typy družstev,²³⁵ prohlubovala se organizační struktura těchto podniků a docházelo k racionalizaci ekonomických funkcí jednotlivých družstevních subjektů. Jako celek však vykazovalo prvorepublikové družstevní hnutí, gravitující k různým politickým stranám, značnou roztržitost. Dokonalejší integraci družstevních podniků bránila řada rozličných faktorů, reziduí z období monarchie. Nadále zde přetrvávaly oddělené národnostní linie, tudíž se národní příslušnost členů družstev a jejich zaměstnanců nemusela shodovat s jednacím řečí podniku. To komplikovalo sblížení československých družstev s družstvy příslušnými jazykově německým oblastem.²³⁶ K roztržitosti družstevního hnutí přispívalo napojení jednotlivých

²³⁰ Srov. Zákon č. 10/1919 Sb. z. a n., o úpravě poměrů družstev na Slovensku, ze dne 15. dubna 1919, dostupné online: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1110/1/2/zakon-c-210-1919-sb-o-uprave-pomeru-druzstev-na-slovensku/zakon-c-210-1919-sb-o-uprave-pomeru-druzstev-na-slovensku>> [01. 05. 2022].

²³¹ Srov. Zákon č. 279/1924 Sb., o přeměně společností s ručením omezeným v družstva, ze dne 10. prosince 1924, dostupné online: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/3760/1/2/zakon-c-279-1924-sb-o-premene-spolecnosti-s-rucenim-omezenym-v-druzstva/zakon-c-279-1924-sb-o-premene-spolecnosti-s-rucenim-omezenym-v-druzstva>> [01. 05. 2022].

²³² Srov. Zákon č. 279/1924 Sb. z. a n., o přeměně společností s ručením omezeným v družstva, ze dne 24. 12. 1920, dostupné online: <<https://esipa.cz/sbirka/sbsrv.dll/sb?DR=SB&CP=1924s279>> [01. 05. 2022].

²³³ Srov. Zákon č. 130/1926 Sb., o úpravě poměrů družstev v Podkarpatské Rusi, ze dne 1. 7. 1926, dostupné online: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/4204/0/2/zakon-c-130-1926-sb-o-uprave-pomeru-druzstev-podkarpatske-rusi/zakon-c-130-1926-sb-o-uprave-pomeru-druzstev-podkarpatske-rusi>> [01. 05. 2022]; Vládní nařízení č. 169/1933 Sb. z. a n., o vydání zvláštních předpisů o záložních a úvěrních spolcích, úvěrních společenstvech (družstvech), hospodářských a živnostenských družstvech úvěrních a jejich svazech, ze dne 14. 8. 1933, dostupné online: <<https://esipa.cz/sbirka/sbsrv.dll/sb?DR=SB&CP=1933s169>> [01. 05. 2022].

²³⁴ Od roku 1955 vstoupil platnost Zákon č. 53/1954 Sb., o lidových družstvech a družstevních organizacích, z 1. 12. 1954, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1954-53>> [01. 05. 2022].

²³⁵ FEIERABEND, L. K., Zemědělské družstevnictví, c. d., s. 16.

²³⁶ K německému úvěrnímu družstevnictví a jeho počátkům na našem území srov. BALCAROVÁ, J., Počátky německého, c. d.

subjektů na různé politické strany.²³⁷ Prvorepublikové družstevnictví navázalo na rozmach tradičního úvěrního družstevnictví, představujícího tak důležitou základnu pro konstituování neúvěrních družstev.²³⁸ V souvislosti s poválečnou pozemkovou reformou a materiálním zajišťováním obyvatelstva vznikaly nové typy družstev.

V roce 1930 zaujímal zemědělská družstva cca 27 % z celkového počtu všech družstev na území ČSR. Kontinuální nárůst členské základny svědčil do značné míry o životaschopnosti družstevní ideje, a to i při úbytku zemědělské populace.²³⁹ Vrcholným orgánem zemědělského družstevnictví za první republiky se stal tzv. Centrokooperativ (Svaz jednotných hospodářských družstev) v roli zájmového a revizního ústředí, založený roku 1921 z iniciativy agrární strany, potažmo ministerstva zemědělství.²⁴⁰ Tento orgán sdružoval regionálně i národnostně rozrůzněné svazy zemědělského družstevnictví.²⁴¹ Ze svazů zastřešených Centrokooperativem zaujímal významné postavení kapitálově nejsilnější Ústřední jednota hospodářských družstev v Praze, založená roku 1896, k jejímž členům patřilo i analyzované lesní družstvo.²⁴² Družstevní centrály první republiky se transformovaly v monopolní struktury se silnou členskou základnou.²⁴³

Silný kapitál vykazovala nejvíce hospodářská skladištní družstva, zajišťující výkup zemědělských produktů od rolníků, jejich odprodej a dodávky zemědělských potřeb nutných k provozu jejich činnosti. Výrobní družstva často provozovala i „*zpracovatelské podniky továrního typu*“.²⁴⁴ Během první pozemkové reformy vznikala výrobní družstva pachtýřů či kolonizační, jež vznikala na zbytkových statcích, a členskou základnu tvořili bývalí

²³⁷ V roce 1935 existovalo 83 ústředních družstevních svazů nebo družstevních centrál. Utváření lesního družstevnictví ovlivňovala především strana agrární.

²³⁸ Do kategorie úvěrního družstevnictví spadaly záložny, kempeličky, raiffeisenky a na Slovensku úvěrná družstva. Tyto subjekty poskytovaly levnější úvěry rolníkům na nákup půdy, hospodářského zvířectva a na modernizaci hospodářství.

²³⁹ V období první Československé republiky vykazovala zemědělská družstva rozporuplný charakter. V minulosti se orientovala hlavně na svépomoc, avšak později se do vedení družstev dostávali představitelé zámožnějších rolnických vrstev a velkostatků, kteří později ovládli družstevní svazy. Viz PRŮCHA, V. a kol., Hospodářské dějiny I., c. d., s. 144.

²⁴⁰ Viz tamtéž. Tento orgán sdružoval 12 družstevních svazů, z nichž 10 ovládala agrární strana s 11 447 družstvy.

²⁴¹ Z celkového počtu svazů sdružených v Centrokooperativu připadalo 90 % na družstva zemědělská.

²⁴² ÚJHD sdružovala ve 30. letech 20. století 4000 úvěrních a neúvěrních družstev a 22 akciových společností s 1/4podílem v agrární bance a akciovou účastí v předních průmyslových společnostech, jakými byla například Zbrojovka Brno, jejichž prostřednictvím se snažila ovládat výrobu a odbyť. Viz PRŮCHA, V. a kol., Hospodářské dějiny I, c. d., s. 143; PRŮCHA, V., Zemědělská družstva, c. d., s. 145.

²⁴³ Na konci roku 1930 působilo v ČSR 50 družstevních ústředí a 25 družstevních svazů. Ke kapitálově nejsilnějším patřila již zmíněná Ústřední jednota hospodářských družstev v Praze, Svaz hospodářských družstev československých v Praze, Ústřední svaz českých hospodářských společenstev ČSR v Brně, Central-Verband der deutschen landw. Genossenschaft Böhmens. Viz PRŮCHA, V. a kol., Hospodářské dějiny I, c. d.; OBRTTEL, F., Zemědělské družstevnictví, c. d., s. 30.

²⁴⁴ Nejpočetnější byla družstva mlynářská, pekárenská a družstva na zpracování zeleniny, ovoce a čekanky. Viz PRŮCHA, V. a kol., Hospodářské dějiny I, c. d., s. 143–145.

zaměstnanci velkostatku.²⁴⁵ Z kategorie ostatních zemědělských družstev se v tomto období výrazněji profilovala družstva pastvinářská a lesní.

Tabulka č. 4: Všeobecně zemědělská družstva a jejich členská základna v ČSR v roce 1930
(Zdroj: Československá statistika, 1930).

Družstva	Počet	
	družstev	členů
družstevní statky	43	3946
hospodářská/pachtovní	46	7643
pastvinářská	54	2861
semenná	11	633
vinařská	3	531
lesní	27	1311
rybářská a rybniční	8	583
pěstování vrby	2	25
rodinné zahrady	2	94
Celkem	196	17 627

I přes zjevný nárůst politické funkce a snahu ovládat prostřednictvím družstevních svazů výrobu a odbytu si prvorepublikové zemědělské družstevnictví udrželo svépomocnou funkci, již usilovalo o zlepšení odbytu zemědělských výrobků, výhodně upravovalo distribuci výrobků na jejich cestě od producenta ke spotřebiteli a snažilo se o zlepšení úvěrových a kapitálových poměrů v zemědělství. Prostřednictvím dobrovolného utvoření družstva si ekonomicky slabí zemědělci mohli zlepšit své hospodářské a výrobní podmínky.²⁴⁶ Již během 1. světové války se prohlubovala osvětová funkce zemědělských družstev, což vyústilo v zakládání odborných družstevních škol.²⁴⁷ Zemědělská družstva však stále více sloužila jako prostředek v boji politických stran o moc v nově utvářeném státě. Zejména strana agrární se prostřednictvím aktivace voličského elektorátu z řad drobných a středních rolníků snažila udržet a posílit své pozice na venkově.²⁴⁸ Zemědělské instituce se staly důležitými hráči na úrovni obecní, okresní i státní, a není proto překvapivé, že se rolníci k družstvům přidávali v hojném počtu. Rčení:

²⁴⁵ V roce 1928 bylo těchto družstev 25 s 2050 členy, kteří hospodařili na 5729 ha půdy. Viz NĚMCOVÁ, L. (ed.), Vybrané kapitoly, c. d., s. 132; PRŮCHA, V., Hospodářské dějiny I, c. d., s. 144.

²⁴⁶ V nákupu zemědělských produktů převládalo obilí, v prodeji hospodářských potřeb pak strojená hnojiva. Viz KUBAČÁK, A., Dějiny zemědělství, c. d., s. 88.

²⁴⁷ Vyšší zemědělská škola družstevní a Vyšší družstevní škola Ústředního svazu Československých družstev v Praze. Viz tamtéž.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 89.

„*Co zemědělec, to družstevník*“, plně vystihovalo stav tehdejší členské základny zemědělských družstev.²⁴⁹

Václav Průcha klasifikuje prvorepublikové zemědělské družstevnictví podle způsobu zapojení jednotlivých subjektů do družstevní činnosti a vymezuje sedm typů jeho forem, zahrnujících například úplné združstevnění hospodářství členů (v SSSR), dále sdružení práce a výroby (např. na družstevních statcích, vzniklých při pozemkové reformě) a družstva, v nichž se samostatně hospodařící subjekty spojovaly k činnostem realizujícím kompletní výrobní proces, případně jeho část, nebo až finální zpracování produkce.²⁵⁰ K dalším typům zemědělského družstevnictví řadí Průcha družstva sloužící k společnému užívání nebo půjčování strojů, dále družstva specializující se na združstevnění obchodní činnosti členů, družstva sdružující osoby (úvěrní, bytová družstva nebo konzumní s výrobou nebo bez) a družstva dočasná, jejichž cílem bylo provedení určité akce (elektrárenská, pro výstavu rodinných domů, vážní apod.).²⁵¹

Zařazení lesních družstev do struktury zemědělského družstevnictví pak nejlépe koreluje s klasifikací zemědělského družstevnictví dle Antonína Kubačáka.²⁵²

Typologická klasifikace zemědělských družstev dle Antonína Kubačáka

Úvěrní družstva – kampeličky, raiffeisenky, občanské a živnostenské záložny a úvěrní družstva;
Neúvěrní družstva nákupní, výrobní a prodejní – mlékařská, lihovarská, mlýnská, pekárenská, semenářská, vinařská;

Družstva jiná neboli pomocná – elektrárenská, strojní, mlýnská, kterých využívaly zemědělské podniky;

Specifická zemědělská družstva – družstva domkařská, pastvinářská a lesní.

Václav Průcha sestavil obdobnou obecnou klasifikaci zemědělského družstevnictví, kde jsou lesní družstva součástí všeobecných družstev zemědělských.²⁵³

²⁴⁹ FEIERABEND, L. K., *Zemědělské družstevnictví*, c. d., s. 18.

²⁵⁰ Sem spadaly například lihovary či družstevní mlékárny.

²⁵¹ V zemědělských družstvech se prolínaly zemědělské činnosti s nezemědělskými formami družstevnictví, neboť se jejich členové podíleli i na obchodních, živnostenských, strojirenských, případně pokladních družstvech. Viz PRŮCHA, V. a kol., *Hospodářské dějiny I*, c. d., s. 142–143.

²⁵² KUBAČÁK, A., *Dějiny zemědělství*, c. d., s. 89.

²⁵³ PRŮCHA, V. a kol., *Hospodářské dějiny I*, c. d., s. 143.

Typologická klasifikace zemědělských družstev dle Václava Průchy

Všeobecná zemědělská družstva – nejpočetnější byla družstva pachtovní a družstevní statky (odděleně se vykazovala družstva legionářská), družstva lesní;

Zemědělsko-průmyslová – zejména mlékárny, lihovary, mlýny a živnostenský chov zvířat;

Družstva skladištní a obchodní;

Potravní družstva na Slovensku a Podkarpatské Rusi;

Elektrárenská družstva;

Specifická družstva – strojní a lesní družstva.²⁵⁴

Z výše uvedených klasifikací je zřejmé, že si oba autoři uvědomují specifickou povahu lesních družstev a jejich obtížné zařazení do struktury zemědělského družstevnictví. Lesní družstva, byť svou povahou spadající pod zemědělská nevýrobní družstva, se v některých aspektech společného vývoje s těmito družstvy profilují svébytně. Určité problematické vnímání definice lesních družstev se zřejmě objevovalo i v tehdejších úřadech. Nasvědčují tomu diametrálně odlišné údaje o počtu prvorepublikových lesních družstev v dobových statistických pramenech. Srovnání dat Státního úřadu statistického a ministerstva zemědělství výstižně shrnul Václav Průcha. Státní úřad statistický udává k roku 1930 celkem 100 lesních družstev, ministerstvo k roku 1937 již 383 lesních družstev s členstvím 11 490 fyzických osob a 19 lesních družstev s členstvím 398 právnických osob.²⁵⁵ Ke zkreslení těchto údajů může přispívat i skutečnost, že zámožní jedinci mohli být členy více družstev, popřípadě nárůst počtu lesních družstev utvořených na základě pozemkové reformy a záměna lesních družstev s družstvy pasteveckými.²⁵⁶

Jak bylo již konstatováno, významným impulsem pro rozvoj československého družstevnictví ve 20. letech 20. století byl proces, který významně a mnohostranně ovlivnil vývoj československého zemědělství, tzv. první pozemková reforma.²⁵⁷

²⁵⁴ Strojní družstva, předstupu pozdějších traktorových stanic, vznikala hromadně až po roce 1945. Někteří autoři je dokonce řadí k nově vzniklé socialistické družstevní formě.

²⁵⁵ PRŮCHA, V. a kol., *Hospodářské dějiny I*, c. d., s. 143.

²⁵⁶ Ladislav Feierabend uvádí k roku 1930 pro Čechy 57 lesních družstev, pro oblast Moravy a Slezska 62 lesních družstev, dále 20 družstev na Slovensku a jedno družstvo na území Podkarpatské Rusi. FEIERABEND, L. K., *Zemědělské družstevnictví*, c. d., přílohy knihy, nestránkováno, tabulka č. 12.

²⁵⁷ Jedná se o soubor opatření razantně přeskupujících půdní fond v první Československé republice. Reforma byla zahájena sérií popřevratových zákonů (od roku 1918) a dle názoru mnoha historiků dokončená v roce 1935 zrušením Státního pozemkového úřadu, jehož agenda přešla na Ministerstvo zemědělství, IX. odbor. Jak upozorňuje Pavel Dufek, tam však dále probíhala jednání v intencích SPÚ a za obdobných úředních postupů. Nelze tedy přesně určit její konec, záleží na konkrétním velkostatku. Viz DUFEK, P., *Pily*, c. d., s. 21–22. Blíže k pozemkové reformě viz Kapitola č. 2, rozbor literatury k pozemkové reformě.

Tabulka č. 5: Počet a rozloha zemědělských družstev v ČSR k roku 1937 (Zdroj: Dvacet let československého zemědělství, 1938).

Zaměření družstev	Počet		Přidělená půda v ha
	družstev	členů	
Celkem v ČSR	1446	82 877	126 027
<i>Všeobecně zemědělská družstva</i>	97	7576	9626
zaměstnanecká	22	266	2549
legionářská	6	183	497
konzumní	4	2108	334
ostatní	65	5019	6246
<i>speciálně zemědělská družstva</i>	845	43 014	101 509
pěstitelská a chovatelská	11	1178	1356
pastvinářská	432	29 948	38 767
lesní – fyzické osoby	383	11 490	33 789
lesní – právnické osoby	19	398	27 597
<i>zemědělsko-průmyslová družstva</i>	246	12 423	1360
lihovarská	221	11 931	1307
ostatní	25	492	53
<i>jiná družstva</i>	258	19 864	13 532
úvěrová	5	1989	-
stavební	35	3730	702
vodní a meliorační	212	12 243	12 790
ostatní	6	1902	40

Na pozemkové reformě měla eminentní zájem agrární strana, jejíž členové ji vnímali jako zásadní opatření socioekonomické povahy sloužící také k potlačení exportu kvůli celosvětové krizi, která probíhala ve 30. letech 20. století paralelně s realizací pozemkové reformy.²⁵⁸

Z tabulky je zřejmé, že nejvíce půdy získala družstva lesní a pastvinářská. Z lesních družstev připadalo 80 % jejich výměry na Slovensko.²⁵⁹

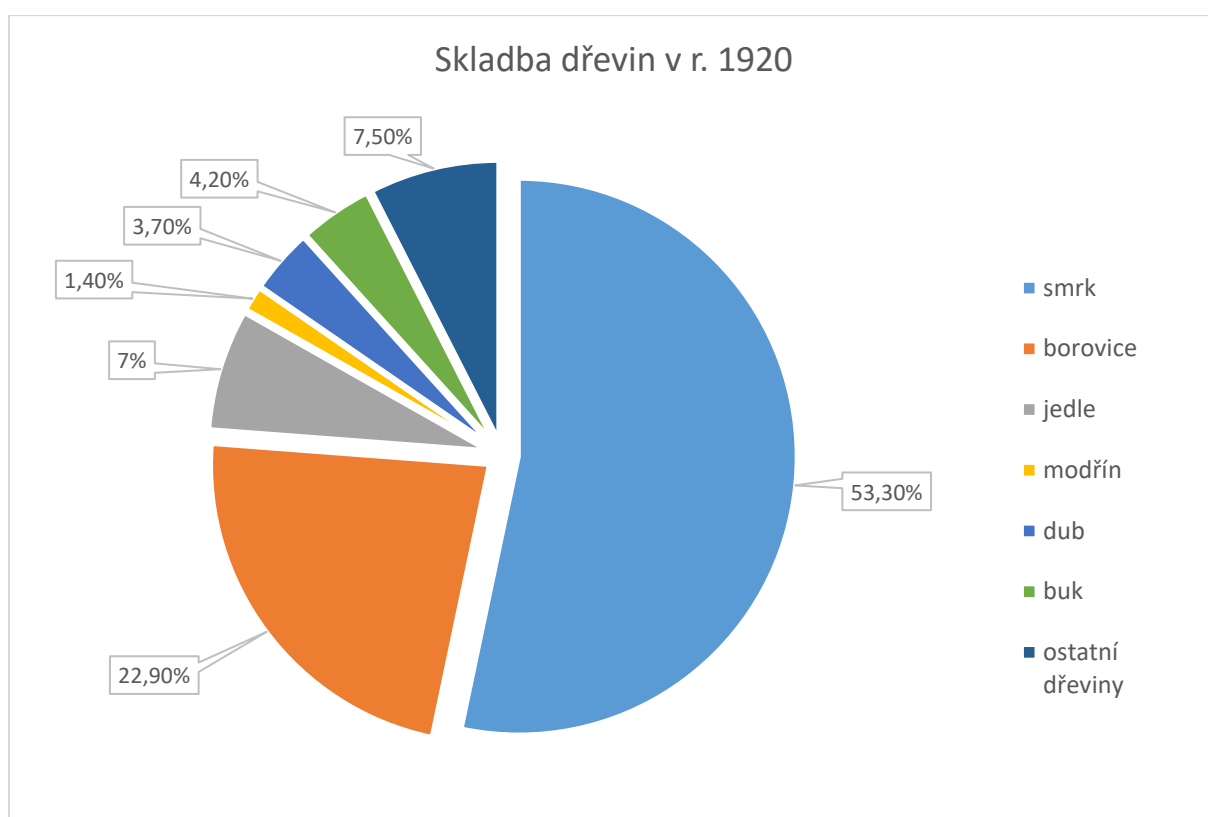
²⁵⁸ Krize šířící se z USA se na území českých zemí počala projevovat ve 30. letech 20. století a zejména nižší sociální vrstvy vykazovaly v této době zásadní pokles životní úrovně. Některá zemědělská družstva v důsledku této krize zanikala, jiná fungovala pouze formálně. K tomuto fenoménu výběrově: KÁRNÍK, Z., České země v éře První republiky (1918–1938). Díl druhý, c. d.; KUBŮ, E. a kol., Mýtus a realita, c. d.; LACINA, Vlastislav, Krize československého zemědělství 1928–1934, Praha 1974; LACINA, V. – SLEZÁK, L., Státní hospodářská politika, c. d.; PRŮCHA, V. a kol., Hospodářské a sociální dějiny c. d.; SEKANINA, Milan, Kdy nám bylo nejhůře? Hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska. Praha 2004.

²⁵⁹ PRŮCHA, V., Hospodářské dějiny I, c. d., s. 146. Na Slovensku pracovalo v oblasti zemědělství a lesnictví mnohem víc obyvatel než na území českých zemí. Již od utvoření samostatného Československa se Slovensko

Organizace lesnictví

Lesy představovaly v nově se utvářejícím Československu jedno z největších přírodních bohatství, kterému bylo potřeba zajistit odpovídající péči. Lesnické odborné kruhy poukazovaly již od poloviny 19. století na vysoký export dřeva z českých zemí a minimální podporu dřevozpracujícího průmyslu ze strany rakousko-uherské monarchie. Lesní porosty vyprodukovaly ve 20. letech 20. století cca 14 milionů m³ dřevní hmoty, což Michal Hrib odhaduje v poměru k tehdejším cenám zhruba na 600 000 korun.²⁶⁰ Lesnická odborná veřejnost v čele s Janem Fričem však odhadovala nejvyšší možný výtěžek až na 20 000 000 m³ dřevní hmoty.²⁶¹

Graf č. 1: Skladba dřevin ČSR v roce 1920 (Zdroj: Tlapák a Hošek, 1984).

muselo vypořádat s agrárním přelidněním venkova. V roce 1930 připadalo na zaměstnání v zemědělství a lesnictví na území českých zemí 25,6 % a na Slovensku 56,8 %. Viz KUBŮ, E. a kol., Mýtus a realita, c. d., s. 57. K dějinám slovenského zemědělského družstevnictví srov. ŠÚBERTOVÁ, Elena, Činnost družstevných organizací na Slovensku a ich vplyv na rozvoj agrárneho hnutia, in: HARNA, J. – RAŠTICOVÁ, B. (edd.), Agrárna strana, c. d., s. 137–140.

²⁶⁰ Viz HRIB, J. – HARNA, J., Lesy, c. d., s. 146.

²⁶¹ FRIČ, Jan, Počátky lesní reformy, Československý les, 1927, VII, s. 34; HRIB, J. – HARNA, J., Lesy, c. d., s. 146–147. Spotřebu dřevní hmoty J. Frič vypočítával k roku 1920 následovně: na domácnost připadalo 500 000 m³, na doly 700 000 m³, na papírny 1 000 000 m³, na železnice, respektive pražce 300 000 m³ a na telegrafní sloupy cca 30 000 m³. Pilařské závody (889 parních pil, 2184 vodních pil a 104 elektrických pil) 6 000 000 m³ kulatiny a 3 600 000 m³ řeziva k truhlářským a stavebním účelům ročně.

Tabulka č. 6: Rozloha lesů v ČSR roku 1921 v rámci jednotlivých zemí (Zdroj: Frič, 1921).

Země	Rozloha/ha	% z celkové rozlohy půdy
Čechy	1 538 478	29,6
Morava	623 481	28,06
Slezsko	179 031	34,08
Slovensko	1 730 282	34,50
Podkarpatská Rus	673 215	53,00
Celkem	4 744 487	-

Vznik nového státu však z počátku vyžadoval konstituci zásadních právních poměrů, týkajících se např. mezinárodního uznání státních hranic, ustavení mocenských orgánů, zajištění zásobování obyvatelstva atd. Z tohoto důvodu byly na území ČSR recipovány takřka veškeré základní lesní právní předpisy z doby bývalé monarchie, podrobněji rozvedené v předchozí části této kapitoly. Rakouský lesní zákon, tedy Císařský patent č. 250/1852 ř. z., jenž zavedl komplexní odborný státní dozor nad lesy, však ponechával implementaci povinného zavedení lesního hospodářského plánu na jednotlivých zemích. Proto byl po ustavení první Československé republiky doplněn Zákonem č. 82/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ochraně lesů, nařizujícím povinnost zavedení lesního hospodářského plánu pro všechny majitele lesa o rozloze nad 50 ha.²⁶² Majitelům menších lesních ploch ukládal ohlašovací povinnost těžebních záměrů příslušným politickým úřadům minimálně 30 dní před realizací těžby.²⁶³ Impulsem pro návrh tohoto zákona se staly intenzivní přípravy pozemkové reformy, vyvolávající obavy ze záměrných přetěžeb dřevní hmoty v lesních plochách velkostatků

²⁶² Na základě jeho uplatnění v praxi byl poté doplněn Zákonem č. 37/1928 Sb. z. a n., o zatímní ochraně lesů, a vládním nařízením č. 97/1930 Sb. z. a n. Implementací těchto právních předpisů se povinnost zavedení hospodářského lesního plánu rozšířila na 81 % výměry všech lesů ČSR. Srov. SIMANOV, V., České lesy, c. d., s. 60–61; Zákon č. 82/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ochraně lesů, ze 17. 12. 1918, dostupné online: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/868/0/2/zakon-c-82-1918-sb-o-prozatimni-ochrane-lesu/zakon-c-82-1918-sb-o-prozatimni-ochrane-lesu>> [20. 11. 2022]; Zákon č. 37/1928 Sb. z. a n., o zatímní ochraně lesů, ze dne 29. 2. 1928, dostupné online: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/4560/1/2/zakon-c-37-1928-sb-o-zatimni-ochrane-lesu/zakon-c-37-1928-sb-o-zatimni-ochrane-lesu>> [20. 11. 2022]; Vládní nařízení č. 97/1930 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o zatímní ochraně lesů, ze dne 26. 6. 1930, dostupné online: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/5043/1/2/vladni-narizeni-c-97-1930-sb-jimz-se-provadi-zakon-o-zatimni-ochrane-lesu/vladni-narizeni-c-97-1930-sb-jimz-se-provadi-zakon-o-zatimni-ochrane-lesu>> [20. 11. 2022].

²⁶³ Výše zmíněný zákon navazoval pro území Slovenska a Podkarpatské Rusi na uherské zákonné články XXXI/1879 a XIX/1898. Tento legislativní dualismus odstranilo až vydání nového lesního zákona v roce 1960.

ohrožených zábořem. Do vlastnických vztahů majitelů lesních ploch ČSR se poté promítl soubor zákonů udávajících legislativní rámec první pozemkové reformy.²⁶⁴ První popřevratová léta se však nesla v duchu rozsáhlé mniškové kalamity, která legitimizovala nadměrné těžby v zasažených československých porostech, a skýtala tak ideální příležitost k obcházení lesní legislativy.²⁶⁵ Toho hojně využívaly zahraniční akciové společnosti a uzavíraly s nově utvořeným státem pro ně výhodné exploatační smlouvy, mnohdy vedoucí až k vydrancování lesních porostů, nejvíce na Slovensku a Podkarpatské Rusi.²⁶⁶ Na dopady světové krize ve 30. letech 20. století v podobě přesycení domácího trhu a zhroucení cen dřeva reagoval stát založením tzv. Dřevařského syndikátu.²⁶⁷

Zákon č. 125/1927 Sb. z. a n., o organizaci politické správy, upravil státní dozor nad lesy nové republiky a jeho organizační schéma. Lesní služba dohlédací, fungující jako samostatné oddělení v příslušných úřadech politické správy, nahradila původní Lesní inspekci.²⁶⁸ Zastřešujícím orgánem lesní správy se stalo nově zřízené ministerstvo zemědělství a do zemských úřadů byli dosazeni lesní referenti, respektive technici, jimž podléhali technici

²⁶⁴ Zákon č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabránění velkého majetku pozemkového (**zákon záborový**), ze dne 16. 4. 1919, dostupné online: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzge4v6mrrguwtk>> [20. 11. 2022]; Zákon č. 81/1920 Sb. z. a n., kterým se vydávají po rozumu § 10 zákona ze dne 16. 4. 1919, č. 215 Sb. z. a n., ustanovení o přidělu zabrané půdy, a upravuje se právní poměr ku přidělené půdě (**zákon přidělový**), ze dne 30. ledna 1920, dostupné online: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6obrfuya&groupIndex=0&rowIndex=0>> [20. 11. 2022]; Zákon č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový (**zákon náhradový**), ze dne 8. 4. 1920, dostupné online: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6mzshewta&groupIndex=0&rowIndex=0>> [20. 11. 2022]. Těmto zákonům předcházela zákon o obstavení velkostatků, jenž aktivizoval velkostatkáře stran lesní půdy. Srov. Zákon č. 32/1918 Sb., o obstavení velkostatků, ze dne 9. listopadu 1918, dostupné online: <<https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/Id=818&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>> [20. 11. 2022]. Neméně důležitým právním předpisem upravujícím majetková práva k rozsáhlým lesním celkům byl Zákon č. 179/1924 Sb. o zrušení svěřenectví. Srov. Zákon č. 179/1924 Sb. z. a n., o zrušení svěřenectví, ze dne 3. 7. 1924, dostupné online: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/3660/158/2/zakon-c-179-1924-sb-o-zruseni-sverenectvi/zakon-c-179-1924-sb-o-zruseni-sverenectvi>> [20. 11. 2022].

²⁶⁵ K mniškové kalamitě blíže SIMANOV, V., Dějiny lesnictví, c. d., s. 816–817; TLAPÁK, J. Vývoj lesnictví, c. d., s. 56. První vlna mniškové kalamity na území Československa proběhla v letech 1917–1927 s přelomovým rokem 1922, kdy mniška zasáhla celkem 459 174 ha lesních porostů. Druhá kalamitní vlna probíhala na našem území v letech 1930–1938.

²⁶⁶ Blíže výběrově: JAKUBSKÁ, J. – KINSKÝ, V., Josef Opletal, c. d., NOVOTNÝ, G., Tři lesní inženýři, c. d., s. 59–87, Archiv NZM, OF Josef Opletal, kart. 5, inv. č. 6321, sign. P3687, rukopis Moje paměti [50. léta 20. století], s. 231–279.

²⁶⁷ Srov. Vládní nařízení č. 170/1933 Sb. z. a n., o mimořádné úpravě těžby dřev a úpravě lesního a dřevařského hospodářství, ze dne 5. 8. 1933, dostupné online: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/5760/0/2/vladni-narizeni-c-170-1933-sb-o-mimoradne-uprave-tezby-dreva-a-uprave-lesniho-a-drevarskeho-hospodarstvi>> [20. 11. 2022].

²⁶⁸ Lesní inspekce převzala rovněž úkoly okresních lesních techniků, srov. SIMANOV, V., České lesy, c. d., s. 63.

okresních úřadů. Ti sídlili u okresních úřadů s působností pro tzv. lesní dohlédací obvody, spravující lesní plochy až deseti politických okresů.²⁶⁹

Na základě Zákona č. 404/1922 Sb. z. a n., o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, a vládního nařízení č. 206/1924 Sb. z. a n., k zákonu o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, byl dne 1. ledna 1923 zřízen podnik Československé státní lesy a statky, se sídlem v Praze a podléhající ministerstvu zemědělství.²⁷⁰ Vedlo jej Ústřední ředitelství Státních lesů a statků v čele s generálním ředitelem Josefem Opletalem. Ústřednímu ředitelství podléhala ředitelství SLS, dělící se dále na lesní správy a na nejnižší jednotku, tzv. lesní úseky (na Slovensku pak horácké obvody). Pod tento podnik spadaly i správy lesních pil a železnic.²⁷¹

Organizace lesní správy velkostatků se změnila roku 1924 zavedením systému lesních úřadů namísto systému nadlesních. Nově se utvářely hájenské školy, jejíž absolventi se před přijetím do praxe museli podrobit státní zkoušce z ochrany lesa. Lesnické vzdělávání bylo organizováno třístupňově. Vysokoškolské lesní vzdělání zajišťovaly lesnické obory v Brně a v Praze. Střední lesnické vzdělání bylo realizováno na vyšších lesnických ústavech, např. v Písku, a nejnižší stupeň lesnického vzdělání zajišťovaly již zmíněné hájenské školy.²⁷²

²⁶⁹ Srov. SIMANOV, V., *České lesy*, c. d., s. 63. V. Simanov udává k roku 1937 celkem 19 lesních dohlédacích obvodů podléhajících Zemskému úřadu v Praze, 11 obvodů náležejících Zemskému úřadu pro zemi Moravskoslezskou v Brně a Krajskému úřadu v Bratislavě podřízených 39 lesních dohlédacích obvodů. Z nich se s působností politického okresu krylo celkem 16 dohlédacích obvodů.

²⁷⁰ Tento podnik, respektive generální ředitelství „de facto“ již existovalo od vydání zákona č. 354/1921 Sb., o převzetí statků a majetků, případných dle smluv ČSR. Po roce 1918 byly tyto lesy a statky spravovány v rámci jednoho odboru ministerstva zemědělství, postupně však vykrystalizovala potřeba samostatného centrálního řízení těchto majetků. Rozhodnutí o zřízení samostatného odboru ministerstva zemědělství vstoupilo v platnost ke dni 1. 1. 1922. Srov. Archiv NZM, OF Josef Opletal, kart. 5, inv. č. 6321, sign. P3687, rukopis *Moje paměti* [50. léta 20. století], s. 205–220. K zákonné opoře srov. Zákon č. 404/1922 Sb. z. a n., o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, jež převahou nemají plnit úkoly správní, ze dne 18. 12. 1922, dostupné online: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/3198/1/2/zakon-c-404-1922-sb-o-uprave-hospodareni-ve-statnich-zavodech-ustavech-a-zarizenich-jez-prevahou-nemaji-plniti-ukoly-spravni/zakon-c-404-1922-sb-o-uprave-hospodareni-ve-statnich-zavodech-ustavech-a-zarizenich-jez-prevahou-nemaji-plniti-ukoly-spravni>> [20. 11. 2022]; Vládní nařízení č. 206/1924 Sb. z. a n., kterým se provádí zákon o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, jež převahou nemají plnit úkoly správní, ze dne 25. 9. 1924, dostupné online: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/3687/1/2/vladni-narizeni-c-206-1924-sb-kterym-se-provadi-zakon-o-uprave-hospodareni-ve-statnich-zavodech-ustavech-a-zarizenich-jez-povahou-nemaji-plniti-ukoly-spravni/vladni-narizeni-c-206-1924-sb-kterym-se-provadi-zakon-o-uprave-hospodareni-ve-statnich-zavodech-ustavech-a-zarizenich-jez-povahou-nemaji-plniti-ukoly-spravni>> [20. 11. 2022].

²⁷¹ Struktura ředitelství SLS k roku 1934: Praha, Brandýs nad Labem, Třeboň, Liberec, Frýdek, Žarnovice, Banská Bystrica, Liptovský Hrádek, Solivar, Užhorod, Buština, Rachov, Inšpekcia štátných statkov v Bratislavě, Ředitelství školního statku Adamov, Ředitelstvo oravského kompossesorátu v Oravském Podzámku, Správa nadačního velkostatku Jana Mundy v Drnovicích na Vyškovsku, Vrchní správa státních lesů a statků v Křivoklátě, Semenářský závod státních lesů v Praze, Cukrovarnické oddělení, Vrchná správa státních lesů a statků v Jelšavě, Správa štátnych lesov v Topolčiankách. Srov. SIMANOV, V., *Dějiny lesnictví*, c. d., s. 172–173, 180–182. K dějinám tohoto podniku zejména Archiv NZM, OF Josef Opletal, kart. 5, inv. č. 6321, sign. P3687, rukopis *Moje paměti* [50. léta 20. století], s. 205–220; Československé státní lesy a statky v prvním desetiletí republiky, Praha 1928, NOVOTNÝ, G., *Tři lesní inženýři*, c. d., s. 50–58.

²⁷² Srov. TLAPÁK, J. *Vývoj lesnictví*, c. d., s. 110–118. SIMANOV, V., *České lesy*, c. d., s. 348–349.

Lesní reforma optikou lesního družstevnictví

„Pokud by tento úřad [rozuměj SPÚ] provedl reformu malolesů tak energicky jako parcelaci zemědělských latifundií, vykonal by tím největší agrární dílo v dějinách našeho zemědělství vůbec a postavil by zemědělství a lesnictví na vrchol jejich možné výkonnosti.“

Josef Opletal

Vznik Československé republiky v roce 1918 se promítl do rozsáhlých změn ve struktuře pozemkové držby. Od roku 1925, kdy byla veřejnost konfrontována s výsledky realizace zemědělské reformy, se přistoupilo k řešení reformy lesní.²⁷³ Na kolbišti dějin lesnictví se utkávaly především dva již zmíněné její prováděcí zákony – záborový zákon ze 16. dubna 1919 a přidělový zákon z 30. dubna 1920.²⁷⁴ První zákon není pro vznik lesních družstev podstatný. Vlastníkovi zabraného majetku přiznává nárok na 150 ha zemědělské a 100 ha „jiné“ (míněno lesní, rybníční...) půdy.²⁷⁵ Státní pozemkový úřad mu může ponechat půdu až do výše 500 ha (§ 2 a § 11). Druhý zákon se stává pro vznik lesních družstev zásadním, jelikož nařizuje přidělení lesního majetku více uchazečům, jako souvislý hospodářský celek, do společného vlastnictví, a připouští za tímto účelem utvoření lesních družstev.²⁷⁶

I když zjevnou prioritu představovalo v primární fázi pozemkové reformy přerозdělení půdy zemědělské,²⁷⁷ do záboru byla zahrnuta rovněž lesní půda, a to v rozsahu cca 1/2 celkové lesní plochy ČSR.²⁷⁸ Okolo 65 % lesních porostů nové republiky vlastnili majitelé velkostatků. Lesní latifundia byla vnímána jako „*hospodářsky a sociálně závadný útvar*“, vykazující potřebu korekce pozemkovou reformou, aby se zamezila jejich případná krystalizace v latifundia zemědělská.²⁷⁹ Lesy pro vlastníky velkostatku představovaly značný zdroj příjmů, zejména po uvalení záboru na jejich zemědělskou půdu. Na výzvu Státního pozemkového úřadu z roku 1922 předat do půl roku i lesní plochy reagoval Svaz českých velkostatkářů svoláním

²⁷³ Před realizací pozemkové reformy stát vlastnil v Čechách 3,78 %, na Moravě a ve Slezsku 7,65 % z celkové výměry lesní půdy. Srov. JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 267.

²⁷⁴ Srov. JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 267.

²⁷⁵ Zaměření pozemkové reformy na zemědělskou půdu se tak trefně odráží jak v samotné legislativě, tak v dobových příručkách, statistických výkazech a tehdejší odborné literatuře, kde je uvedena pouze výměra zemědělské půdy a tzv. půdy jiné. Výměra lesní půdy uváděna není, tvoří ji převážná část půdy jiné, která nepřipadá na řeky, rybníky, vodní toky a neplodné pozemky.

²⁷⁶ Slovo „družstvo“, či dobovou terminologií „společenstvo“, se v liteře daného zákona nevyskytuje. Dle prokázané místní potřeby se připouští přiděl lesní půdy obcím a jiným veřejným svazům (§ 10). Dále lze přidělit zemědělskou i jinou, tedy lesní půdu obcím i svazům veřejným za účelem scelení hospodářsky slabého celku a jeho následného racionálního obhospodařování (§ 12).

²⁷⁷ Slovy J. Voženilka, zemědělská reforma měla prioritu z důvodu urgentní potřeby promptního odbavení žádostí drobných zemědělců, což napomáhalo řešit sociální krizi. Srov. VOŽENÍLEK, J., Pozemková reforma, c. d., s. 126.

²⁷⁸ Jednalo se o 2 453 265 ha. HRIB, M. – HARNA J., Lesy a lesní politika, c. d., s. 156.

²⁷⁹ Srov. tamtéž.

dotazníkové ankety. Zúčastnění respondenti argumentovali obavami o poškození veřejného zájmu, tj. ztráty rentability doposud racionálně spravovaných lesních hospodářství.²⁸⁰ Zároveň se snažili odklonit zájem k neodborně spravovaným malolesům.²⁸¹

Tabulka č. 7: Rozvrstvení lesního majetku v historických zemích k roku 1927 (Zdroj: Frič, 1927).

Rozloha/ha	Celková plocha lesa/ha	Percentil
do 500	747 769	31 %
500–1000	108 449	4,5 %
přes 1000	1 512 570	64,5 %

Malý lesní majetek v historických zemích sestával ze 747 769 ha, tedy cca 31 % z celkové lesní plochy (Čechy 72 %, Morava 22 %, Slezsko 6 %).²⁸²

V historických zemích byla správa lesních celků prováděna až na zmiňované malolesy racionálně, zatímco zanedbané lesní porosty z důvodu absence infrastruktury a nejasné hranice mezi lesem a pastvinou si do nového státu přinesly jako ambivalentní dědictví Slovensko a Podkarpatská Rus.²⁸³ Odborné lesnické kruhy si uvědomovaly těžkosti slučování nestejným tempem se vyvíjejících malých lesních hospodářství. Panovala všeobecná shoda o nemožnosti jejich združstevnění dle vzoru zemědělského podnikání, kde se dal na základě přínosu družstevních podílů lehce určit podíl jednotlivých členů na zisku. Zároveň vnímali nutnost co nejrychlejšího provedení lesní pozemkové reformy, neboť prodlužování záboru lesů směřovalo postupně k jejich hospodářskému úpadku.²⁸⁴

Zájmové lesnické organizace upozorňovaly na neslučitelnost požadavků proklamovaných pozemkovou reformou s lesním hospodařením. Nejvíce iniciativy v tomto směru vyvíjeli členové Ústřední jednoty československého lesnictva.²⁸⁵ Již dne 10. listopadu

²⁸⁰ Srov. tamtéž.

²⁸¹ Tamtéž, s. 157. Přípomínky velkostatkářů byly zohledněny a Jan Voženílek již v roce 1924 zdůraznil udržení rentability zabíraných lesních celků a následné povznesení jejich lesního hospodářství. Srov. VOŽENÍLEK, J., Pozemková reforma, c. d., s. 175.

²⁸² FRÍČ, J. Lesní pozemková reforma, c. d., s. 149.

²⁸³ Dřevní hmota se v takových případech prodávala „nastojato“ čili docházelo k jednorázovému vytěžení lesa bez snahy o jeho obnovu. Srov. JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 267–268.

²⁸⁴ Srov. DAŘENICKÝ, J., Pamětní spis, c. d; JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 267–268.

²⁸⁵ Srov. Archiv NZM, f. Ústřední jednoty československého lesnictva, kart. 2, bez inv. č., Zápis z ustavující schůze Ústředního výboru československého lesnictva, 2. 2. 1919. Původní Jednota českých lesníků zemí Koruny české

1918 byl zvolen Ústřední výbor československého lesnictva, požadující zřídit na Ministerstvu zemědělství samostatný lesnický odbor, garantující odborný přístup k aktuální lesnické problematice.²⁸⁶

Tyto akce se však nesetkaly z hlediska státních úřadů se širší odezvou, a k radikálnější aktivizaci lesnických kruhů došlo až v roce 1926. Jan Frič navrhl vytvoření širšího poradního sboru složeného z delegátů všech lesnických korporací, které měly na provádění pozemkové reformy zájem. Dne 20. února 1926 se v Praze konala ustavující schůze Poradního sboru pro řešení otázek lesní a rybníční reformy, jehož předsedou se stal přední lesnický odborník Josef Sigmond. Členové se v jedenácti bodech vyjadřovali k lesní reformě, respektive k její nevyhovující zákonné opoře, a vesměs doporučovali ponechat fungující správu velkostatků.²⁸⁷ V lesním družstevnictví spatřovali především upřednostňování materiálních zájmů na úkor racionálního obhospodařování.²⁸⁸ Z hlediska omezení rozsahu této práce se není možné věnovat podrobně každému z těchto témat, jež by si zasloužila vlastní studii a ze kterých čísi obeznalý a praktický přístup těchto lesníků, opírajících se o dlouholetou praxi. Pro utváření lesních družstev jsou důležité body číslo 5 a 6, kde se připouští utváření lesních družstev pouze z malých lesních ploch se zanedbaným lesním hospodářstvím.²⁸⁹

Toto stanovisko do značné míry korespondovalo s výsledky ankety druhého odboru Československé akademie zemědělské, uspořádané dne 9. dubna 1926 a zveřejněné redaktorem Národních listů J. Dařenickým. Lesní družstva byla respondenty hodnocena jako „krok“ zpět, jako podniky s prioritním zájmem o výdělek, kde by výtěžek ze společně obhospodařovaného území nepokryl ani správní výlohy.²⁹⁰ Poukazovali na neúspěch projektů lesních družstev

byla založena dne 6. 1. 1907. Na mimořádné valné hromadě dne 2. 2. 1919 došlo k její transformaci v Ústřední jednotu československého lesnictva.

²⁸⁶ Ústřední výbor československého lesnictva byl zvolen na schůzi Jednoty českých lesníků zemí Koruny české dne 10. 11. 1918. Srov. Archiv NZM, f. Ústřední jednotu československého lesnictva, tamtéž; HRIB, M. – HARNA J., Lesy a lesní politika, c. d., s. 159.

²⁸⁷ Složení tohoto poradního sboru skýtalo záruku vysoké odbornosti: Ústřední jednotu československého lesnictva, Spolek lesního revírního úřednictva, Spolek Čsl. Inženýrů (Ústředí zájmových skupin lesních inženýrů), Zájmová skupina zkoušených lesních hospodářů při Ústřední jednotě československého lesnictva, Deutscher Forstverein für Böhmen, Mähren, Schlesien, und der Slowakei, Lesníci národnosti maďarské, Ústřední Svaz čsl. Zemědělských a lesních úředníků a zřízenců, Ústřední jednotu čsl. Loveckých, lesních a rybníčních zřízenců, Ústřední neodvislá Jednota čsl. Loveckých, lesních a rybníčních zřízenců, Ústřední svaz zemědělských a lesních dělníků (Odbor lesních a hospodářských zřízenců), Ústřední výbor Volných sdružení lesních správ, Sdružení lesních správ pre Slovensko a Podkarpatskou Rus, Československá myslivecká jednotu, Československá ústřední jednotu rybářská ve Vodňanech, Československá matice lesnická, Československá akademie zemědělská (druhý – lesnický odbor), Odbor zemědělského inženýrství Vysoké školy zemědělské v Brně a Vysoká škola lesního a zemědělského inženýrství při Vysokém učení technickém v Praze. HRIB, M. – HARNA J., Lesy a lesní politika, c. d., s. 159, KONŠEL, J., Pamětní spis, c. d.

²⁸⁸ Srov. Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, kart. 7, inv. č. 8967, Podklady k lesní a rybníční reformě; JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 267–268; KONŠEL, J., Pamětní spis, c. d.

²⁸⁹ JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 268.

²⁹⁰ Viz DAŘENICKÝ, J., Lesní pozemková reforma, c. d.

v sousedních zemích a úkol lesní pozemkové reformy by se podle nich měl primárně soustředit na zalesňování „*ploch ladem ležících*“.²⁹¹

Lesní pozemkové reformě, realizované v letech 1926–1937, bylo podrobena celkem 1 582 000 ha, tedy 64,8 % lesní plochy Československé republiky. Tento fenomén zapříčinil výraznou změnu struktury vlastnické držby lesní půdy. Stát převzal 283 500 ha lesa, obce a svazky územní samosprávy 125 700 ha a ostatní nabyvatelé (soukromníci a lesní družstva) cca 35 700 ha.²⁹² Pozemková reforma se nejvíce dotkla majitelů lesů nad 10 000 ha plochy, jímž bylo odňato v průměru 30–50 % lesní držby. Majitelům s výměrou 3–10 000 ha lesní plochy bylo odňato do 25 % výměry lesní půdy.²⁹³ Velkostatkáři se soustředili na obranu svých majetkových práv a na boj o udržení příjmů, v zájmech lesnické veřejnosti se odrážel naproti tomu důraz na celospolečenský význam lesů.²⁹⁴

Tabulka č. 8: Komparace vlastnické držby lesů českých zemí v letech 1900 a 1937 (Zdroj: Tlapák a Hošek, 1984).

Vlastnická držba lesů	Rok	Lesní plocha (%)	Rok	Lesní plocha (%)
státní a nadační	1900	1,1	1937	16,6
obecní	1900	9	1937	15,3
společenstevní	1900	2	1937	1
církevní	1900	8	1937	7,2
soukromá (velkostatky, selské lesy, atd.)	1900	79,9	1937	59,9

V druhé půlce lesní pozemkové reformy se desátým ministrem zemědělství stal Josef Zadina (1887–1957). Ten již v souvislosti s komunálními volbami roku 1928 slovy Jana Friče, mimo jiné Zadinova kolegy v Zemědělské radě pro Čechy a pozdějšího technického poradce LDO Příbyslav: „...*Začal sondovat v pozemkovém úřadě, co by se v jeho volebním obvodu dalo*

²⁹¹ Viz tamtéž.

²⁹² TLAPÁK, J. – HOŠEK, E., Vývoj lesnictví, c. d., s. 6–11.

²⁹³ SIMANOV, V., Dějiny lesnictví, c. d., s. 301–302. V širším měřítku zasáhla etatizace lesů pouze majitele největších lesních ploch, což byli v Čechách hlubočtí Schwarzenbergové, Černínové, Morzinové, Paarové, Hohenzollernové, Colloredo-Mannsfeldové a Fürstenbergové (tento rod postoupil státu téměř veškeré lesy, avšak za podmínek výhodných pro obě strany). Na Moravě se lesní pozemková reforma dotkla majetku Lichtenštejnů, Harrachů a Clam-Gallasů. Z církevních institucí se reforma dotkla jen Řádu německých rytířů, který tak ztratil cca 30 % svých lesních porostů.

²⁹⁴ Majitelé velkostatků si snažili udržet ve 30. letech 20. století provozy k průmyslovému zpracování dřeva. Blíže srov. DUFEK, P., Pily, c. d.

dělat.²⁹⁵ J. Zadina využil svého nového postavení a zaměřil se na obce Českomoravské vrchoviny, které by se spojily ke společné držbě a racionální správě lesní půdy z tamějších velkostatků. Od tohoto momentu se i v tisku agrární strany začínají objevovat kladné ohlasy na nově vznikající lesní družstva, jež splácejí cenu svého nového majetku, uspokojují potřeby svých členských obcí, vykazují ukázkové lesní hospodaření a celkově představují oporu jak pro místní samosprávy, tak pro tamější turistický ruch budováním rekreačních objektů.²⁹⁶ Záruku kvalitního družstevního hospodaření skýtala trojnásobná revize ze státu, družstva a samotných členských obcí. Zejména v místním tisku se však objevovaly články, snažící se projekt zřízení lesních družstev zdiskreditovat.²⁹⁷

Ve 30. letech 20. století, kdy se formovala lesní družstva, však nově utvořený stát zastihla hospodářská krize. K nadměrnému vytěžování dřevní hmoty lesů vzpamatovávajících se z mniškové kalamity se přidala kalamita větrná a sněhová, což panující nedůvěru k fungování lesních družstev prohloubilo.²⁹⁸ I přes zjevnou skepsi odborné veřejnosti se v období první Československé republiky utvořila síť lesních družstev,²⁹⁹ soustředěných zejména v oblasti Moravy a Českomoravské vrchoviny.³⁰⁰ Právní poměry lesních družstev upravoval již zmíněný Zákon č. 70 ř. z., o společenstvech výdělkových a hospodářských ze dne 9. dubna 1873. K založení družstva jakožto právnické osoby bylo třeba sestavení stanov a následný zápis do společenstevního rejstříku. Družstevní lesy spadaly do kategorie lesů soukromých. Družstva se utvářela primárně za účelem společného hospodaření v nabytých lesních objektech, zpeněžovala lesní těžbu na svých pozemcích a rovněž výrobky z průmyslového zpracování dřeva a zřizovala za tímto účelem průmyslové podniky. Většina lesních družstev se do společenstevního rejstříku zapisovala jako společenstva s ručením „obmezeným“.³⁰¹ Požívala značných daňových úlev, například osvobození od zvláštní výdělkové daně, a podléhala revizi na základě Zákona č. 133 ř. z., z 10. června 1903, a prováděcího nařízení č. 134 ř. z., ze 24. června 1903. Vládní nařízení č. 116/1935 Sb. z. a n.,

²⁹⁵ Archiv NZM, OF Jan Frič, kart. 3, inv. č. 3785, sign. P3285, Rukopis paměti J. Friče, nedatováno.

²⁹⁶ Zejména v periodiku Venkov.

²⁹⁷ Např. periodikum Horácké listy.

²⁹⁸ JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 268–169.

²⁹⁹ Počty lesních družstev v období ČSR jsou rozvedeny podrobněji výše.

³⁰⁰ Kromě analyzovaného LDO Příbyslav lze uvést například Lesní družstvo Štoky, Lesní družstvo v Ledči nad Sázavou, Lesní družstvo v Chraňboži a Lesní družstvo Vysoké Chvojno. Srov. Archiv NZM, OF Jaroslav Bezpalec, kart. 3, inv. č. 5484, sign. 3074, Československá družstva, nedatováno; JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 268–269. Z moravských družstev, jejichž vznik spadl do tohoto období, to bylo například Moravské kolonizační družstvo, Středomoravské lesní družstvo, Lesní družstvo v Náměšti nad Oslavou, Lesní družstvo ve Zhoří, Lesní družstvo v Telči a Lesní družstvo v Bystřici nad Pernštejnem. Srov. NOVOTNÝ, G., Lesní družstva, c. d., s. 158. Jednalo se o lesní družstva obcí s výměrou nad 1000 ha. Srov. JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 268–269.

³⁰¹ Každý člen ručil za své závazky do výše předem stanovené částky.

z 18. května 1935 umožnilo rozšíření družstevní činnosti na nečleny a prodej výrobků z vlastní vytěžené suroviny.³⁰²

4.3. Zásadní momenty oklešťování autonomie lesního družstevnictví po roce 1938

Družstevnictví

Osudy tehdejšího družstevnictví jsou neoddělitelně spjaty s aspekty dobového politického a hospodářského vývoje českých zemí. Negativní zásah do rozvinutého družstevnictví přinesla Mnichovská dohoda, podepsaná dne 30. září 1938, čímž se sídla mnohých družstev ocitla na územích podstoupených Velkoněmecké říši. Období tzv. druhé republiky (1. 10. 1938 – 15. 3. 1939) se vyznačovalo rostoucí mírou státní regulace. Některé zásahy v oblasti družstevnictví regulovaly možnost uplatnění tradičních družstevních rolí a potlačovaly autonomii těchto subjektů. V této době lze rovněž vysledovat snahy usilující o utvoření jediného centrálního svazu všech družstev, jenž by sdružoval výrazněji menší množství odborových svazů. Ty posléze vyústily ve slučování družstevních podniků totožného zaměření.³⁰³

Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava (16. 3. 1939 – 4. 5. 1945) se ani družstevnictví nevyhnulo začleňování do ekonomického a politického systému nacistického Německa a jeho hospodářského prostoru. Klíčové změny ovlivňující existenci jednotlivých družstev včetně družstevních svazů spočívaly především ve změnách systému hospodářské správy, germanizaci a arizaci těchto subjektů a převádění zemědělské i lesní půdy do německého vlastnictví. Protektorátní správa se vyznačovala existencí dvojkolejné správy tvořené soustavou říšských okupačních orgánů v čele s protektorem a českých „autonomních“ úřadů, přičemž manévrovací prostor domácích orgánů se postupně zužoval. Po roce 1942 došlo k likvidaci zdánlivé protektorátní autonomie ovládnutím vedoucích úřadů garanty říšských zájmů.³⁰⁴

Již v roce 1939 se přistoupilo k centralizaci družstevnictví zřizováním ústředních hospodářských svazů, spadajících pod kuratelu příslušných oborových ministerstev, s povinným členstvím pro všechna družstva na území Protektorátu. Násilnou reorganizaci družstevní sítě a její následnou podobu udávalo vládní nařízení č. 242/1942 Sb., jímž se

³⁰² JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 269.

³⁰³ K dějinám družstev za druhé republiky a Protektorátu Čechy a Morava srov. SMRČKA, L., Vývoj, c. d., s. 151–190. K dějinám spotřebního družstevnictví v téže době viz SLAVÍČEK, J., Ze světa podnikání, c. d., s. 41–51.

³⁰⁴ Srov. HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J., Dějiny správy, c. d., s. 329–402.

zřizovaly: Ústřední svaz zemědělských družstev pro Čechy a Moravu, Svaz zemědělských družstev v Čechách, Svaz zemědělských družstev v zemi moravsko-slezské, Svaz spotřebních družstev pro Čechy a Moravu, Svaz bytových podniků pro Čechy a Moravu a Všeobecný družstevní svaz pro Čechy a Moravu.³⁰⁵ Členy se musela povinně stát jak veškerá nově zřizovaná družstva, tak stávající družstevní podniky. Ze strany říšských orgánů rovněž zaznívaly požadavky na odstrižení družstevního hnutí od roztržitosti politického spektra prvorepublikových stran. Státem řízené slučování družstev a ostatní omezení daná taktovkou Protektorátu Čechy a Morava zapříčinily stagnaci družstevnictví.³⁰⁶

Protektorátní ekonomiku formovalo např. centrální rozmisťování pracovních sil, povinné dodávky v zemědělství, omezování obchodu (respektive numerus clausus na udělování živností), zmrazení cen v roce 1942 nebo případně zavedení přidělového lístkového systému.³⁰⁷ Tyto kroky vedly k administrativnímu omezování družstevních podniků, jejichž hlavní cíl se tak transformoval v zajištění efektivity distribuce. K znehodnocení jejich jmění přispěl i nevýhodný kurz původní československé koruny vůči říšské marce (1:10).³⁰⁸

K úplnému vyvlastnění majetků českých vlastníků nedošlo. Zabráno bylo v českých zemích 33 % orné a 26 % lesní půdy, spolu s majetkovými celky v pohraničních horách se jednalo o 42 % lesních porostů.³⁰⁹ Vládním nařízením č. 9/1939 Sb. byly rozpuštěny statutární orgány družstev a jejich provoz nadále zajišťovala dosazená správní komise.³¹⁰

Přerozdělování vlastnictví půdy v obnoveném Československu určovalo několik etap. První fázi zahájily dekrety prezidenta republiky z let 1945–1946. Dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., o konfiskaci půdy Němců, Maďarů a zrádců nové republiky, z 19. května 1945 však stejně jako v případě realizace první pozemkové reformy neznamenal okamžité

³⁰⁵ Vládní nařízení ze dne 3. července 1942 č. 242/1942 Sb., o svazech výdělkových a hospodářských společenstev, dostupné online: <[https://www.aspi.cz/products/lawText/1/10352/1/2/vladni-narizeni-c-242-1942-sb-o-svazech-vydelkovych-a-hospodarskych-spolecenstev](https://www.aspi.cz/products/lawText/1/10352/1/2/vladni-narizeni-c-242-1942-sb-o-svazech-vydelkovych-a-hospodarskych-spolecenstev/vladni-narizeni-c-242-1942-sb-o-svazech-vydelkovych-a-hospodarskych-spolecenstev)> [01. 05. 2022].

³⁰⁶ Viz SMRČKA, L., Vývoj, c. d., s. 151–190.

³⁰⁷ Některé tyto nástroje přetrvaly po roce 1945 a staly se základem regulovaného systému tržní ekonomiky v letech 1945–1948. V Protektorátu Čechy a Morava si určitou autonomii zpočátku udržela vláda i prezident. Vývoj družstev této doby udával tzv. zmocňovací zákon, legitimizující vládu a prezidenta k vydávání zákonů namísto rozpuštěného zákonodárského sboru, tj. parlamentu. Srov. Zákon č. 330/1938 Sb. z. a n., o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací, ze 17. 12. 1938, dostupné online: <[https://www.aspi.cz/products/lawText/1/7388/1/2/ustavni-zakon-c-330-1938-sb-o-zmocneni-ke-zmenam-ustavni-listiny-a-ustavnich-zakonu-republiky-cesko-slovenske-a-o-mimoradne-moci-narizovaci](https://www.aspi.cz/products/lawText/1/7388/1/2/ustavni-zakon-c-330-1938-sb-o-zmocneni-ke-zmenam-ustavni-listiny-a-ustavnich-zakonu-republiky-cesko-slovenske-a-o-mimoradne-moci-narizovaci/ustavni-zakon-c-330-1938-sb-o-zmocneni-ke-zmenam-ustavni-listiny-a-ustavnich-zakonu-republiky-cesko-slovenske-a-o-mimoradne-moci-narizovaci)> [01. 05. 2022].

³⁰⁸ Viz SMRČKA, L., Vývoj, c. d., s. 151–190.

³⁰⁹ PRŮCHA, V., a kol., Hospodářské dějiny I., c. d., s. 430.

³¹⁰ Vládní nařízení č. 9/1939, o některých opatřeních týkajících se spolků a výdělkových a hospodářských společenstev a útvarů obdobných, dostupné online: <<https://ftp.aspi.cz/opispdf/1939/007-1939.pdf>> [01. 05. 2022].

vyvlastnění, pouze omezení majitele, jenž nemohl se svým vlastnictvím volně disponovat. Východiskem vlastnických přeměn nejen družstevního majetku se po roce 1945 staly národní správy.³¹¹ Mnohé z nich nevykazovaly represivní charakter a trvaly pouze do doby, než si členstvo zvolilo nové vedení.³¹² V letech 1947–1948 probíhala revize meziválečné pozemkové reformy a v únoru 1948 vypukla tzv. druhá pozemková reforma.³¹³

Období po roce 1945 se neslo v duchu předválečné teze o roztržité družstevní síti v roli brzdy rozvoje a narušitelky hospodářské prosperity jednotlivých podniků. V Národním shromáždění se sociální demokraté společně s komunisty a národními socialisty shodli na společné myšlence ustavit jedinou centrálu družstevního hnutí v obnoveném Československu. Byl vypracován návrh zákona o vytvoření organizace Ústřední rada družstev, k jehož schválení došlo až v únoru 1948 za odlišné politické atmosféry. Ústřední rada družstev (ÚRD) se stala vrcholovou politickou organizací zastřešující všechna československá družstva s odbory jednotlivých družstevních odvětví namísto původních svazů.³¹⁴ Členství zde bylo povinné pro všechna družstva.

Reorganizace družstev a deformace autonomních principů družstevního hnutí vycházela z dobového diskurzu, vnímajícího družstevní majetky jako přechodnou formu socialistického vlastnictví a shovívavě trpěnou nižší formu podnikání.³¹⁵ Budování socialistické ekonomiky s razantními státními regulacemi a rozsáhlými majetkovými přesuny proměnilo družstva z autonomních hospodářských subjektů v články státem podřízené distribuce.³¹⁶

Usnesením politického sekretariátu UV KSČ z roku 1952 se družstevní subjekty transformovaly ve státem úkolované orgány s vlastní nulovou podnikatelskou iniciativou. Likvidaci družstev, která probíhala na přelomu 40. a 50. let 20. století, lze rozdělit do několika etap. V první etapě se přikročilo k likvidaci družstev živnostenského charakteru, postihující

³¹¹ PRŮCHA, V., a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*. II. díl, Brno 2004–2009, s. 71.

³¹² PRŮCHA, V., a kol., *Hospodářské dějiny II*, c. d., s. 73.

³¹³ PRŮCHA, V., a kol., *Hospodářské dějiny II*, c. d., s. 75. Pro srovnání s hospodářskými reformami ostatních socialistických zemí viz PRŮCHA, Václav (ed.), *Hospodářské dějiny evropských socialistických zemí*, Praha 1977.

³¹⁴ Zákon č. 187/1948 Sb., o Ústřední radě družstev, ze dne 3. 8. 1948, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-187>> [01. 05. 2022]. Jejím oblastním slovenským družstevním orgánem byla Slovenská rada družstev.

³¹⁵ SCHELLE, K. (ed.), *Encyklopedie*, c. d., s. 195. Princip družstevnictví spočívá na samosprávě všech členů družstva v roli aktivních účastníků.

³¹⁶ Viz SLAVÍČEK, J., *Ze světa podnikání*, c. d.

zejména mlékárenská a lihovarnická družstva.³¹⁷ Roku 1952 došlo k likvidaci družstevních záložen, začleněných do soustavy státních spořitelén.³¹⁸

V dalším období dochází k nárůstu počtu zemědělských výrobních a lesních družstev. Nově vznikající zemědělská výrobní družstva, tzv. JZD, však postrádala některé klasické progresivní družstevní principy, pokud s nimi přímo nebyla v rozporu.³¹⁹ Zemědělské družstevnictví se vydalo na cestu přeměny zemědělské malovýroby v zemědělskou velkovýrobu, a tato družstva vykazovala charakter velkých zemědělských podniků. Správa JZD byla v roce 1952 přenesena z ÚRD na ministerstvo zemědělství, čímž byla oddělena od ostatního družstevnictví, a podřízena ve všech stupních svého vývoje státu, potažmo KSČ.³²⁰ V reálné praxi existovaly různé typy družstev: družstva zemědělská, spotřební, výrobní nebo bytová. Tyto organizace reprezentovaly velký segment ekonomiky, nicméně se jednalo spíše o „*družstva podle názvu než podle obsahu*“. Tamější členství se tak dle názahu některých právníků stalo „*formálním aktem bez reálného významu*“.³²¹

Legislativní dualismus zemědělských a nezemědělských družstev byl umocněn zákonem č. 53/1954 Sb., o lidových družstvech a družstevních organizacích, čímž došlo ke zrušení zákona č. 70/1873 ř. z. Ve znění lityry Zákona č. 49/1959 Sb., o jednotných zemědělských družstvech, se poté mohli rolníci sdružovat již pouze v rámci JZD.³²² Pro právní úpravu této doby bylo rovněž velmi typické, že zákonné předpisy měly spíše rámcový charakter, a podrobné normy byly prováděny nařízením vlády nebo vyhláškami ÚRD.³²³

Podobu zemědělského družstevnictví v 50. letech 20. století formovala hospodářská poválečná obnova, rozšiřování jejich sítě půdou vyvlastněnou již ve dvou pozemkových reformách a snaha o centralizaci zemědělské družstevní sítě. Značný rozmach vykazovala nově

³¹⁷ Tato družstva se stávala součástí potravinářského průmyslu. Další krok k postátnění ekonomiky nastal roku 1948, kdy vzniklo Ústředí pro hospodářství se zemědělskými výrobky za 51% účasti státu. Účelem byla státně-družstevní monopolizace výkupu zemědělských produktů. Sem spadala mlékařská a skladištní družstva. Tento akt tvoří určitý předstupeň reorganizace zemědělského družstevnictví. Viz PRŮCHA, V. a kol., Hospodářské dějiny II, c. d., s. 201.

³¹⁸ Reorganizací spotřebního družstevnictví v roce 1952 se utvořila nová soustava spotřebního družstevnictví, jejímiž nejnižšími články byla vesnická spotřební družstva s prodejny a hostinci v okruhu 2 až 3 tisíc obyvatel. PRŮCHA, V., a kol., Hospodářské dějiny II, c. d., s. 337–338. K tomu blíže SLAVÍČEK, J., Ze světa podnikání, c. d., s. 72–113.

³¹⁹ Zejména princip svépomoci a osobní iniciativy. Zcela omezeny byly členské podíly, dobrovolnost členství v družstvech i dobrovolnost sdružování družstev. S ohledem na výše řečené byl důležitý Zákon č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech. Tento zákon vymanil zemědělská družstva z působnosti zákona č. 70/1873 ř. z. a zákonného článku XXXVII/1875. Na Slovensku se tvořila jednotná rolnická družstva. Srov. HRABA, Z., Kolektivizace, c. d.

³²⁰ K normativně-právnímu rozboru JZD a jednotlivým etapám jejich vzniku viz HRABA, Z., Kolektivizace, c. d.

³²¹ Srov. HELEŠIC, František, Obecné otázky evropského a českého družstevního práva, Praha 2005.

³²² Zákon č. 49/1959 Sb., o jednotných zemědělských družstvech, ze dne 24. 7. 1959, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1959-49>> [01. 05. 2022].

³²³ Viz DVOŘÁK, T., Družstevní právo, c. d., s. 6.

se utvářející zemědělská strojírenská družstva a již zmíněná JZD. Etatizaci nejdéle odolávala družstva lesní, zestátněná až roku 1959.

Výše řečené skutečnosti umožňují formulovat obecné shrnutí. Družstevnictví postupně splynulo se státním sektorem a zmizela řada odvětví družstevní činnosti. Dlouholetá tradice úspěšného rozvoje družstevnictví tak byla násilně přerušena a družstva se stala součástí systému plánovaného hospodářství. Z družstevních podniků i jejich centrálního svazu zmizela možnost dobrovolného členství a volitelnosti vlastních autonomních orgánů, tedy zásadních družstevních principů. Nové podmínky existence družstev po roce 1948 sice umožnily odstranění teritoriálního dualismu v právní úpravě československých družstev, na druhou stranu však vznikl dualismus nového typu, dělicí právní úpravu družstev do dvou skupin – na právní úpravu zemědělských družstev a družstev ostatních. Družstevnictví v zásadě vykazovalo šablonovitost, k družstevníkům se dostávaly neúplné a ideologicky zaměřené informace. Prvorepublikové družstevnictví a jeho činitelé byli démonizováni a označováni za stoupence pravicového hnutí, odvádějícího dělníky od jejich skutečného poslání, tj. třídního boje. Tato situace do jisté míry diskredituje soudobé nazírání pojmu združstevňování, širokou veřejností často zaměňované s utvářením JZD. V nezemědělské sféře se družstevní podniky uplatňovaly v menší míře.

Organizace lesního hospodářství

Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava se i do lesního hospodářství promítla německá velkohospodářská koncepce tohoto prostoru jako průmyslového, zemědělského, lesnického a lidského rezervoáru, napomáhajícího válečnému vítězství prostřednictvím implementace filozofie říšského válečného hospodářství. Konkrétně lesní družstva zásobovala říšský průmysl dřívím, nevyplatilo se je tedy rušit. Byla však podrobena příkazovému ekonomickému systému, plánovitě využívajícímu veškerých dostupných ekonomických zdrojů bez ohledu na jejich vlastnické formy buď skrze vlastnická práva, či prostřednictvím proněmecky orientovaných osob, nasazených do správních rad jednotlivých podniků a přímo určujících jejich hospodářské cíle.³²⁴

Odtržením pohraničních území došlo k narušení dlouholetých tradic lesních celků a rozbití jejich dosavadní vlastnické organizace. Státní lesy ztratily 38 lesních správ a téměř polovinu své výměry. Pro přechodné řízení říšských správ lesů bylo zřízeno Ředitelství lesů a statků pro sudetoněmecké území v Liberci. Vládnímu lesnímu úřadu ve Vídni podléhala okupovaná část jižní Moravy (pozdější Dolnodunajská župa). Říšské úřady spravovaly

³²⁴ HRABA, Z., Kolektivizace, c. d., s. 24.

v odtržených oblastech státní lesy, lesní majetky obcí a vykonávaly dohled nad lesním hospodařením soukromníků.³²⁵ Na území Protektorátu Čechy a Morava fungovala nejprve lesní správa v dřívějších intencích, později byla přizpůsobena německé organizaci.³²⁶

I v oblasti lesnictví docházelo v této době k umrtvování družstevního života ve vlastním slova smyslu. Jak již bylo naznačeno, činnost lesních družstev diktovala koncepce nacistického válečného hospodářství a do těchto podniků byli dosazováni proněmecky orientovaní správci. Za porušování předpisů o přidělovém hospodářství následovaly drakonické tresty a mnoho funkcionářů družstev položilo svůj život za účast v odboji. Jednotlivá lesní družstva byla sjednocena do výše jmenovaných, okupanty utvořených družstevních svazů.

Majetková struktura lesního fondu se od předchozího období příliš nezměnila. Rozdělením Československa se sice mnohdy půda dostala do rukou vlastníka na území jiného státu, avšak zůstala v téže kategorii.³²⁷ Největší akce etatizace lesní půdy z politických důvodů, nařízená říšským komisařem v Liberci dne 7. února 1939 a realizovaná v lednu 1942, se týkala zabavení lesních majetků rodu Colloredo-Mansfeldů, Tereziánské nadace v Novém Jičíně, Lesního družstva Vysoké Chvojno a Řádu německých rytířů.³²⁸ Z rasových důvodů byl rovněž konfiskován lesní majetek velkostatkáře Richarda Morawetze a Davida Guttmanna, velkostatkáře z Tovačova.³²⁹ Jen nepatrná výměra lesní plochy se vrátila původním majitelům, z větší části ji získaly obce, případně lesní družstva.³³⁰

Lesnická legislativa se ve sledované době opírala o řadu právních norem v podobě vládních nařízení a dekretů prezidenta republiky s účinností zákona.³³¹ Všichni majitelé lesů, kteří neměli odborně vedené lesní hospodářství, se museli v roce 1940 stát povinně členy lesních společenstev. Jejich odbornou správu poté zajišťoval lesní hospodář daného společenstva.³³²

³²⁵ SIMANOV, V., *České lesy*, c. d., s. 65.

³²⁶ Tamtéž.

³²⁷ BUREŠ, Vladimír (ed.), *Lesní hospodářství ČSSR v číslech*, Praha 1976, s. 82.

³²⁸ Tamtéž, s. 83.

³²⁹ O výsledcích pozemkové reformy na velkostatku Světlá-Habry bude pojednáno v integrální části práce. K rodině Morawetzů blíže viz HOŘEJŠ, Miloš, *Arizace pozemkového majetku židovských elit v Protektorátu Čechy a Morava na příkladu rodiny Morawetzů*, in: SPYRA, Janusz – ZÁŘICKÝ, Aleš – ŽUPANIČ, Jan (edd.), *Šlechticův žid, žid Šlechticem. Židovské elity a židovská šlechta v novověku a moderní době*, Ostrava 2015, s. 187–189.

³³⁰ Z toho zabaveno 60 500 ha lesů ve prospěch Velkoněmecké říše a 6300 ha lesů Pozemkovým úřadem. Dne 17. 8. 1940 byl na osobní rozkaz Hitlera zabaven majetek hlubocké větve Schwarzenbergů ve prospěch NSDAP. BUREŠ, V. (ed.), *Lesní hospodářství*, c. d., s. 83.

³³¹ V některých případech se jednalo o nařízení, vycházející z tradičních právních předpisů první republiky.

³³² Předcházelo tomu Vládní nařízení č. 15/1939 Sb., o ustanovení lesních hospodářů a zaměstnanců lesní výkonné služby a lesních hajných. Lesní hospodáři museli povinně spravovat každé lesní hospodářství nad 575 ha a ochranný lesní personál působil na všech lesních plochách nad 345 ha. Ve znění Vládního nařízení č. 178/1940 Sb., o odborné službě lesní, z 11. 4. 1940 bylo společenstvo formulováno jako právnická osoba veřejného práva.

Lesní dohlédací služba byla organizována dle říšského systému zavedením tzv. „komisařského vedení lesních služeb“, v němž se soustředily ministerstvo zemědělství, Státní lesy a statky, lesnické školství, lesní dohlédací služba, výzkum a hrazení bystřin. Vládní nařízení č. 229/1949 Sb. stanovilo jako první instancí lesní dohlédací služby lesní dohlédací úřady namísto prvorepublikových lesních obvodů.³³³

Vládní usnesení č. 122/1939 Sb. upravilo hospodářskou těžbu, jejíž výše byla poplatná zvýšené potřebě dřevní hmoty v důsledku válečných událostí. Tyto „mimořádné těžby lesních rezerv“ způsobily na území Čech a Moravy ve sledované době přeseče v objemu cca 33 milionů m³ a na Slovensku 10 milionů m³ dřevní hmoty.³³⁴ Pěstební péči o lesní porosty jako rezervoáru dřevní hmoty korigovala vládní nařízení z roku 1940 a 1941.³³⁵

Vládní nařízení z roku 1944 o zařazení lesů položilo základ dnešní moderní hospodářské úpravě lesů.³³⁶ Organizace myslivosti vycházela z říšského zákona o myslivosti. Nejmenším možným okrskem byla honitba čítající 115 ha, společenstevní honitby sestávaly z 250 ha.³³⁷

Tabulka č. 9: Majetková struktura lesního fondu k 1. 1. 1945, údaje v tis. ha, zahrnuta je i oblast Sudet (Zdroj: Lesní hospodářství ČSSR v číslech).

Druh držby	České země	Slovensko	Celkem
státní	367,1	376,3	743,5
konfiskát	66,8	7,4	74,2
nadační	22,3	19,0	41,3
obecní a samosprávné	353,2	152,3	505,5
společenstevní	71,5	343,0	360,5
lesních družstev	3,7	21,5	25,2
soukromé	1522,2	491,5	2061,4
církevní		47,7	

Tato instituce zanikla dne 31. 12. 1951, kdy odborná správa malých lesů byla na základě Zákona č. 66/1951 Sb. svěřena Státním lesům. Viz LENOCH, Josef, Historie a vývoj lesnické legislativy na území České republiky, in: NEUHÖFEROVÁ, Pavla (ed.), Historie a vývoj lesů v českých zemích: sborník referátů = Forest History and Development in the Czech Countries, Praha 2006, s. 31.

³³³ Srov. SIMANOV, V., České lesy, c. d., s. 75. Tímto vládním nařízením vzniklo na území Protektorátu 15 lesních dohlédacích úřadů (Praha, Kladno, Kolín, Hradec, Pardubice, Jičín, Plzeň, Klatovy, České Budějovice, Tábor, Jihlava, Brno, Olomouc, Uherské Hradiště a Valašské Meziříčí) zahrnujících několik politických okresů. Současně organizovaly v nejnižší instanci myslivost, organizovaly a metodicky řídily společenstva, evidovaly lesní semena a uznávaly kvalitu porostů, udělovaly příkazy k těžbě atd. Jednalo se o samostatné instituce nepodléhající politické správě, ale trestní věci týkající se lesního a dřevařského hospodářství zůstávaly politickým úřadům. Vedení obstarával německý komisař, přednosty jmenoval ministr zemědělství.

³³⁴ SIMANOV, V., České lesy, c. d., s. 187.

³³⁵ LENOCH, J., Historie, c. d., s. 31.

³³⁶ Vládní nařízení č. 35/1944 Sb., o zařazení lesů, z 25. 1. 1944 opravňovalo provádět hospodářskou úpravu lesů a nařizovalo zařizovat lesy v majetku fyzických osob s výměrou nad 50 ha a v ostatních lesích bez ohledu na výměru. Bylo zrušeno až Zákonem č. 166/1944 Sb. Srov. LENOCH, J., Historie, c. d., s. 31.

³³⁷ Upravila ji vyhláška ministerstva zemědělství č. 289, o prozatímní úpravě myslivosti, ze dne 4. 10. 1945, jež platila až do roku 1947. Viz LENOCH, J., Historie, c. d., s. 31.

Celkem	2352,9	1458,7	3811,6
---------------	---------------	---------------	---------------

Výše zmíněné tři etapy nové pozemkové reformy v obnoveném Československu se dotýkaly i lesnictví. Podobu vlastnických vztahů majitelů lesních ploch utvářely Prezidentský dekret č. 12/1945 Sb., Zákon č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy, Zákon č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě, a Zákon č. 279/1949 Sb., jímž bylo zrušeno obecní kmenové jmění, a obecní majetek včetně lesů se tak stal majetkem národním.³³⁸

Lesní komplexy nad 50 ha, či pokud se jejich spojením se sousední státní půdou vytvořil lesní celek čítající 100 ha, přešly do vlastnictví státu, menší plochy byly přiděleny obcím a družstvům. Do vlastnictví lesů velkostatkářů a církevních, tedy těch, co nebyly v záboru a přesahovaly výměru lesní plochy 50 ha, se vepsala litera výše zmíněného Zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy. Celkem se jednalo o cca 400 000 ha lesní plochy, z toho 150 000 ha připadalo na lesy církevní.³³⁹ Vládní nařízení č. 90/1950 Sb. a č. 142/1951 Sb. pak vytvořila právní rámec pro začleňování bývalých státních lesů, spravovaných NV, do státní struktury.³⁴⁰

Tabulka č. 10: Majetková struktura lesního fondu k 1. 1. 1950, údaje v tis. ha (Zdroj: Lesní hospodářství ČSSR v číslech).

Druh držby	České země	Slovensko	Celkem
státní	1731,6	950,0	2681,6
národních výborů	413,1	153,2	566,3
společenstevní	14,6	399,6	414,2
lesních družstev	63,3	23,6	86,9
soukromé	249,4	238,4	487,8
Celkem	2472	1768,8	4236,8

³³⁸ Lesní půdu z třetí etapy druhé pozemkové reformy přebíral stát většinou až v letech 1950–1951. Viz PRŮCHA, V., Hospodářské dějiny II, c. d., s. 198.

³³⁹ Srov. SIMANOV, V., České lesy, c. d., s. 83. Jiří Kořátko uvádí stran druhé pozemkové reformy poněkud odlišná data. V českých zemích připadalo na vnitrozemí 345 838 ha zabrané půdy, na pohraničí pak 1 017 331 ha. Z tohoto celku tvořila lesní plocha cca 600 344 ha. Na Slovensku podlehlto těmto záborům a revizím 342 483 ha, z čehož připadalo 299 982 ha na lesní plochy. Srov. KOŘÁTKO, Jiří, Pozemková reforma v Československu, Praha 1949, s. 24–25. Údaje V. Průchy se přibližují k hodnotám uváděným J. Kořátkem. Druhá pozemková reforma se v pohraničí týkala 238 563 vlastníků a 1 955 076 ha půdy, z toho 648 135 ha připadalo na půdu lesní. Ve vnitrozemí pak cca 445 373 ha, z čehož připadalo cca 347 244 ha na lesy. Srov. PRŮCHA, V., Hospodářské dějiny II, c. d., s. 441.

³⁴⁰ K těmto nařízením se váže i zákon z roku 1947, vztahující se na konfiskaci pozemkového majetku hlubocké větve Schwarzenbergů. Srov. Zákon č. 143/1947 Sb., o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou ze dne 13. 8. 1947, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1947-143>> [01. 05. 2022]. Ze země České přešel tento majetek v roce 1949 na stát.

Z výše uvedených tabulek vyplývá nárůst výměry státních lesů během období let 1945–1948 z 30 % na 76 % celkové výměry lesní půdy. Státní sektor zahrnoval lesní půdu podniku Státní lesy, Státní statky, lesů příslušných ministerstev (zejména lesy vojenské) a lesů národních výborů. Na více než desetinu lesních ploch hospodařila různá soukromoprávní společenstva, lesní družstva obcí a individuální členové těchto subjektů.³⁴¹

Zásadní změny vlastnických poměrů nastaly krátce po roce 1948. Lesy byly v etapách vyvlastňovány a přecházely postupně do rukou státu. Proces zestátnění lesů byl dokončen v 60. letech 20. století, kdy stát převzal poslední lesy obcí a družstev.

Tabulka č. 11: Majetková struktura lesního fondu k 1. 1. 1956, údaje v 1000 ha (Zdroj: Lesní hospodářství ČSSR v číslech).

Druh držby	České země	Slovensko	Celkem
státní	2180,0	1092,7	3272,7
národních výborů	23,0	-	23,0
společenstevní	14,5	399,4	413,9
lesních družstev	63,5	20,6	84,1
JZD	10,3	18,6	28,9
soukromé	158,0	239,0	397,0
Celkem	2449,4	1770,3	4219,6

Po květnu 1945 byly právní vztahy v obnoveném Československu nadále založeny na rakouském lesním zákonu z roku 1852,³⁴² a to až do vydání Zákona č. 166/1960 Sb., o lesích a lesním hospodářství, jenž odstranil právní lesní dualismus v rámci Československa.³⁴³

Na základě Košického vládního programu ze dne 5. dubna 1945 vznikl tzv. Lesplán, týkající se hospodářské a sociální obnovy lesnictví v ČSR. Jedná se o první písemný materiál zabývající se lesnickou politikou a definující úkoly poválečného lesního hospodářství.³⁴⁴ Vyhláška ministra zemědělství Júlia Ďuriše (1904–1986) č. 11/1945 ze dne 28. května 1945

³⁴¹ PRŮCHA, V., Hospodářské dějiny II, c. d., s. 198.

³⁴² V Londýně byly vydány dne 3. 8. 1944 dva ústavní dekrety prezidenta republiky ČR, č. 10/1944 Sb., o dočasné správě území, a č. 11/1944 Sb., o obnovení právního pořádku. Rušily platnost zákonných předpisů z období Protektorátu a rehabilitovaly platnost původních právních předpisů, vydaných do 28. 9. 1938. Po přechodnou dobu však opravňovaly užívání předpisů, nepřičich se svým obsahem demokratickým zásadám československé ústavy, což byly i některé protektorátní předpisy z oblasti lesního práva.

³⁴³ Srov. LENOCH, J., Historie, c. d., s. 31. Do té doby platil na území Slovenska uherský lesní zákon.

³⁴⁴ Tento projekt byl signován mimo jiné Karlem Šimanem (1882–1957), druhým generálním ředitelem Československých státních lesů a prvním ředitelem tohoto obnoveného podniku po roce 1945. Plán zdůrazňoval veřejný význam lesa, racionalizaci a mechanizaci těžební činnosti. V roce 1946 byl zařazen do dvouletého plánu obnovy v roce 1946. Srov. SIMANOV, V., České lesy, c. d., s. 192.

ustavila Jednotný svaz českých zemědělců, uzákoněný roku 1947, jako jednotnou odborovou organizaci pro zemi českou a moravsko-slezskou.³⁴⁵

ČSR řadí Průcha vzhledem k 35 % lesní půdy z její celkové rozlohy a vykazování jednoho z největších přírůstků dřevní hmoty na hektar lesů k nejvíce zalesněným evropským zemím.³⁴⁶ Zestátněním a regulací těžeb, zaváděním mechanizace a odlišnou druhovou skladbou nově vysazovaných dřevin se změnil způsob hospodaření v tamějších lesích.³⁴⁷ Vzhledem k orientaci ČSR na těžký průmysl docházelo opět k nárůstu objemu těžby dřeva, předepisované plánovaným hospodářstvím. Ta v letech 1948–1952 stoupala z 10,2 milionů m³ na 14,4 milionů m³ a zhruba na této úrovni se udržela do počátku 70. let. 20. století.³⁴⁸

Dřevozpracující průmysl se po druhé světové válce vyznačoval rozptýlenou výrobou a zastaralým zařízením. Pilařství vykazovalo nadměrnou výrobní kapacitu, převyšující tuzemskou těžbu dřeva.³⁴⁹ Dřevozpracující odvětví se opíralo o domácí surovinovou základnu, avšak zpočátku jí plně nevyužívalo, hlavně v případě bukového dřeva. Nové závody byly situovány do blízkosti lesních komplexů. Přeprava dřeva se mechanizovala zaváděním výrobních linek.

Do kategorie zákonů ovlivňujících těžbu v lese náležely i zákony o tzv. pětiletkách, tedy pětiletých plánech rozvoje národního hospodářství. Zákonem č. 241/1948 Sb. započal proces formování lesního hospodářství, vydaného na milost a nemilost požadavkům státního plánu a potřebám socialistického národního hospodářství. Lesy se stávaly dřevním rezervoárem socialistické společnosti, budované po roce 1948.³⁵⁰

³⁴⁵ Sdružoval zemědělce bez ohledu na politickou příslušnost a majetkové postavení. Jeho uzákonění předcházelo přijetí tzv. hradeckého programu, tj. zemědělského programu KSČ, vyhlášeného Júliem Ďurišem na shromáždění Jednotného svazu českých zemědělců dne 4. 4. 1947 v Hradci Králové.

³⁴⁶ Přírůstky dřevní hmoty na srovnatelnou výměru lesů patřily ještě v 60. letech 20. století k evropské špičce, ale později se stav lesů kvůli imisím v ovzduší zhoršoval. Viz PRŮCHA, V., a kol., Hospodářské dějiny II, c. d., s. 589.

³⁴⁷ V období po 2. světové válce se celková výměra lesů rozšiřovala zejména zalesňováním nevhodné zemědělské půdy v nedostatečně osídlených oblastech v pohraničí, ale i na Slovensku. Slovensko vykazovalo odlišnou druhovou skladbu porostů, charakteristických vyrovnaným podílem jehličnatých a listnatých stromů. V českých zemích v této době přetrvávalo vysoké zastoupení smrku.

³⁴⁸ PRŮCHA, V., Hospodářské dějiny II, c. d., s. 447.

³⁴⁹ Vedle subjektů dřevozpracujícího průmyslu nejvíce dřevní hmoty směřovalo do průmyslu papírenského.

³⁵⁰ Zákon č. 241/1948 Sb., Zákon o prvním pětiletém hospodářském plánu rozvoje Československé republiky (zákon o pětiletém plánu), dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-241>> [01. 05. 2022]. Kvalitu porostů zajišťovaly Zákon č. 206/1948 Sb., o zalesňování, zřizování lesních pásů a obnově rybníků, Zákon č. 65/1950, o hospodaření s lesními sazenicemi a semeny, Zákon č. 66/1951 Sb., o odborné správě lesů, a Usnesení vlády č. 448 z února 1956, které nařizovaly pěstování rychle rostoucích dřevin, přeměnu monokultur na smíšené lesy a zalesnění holin. Srov. Zákon č. 206/1948 Sb., Zákon o zalesňování, zřizování ochranných lesních pásů a zakládání (obnově) rybníků, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-206>> [01. 05. 2022]; Zákon č. 65/1950 Sb., Zákon o hospodaření lesními semeny a sazenicemi, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1950-65>> [01. 05. 2022]; Zákon č. 66/1951 Sb., Zákon o odborné správě lesů, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1951-66>> [01. 05. 2022].

V prvních poválečných letech se hospodářské úpravy lesů prakticky neprováděly, neboť prioritu představovala etatizace lesní půdy. Hospodaření podle lesního hospodářského plánu ve všech lesích nařizovala Vyhláška ministra zemědělství č. 75/1958, Ú. I., o hospodářské úpravě lesů, ze dne 22. května 1958.³⁵¹

Zákonem č. 195/1946 Sb., o použitelnosti předpisů z doby nesvobody, byly zrušeny lesní dohledací úřady a jako lesní referáty se od 15. listopadu 1946 vtělily do územně příslušných okresních národních výborů.³⁵²

Razantní zásah do organizace lesnictví v ČSSR přineslo ustanovení Ministerstva lesů a dřevařského průmyslu ze dne 8. září 1951, jež na některých ONV a na všech KNV zřizovalo odbory pro lesy a dřevařský průmysl, rozšířené o agendu distribuce dřeva.³⁵³ Roku 1956 bylo toto ministerstvo zrušeno a jeho agenda převedena na Ministerstvo zemědělství. Odbory na ONV a KNV zanikly a jejich agenda přešla do odborů zemědělského, lesního a vodního hospodářství Ministerstva zemědělství.³⁵⁴

Vládním nařízením č. 25/1948 Sb. došlo k sloučení podniku Státních lesů a statků v Čechách, na Moravě a na Slovensku do podniku Státní lesy a statky, v čele s ministrem zemědělství.³⁵⁵ Podnik Státní lesy a statky představoval jeden celek, řízený Ústředním ředitelstvím státních lesů a statků, odborem ministerstva zemědělství. Podléhala mu oblastní ředitelství státních lesů a statků, odborem ministerstva zemědělství. Podléhala mu oblastní ředitelství státních lesů v Praze, Brně, Liberci, Třeboni, Frýdku a Hodoníně.³⁵⁶ Nižší organizační celky tvořily Správy státních lesů v čele s lesmistrem členěné dále na polesí a jejich nejnižší úseky, tzv. hájenství. Jim na roveň byla postavena Správa státních pil, Správy státních skladů dřeva a Správy státních lesních drah.³⁵⁷ Po masivním nárůstu státní pozemkové lesní držby byl podnik SLS rozdělen Vládním nařízením č. 15/1948 Sb. na Československé státní statky, n. p., a Československé státní lesy, n. p. Ústřednímu ředitelství podléhalo 13 ředitelství ze správ Státních lesů, kontrolovaných třinácti zmocněnci z ústředí.³⁵⁸

³⁵¹ Vyhláška ministra zemědělství č. 75/1958, Ú. I., o hospodářské úpravě lesů, dostupné online: <<https://www.aspi.sk/products/lawText/1/29173/1/2>> [01. 05. 2022].

³⁵² SIMANOV, V., České lesy, c. d., s. 75. Po vydání lesního Zákona č. 166/1960 Sb. byla lesní dohledací služba přejmenována na Státní péči o lesy, ale personál zůstal na příslušných odborech ONV a KNV. Srov. Zákon č. 195/1946 Sb., Zákon o použitelnosti předpisů z doby nesvobody, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-195>> [01. 05. 2022].

³⁵³ SIMANOV, V., České lesy, c. d., s. 75.

³⁵⁴ Tamtéž.

³⁵⁵ Srov. Nařízení vlády č. 25/1948 Sb., Vládní nařízení, kterým se slučují podniky „Státní lesy a statky“, „Státní statky“ a „Státní lesy“, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-25>> [01. 05. 2022].

³⁵⁶ Před rokem 1935 sem ještě spadal Brandýs nad Labem. Na stejné úrovni působily Lesní taxační kancelář v Brandýse nad Labem, Ředitelství školních lesních statků, Semenařské závody v Praze a dvě prodejny dřeva, na nichž se SLS účastnily. Viz SIMANOV, V., České lesy, c. d., s. 84.

³⁵⁷ Tamtéž.

³⁵⁸ V roce 1952 došlo k rozdělení podniku Československé lesy dle sovětského modelu na Správy státních lesů a na Podniky lesního průmyslu. Srov. tamtéž.

Protektorátní úprava myslivosti platila do roku 1947, poté ji upravil Zákon č. 225/1947 Sb. ze dne 31. prosince 1947 zvýšením plochy honebních okrsků.³⁵⁹ Myslivost se stala součástí lesní a zemědělské výroby s povinným členstvím v centrálním svazu Československá myslivecká jednota. Myslivost je zde poprvé chápána nejen jako sport, ale i hospodářská činnost, s péčí o lesní zvěř.³⁶⁰

Lesní družstevnictví

Lze konstatovat, že výše nastíněné politické a ekonomické faktory zásadním způsobem ovlivnily podmínky, v nichž slibně rozvinuté prvorepublikové lesní družstevnictví muselo nadále fungovat. Jako v případě ostatních družstev na území Protektorátu i lesní družstva ztrácela postupně svou autonomii, v krajních případech dokonce rozpuštěním jejich statutárních orgánů a dosazením německému zájmu nakloněného správce. Rovněž se musela stát povinně členy okupanty vytvořených ústředí. Jak výstižně konstatuje Gustav Novotný, „většině lesních družstev se však v této době podařilo udržet alespoň část své prosperity“.³⁶¹

Ukončení 2. světové války v květnu 1945 a následující vývoj ČSR vedl k prohlubování ztráty autonomie lesního družstevnictví. Politicko-sociální situace obnoveného Československa sice prostřednictvím spolků a tradic navazovala na první Československou republiku, nicméně ji silně ovlivňoval systém Národní fronty.³⁶² Lesní družstevnictví negativně poznamenala absence klíčové agrární strany v omezeném politickém spektru „třetí republiky“.

Dvouletý hospodářský plán, přijatý vládou dne 25. října 1946, formuloval hlavní cíle lesního hospodářství, a to především těžbu dříví na obnovu republiky, sběr lesního osiva, zakládání lesních školek, urychlené zalesnění válečných holin a zpustlých zemědělských ploch, zlepšení stavu lesních porostů, budování sítě lesních cest, účelnou mechanizaci lesních prací, obnovení lesnicko-technické ochrany půdy a modernizaci dřevozpracujících provozoven. Lesním družstvům vyvstávala povinnost kategoricky závazné dodávky dříví, značně přesahující svým objemem protektorátní těžby. Jejich hospodaření se rovněž dotklo zavedení pevných velkoobchodních cen v podobě průměrné ceny dříví, vypočtené z odvětvové rentability.³⁶³

³⁵⁹ Srov. Zákon č. 225/1947 Sb., Zákon o myslivosti, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1947-225>> [01. 05. 2022].

³⁶⁰ SIMANOV, V., České lesy, c. d., s. 75. Ty byly od zavedení krajů v r. 1949 nahrazeny Krajskými inspektoráty

³⁶¹ NOVOTNÝ, G., Lesní družstevnictví, c. d., s. 155.

³⁶² Systém Národní fronty sestával ze čtyř obnovených politických stran: Československá sociální demokracie, Československá strana lidová, Československá strana národně socialistická a Komunistická strana Československa.

³⁶³ Ceny tedy nadále již neovlivňovala nabídka a poptávka dřevařského trhu. Viz SCHELLE, K., Encyklopedie, c. d., s. 195.

Toto období však paradoxně přineslo dynamický nárůst počtu lesních družstev v důsledku revize první pozemkové reformy a přidělené půdy z druhé pozemkové reformy v roce 1948. Zákonem č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě, došlo k převzetí velkostatkářských a zbytkových lesů do státní správy a byly jím znárodněny lesy většinou soukromých vlastníků.³⁶⁴ Přídělce lesní půdy mohl být povinen utvořit s dalšími přídělci lesní družstvo. Lesní družstva obcí, tedy svazků územní samosprávy, se přijetím přídělu zavazovala, že všichni jeho členové vstoupí do družstva se svým lesním či k zalesnění určeným majetkem a vytvoří z přidělených a dosavadních lesů jeden hospodářský celek. Tato družstva se řídila vzorovými stanovami z roku 1948, vydanými Ministerstvem zemědělství. Gustav Novotný udává nejvyšší nárůst počtu lesních družstev pro období let 1949–1950.³⁶⁵

Zákon č. 279/1949 Sb., o finančním hospodaření národních výborů, zrušil obecní kmenové jmění a obecní majetek byl poté prohlášen za majetek národní, což se týkalo i obecních lesů.³⁶⁶ Tento moment zahájil postupnou etatizaci lesních družstev, na jejichž majetek bylo nadále nahlíženo jako na majetek národní. V roce 1954 na základě zákona o lidových družstvech musela i lesní družstva do svých stanov vtělit přívrstev lidová.³⁶⁷ Lesní družstevnictví se tak v širším smyslu stalo součástí socialistického sektoru, avšak pouze dočasně. Lesní družstva obcí spravováním dle dobového diskurzu národního majetku deklarovala tyto obecní lesy z vyššího socialistického vlastnictví do nižší formy družstevního vlastnictví.³⁶⁸ Situaci příznačně shrnuje roku 1956 Jaroslav Kabele: „*Jde tu jen o nepřírozenou dočasnou družstevní formu správy státního lesního majetku. Nepochybujeme však o tom, že dojde brzy i k převzetí těchto národních lesů do operativní správy SSL, nebo k jinému řešení.*“³⁶⁹ Tato slova se o dva roky později ukázala jako prorocká.

Lesní družstva jednotlivců představovala pro socialistické ekonomy a právníky historický přežitek. Přiznávali jim však pokrokovost i „*jisté prvky kolektivismu*“, tudíž jejich existenci zpočátku řešili korekcí právních a organizačních náležitostí těchto podniků.³⁷⁰

³⁶⁴ Zákon č. 46/1948 Sb., Zákon o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě), dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-46>> [01. 05. 2022].

³⁶⁵ Od roku 1940 bylo na území českých zemí cca 40 lesních družstev. Pokud nezanikla, přibýlo k nim po roce 1945 minimálně dalších padesát. Srov. NOVOTNÝ, G., Lesní družstva, c. d., s. 156.

³⁶⁶ Vládním nařízením č. 90/1950 musely být obecní lesy převedeny na Československé státní lesy, do té doby předávání obecních lesů probíhalo dobrovolně. Postátnění lesů ve správě národních výborů tak bylo dokončeno, ve správě obcí zůstalo jen 25 000 ha lesů, zejména lázeňských a rekreačních. Srov. Zákon č. 279/1949 Sb., Zákon o finančním hospodaření národních výborů: dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-279>> [01. 05. 2022].

³⁶⁷ Srov. Zákon č. 53/1954 Sb., o lidových družstvech a družstevních organizacích, ze dne 1. 12. 1954, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1954-53>> [01. 05. 2022].

³⁶⁸ Vyšším socialistickým vlastnictvím je míněno vlastnictví státní.

³⁶⁹ KABELA, J., Lesní pozemková držba, c. d., s. 21.

³⁷⁰ Tamtéž.

Počátkem roku 1958 bylo konstatováno, že z hlediska státní péče o lesy komplikují lesní družstva systém státní správy lesů, což odstartovalo epochu nuceného začleňování družstevních podniků do svazků organizací státních lesů. Vládní nařízení č. 81/1958 Sb., o správě národního majetku, ze dne 5. prosince 1958 a Zákon č. 49/1959 Sb., o zemědělských družstvech, ze dne 9. července 1959 umožnily státu převzít veškerý lesní majetek lesních družstev, a tím definitivně ukončit jejich třicetiletou činnost.³⁷¹ Lesní družstva jednotlivců se na základě druhého z těchto zákonů sloučila s místně příslušnými JZD, ostatní zanikla vtělením jejich pozemkového majetku do územně příslušné organizace Státních lesů.³⁷²

³⁷¹ Srov. Vládní nařízení č. 81/1958 Sb., o správě národního majetku, ze dne 5. 12. 1958, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1958-81>> [01. 05. 2022]; Zákon č. 49/1959 Sb., o zemědělských družstvech, ze dne 9. 7. 1959, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1959-49>> [01. 05. 2022].

³⁷² Kromě analyzovaného družstva se toto dotklo například dalšího z úspěšných lesních družstev Českomoravské vysočiny – Lesního družstva Štoky.

5. Lesní družstvo v Příbyslavi

5.1. Několik slov o Příbyslavsku a jeho lesním bohatství

Příbyslavsko se nachází v oblasti Českomoravské vrchoviny, optikou dnešních samosprávných celků v centrální části Kraje Vysočina na rozhraní okresů Havlíčkův Brod a Žďár nad Sázavou.³⁷³ Geologicky náleží k Hornosázavské pahorkatině, respektive k jejímu podcelku Příbyslavské pahorkatině. Samotná Příbyslav leží v nadmořské výšce necelých 500 m n. m. Ve východním směru se zdvihají zalesněné Žďárské vrchy a dále na sever se rozprostírají Železné hory.³⁷⁴ Nadmořská výška zkoumaného územního celku v okolí východně a severovýchodně od Příbyslavi sahá od 500 k 700 m n. m.³⁷⁵ Hlavní dřevinou tamějších lesních porostů je smrk, dále buk a borovice. S ohledem na tyto údaje můžeme konstatovat, že se stejně jako v případě celé Českomoravské vrchoviny jedná o podhorskou oblast s méně příznivými klimatickými poměry, jež bezprostředně ovlivňovaly osídlení tohoto regionu a jeho následný vývoj.

V raném středověku bylo osídlení Příbyslavska a přilehlých oblastí velice řídké. Krajinu pokrývaly souvislé hluboké lesy, k jejichž žďáření a důslednější kolonizaci docházelo až ve 13. století. Kolonizaci akcelerovala hornická činnost spočívající v dolování stříbra s centrem ve formující se Příbyslavi, čemuž nasvědčují do dnešní doby dochovaná výmluvná toponyma. Těžební aktivity se pozvolna začaly s ohledem na postupné vyčerpávání tamějších nalezišť stříbra stěhovat do Kutné Hory a význam analyzované oblasti začal opět klesat. Těžila se zde rovněž železná ruda, která sloužila mimo jiné k výrobě hornického či válečného nářadí. S ohledem na potřebu a dostupnost dřeva byly doly i železárny strategicky budovány uprostřed lesních komplexů, což znamenalo budoucí lesní hospodaření. Porostní skladba i samotná rozloha lesů se měnily v závislosti na postupujících těžebních pracích. Obyvatelé zdejších sídel si zajišťovali obživu rovněž zemědělskou činností, která však nebyla s ohledem na uvedené klimatické poměry příliš výnosná.³⁷⁶

Ve 13. století se na Příbyslavsku začaly organizovat vlastnické vztahy, které zásadním způsobem ovlivnily vznik majetkových komplexů definujících historický vývoj sledované oblasti až do poloviny 19. století. Jednalo se o několik panství a statků, jež nepředstavovaly

³⁷³ Tento pojem byl vytvořen pro potřeby předkládané diplomové práce, kdy bylo nutné souhrnně označit území, na kterém se rozprostíraly pozemky analyzovaného družstva. V případě některých lokalit se rozchází se stejnojmenným označením regionu udávaného tamější lokální literaturou.

³⁷⁴ Žďárské vrchy – horopisná jednotka na severozápadě Hornosvratecké vrchoviny.

³⁷⁵ K nejvýše položeným místům zkoumané oblasti náleží vrchy Peterek (675 m n. m.) u Velké Losenice, Henzlíčka (692 m n. m.) u dnešních Havlíčkovy Borové a Kamenný vrch (690 m n. m.) u Račina. Zkoumaný areál se rozprostírá na pomezí Chráněné krajinné oblasti Žďárské vrchy a Národní přírodní rezervace Ransko.

³⁷⁶ Více viz MARKOVÁ, Lucie, Příbyslav, Praha, Havlíčkův Brod 2008. Zemědělství v této oblasti bylo redukováno na živočišnou výrobu, převážně na chov ovcí či skotu.

pouze „vlastnické jednotky“, ale byly též územně správními celky, výrazně se podílejícími v cílových regionech na výkonu správy.³⁷⁷ Okolo poloviny 13. století usilovali o založení rodových držav na horním toku Sázavy bratři z Polné.³⁷⁸ V souvislosti s jejich jmény se připomínají obě dnešní regionální centra Přibyslav a Polná. Od druhé poloviny 13. století se ve zkoumané oblasti prosazovali Ronovci a etablovaly se zde dva nejvýznamnější majetkové komplexy – panství Přibyslav a panství Polná. Přibyslav se jako správní centrum s hradem prosazovala postupně, přičemž v bezprostředním okolí vytlačovala z této pozice hrad Ronov, sídlo Ronovců.

Po vytěžení stříbra se pozornost majitelů dolů upínala na těžbu železa. Zakládali primitivní hutě a výrobny, zpracovávající surové železo na výrobky, souhrnně označované jako hamry.³⁷⁹ V jejich okolí probíhalo postupné odlesňování a následné budování sítě komunikací.³⁸⁰

Období husitství vývoj železářství zpomalilo a hamry přebíraly do svých rukou vládnoucí elity, zavádějící železářskou „velkovýrobu“. Město Přibyslav tak získalo status horního města první instance, nejvyšším odvolacím místem se pro něj stal vrchnostenský soud v Polné. Koncem 15. století zde byla zakládána rozsáhlá rybníční soustava sloužící rybníčnímu hospodářství a tvořící přirozený rezervoár vody pro provoz hamrů. Tyto skutečnosti výrazně přispěly k proměně porostní skladby tamějších lesů a nastartovaly změny klimatu.³⁸¹

V roce 1623 koupil panství Polná a Přibyslav kardinál František z Dietrichsteina (1570–1636). Dietrichsteinové je ve druhé polovině 17. století rozšířili o vesnici Bílek a statky Krucemburk a Jitkov.³⁸² Okolnosti třicetileté války ochromily železářskou výrobu a ze snahy po konsolidaci hospodářských poměrů zaváděla jednotlivá panství první vysoké pece. Neusměrňovanou těžbou docházelo k postupné devastaci lesních porostů a nedostatku dřevní hmoty, vlivem nedostatečných investic do komunikační sítě pak k opakovanému těžení

³⁷⁷ Revoluční události v českých zemích vyvrcholily v roce 1848 zrušením poddanství. Patrimoniální správa zanikla de facto až roku 1850 v souvislosti se vznikem samostatných politických a soudních okresů a obecní samosprávy. Správní obvody těchto jednotlivých složek respektovaly přirozené hranice regionů s místními centry se staletou tradicí.

³⁷⁸ Podrobněji viz MARKOVÁ, Lucie, Přibyslav, c. d.

³⁷⁹ Již ve 14. století se nacházelo na dolním toku řeky Sázavy 8 hamrů. Srov. NOVOTNÝ, G. – HORÁK, K., Historický průzkum lesů, c. d., s. 6.

³⁸⁰ Dřevo bylo v místě těžby páleno v milířích a transformováno na dřevěné uhlí, které sloužilo v hamrech jako palivo. NOVOTNÝ, G. – HORÁK, K., Historický průzkum, c. d., s. 6.

³⁸¹ Tamtéž.

³⁸² Krucemburk sestával, vedle samotného stejnojmenného městečka, ze vsí Hluboká, Kohoutov a Benátky. Původními vlastníky tohoto statku byli Smilkovští z Palmberka. VESELÝ, Aleš, Stavební činnost na polensko-přibyslavském panství ve 40. – 60. letech 18. století. Nепublikovaná diplomová magisterská práce, Brno: Seminář dějin umění Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně 2014, s. 8, dostupné online: <<https://is.muni.cz/th/x8uhd/>> [05. 03. 2023].

přístupných lesních celků.³⁸³ K omezování provozu některých železáren a rušení hamrů přispěl až císařský patent z 10. ledna 1752 nařizující omezení zpracování železné rudy. Poptávka po železe v důsledku rozvoje manufaktur a výrobě zboží všeho druhu však v průběhu následujícího století stoupala. České zemské gubernium dalo roku 1810 souhlas k obnovení železáren v Ransku s omezeným těžebním etátem.³⁸⁴

Správní vývoj Příbyslavska v 19. a 1. polovině 20 století.

V 19. století se správní centrum spojených panství přesunulo z Polné do Příbyslavi a v posledním desetiletí před hlubokými společenskými změnami spojenými s rokem 1848 je vedle měst Polná a Příbyslav tvořilo 52 vesnic.³⁸⁵ V první polovině 19. století získal kníže Franz Joseph z Dietrichsteina (1767–1854), majitel statku Vojnův Městec, sousední panství Žďár, jež původně náleželo tamějšímu cisterciáckému klášteru Studnice Blahoslavené Panny Marie. Po zrušení kláštera v roce 1786 připadlo panství do vlastnictví náboženskému fondu.³⁸⁶ Od něho je zakoupil v roce 1826 hrabě Josef Antonín Vratislav z Mitrovic (1764–1830), nejvyšší maršálek království Českého, který ho přenechal knížeti z Dietrichsteina.

Západně od panství Polná-Příbyslav se nacházelo panství Pohled. Původně náleželo Klášteru karmelitek Údolí Panny Marie, situovaném v téže lokalitě. Na základě zrušení konventu roku 1782 jeho majetek připadl náboženskému fondu. V roce 1822 se stal majitelem panství hrabě Evžen Sylva-Taroucca (1813–1877). Jeho relikv, stejnojmenný velkostatek, hrabě Evžen po roce 1848 prodal Clotildě hraběnce Clam-Gallasové, roz. z Dietrichsteina.³⁸⁷ Na

³⁸³ Tři hamry situované v Ransku (v provozu 37 týdnů v roce) spotřebovaly 8095 sáhů dříví, tedy zhruba 16 200 plm. Archiv NZM, fond Josef Opletal, kart. 3, inv. č. 5698, Inspekce velkostatku Zámek Žďár v říjnu 1931.

³⁸⁴ Roční spotřeba dříví neměla překročit 5000 sáhů, tedy 10 000 plm. Archiv NZM, fond Josef Opletal, kart. 3, inv. č. 5698, Inspekce velkostatku Zámek Žďár v říjnu 1931.

³⁸⁵ Panství Polná-Příbyslav se nacházelo v Čáslavském kraji a skládalo se z Polné, Brzkova, Hrbova, Dobronína (dříve Deutsch Schützendorf), Dobrouta (dříve Dobrautow, Dobrikau, Dobrikow), Dolní Věžnice, Horní Věžnice, Kamenné (dříve též Bergerdorf), Poděšina, Sirákova, Šachotína (Schachersdorf), Věžničky (dříve Klein Věžnička, Věžnice Malá) a Záborné (Zaborna). Tyto vsi se po vzniku soustavy okresních soudů nacházely v obvodu (soudním okrese) okresního soudu v Polné (správa panství vykonávala rovněž patrimoniální správu ve vsích Janovice a Skryšov, které náležely špitálu v Polné). Dále panství tvořily Příbyslav, Buková, Česká Jablonná, Dobrá, Dolní Jablonná (původně Jablonná Německá), Havlíčkova Borová (dříve Borová, Borau), Hříště (dříve Spieldorf), Jitkov (Jitkow), Malá Losenice, Modlíkov, Nížkov, Nové dvory, Nový Žďár s Radšínem, Olešenka (Wolešna, Olešna), Oudoleň (Audoleň, Oudolen), Peršíkov (Peřikow), Pořežín (Pesendorf), Poříčí, Rosička, Špinov (Spinhof), Sázava, Slavětín, Sopoty, Utín (dříve Uttendorf), Velká Losenice, Vepřová (Wepřikau), Železné Horky (Eisenhorek) a Žižkovo Pole (Schönfeld), které náležely do obvodu pozdějšího soudního okresu v Příbyslavi. Do správního obvodu tohoto soudu náležela i ves Stříbrné Hory, nesoucí název Böhmisch Schützendorf. J. G. Sommer vedle ní rozeznává ještě vesnici Silberberg, kterou již tehdy nazýval stejným názvem, tj. Stříbrné Hory. V obvodu pozdějšího okresního soudu v Chotěboři se nacházely obce panství Polná-Příbyslav: Benátky, Bílek, Hluboká, Kohoutov, Krucemburk (dříve Kreuzberg), Markvartice, Nová Ves (Neudorf), Ransko, Sobiňov (dříve též Sobinov, Soběnov), Strážov a Ždírec nad Doubravou (Ždírec). Viz SOMMER, Johann Gottfried, Das Königreich Böhmen: Bd. Časlauer Kreis, Prag 1843, s. 157–172.

³⁸⁶ Náboženská matice tvořená jměním klášterů zrušených dekretem Josefa II. ze dne 12. ledna 1782.

³⁸⁷ Clotilda hraběnka Clam-Gallasová, roz. z Dietrichsteina (1828–1899), byla dcerou Josepha Franze z Dietrichsteina (1798–1858). Po smrti jejího prastrýce Moritze z Dietrichsteina (1775–1864) se stala jednou

severu od dietrichsteinského majetkového celku se rozkládalo panství Chotěboř zahrnující město Chotěboř a 13 vesnic. Sňatkem dědičky panství Marie Frideriky Vančurové z Řehnic (1814–1847) s Janem Josefem svobodným pánem Dobřenským z Dobřenic (1812–1869) přešlo panství do vlastnictví Dobřenských, kteří se následně stali významnými aktéry regionu.³⁸⁸

Události revolučního roku 1848 nastartovaly na Přibyslavsku, stejně jako v celé habsburské monarchii a mnoha evropských zemích, převratné změny, promítající se do života zdejších obyvatel. Aristokratičtí vlastníci museli rezignovat nejen na podstatnou část svých privilegií, ale i na nepříznivé majetkové změny. Z panství a statků, respektive někdejší panské půdy, dominikálu, se stávaly správně okleštěné jednotky, tzv. velkostatky, které se již v zásadě nepodílely na výkonu veřejné správy, zatímco původní poddanskou půdu, rustikál, za náhradu postoupily ve prospěch jejích uživatelů.

Vesnice, dosud figurující pouze jako prosté entity na jednotlivých panstvích a statcích, se transformovaly na místní obce s právní subjektivitou, základní kameny samosprávy. Původně vykonával veřejnou správu, tj. patrimoniální, vlastník příslušného panství. Nyní tato působnost přešla na obecní samosprávu, se kterou museli kooperovat i vlastníci velkostatků, nacházejících se v katastru konkrétní místní obce.³⁸⁹ Vedle samosprávy se organizovala – v kontextu tématu – okresní politická správa a došlo k vydělení soudní správy, přičemž její nejnižší instanci tvořily územně příslušné okresní soudy.³⁹⁰ V 50. letech 19. století došlo dočasně opět ke spojení politické a soudní správy, ale po přijetí ústavnosti v roce 1861 se reaktivovaly původní myšlenky. V roce 1862 byl přijat říšský obecní zákon, jež následně v českých zemích doplňovala a rozvíjela zemská legislativa. Prosincová ústava z roku 1867 opět oddělovala zeměpanskou a soudní správu. Zeměpanskou správu pak vykonávala v první

z dědiček rozsáhlého dietrichsteinského majetku. Ke statku Pohled srov. ŠIMEK, Tomáš (ed.), Hradky, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Východní Čechy, VI., Praha 1989, s. 381.

³⁸⁸ Syn Jana Josefa a Marie Frideriky Jan Václav Dobřenský z Dobřenic (1841–1919) byl v roce 1906 povýšen do hraběcího stavu. Srov. MAŠEK, Petr, Modrá krev, Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích, Praha 1999, s. 71.

³⁸⁹ Konfrontace majitelů původních panství a statků s novou realitou ve vztahu k lokálním podmínkám, kdy byli pouhými, byť stále významnými účastníky samosprávy, nebyla snadná. Metu jejich snažení představovala revize nově zavedeného systému, kdy by byl deskový majetek vyčleněn z katastru místních obcí a stal by se tak samostatným katastrálním územím a správním obvodem. Tyto zásahy se však přes dikci kabinetního listu z 31. 12. 1851 nakonec nerealizovaly. Neúspěch snažení zástupců velkostatků spočíval zejména v komplikovaných vlastnických vztazích v rámci vymezení místních obcí a velkostatků a v existenci problematické agendy vázané na scelování jednotlivých pozemků. V rámci habsburské monarchie měla ovšem úprava, kde velkostatek představoval vlastní územně správní obvod, analogii v Haliči a Bukovině. Srov. MALÝ, Karel, Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Praha 2005, s. 254; ŠOUŠA, J. jr., Obecní majetek, c. d., s. 26–47, 56.

³⁹⁰ K dějinám správy podrobněji viz HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J., Dějiny správy, c. d.

instanci okresní hejtmanství a soudní okresní soudy. V Čechách byla na základě říšské a zemské legislativy zavedena rovněž okresní samospráva, kterou vykonávaly samosprávné okresy.³⁹¹

V 70. letech 19. století organizace územně správních celků veřejné správy respektovala v případě Příbyslavska a Polenska tradici dřívějších patrimoniálních celků. V historických centrech obou někdejších panství se nacházely okresní soudy, vykonávající soudní správu v příslušných soudních okresech. Obě města se stala rovněž sídlem okresní samosprávy. Obce v obvodu soudních (a samosprávných) okresů se současně nacházely v obvodu okresního hejtmanství v Polné.³⁹² V 80. letech 19. století se změnila situace a obce v obvodu soudního (stejně tak samosprávného) okresu Příbyslav spadaly do obvodu okresního hejtmanství v Chotěboři, zatímco obce v obvodu soudních okresů Polná, Humpolec, Havlíčkův Brod a nově zřízeného soudního okresu ve Štokách se nacházely v obvodu okresního hejtmanství v Havlíčkově Brodě.³⁹³

Franz Joseph kníže z Dietrichsteina se na sklonku svého dlouhého života dožil revolučních událostí roku 1848, a tím i zániku výlučného postavení aristokracie. Po jeho smrti se ujal rodových majetků jeho syn Joseph Franz z Dietrichsteina (1798–1858).³⁹⁴ Jelikož neměl mužské potomky, rodový majetek se následně rozdělil mezi Dietrichsteinovy dcery Clotildu, Terezii, Gabrielu a nu. České velkostatky Polná-Příbyslav, Vojnův Městec a moravský velkostatek Žďár zdělila Clotilda z Dietrichsteina, provdaná za Eduarda hraběte Clam-Gallase.³⁹⁵ Hraběnka Clotilda Clam-Gallasová rozšířila své dědictví o velkostatek Pohled. Vlastnictví tohoto rozsáhlého majetkového komplexu připadlo jejím dcerám Eduardině (1851–1925) a Clotildě (1859–1947), zatímco syn Franz (1854–1930) spravoval clam-gallasovský majetek. Eduardina se v roce 1871 provdala za Johanna Karla knížete Khevenhüller-Metsche

³⁹¹ Na Moravě, na jejímž území se nacházel popisovaný velkostatek Žďár, a ve Slezsku se okresní samospráva nevytvořila. Část její agendy vykonávaly tzv. silniční výbory. K okresní samosprávě: HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J., Dějiny správy, c. d., s. 304–306

³⁹² Okresní soudy v Příbyslavi a Polné se nacházely v obvodu krajského soudu v Kutné Hoře. Srov. Seznam míst v Království českém, Praha 1872, s. 564–566.

³⁹³ Okresní soud ve Štokách byl zřízen rozhodnutím ministra spravedlnosti z roku 1877 a začal úřadovat v roce 1879. Srov. SCHELLEOVÁ, Andrea, Civilní proces v meziválečném období ČSR. Nепublikovaná diplomová magisterská práce, Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně 2006, s. 14, dostupné online: <https://is.muni.cz/th/ftfrz/diplomova_prace.pdf> [05. 09. 2023]. K lokalitám viz Seznam míst v Království českém, Praha 1886, s. 74, 416.

³⁹⁴ Strýc jeho otce, Moritz kníže z Dietrichsteina (1775–1864), rezignoval již v 50. letech 19. století na rodinné dědictví. Se svou ženou Terezii, roz. hraběnkou Gilleis (1779–1860) měl několik dětí, např. syna Moritze II. Johanna hraběte Dietrichsteina (1801–1852). Přežila jej pouze dcera Julie provdaná princezna z Oettingen-Wallerstein (1807–1883).

³⁹⁵ Eduard hrabě Clam-Gallas (1805–1891) vlastnil alodiální velkostatky Frýdlant, Grabštejn, Lemberg a Liberec. Podstatnou část života se věnoval vojenské kariéře, kterou ukončila roku 1866 porážka jeho vojska v bitvě u Jičina. PROCHÁZKA, J. F., Topographisch-Statistischer Schematismus, c. d., s. 108–111.

(1839–1905).³⁹⁶ Její sestra Clotilda se vdala za hraběte Antala Kálmána de Tolna (1847–1928). Manželství Clotildy a Antala Kálmána však zůstalo bezdětné.³⁹⁷

Na počátku 20. století dosahovala celková rozloha velkostatků Eduardiny kněžny Khevenhüller-Metsch a Clotildy hraběnky Festeticz de Tolna následující velikosti. Velkostatek Pohled nacházející se v obvodu okresního hejtmanství a soudního okresu v Německém Brodě (dnešní Havlíčkův Brod) sestával z 915,77 ha (437,93 ha zemědělské půdy, z toho 102,19 ha luk a 327 ha lesní plochy). Rozloha hospodářského dvora Pohled činila 246,46 ha a Juliina dvora 217 ha. Velkostatek provozoval lihovar a škrobárnu v Pohledu a lihovar u Juliina dvora.

Podstatně rozsáhlejší velkostatek Polná-Přibyslav tvořilo 7665,17 ha plochy. Přináležel správnímu obvodu okresních hejtmanství v Chotěboři a Německém Brodě a v obvodu soudních okresů Chotěboř, Polná a Přibyslav. Jeho rozloha sestávala z 1856,91 ha zemědělské půdy, 757,42 ha luk, 261,69 ha pastvin, 136,12 ha rybníků a 4533,09 ha lesů. Lesní plocha se dělila na polesí Ransko, Račín, Sopoty a Dobříkov. Na velkostatku se nacházely hospodářské dvory Přibyslav, Ronov, Keřkov, Dolní Dvůr, Velký Dvůr u Polné, Račín, Hlína (Hutter), Hájek, Jitkov, Oudoleň, Bílek, Ransko, Krucemburk a Kohoutov. V 90. letech 19. století majitelky velkostatku vlastnily pivovarský dům v Polné a vinopalnu v Borové, vápenku v Ransku a pilu ve Ždírci nad Doubravou.³⁹⁸ O deset let později se uvádí v Borové pivovarský dům a namísto ranské vápenky provoz na výrobu cementové střešní krytiny. Pilu ve Ždírci, klíčový provoz později vzniklého lesního družstva, provozoval moravský velkostatek Žďár.³⁹⁹

Velkostatek Vojnův Městec se nacházel v obvodu okresního hejtmanství v Chotěboři a okresního soudu v Přibyslavi. Jeho rozloha sestávala z 3265 ha, přičemž 210 ha připadalo na zemědělskou půdu, 120 ha na louky, 283,5 ha na rybníky a 2626 na lesní plochu.⁴⁰⁰ Ta se dělila na polesí Vojnův Městec, Račín a Světnov.

Moravský velkostatek Žďár disponoval rozlohou o výměře 6256,68 ha. Spadal do správního obvodu okresního hejtmanství Nové Město na Moravě a soudního okresu Žďár. Na

³⁹⁶ Zasedal na zemském sněmu Království českého a v Poslanecké sněmovně Říšské rady. Na sklonku života vykonával post generálního konzula v Bejrútu. Kníže Johann se politicky hlásil k ústavovému velkostatku a vlastnil fideikomisní velkostatek Komorní Hrádek. Srov. MAŠEK, P., *Modrá krev*, c. d., s. 128; PROCHÁZKA, J. F., *Schematismus*, c. d., s. 267–268.

³⁹⁷ Uherská stopa modré krve v Přibyslavi: Antal Kálmán Festetics de Tolna, manžel poslední majitelky zámku. Přibyslav, oficiální web města, dostupné online: <<https://www.pribyslav.cz/uherska-stopa-modre-krve-v-pribyslavi-antal-kalman-festetics-de-tolna-manzel-posledni-majitelky-zamku/d-71794>> [05. 09. 2023]; Hoff und Staats-Handbuch der Österreichisch-Ungarischen Monarchie für 1900, Wien 1900, s. 237.

³⁹⁸ PROCHÁZKA, J. F., *Schematismus*, c. d., s. 99–100.

³⁹⁹ Srovnej: TITTL, I., *Schematismus a statistika*, c. d., s. 246. TITTL, I., *Schematismus und Statistik*, c. d., s. 93–94.

⁴⁰⁰ Podstatná část plochy rybníků velkostatku Vojnův Městec připadala na rybník Velké Dářko, jehož rozloha byla udávána ve výši 206,47 ha.

zemědělské pozemky připadalo 488,58 ha, na louky 247,75 ha, na pastviny 68,79 ha, na rybníky 290,69 ha a na lesy 5109,01 ha celkové plochy. Ty byly rozděleny do polesí Najdek, Sklené, Cikháj, Polák, Veselí a Slavkovice.⁴⁰¹ Centrální ředitelství všech čtyř velkostatků se nacházelo v Příbyslavi, sídlo lesní správy bylo situované v Zámku Žďár.⁴⁰² Zajišťovalo 15 patronátních kostelů, udržovalo chorobince v Polné a Příbyslavi i dětskou opatrovnu v Pohledu. Celková rozloha sloučeného majetkového komplexu dosahovala na sklonku existence rakousko-uherské monarchie výměry 18 102,62 ha, a lze tudíž konstatovat, že se i na tehdejší poměry jednalo o rozsáhlý vlastnický celek.

Správa společně řízených velkostatků se na počátku 20. století soustředila především na péči o lesní majetek a úměrně tomu se hospodářský výkon tohoto vlastnického komplexu opíral především o prodej dřeva. Dřevozpracující průmysl zastávala na konci 19. století parní pila ve Ždírci, provozovaná majiteli velkostatku ve vlastní režii. Na počátku 20. století lesní úřad velkostatků zastavil její provoz, avšak zřejmě na sklonku existence habsburské monarchie či krátce po vzniku Československa, si ji pronajala firma Löwy-Winterberg a obnovila na ní výrobu.⁴⁰³ Větším výnosům z prodeje dřeva bránila nedostatečná dopravní infrastruktura lesnického komplexu, a tím pádem špatná dopravní obslužnost.⁴⁰⁴ Dříví vyrobené v režii lesní správy se prodávalo kupcům tzv. od pařezu a bylo jejich starostí, jak jej z lesa dopravit. Za specifických podmínek 1. světové války se správa velkostatků začala zabývat myšlenkou na výstavbu lesních železnic.⁴⁰⁵

⁴⁰¹ Rozloha jednotlivých polesí činila: Cikháj – 2027 ha, Najdek – 917 ha, Sklené – 745 ha, Veselí – 598 ha, Slavkovice – 471 ha a Polák – 282 ha.

⁴⁰² Někdejší místní obec Zámek Žďár je dnes částí města Žďáru nad Sázavou. Nachází se zde zámek Žďár, v jehož areálu sídlila lesní správa všech popisovaných velkostatků. K charakteristice popisovaných velkostatků: pro Čechy srov. TITTL, I., Schematismus velkostatků, c. d.; TITTL, I., Schematismus a statistika, c. d., s. 245–247. Pro Moravu srov. TITTL, I., Schematismus und Statistik, c. d., s. 93–94.

⁴⁰³ Firmu Löwy-Winterberg založily rodiny Löwy z Lovosic a Winterberg, původně z Mladé Boleslavi. Firma se zaměřila na obchod se dřevem a dřevozpracující průmysl. V Čechách provozovala za Rakousko-Uherska a první Československé republiky řadu pil a dřevních skladišť. Srov. Židé v Lovosicích. Muzeum Lovosicka, dostupné online: <<http://www.muzeumlovosicka.cz/2012/04/zide-v-lovosicich>> [05. 09. 2023].

⁴⁰⁴ Ždírec nad Doubravou, kde se nacházela pila, byl od roku 1871 napojen na úsek Rakouské severozápadní dráhy Havlíčkův Brod – Rosice (Pardubice). V roce 1898 byla uvedena do provozu místní dráha z Havlíčkova Brodu do Žďáru nad Sázavou, která byla v prvním desetiletí 20. století dovedena do Tišnova. Na rozdíl od dnešní trati mezi Příbyslaví a Žďárem nad Sázavou, jež pochází z 50. let 20. století, kopírovala přesněji tok Sázavy. Z lokalit, u kterých se nacházely majetky výše uvedených velkostatků, napojovala na železniční spojení kromě Příbyslavi a samotného Žďáru nad Sázavou i obce Pohled, Ronov nad Sázavou, Sázavu a Najdek.

⁴⁰⁵ Přeprava dřeva po lesních cestách s koňskou příprěží nebyla efektivní. O řešení situace výstavbou lesní železniční dráhy začala správa velkostatků uvažovat nejspíš až těsně před 1. světovou válkou. Josef Opletal v této souvislosti zmiňuje existující plán železniční dráhy, vypracovaný firmou Roessemann & Kühnemann, k roku 1913. Podruhé se správa velkostatků začala touto myšlenkou zabývat v roce 1916. Podnítily ji k tomu jak zvýšený zájem o dřevo z důvodu válečného úsilí monarchie, tak nedostatek koňské síly způsobený rovněž světovým válečným konfliktem. Do třetice se tyto úvahy objevily až v roce 1929, přičemž stavba lesních tratí byla realizována v souvislosti s polomovou kalamitou na počátku 30. let 20. století. KRUŽÍK, Miroslav, Lesní úzkorozchodné železnice na Žďársku ve 30. letech 20. století, in: Vlastivědný sborník Západní Morava, 2002, s. 58. Archiv NZM,

Vedle prodeje dřeva správa velkostatku provozovala vápenku v Račíně, jež později vyráběla cementové tašky. Poslední hospodářskou činnost provozovanou ve vlastní režii představovalo rybníkářství. Celková plocha sedmi rybníků činila 708,36 ha – včetně největšího moravského rybníku Velké Dářko (206 ha tehdejší rozlohy) – a pečovalo o ně 8 rybníčních hajných a 1 porybný.⁴⁰⁶ Vzhledem k nepříznivým pěstebním podmínkám správa velkostatků rezignovala z větší části na zemědělskou výrobu. Většina hospodářských dvorů byla propachtovaná. Ve vlastní režii byla obhospodařovaná především zemědělská půda na velkostatku Žďár, a to v rozloze 355 ha. Hospodářské dvory a další provozy najímali hospodářsky aktivní jednotlivci z přilehlého okolí. Hospodářský dvůr, lihovar a škrobárnu v Pohledu s hospodářskými dvory Keřkov a Dolní Dvůr (velkostatek Polná-Přibyslav) si pronajímali Josef Bauer z Pohledu. Vytvářel tím svébytný hospodářský komplex, kde pronajaté hospodářské dvory v celkové výměře 625,46 ha zajišťovaly zemědělskou výrobu, zatímco průmyslové provozy zpracovávaly její produkci. Jindřich Volenec z Polné si pronajímali část polenského hospodářského dvora a provozoval též pivovarský dům v Polné. Další část tohoto dvora měl v nájmu Ludvík Klusáček z Polné. Viktor Turnovský si pronajímali Juliin dvůr (velkostatek Pohled, 217 ha) a poblíž situovaný lihovar.⁴⁰⁷ Nájemcem dvorů Přibyslav a Ronov byl MUDr. František Malinský (1850–1926). Jednalo se o významnou osobnost, která po téměř necelá čtyři desetiletí výrazným způsobem ovlivňovala dění na Přibyslavsku, Polensku a Žďársku, ale současně hranice těchto regionů svojí podnikatelskou a politickou činností výrazně přesahovala.

František Malinský se narodil v Hlinsku, kde byl jeho otec činný v potravinářském průmyslu. Vystudoval lékařskou fakultu na české Karlo-Ferdinandově univerzitě a začal vykonávat praxi obvodního lékaře v Hlinsku. V roce 1877 se oženil s Boženou Peškovou, jejíž otec patřil k podnikatelským elitám na Přibyslavsku, a vlastnil škrobárnu v Ronově nad Sázavou. Peškovi si pronajímali hospodářský dvůr Ronov (velkostatek Polná-Přibyslav).⁴⁰⁸ Škrobárna v Ronově nad Sázavou začala po smrti pana Peška stagnovat a František Malinský se rozhodl podnik manželčiny rodiny zachránit.⁴⁰⁹ Od roku 1891 se plně zapojil do vedení

OF Josef Opletal, kart. 3, inv. č. 5698, Podklady z inspekce dokumentující kalamitu na velkostatku Zámek Žďár, říjen 1931.

⁴⁰⁶ Roční výnos vylovených ryb se pohyboval od 150 do 160 q. Archiv NZM, OF Josef Opletal, c. d.

⁴⁰⁷ V 90. letech 19. století byla nájemcem těchto provozů Terezie Turnovská.

⁴⁰⁸ V roce 1893 je zde uvedena z titulu nájemce matka Boženy Johana. Srov. TITTL, I., Schematismus, c. d., s. 121.

⁴⁰⁹ Rozhodnutí bylo jistě o to složitější, že v Hlinsku se již společensky etabloval. Angažoval se v Sokole a byl činný v obecní politice (zastával úřad starosty Hlinska). V Hlinsku se taktéž nacházely i podniky jeho otce. Více viz MUDr. František Malinský. Městské muzeum Přibyslav, dostupné online: <<https://web.archive.org/web/20131023120933/http://www.kzmpribyslav.cz/MUDr.-Frantisek-Malinsky.html>> [05. 09. 2023].

ronovské škrobárny, která brzy začala prosperovat. Podobně jako výše zmíněný Josef Bauer využíval k pokrytí části surovinné potřeby škrobárny v Ronově zemědělskou produkci hospodářských dvorů pronajímaných od velkostatku. Vzárustající konkurenci ze strany škrobáren v Polné a Žďáru nad Sázavou odstranil dojednáním fúze s těmito podniky, čímž došlo v roce 1912 k založení firmy Amylon. Malinský se stal předsedou její správní rady. V roce 1895 byl zvolen za volební okres kurie městských obcí Německý Brod, Polná, Hlinsko za národní stranu svobodomyslnou do zemského sněmu Království českého.⁴¹⁰

Malinský se do historie nezapsal pouze jako nájemce hospodářských dvorů velkostatku Polná-Přibyslav a zemědělský podnikatel, ale též jako „velkostatkář“. Zhruba okolo roku 1904 zakoupil alodiální velkostatek Holovousy s rozlohou 644,02 ha náležející obvodu okresního hejtmanství Nová Paka a okresního soudu v Hořicích. Vzestup národně českých elit, v tomto případě v osobě podnikatele, mladočeského politika a Sokola, tak snad nejde ilustrovat lépe.⁴¹¹ Ve vedení Amylonu se v téže době, stejně jako v komunální politice v Přibyslavi, angažoval i jeho syn Vladimír Malinský (1879–1968).

Nad rámec komunální politiky působil i další z aktérů událostí spojených se snahou o provedení lesní reformy na velkostatku Zámek Žďár po roce 1918,⁴¹² totiž hospodář z obce Buková František Šmirous (1870–1940). Tento agrární politik zastával úřad starosty Bukové a v letech 1908–1913 vykonával úřad starosty zastupitelského okresu Přibyslav. V roce 1908 byl zvolen ve volebním okrese kurie venkovských obcí Poděbrady, Městec Králové zemským poslancem.⁴¹³

Roku 1907 uspěl ve volbách do Poslanecké sněmovny Říšské rady za volební okres Nové Město na Moravě, Bystřice, Velké Meziříčí další agrární politik a vrstevník Františka Šmirouse – Karel Sáblík (1871–1932). Po roce 1918 pronikl mezi elitu agrární strany a angažoval se v realizaci pozemkové reformy velkostatku Zámek Žďár jako příznivec utvářejícího se lesního družstva. Závěrem podkapitoly týkající se správních poměrů Přibyslavska se sluší zmínit postavu jednoho z nejvýznamnějších představitelů národně české politiky Karla Kramáře (1860–1937), který na Českomoravské vrchovině uspěl při volbách do

⁴¹⁰ František Malinský kandidoval rovněž při volbách do poslanecké sněmovny říšské rady v roce 1907, v tomto případě neúspěšně. Srov. LIŠKOVÁ, Marie, Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách v letech 1861–1913, Praha 1994, s. 189; MRKVIČKA, P., Správní vývoj, c. d., s. 42, dostupné online: <<https://is.muni.cz/th/x8uhd/>> [05. 09. 2023].

⁴¹¹ K roku 1904 je uveden na velkostatku vklad ve výši 1 050 000 K, což může odpovídat kupní ceně. TITTL, I., Schematismus, c. d., s. 362.

⁴¹² Nejspíše po roce 1918 se začaly velkostatky Pohled, Přibyslav-Polná, Vojnův Městec a Žďár souhrnně označovat jako velkostatek Zámek Žďár. Srov. LUSTIG, R. – SVĚTNIČKA, F., Schematismus, c. d., s. 89.

⁴¹³ LIŠKOVÁ, M., Slovník, c. d., s. 312; MRKVIČKA, P., Správní vývoj, c. d., s. 37.

poslanecké sněmovny v roce 1907 za volební okres Německý Brod, kde kandidoval za národní stranu svobodomyšlnou.

Lesní správa

Lesy velkostatku Zámek Žďár a jeho předchůdců tvořily až na nepatrné výjimky souvislý komplex s nejvyšší kótou Žákovou horou (810 m n. m.), u jejíhož úpatí pramení řeka Sázava. Z geologického hlediska jde o mírně zvlněný prahorní terén s úrodnou půdou, leč chudou na obsah vápníku. Tamější obyvatelé se museli vyrovnávat s dlouhými zimami a hojnými srážkami.

Do skladby porostů negativně zasahovalo sklářské odvětví. Značného rozsahu dosahovalo v 1. polovině 19. století, nejvíce v polesí Městec (dnešní osada Nová Huť).⁴¹⁴ Poslední sklárny na Přibyslavsku, tzv. Mariánská Huť v polesí Lány, zanikly počátkem 20. století. Mimo hlavní konzumenty (hamry a sklárny) hledali majitelé velkostatku stále nová odbytiště dřevní komodity (palivové dříví využívaly pivovary, užitkové dříví například poplužní dvory). Intenzivní těžby opakovaně probíhaly jen v nejpřístupnějších lesních celcích, neboť většina instrukcí nařizovala těžit v porostech, umožňujících svou lokací co nejlacinější dopravu. Roku 1811 byla v polesí Cikháj a Na Tisůvce, kde rostly javory, zavedena pokusná výroba javorového cukru.⁴¹⁵ V lesních porostech se páslo hospodářské zvířectvo a přispívalo k jejich devastaci.⁴¹⁶ Po zrušení železáren docházelo v těchto místech k zakládání pil, kam směřovala kulatina z velkých lesních komplexů, zatímco malá roztroušená polesí Veselíčko, Polák či Nové Veselí zásobovaly užitkovým dřevem nejbližší okolí.

Před vypuknutím pozemkové reformy byla doba obmýetí vysokokmenného lesa stanovená lesní správou velkostatku do dvou hospodářských tříd na 100 a 120 let.⁴¹⁷ Průměrný mýtní přírůstek v severovýchodní části velkostatku připadal zhruba na 5 plm/ha, v západní části pak 4 plm/ha. Celkový roční etát činil 40 350 m³ těžby předmýtní.⁴¹⁸ Hlavní dřevinou v lesích spravovaných Lesním úřadem v Zámku Žďár byl smrk, částečně s příměsí jedle, borovice, buku, v mladších porostech modřínu. Druhé místo zaujímal jedle, borovice byla uměle

⁴¹⁴ Dříví pro sklárny si musel nájemce velkostatků pokácet a dovézt ve vlastní režii. Byl povinen udržovat v provozu lesní komunikace a pro dělníky ve sklárnách musel odebírat pivo v panském pivovaru. Srov. Archiv NŽM, OF Josef Opletal, kart. 3, inv. č. 8967, Podklady z inspekce na velkostatku Zámek Žďár, říjen 1931.

⁴¹⁵ NOVOTNÝ, G. – HORÁK, K., Historický průzkum, c. d., s. 9. Na Žákově hoře se dodnes na některých místech užívá označení „cukrárna“.

⁴¹⁶ Pastvu částečně omezilo guberniální nařízení z roku 1812, které jasně vymezovalo plochy s jejím částečným i úplným zákazem. NOVOTNÝ, G. – HORÁK, K., Historický průzkum, c. d., s. 11.

⁴¹⁷ Obmýetí je plánovaná produkční doba v určitém hospodářském lesním celku. Jde o průměrný věk stromů, jehož by se měly dožít, než je bude možné kácet. Tato doba je stanovená lesním hospodářským plánem dle konkrétních druhů dřevin.

⁴¹⁸ Objem dříví, které je možné na určitém lesním hospodářském celku za dané období vytěžit s ohledem na dosažení stavu těžební kontinuity a vyrovnanosti.

zaváděna v příměsi se smrkem, později ho utlačovala. Modřín vesměs netvořil žádný stejnorodý porost, jako příměs se nacházel v mladších porostech. Infrastrukturu velkostatku zajišťoval z větší části hlavní tah státní silnice Žďár-Ždírec a síť okresních silnic, lesní personál si opakovaně stěžoval na nedostatečné vybavení lesních porostů komunikacemi. Budovy lesního hospodářství velkostatku byly v dobrém stavu, honitbu majitelé provozovali ve vlastní režii.⁴¹⁹ V čele lesní správy stál lesní úřad s lesmistrem v Zámku Žďár, podřízený řediteli velkostatku Ing. Karlu Bakeschovi. Vypomáhali mu 3 adjunkti, lesní inženýr, pokladník, korespondentka a 3 účetní. Lesní plocha se dělila na 14 organizačních jednotek, tzv. polesí, vedených správci, dále pak na jednotlivá hájenství (43 hajných).⁴²⁰ Na Žákově hoře se nacházela „pralesní“ rezervace čítající 33 ha jedlových, smrkových a bukových porostů.⁴²¹ Dle kontrolních zpráv, které informovaly majitelky o důležitých událostech v měsíčních intervalech prostřednictvím ředitelství, se jednalo o vzorné lesnické hospodářství. Lesní úřad rovněž vyhotovoval v měsíčním intervalu dispozice pro všechna polesí. Předepsaná daň z majetku velkostatku činila před rokem 1930 celkem 10 000 000 Kč ročně. Majetek zatížen knihovně zajištěným zaměstnaneckým fondem představoval částku 1 500 000 Kč.⁴²²

Pravidelný chod lesního hospodářství byl narušen polomem z 26. – 27. října 1930, což předurčilo prioritní potřebu zpracování kalamitní hmoty na dalších několik let. Tyto práce si vynutili najímání dělníků z oblasti Zakarpatské Ukrajiny a Slovenska, urychlené budování lesních komunikací, stavbu lesní dráhy a budování nových pil. V této době bylo v důsledku realizace meziválečné pozemkové reformy předáno nově vzniklému Lesnímu družstvu obcí v Příbyslavi cca 5500 ha lesů (1931), což zapříčinilo ztrátu několika polesí.⁴²³ Vlastníkem

⁴¹⁹ Prameny uvádějí vysokou a srnčí zvěř, zajíce, kachny a koroptve. Srov. Archiv NZM, OF Josef Opletal, kart. 3, inv. č. 5698, Podklady z inspekce na velkostatku Zámek Žďár, říjen 1931.

⁴²⁰ V pramenech uváděny jako revíry. Srov. Archiv NZM, OF Josef Opletal, kart. 3, inv. č. 9875, Podklady z inspekce na velkostatku Zámek Žďár, říjen 1931; NOVOTNÝ, G. – HORÁK, K., Historický průzkum, c. d., s. 11. Po roce 1848 se v rámci velkostatků kvalifikoval specializovaný lesní personál, tvořící uzavřenou profesní pyramidu. Velkostatky spravovaly své lesní hospodářství prostřednictvím ústředního komorního ředitelství či vrchního správního úřadu, v jehož čele stál ředitel s titulem lesmistra nebo lesního rady. K úřadu náleželo obvykle mapovací, zařizovací oddělení, centrální účtárna a pokladna. Organizačně podřízené jednotky tvořily lesní úřady v čele s lesmistrem nebo lesní správou řízené nadlesními. Ty se dále členily na polesí spravovaná revírníkem nebo lesním, absolventem nižší lesnické školy, kterým vypomáhali hajní, zpočátku rekrutováni z řad lesních dělníků. Roku 1889 byly nařízením Ministerstva orby upřesněny podmínky státních zkoušek pro lesníky i pomocný a technický personál v soukromé a státní službě. Ke zkoušce pro lesní hospodáře mohli být připuštěni pouze absolventi lesnického oboru na vídeňské Hochschule für Bodenkultur, lesnických škol v Bělé pod Bezdězem a Sovinci a absolventi gymnázií a reálků s předepsanou lesnickou praxí o délce dvou, respektive tří až pěti let. HOŠEK, E. – TLAPÁK, J., Přehled vývoje 19. století, c. d., s. 218–266; NOVOTNÝ, Gustav, Pracovní síly v lesnictví českých zemí do roku 1918 II, Lesnictví – Forestry, 1997, č. 43, s. 181–190.

⁴²¹ K narušení porostů došlo podsadbou importované borovice Douglasovy.

⁴²² Josef Opletal vyzdvihoval vysokou hospodářskou kapacitu velkostatku a hladký chod správy založené na dlouholeté tradici. Velkostatek dle jeho slov charakterizoval: „...čilý hospodářský ruch a bezvadný chod správy“. Srov. OF Josef Opletal, kart. 3, inv. č. 9867, Podklady z inspekce na velkostatku Zámek Žďár, říjen 1931.

⁴²³ Okolnosti budou řešeny v následující kapitole.

zbývající části o výměře cca 6000 ha byla až do roku 1948 rodina Kinských.⁴²⁴ Dle zákona o revizi první pozemkové reformy připadl tento majetek státu a z lesů byla vytvořena podstatná část lesního závodu Žďár nad Sázavou II. Ten byl roku 1959 zrušen a rozdělen do lesních závodů Nové Město na Moravě (polesí Cikháj a Městec) a Příbyslav (polesí Račín a Hamry, dříve Najdek).⁴²⁵

Během posledních 70 let existence habsburské monarchie doznal aristokratický majetek na Příbyslavsku zásadních změn. Před rokem 1848 definoval důležité socioekonomické vztahy, garantoval právo a vykonával veřejnou (patrimoniální) správu. V pozdější době zůstával významným ekonomickým hráčem, rezignoval však postupně na režijní hospodaření v řadě svých provozů. Jak je z výše řečeného patrné, tamější správa se věnovala především lesnímu hospodářství, k čemuž si udržovala kvalifikovaný lesní personál. Na majetku hraběnky Clotildy Clam-Gallasové a jejích dcer se etablovali jako hospodáři a podnikatelé v roli nájemců/pachtýřů představitelé české občanské společnosti.

Na příkladu Františka Malinského, kterému se podařilo vybudovat s využitím možnosti pronájmu hospodářských dvorů velkostatku Polná-Příbyslav dynamický hospodářský celek, je možné konstatovat, že se občanským elitám dařilo i v ne zrovna příznivých regionálních podmínkách dosahovat značných finančních zisků. Obecní a okresní samospráva v roli pomyslné arény umožňovala zástupcům občanské a národně české politiky formulovat své vlastní zájmy. Aktivní účast některých zmíněných postav na pozdějším založení Lesního družstva v Příbyslavi naznačuje hluboký zájem o redefinici vlastnických vztahů v regionu.

5.2. Okolnosti vzniku Lesního družstva Příbyslav

Lesní pozemková reforma na velkostatku Zámek Žďár

Na majetku Eduardiny Khevenhüller-Metschové a Clotildy Festeticové, spojeném do velkostatku Zámek Žďár, bylo pozemkové reformě podrobena 18 208 ha půdy, jež byla na základě zákona č. 215/1919 Sb. vzata do záboru. Po Eduardinině smrti v roce 1925 se stala novou spolumajitelkou tohoto vlastnického komplexu její neteř Eleonora Kinská (1887–1967).⁴²⁶ V roce 1928 již bylo z půdy nacházející se v záboru odkoupeno novými vlastníky

⁴²⁴ Clotilda Festeticová prodala ve 2. polovině 30. let 20. století svůj majetkový díl Kinským a ponechala si ve svém držení pouze velkostatek Pohled.

⁴²⁵ NOVOTNÝ, G. – HORÁK, K., Historický průzkum, c. d., s. 45. S mírnou nadsázkou je možné tento kraj považovat za výrobní periferii republiky. Ve sledované době se zde uvádí menší obuvnický závod a pár obuvnických provozoven. K lednu 1951 zahájily svůj provoz Žďárské strojírna a slévárna.

⁴²⁶ Eleonora byla dcerou Franze Clam-Gallase, bratra Eduardiny Khevenhüllerové a Clotildy Festeticové. Prvním manželem Eleonory byl Karel ze Schwarzenberga (1886–1914), se kterým měla syny Karla (1911–1986) a Františka (1913–1992). V roce 1921 se provdala za Zdenko Radslava Kinského (1896–1975), a z tohoto svazku

4821 ha zemědělské plochy, zatímco 319 ha bylo podle § 11 zákona č. 215/1919 Sb. a podle § 20 zákona 81/1920 Sb. ze záboru propuštěno do užívání obou spolumajitelů.⁴²⁷ Většina půdy tohoto velkostatku o rozsahu 13 068 ha, tvořená především lesními komplexy, se však stále nacházela v záboru.⁴²⁸ Mezi obyvateli zkoumaného regionu, v institucích a úřadech mladé republiky, podílející se na provádění pozemkové reformy či ovlivňujících jejích průběh, panovala shoda o potřebě vykonání tzv. lesní pozemkové reformy na zbývajících, do záboru náležejících půdách. Zainteresované subjekty se rozcházely jak v případě způsobu provedení lesní reformy, tak v případě volby budoucích nabyvatelů této půdy.

Během četných jednání o zřízení zkoumaného lesního družstva se prosazovala řada osobností z Příbyslavska, politicky činných v rámci obvodu tamějšího zastupitelského okresu.⁴²⁹ Za ustanovením družstva stálo rovněž několik vlivných politiků pocházejících z oblasti Českomoravské vrchoviny, kteří se pohybovali na nejvyšších místech politické scény tehdejšího Československa. O něco méně aktivní byli činitelé z Polenska a Žďárska, zatímco představitelé zastupitelského okresu Chotěboř sledovali své vlastní cíle, diametrálně odlišné od zájmů příbyslavských elit. Po roce 1918 byly volené orgány zastupitelských okresů v Čechách nahrazeny okresními správními komisemi, jejichž členové byli jmenováni ve složení, které odpovídalo poměrnému zastoupení politických stran v příslušném okrese. Obdobně se na Moravě reorganizovaly silniční výbory.⁴³⁰ V době vzniku analyzovaného družstva redefinovala lokální politickou arénu správní reforma zavedená zákonem č. 125/1927 Sb. z. a n., o organizaci politické správy, jež odstraňovala zastupitelské okresy a zřizovala okresní úřady, vykonávající samosprávu i politickou správu. Úlohu samosprávy zde zastávala okresní zastupitelstva, ze dvou třetin volená a z jedné třetiny jmenovaná. Reformu ovlivňující řadu místních zvyklostí charakterizovala rovněž skutečnost, že obvody nových okresních úřadů respektovaly hranice původních okresních hejtmanství, nikoli zastupitelských okresů.⁴³¹

Předsedou Okresní správní komise v Příbyslavi se stal František Šmirous, dlouholetý proponent agrárního hnutí, který již před 1. světovou válkou zastával post okresního starosty

vzešly děti Václav Norbert (1924–2008), Evžen Kloutýlda (1925–2023) a Radslav (1928–2008). Srov. Almanach českých šlechtických rodů, 2017, Praha 2016, s. 193–200; JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 271.

⁴²⁷ Konkrétně 273 ha bylo propuštěno podle § 11 zákona 215/1919 Sb. (153 ha představovalo zemědělskou půdu) a 46 ha podle § 20 zákona 81/1920 Sb. NA, f. SPÚ, Vlastnické soubory velkostatků, kart. 2161, L278; Srov. VOŽENÍLEK, J., Předběžné výsledky, c. d., s. 544–547.

⁴²⁸ Tj. podle LUSTIG, R. – SVĚTNIČKA, F., Schematismus, c. d., s. 303–304; VOŽENÍLEK, J., Předběžné výsledky, c. d., s. 544–547.

⁴²⁹ Mnozí z těchto aktérů byli představeni v rámci předchozí podkapitoly této práce.

⁴³⁰ HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J., Dějiny správy, c. d., s. 379.

⁴³¹ HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J., Dějiny správy, c. d., s. 352, 380.

zastupitelského okresu Příbryslav.⁴³² Agrární stranu reprezentoval v komisi také Josef Lacina z Pořežína, pozdější předseda LD Příbryslav. Trvalá přítomnost Františka Šmirouse na postu „šéfa“ okresu naznačovala zásadní vliv agrárního hnutí ve venkovských oblastech Českomoravské vrchoviny. V tomto tradičním venkovském regionu se rovněž velmi výrazně prosazovali představitelé Československé strany lidové, za niž v okresní správní komisi zasedali Tomáš Dvořák z Olešné a František Krška ze Stržanova

Po zavedení všeobecného a rovného hlasovacího práva do zastupitelských sborů místních obcí po roce 1918 a volbách v roce 1919 se i v tamější samosprávě etablovala levice. Sociální demokracii zde zastupovali například Karel Mach z Příbryslavi či Roman Hájek. Naopak tradiční prvek představovala Národní demokracie.⁴³³ V příbryslavské okresní správní komisi za ni zasedali JUDr. Josef Fiala z Příbryslavi, Adolf Švec z Ronova (1893–1941) a někdy jako náhradník rovněž již zmíněný Vladimír Malinský.⁴³⁴

Adolf Švec i Vladimír Malinský se jako členové vedení vepsali do dějin dříve zmíněné firmy Amylon, ustavené v roce 1912.⁴³⁵ Ta po roce 1918 expandovala a nadále zastávala své postavení klíčového výrobního provozu cílového regionu.⁴³⁶ Předsedou správní rady Amylonu zůstával zakladatel firmy a senátor Národního shromáždění MUDr. František Malinský. Post předsedy dozorčí rady této firmy zastával Karel Sáblik, jenž v Senátu Národního shromáždění zastupoval agrární stranu. Adolf Švec se prosazoval i v otázkách národní cti přijetím funkce starosty příbryslavské sokolské obce, kterým se stal v roce 1926 po Františku Malinském, rezignujícím na tento post z vážných zdravotních důvodů.⁴³⁷ Firma Amylon v pozemkové reformě získala jako zbytkové statky i oba někdejší hospodářské dvory Příbryslav a Ronov,

⁴³² Okresní správní komise zastávaly roli dohlížecích orgánů nad obecními úřady. Pro tuto práci je signifikantní právo autoritativního zásahu do obecních záležitostí, zejména do hospodaření v obecních lesích. K tématu zalesňovacích obecních snah viz KONŠEL, Josef, Zalesňovací snahy venkovských obcí, Olomouc 1941.

⁴³³ Národní demokracie se prosazovala především ve městě Příbryslav. V roce 1923 zde bylo zvoleno do obecního zastupitelstva osm zastupitelů za národní demokracii, šest za živnostníky, tři za lidovce, sociální demokraty, agrárníky, komunisty a jeden národní socialista. Srov. Komunální volby v roce 1923 (Ze zápisů pana dr. Půži), Příbryslavský občasník, 1994, 5/48, s. 4; JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 272.

⁴³⁴ Například v roce 1925 zasedali v příbryslavské okresní správní komisi vedle předsedy Františka Šmirouse František Benc, Adolf Dobiáš, Tomáš Dvořák, Josef Fiala, Josef Chlubna, František Krška, Josef Lacina, Karel Mach, Jan Paul a Adolf Švec. Politické složení této správní komise sice není možné pro neznalost stranické příslušnosti některých jejích členů bezpečně doložit, avšak lze jej alespoň rámcově přiblížit v konfrontaci se složením Okresní správní komise v Chotěboři. Po jejím jmenování v lednu 1925 zde zasedali čtyři představitelé agrární strany, tři sociální demokraté, tři lidovci a dva národní demokraté. Srov. KOVAČKOVÁ, T., Proměny územní správy, c. d., dostupné online: <<https://is.muni.cz/th/sw9hz/>> [05. 06. 2022]; JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 272. Ke složení Okresní správní komise v Příbryslavi viz SOkA Havlíčkův Brod, f. OZ Příbryslav, kn. 8, 1925.

⁴³⁵ Vladimír Malinský byl ve zkoumané době ředitelem firmy Amylon, Adolf Švec pronikl záhy do jejího nejužšího vedení.

⁴³⁶ Vedení Amylonu se rovněž podílelo na založení mlékařského a pasteveckého družstva v Hesově.

⁴³⁷ Srovnej: ČEJKA, Josef, Kdo byl Adolf Švec, Příbryslavský čtvrtletník, 2010, č. 2, s. 19–22, dostupné online: <https://www.pribyslav.cz/assets/File.ashx?id_org=13569&id_dokumenty=64196> [05. 01. 2023].

najímané Františkem Malinským po roce 1900 od velkostatku Polná-Přibyslav. Výměra dvora v Přibyslavi se sice v důsledku parcelace některých pozemků poněkud zmenšila, avšak podnik získal nádavkem zbytkové statky Hesov, Polná a dvůr Žďár nad Sázavou, přičemž rozloha celého komplexu firmy Amylon poté dosahovala 581 ha.⁴³⁸ Okresní správní komise v Přibyslavi během realizace pozemkové reformy nabyla přibyslavský zámek.

Reforma veřejné správy, realizovaná na základě zákona č. 125/1927 Sb., se v roce 1928, kdy proběhly volby do okresních zastupitelstev, ze strany přibyslavských elit nesečkala s nadšením. Odstraněním samosprávných okresů ztrácely vlivnou samostatnou zastupitelskou organizaci, jejímž prostřednictvím mohly formulovat své představy a realizovat vlastní zájmy. František Starý, který se zásadním způsobem angažoval v problematice lesní reformy na velkostatku Zámek Žďár, s nostalgií poznamenal, že správní reformou „...byly smazány historické hranice okresu Přibyslav a Žďár“.⁴³⁹ V blízkém okolí byly obdobně postiženy zastupitelské okresy Polná a Štoky.⁴⁴⁰ Místní obce v obvodu zrušeného přibyslavského zastupitelského okresu se poté staly součástí správního obvodu Okresního úřadu v Chotěboři a jejich představitelé čekala neradostná vize spolupráce s chotěbořskými zastupiteli, zastávajícími diametrálně odlišný pohled na realizaci lesní reformy prováděné v rámci velkostatku Zámek Žďár.

Dne 3. července 1926 se sešli u příležitosti schůze poradního sboru Zalesňovacího spolku v Německém Brodě představitelé zastupitelských okresů z Havlíčkobrodsko, respektive Českomoravské vrchoviny.⁴⁴¹ Ti se usnesli na vytvoření svazu obcí a okresů (zastupitelských), jenž by odkoupil lesy vlastnického komplexu Eleonory Kinské a Clotildy Festeticové za účelem realizace tamější lesní pozemkové reformy. Účast jednotlivých obcí a okresů měla odviset od množství jimi zakoupených svazových podílů, což lze považovat za jistou formu aplikace družstevního principu. Ze schůze vzešla komise, pověřená vypracováním stanov nově se utvářejícího svazu. Nastíněná iniciativa musela mít jistě hlubší pozadí, spočívající v koordinaci představitelů lokální politiky jak se zainteresovaným ústředím příslušných politických stran, tak se subjekty, realizujícími pozemkovou reformu, tedy se Státním pozemkovým úřadem, respektive Ministerstvem zemědělství. Zřízením svazu obcí a okresů se

⁴³⁸ Srov. LUSTIG, R. – SVĚTNIČKA, F., Schematismus, c. d., s. 191, 304; JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 273.

⁴³⁹ Viz Horácké listy, 1931, č. 4, 1931, s. 5–6.

⁴⁴⁰ Na Žďársku působil v obvodu okresního soudu ve Žďáru jako samosprávná korporace silniční výbor. Po vzniku Československa roku 1918 zde došlo ke zřízení okresní správní komise.

⁴⁴¹ Zalesňovací spolky vznikaly během první Československé republiky z důvodu problematické správy malých lesních ploch, zejména v případě lesů selských a obecních. Působení lesní inspekce v obecních lesích bylo minimální, chybělo zde řádné poradenství stran řádné zalesňovací kultury, nebyly k dispozici vhodné sazenice. Činnost těchto spolků byla programově řízená Českou a Moravskou zemědělskou radou.

poradní sbor Zalesňovacího spolku v Německém Brodě zabýval znovu dne 10. září 1927. Jednání se účastnil vlivný poslanec agrární strany Josef Zadina, který účastníky ujistil o podpoře realizace lesní pozemkové reformy ze strany SPÚ převzetím celého lesního komplexu velkostatku Zámek Žďár Svazem obcí a okresů. Schůze se účastnili nejen zástupci zastupitelských okresů, v jejichž obvodu se nacházely lesy velkostatku Zámek Žďár,⁴⁴² ale i představitelé vzdálenějších okresů Leděč, Humpolec, Habry a Kralovice. Jednalo se o přípravu zásadního a mohutného majetkového transferu, který by postihl i velkostatek Světlá-Habry Richarda Morawetze (1881–1965)⁴⁴³ a velkostatek Dolní Kralovice Franze Josepha Auersperga (1856–1938), a ovlivnil tak vlastnické vztahy v mnohem širší oblasti.⁴⁴⁴ Jedním z výsledků jednání bylo přijetí memoranda, s nímž se měli účastníci sjezdu obrátit na kompetentní úřady, tj. ústředí svých politických stran, a požadovat přidělení všech lesů, nacházejících se v záboru na Českomoravské vrchovině. Příznivý postoj SPÚ avizovala již předchozí úspěšná návštěva zástupců zainteresovaných okresů v Praze. Okresy Polná, Štoky, Habry, Havlíčkův Brod a Příbyslav ze svého středu zvolily akční výbor, který měl požádat SPÚ o přiděl lesní půdy.⁴⁴⁵ Iniciativa Poradního sboru Zalesňovacího spolku není prosta otazníků. Projekt na odkup veškeré lesní půdy velkostatku Zámek Žďár (a pravděpodobně dalších vlastnických komplexů Českomoravské vrchoviny) se zformoval v době, kdy byla již intenzivně připravována reforma veřejné správy, směřující k odstranění stávajících zastupitelských okresů.

⁴⁴² Tj. Příbyslav, Polná, Chotěboř, Havlíčkův Brod, stejně jako nedaleký okres Štoky.

⁴⁴³ Rozloha velkostatku Světlá-Habry činila v roce 1906 celkem 5904 ha, přičemž 3348 ha připadalo na lesní plochu. Jeho majitelem byl ve sledované době Josef Osvald II. hrabě Thun-Hohenstein (1849–1913). V roce 1913 velkostatek zdědil jeho syn Josef Osvald III. (1878–1942), který jej následujícího roku prodal obchodníkovi a průmyslníkovi židovského původu Richardovi Morawetzovi. Pozemková reforma na jeho statcích ovšem představovala již s ohledem na přátelství Morawetze s prezidentem Tomášem Garriguem Masarykem (1850–1947) a bankéřem Jaroslavem Preissem (1870–1946) choulostivou záležitost. Morawetz byl během první Československé republiky činný na ministerstvu obchodu a platil za odborníka v textilním průmyslu. Rozloha velkostatku Světlá nad Sázavou byla bez ohledu na pozemkovou reformu podstatně menší než někdejší majetkový komplex Thun-Hohensteinů, a ve 20. letech 20. století dosahovala 3520 ha celkové plochy, podrobené pozemkové reformě. Ze záboru bylo nakonec propuštěno 2192,95 ha, tudíž se Morawetzův majetek zmenšil zhruba o jednu třetinu své původní rozlohy. Srov. LUSTIG, R. – SVĚTNIČKA, F., Schematismus, c. d., s. 518–519; TITTL, I., Schematismus, c. d., s. 570–571.

⁴⁴⁴ Franz Joseph Auersperg vlastnil kromě velkostatku Dolní Kralovice také velkostatek Nasavrky a velkostatek Žleby. Rozloha velkostatku Dolní Kralovice činila na počátku 20. století 5017,7 ha, přičemž 4054 ha půdy připadalo na lesní porosty. Velkostatek se v té době nacházel v obvodu okresních hejtmanství v Havlíčkově Brodě, v Ledči a v obvodu soudních okresů, tj. též zastupitelských okresů, v Dolních Kralovicích, Ledči a Humpolci. Pozemkové reformě bylo po vzniku první Československé republiky podrobeno 5350,1 ha lesní plochy, přičemž rozparcelováno bylo 2719,1 ha, zatímco 2640 ha bylo propuštěno ze záboru. Stejně jako v případě Ledče zde nedošlo k naplnění maximálních cílů, prezentovaných na jednáních v Havlíčkově Brodě. Srov. LUSTIG, R. – SVĚTNIČKA, F., Schematismus, c. d., s. 195–196; TITTL, I., Schematismus, c. d., s. 29.

⁴⁴⁵ O jednáních na schůzi Poradního sboru Zalesňovacího spolku v Německém Brodě se debatovalo na zasedání Okresní správní komise v Chotěboři. Srov. SOKA Havlíčkův Brod, f. OZ Chotěboř, kn. 24, 1925–1928. Též viz Venkov, 1927, 22, č. 226, 23. 9.

Jednání Poradního sboru Zalesňovacího spolku v Německém Brodě sledovali již od počátku s rozpaky představitelé Zastupitelského okresu Chotěboř. Jako houževnatý oponent záměru převzít lesy velkostatků na Českomoravské vrchovině Svazem obcí a okresů se profiloval především ředitel chotěbořského okresního úřadu Bohumír Hospodka. Navrhoval požádat Státní pozemkový úřad o přiděl polesí Sopoty a Ransko, ležících v obvodu chotěbořského okresu. Okres v roli přímého majitele obou polesí vnímal praktičtěji, než kdyby byla správa tohoto vlastnictví realizována formou družstevních podílů, a podíleli by se tak na ní i další partneri. Konstituování okresního majetku navíc mělo napomoci odstranění finančních potíží okresu.⁴⁴⁶ Zastupitelskému okresu Chotěboř se ani přes neustálé zvyšování přírážek ke státním daním nedařilo zmenšit zásadní rozdíl mezi příjmy a výdaji okresního rozpočtu. Vysoké okresní přírážky ke státním daním zároveň zatěžovaly obyvatelstvo, což vyvolávalo všeobecné napětí.⁴⁴⁷ Okresní správní komise v Chotěboři Hospodkův návrh přijala a požádala SPÚ o přiděl obou polesí. Pozemkový úřad ale na žádost chotěbořského okresu nereagoval a nevyjádřil se ani k jeho opakované urgenci. Okresní správní komise otevřela své jednání v návaznosti na schůzi Poradního sboru Zalesňovacího spolku v Německém Brodě dne 10. září 1927. Vystala tak otázka, zda vstoupit spolu s dalšími okresy do akčního výboru pro přípravu stanov Svazu okresů a obcí. Hospodka navrhoval do akčního výboru nevstupovat a znovu obeslat SPÚ s žádostí o samostatný přiděl. Ačkoli Okresní správní komise v Chotěboři jeho návrh přijala, nejednalo se o jednomyslné usnesení. Členové komise zastupující agrární stranu upozorňovali na negativní přístup Státního pozemkového úřadu k přidělu lesů jednotlivým okresům a jeho zřejmou snahu o zachování lesních celků v co možná největší rozloze.⁴⁴⁸

Obdobnými úvahami se zabírali i radní a zastupitelé města Přibyslavi. To, na rozdíl od Chotěboře a dalších měst v okolí, větší majetky nevlastnilo, proto byla akvizice části lesní půdy velkostatku Zámek Žďár vnímána jako cesta k sanaci obecního rozpočtu případnými výnosy

⁴⁴⁶ Chotěbořský zastupitelský okres nevykazoval žádné výrazné jmění. Na rozdíl od města Chotěboře, které na počátku 20. století vlastnilo 437,59 ha půdy, nebo Havlíčkova Brodu, jehož majetek sestával z 565,67 ha půdy. Většinou se jednalo o lesní plochu. TITTL, I., Schematismus, c. d., s. 820–823.

⁴⁴⁷ Například v účetním roce 1928 dosahovaly výdaje Zastupitelského okresu Chotěboř výše 1 759 398 Kč, z čehož připadalo 300 641 Kč na záležitosti okresního dluhu. Příjmy se nacházely ve výši 575 082 Kč, tudíž schodek činil 1 184 316 Kč. Okres v tomto roce vypsal 84% přírážku ke státní činžovní dani a 110% přírážku k ostatním daním. Ty vynesly 24 937 Kč, respektive 305 335 Kč, čímž se schodek okresního rozpočtu snížil na 854 043 Kč. Problém zatížení daňových poplatníků spočíval ve skutečnosti, že s ohledem na přírážkový systém se na každou korunu příslušné státní daně vybírala procenty určená přírážka, pokrývající nároky dalších subjektů veřejné správy. Vedle zastupitelských okresů se jednalo například o náklady na obecní samosprávu. K problematice tohoto systému náležela skutečnost, patrná již před rokem 1918, a sice, že čím byla místní obec či okres chudší, tím obvykle stoupala procentuální sazba přírážky. Aby výše součtu přírážek, která by snadno dosahovala několika set procent, byla alespoň částečně únosná, převáděla se (zde na okres) patřičná částka na pokrytí schodku ze Zemského vyrovnávacího fondu. Srov. SOkA Havlíčkův Brod, f. OZ Chotěboř, kn. 24, 1925–1928.

⁴⁴⁸ K jednání Okresní správní komise v Chotěboři srov. SOkA Havlíčkův Brod, f. OZ Chotěboř, kn. 24, 1925–1928.

z lesního hospodářství. Zastupitelé se dohodli na odkupu 265 ha lesních pozemků ze záboru. Usnesení obecních orgánů posuzovala v roli vyšší instance Okresní správní komise v Příbyslavi, která však rozhodnutí obecní samosprávy nepodpořila. Kvalitu požadovaných lesů údajně snížila nedávná nadměrná těžba a hospodářský plán, předložený příbyslavskou obecní samosprávou, neodpovídal nezávislému odbornému posudku stavu poptávaného lesního celku. V souvislosti s touto problematikou se poprvé v kontextu vývoje ve sledovaném regionu objevuje jméno předního lesnického odborníka Jana Friče, jenž prověřil zmíněnou hospodářskou rozvahu a doložil její nesoulad s vypracovaným posudkem stavu lesa. V důsledku odhalení této desinterpretace bylo zřejmé, že by lesy byly ztrátové a jejich nákup by ještě víc zatížil obecní finance.⁴⁴⁹ Neshoda mezi Zastupitelským okresem Příbyslav a městem Příbyslaví zřejmě neměla dlouhodobého trvání a město Příbyslav se posléze stalo členem analyzovaného lesního družstva. Naopak v úsilí zastupitelského okresu Chotěboř pokračoval i jeho nástupce, Okresní zastupitelstvo okresu Chotěbořského, které se konstitovalo po volbách na sklonku roku 1928. Zásadním způsobem tak narušovalo první měsíce činnosti Svazu obcí pro lesní reformu na velkostatku Zámek Žďár, o jehož zřízení bylo rozhodnuto na schůzi představitelů obcí z Příbyslavska, Polenska, Žďárska a rovněž z okolí Chotěboře v listopadu 1928, což později vyústilo v založení LD Příbyslav. Jediným subjektem, který získal vedle příbyslavského družstva lesní pozemky (400 ha) od velkostatku Zámek Žďár, se stala Okresní správní komise v Polné. Komise figurovala jako vlastník této lesní plochy i po zrušení polenského zastupitelského okresu podle Zákona č. 125/1927 Sb.⁴⁵⁰

Ve druhé polovině roku 1928 se schylovalo k volbám do nových okresních (a zemských) zastupitelských orgánů veřejné správy podle výše zmíněného zákona.⁴⁵¹ Tím

⁴⁴⁹ Představitelé Zastupitelského okresu Chotěboř zvažovali akvizici rozlehlejšího lesního komplexu s větší opatrností. Sám ředitel okresního úřadu Bohumír Hospodka doporučoval objednat vlastní znalecký posudek hodnotící stav poptávaných lesů. Další členové okresní správní komise navrhovali, zda by nebylo možné získat příslušné údaje od správy velkostatku. Symptomaticky působí komentář z jednání správní komise, kdy se zvažoval souhlas okresu s příslibem přistoupit ke Svazu obcí a okresů v roce 1927. Bohumír Hospodka se zde dotázal po doložení dobrého stavu poptávaných polesí velkostatku, tj. zda by tato polesí nepředstavovala finanční zatížení okresu. Vzbudil tím pohoršení ostatních účastníků, neboť provedení lesní pozemkové reformy mělo představovat veřejný zájem, a ne finanční zisk. Srov. SOkA Havlíčkův Brod, f. OZ Chotěboř, kn. 24, 1925–1928; SOkA Havlíčkův Brod, f. OZ Příbyslav, kn. 8, 1925.

⁴⁵⁰ Obce v obvodu Zastupitelského okresu Polná připadly v důsledku správní reformy provedené podle Zákona č. 125/1927 Sb. do obvodu Okresního úřadu v Německém Brodě. Uvedenou „Okresní správní komisí v Polné“ se mohla rozumět okresní komise, zřizovaná podle § 71 Zákona č. 125/1927 Sb. v obvodu bývalých zastupitelských okresů, v nichž se nenacházelo sídlo okresních úřadů. K jejich úkolům náležela správa majetku konkrétních zrušených zastupitelských okresů. Srov. HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J., Dějiny správy, c. d., s. 526–527; LUSTIG, R. – SVĚTNIČKA, F., Schematismus, c. d., s. 304–305.

⁴⁵¹ Okresní zastupitelstvo volilo ze svých členů okresní výbor. Okresní zastupitelstvo svolával a současně mu stejně jako okresnímu výboru předsedal okresní hejtmán, který byl současně přednostou okresního úřadu. Okresní zastupitelstvo okresu Chotěboř mělo 24 členů. Dvě třetiny zastupitelů byly zvolené a jedna třetina jmenovaná

končil i mandát okresních správních komisí a zanikaly staré zastupitelské okresy. Představitelé přibyslavské politické scény čekala spolupráce s chotěbořskými kolegy na půdě nově koncipovaného Okresního zastupitelstva Okresu Chotěboř, v jehož správním obvodu se nacházel jak někdejší zastupitelský okres Chotěboř, tak Přibyslav. Obě strany přitom zastávaly odlišný pohled na řešení aktuální otázky lesní pozemkové reformy na velkostatku Zámek Žďár. Zánik Zastupitelského okresu Přibyslav navíc komplikoval v souvislosti s lesní pozemkovou reformou i plány proklamované Svazem obcí a okresů.⁴⁵²

Situaci okolo lesní pozemkové reformy však akcelerovaly i další momenty. O polesí Sopoty projevilo zájem Ministerstvo národní obrany a začaly se objevovat zprávy o zvažovaném přidělení některých polesí velkostatku pražskému arcibiskupství jako náhradu za jeho majetky v Brdech, kde měl být zřízen vojenský prostor. O něco později o tomto záměru psal František Starý, pozdější jednatel LD Přibyslav, a v roce 1928 jej komentoval Bohumír Hospodka během jednání Okresní správní komise v Chotěboři, kterému o něm náhodně řekli úředníci velkostatku Zámek Žďár. Dalšímu vývoji udávalo tón rozhodující stanovisko vlivného agrárního politika Josefa Zadiny, usilujícího již delší dobu o komplexní řešení lesní pozemkové reformy Českomoravské vrchoviny na družstevním základě. Ve chvíli, kdy zanikaly původní zastupitelské okresy, a nová okresní zastupitelstva se ještě nekonstitovala, přicházelo v úvahu distribuovat družstevní podíly především mezi místní obce. Tato myšlenka již navíc v letech 1926–1927 nacházela pochopení u představitelů místních obcí v obvodech nejvíce zainteresovaných zastupitelských okresů Přibyslav a Polná, Štoky a Havlíčkův Brod. Josef Zadina proto svolal na den 23. listopadu 1928 do Přibyslavi schůzi zástupců obcí z Přibyslavska, Polenska, Chotěbořska a Žďárska, na níž padlo rozhodnutí ustanovit Svaz obcí pro lesní reformu na velkostatku Zámek Žďár.⁴⁵³

Svaz obcí pro lesní reformy a Akční výbor pro zřízení družstva

Od ustanovení Svazu obcí pro lesní reformu na velkostatku Žďár čekala jeho členy ještě dlouhá cesta k její samotné realizaci. Teprve dne 19. ledna 1930 učinili zástupci Svazu obcí formální krok zřízením přípravného Akčního výboru, který následně svaz zastupoval při jednání se Státním pozemkovým úřadem.⁴⁵⁴ Akčnímu výboru nejprve předsedal významný

Ministerstvem vnitra, přičemž jmenovaní členové během prvního zasedání zastupitelstva prohlásili, se kterou politickou stranou budou hlasovat. Tímto způsobem došlo k následujícímu rozdělení mandátů a v zastupitelstvu zasedalo šest agrárníků a šest lidovců, čtyři sociální demokraté, dva národní socialisté dva národní demokraté, dva kandidáti živnostenské strany a dva komunisté. HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J., Dějiny správy, c. d., s. 352–353; SOkA Havlíčkův Brod, f. OÚ Chotěboř, kn. 1, 1929.

⁴⁵² Stejně tak jako např. zánik Zastupitelského okresu Polná a ukončení Okresní správní komise ve Žďáru.

⁴⁵³ Schůze se účastnil rovněž senátor Karel Sáblík a agronom Emanuel Sova. Blíže viz Horácké listy, č. 4, 1931, s. 5–6.

⁴⁵⁴ Srov. JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 277.

představitel agrárního hnutí z Přibyslavska a zkušený regionální politik František Šmirous, jenž byl souběžně členem okresního výboru a okresního zastupitelstva v obvodu okresního úřadu v Chotěboři. Šmirouse posléze v této funkci nahradil přibyslavský agrárník Josef Lacina, který následně dovedl z pozice regionální politiky myšlenku lesní reformy na velkostatku Zámek Žďár k jejímu cíli. Již ve 20. letech 20. století charakterizovala poměry uvnitř tehdejšího Zastupitelského okresu Přibyslav skutečnost, že jednání spojená s tak zásadním projektem vyústila k nalezení shody v zásadě napříč celým spektrem lokální politiky. Podobně tomu bylo i na počátku 30. let 20. století, kdy mezi členy Akčního výboru byly zastoupeny (s výjimkou komunistů) všechny důležité politické subjekty. Mnohé tyto osobnosti se navíc rekrutovaly z řad lokálních elit. Jedním z členů Akčního výboru byl Jan Brukner z obce Vepřová, jenž byl v roce 1928 zvolen členem Zemského zastupitelstva země České a zastupoval zde lidovou stranu, zaujímající vedle agrární strany ve sledovaném regionu silnou pozici.⁴⁵⁵ Výraznou postavu reprezentoval též Otto (Otakar) Klusáček (1884–1971), zastávající v této době post starosty města Přibyslavi. Jeho rodina vlastnila přibyslavský hotel Klusáček, který v době jednání Akčního výboru skýtal vítané zázemí přípravných prací zřizování družstva.⁴⁵⁶ K obdobně úspěšným komunálním politikům patřil rovněž Josef Kružík, starosta města Žďáru nad Sázavou. „Konstruktivní“ levici zastupoval již zmíněný Karel Mach z Přibyslavi. Z ostatních „otců zakladatelů“ LD Přibyslav je nutné zmínit i Františka Hutaře ze Žďáru nad Sázavou, případně Františka Starého z obce Jámy. Personální složení Akčního výboru tak charakterizoval vysoký počet představitelů místní obecní samosprávy, což zcela odpovídalo povaze připravovaného projektu družstva, jehož členy se měly stát právě tyto obce. Za důležitou skutečnost je možné považovat i přítomnost představitelů moravské místní samosprávy.⁴⁵⁷

Impulzem k založení Akčního výboru byla schůze delegátů okresních výborů Chotěboř, Nové Město na Moravě a Německý Brod, konaná v listopadu 1929, jež vyústila v žádost těchto

⁴⁵⁵ Zemská zastupitelstva, zde Zemské zastupitelstvo země České, byla spolu se zemskými výbory a komisemi orgány zemské samosprávy. Srov. Batovcův almanach – politický kalendář republiky Československé na rok 1930. Zákony, rady, pokyny, statistika, schematismus, adresář, ročník XXXVIII, s. 19; HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J., Dějiny správy, c. d., s. 38.

⁴⁵⁶ Rodina Otto Klusáčka náležela k charakteristickým lokálním elitám. Jeho děd Jakub Klusáček provozoval v Přibyslavi hostinec U Klusáčků. Ottův otec František jej před 1. světovou válkou přebudoval na velkoryseji pojatý hotel, Otto nádavkem vyženil i cihelnu. Post starosty města Přibyslavi zastával v letech 1927–1945. Mimo jiné se zasloužil o vybudování tamějšího letiště pro malá letadla. HAVLÍK, Ivo, Zemřel Otakar Klusáček; v Přibyslavi žil 90 let, Přibyslavský občasník, ročník XXVII, č. 320, 1917, s. 14, dostupné online: <<https://www.kzmpribyslav.cz/storage/content/obcasnik/2017/Pribyslavsky-obcasnik-08-2017-web.pdf>> [05. 06. 2022].

⁴⁵⁷ K dalším členům Akčního výboru náleželi za české obce Petr Uchytíl (Havlíčková Borová), Jan Henzl (Hluboká) a František Opat (Škrdlovice). Moravské obce zastupovali Alois Pohanka (Nové Veselí) a Josef Pavelec (Vysoké).

subjektů na adresu SPÚ o přidělení či odkup polesí velkostatku Zámek Žďár. Svaz obcí nebyl k jednání přizván, ani nedošlo k zohlednění jeho nároků.⁴⁵⁸

Krátce po zřízení Akčního výboru Svazu obcí se 6. března 1930 konalo druhé zasedání Okresního zastupitelstva okresu Chotěboř, kde v řadách příznivců převzetí lesů velkostatku okresy zazněly obavy ze založení Akčního výboru. Okresní úřad v Chotěboři zde zastupoval jeho ředitel, výše zmíněný Bohumír Hospodka.⁴⁵⁹ Mezi účastníky jednání se plně projevovalo dlouhodobě rozdílné pojetí otázky řešení lesní reformy na velkostatku Zámek Žďár. Představitelé někdejšího Zastupitelského okresu Chotěboř, mezi nimi především B. Hospodka, požadovali, aby se lesní pozemková reforma realizovala v rámci obvodů nových okresů, tj. Okresního úřadu v Chotěboři, v dikci příslušných samosprávných orgánů. Hospodka, jenž s obavou sledoval počáteční kroky Akčního výboru Svazu obcí, výslovně zdůraznil, že nabyvatelem lesů velkostatků by měl být vedle místních obcí rovněž okres. Zda by se mělo jednat o družstevní formu vlastnictví, neuvedl. Současně jej znepokojoval fakt, že Akční výbor svazu obcí zastupuje i místní obce mimo obvod Okresního úřadu v Chotěboři. Předseda Akčního výboru František Šmirous ujistil přítomné o vyloučení účasti obcí, ležících mimo obvod Okresního úřadu v Chotěboři. Zastupitelstvo se poté usneslo na založení konkurenčního přípravného výboru okresu a obcí, který požádá SPÚ o vlastní přiděl lesních celků z dotčeného velkostatku.⁴⁶⁰ Člen okresního zastupitelstva Novotný rovněž navrhoval, aby se obdobný výbor zřídil i v obvodě okresního úřadu v Novém Městě na Moravě.⁴⁶¹ F. Šmirous také přítomné zastupitele ujistil, že na příští schůzi Akčního výboru Svazu obcí podpoří splnutí obou akcí.⁴⁶²

Jednání Okresního zastupitelstva okresu Chotěboř tedy nebylo prosté otazníků. František Šmirous připustil negaci dosavadního postupu představitelů Akčního výboru Svazu obcí spočívajícího na účasti místních obcí, v jejichž katastru se nacházely majetky velkostatku. Novou organizační platformou by se podle něj měly stát přípravné výbory vymezené obvody okresních úřadů, se zastoupením obcí. Členové okresního zastupitelstva pocházející z Příbyslavska, tj. z obcí bývalého Zastupitelského okresu Příbyslav, proti usnesení o zřízení „chotěbořského“ přípravného výboru překvapivě neprotestovali. Ze zápisu druhé schůze Okresního zastupitelstva okresu Chotěboř naopak vyplývá, že průběhu jednání spíše přihlíželi.

⁴⁵⁸ Blíže viz Horácké listy, č. 4, 1931, s. 5–6.

⁴⁵⁹ Bohumír Hospodka zastával post ředitele úřadu Zastupitelského okresu Chotěboř. Po ustanovení okresních úřadů podle Zákona č. 125/1927 Sb. se stal ředitelem nového Okresního úřadu v Chotěboři. Bohumír měl jmenovce, Františka Hospodka z Marievsí, který po volbách v roce 1928 zasedal v Okresním zastupitelstvu okresu Chotěboř a byl zvolen i členem tamějšího okresního výboru.

⁴⁶⁰ Měl sestávat ze šesti členů (tři za okres a tři za obce).

⁴⁶¹ Jednalo by se pouze o doporučení kolegům z Okresního zastupitelstva okresu Nové Město na Moravě.

⁴⁶² K jednání Okresního zastupitelstva okresu Chotěboř srov. SOKA Havlíčkův Brod, f. OÚ Chotěboř, kn. 2, 1930–1931.

Snad si již byli jisti krytím svých vlastních záměrů z vyšších míst, a v možném zřízení „chotěbořského“ přípravného výboru s protichůdným názorem na její realizaci proto neviděli nebezpečí. Strategie jednání Františka Šmirouse rovněž vyvolává otázky. Chtěl tento mimořádně zkušený „veterán“ rezignovat na politiku Akčního výboru Svazu obcí, kterému předsedal, nebo pouze taktizoval? Jelikož jej v průběhu roku 1930 na postu předsedy Akčního výboru vystřídal Josef Lacina, pravděpodobněji se jeví spíše první možnost.

Během roku 1930 se vztahy uvnitř Akčního výboru obcí nadále komplikovaly. Již v únoru 1930 představitelé některých místních obcí vyvíjeli vlastní iniciativu, směřující k vystoupení ze svazu a podání samostatné žádosti o přiděl lesů. Členy Akčního výboru rovněž znepokojovala skutečnost, že o přiděl lesů chtěla na české straně požádat Země Česká, na moravské pak stát. Adolf Švec, zastávající ve výboru status nehlasujícího referenta, navrhoval odtud vyloučit Jana Bruknera a Petra Uchytily, jejichž stanovisko se diametrálně rozcházel se zájmy svazu. Z pramenů nevyplývá, zda Bruknerovo stanovisko reflektovalo zájmy Země České, v jejímž zastupitelstvu zasedal, či lokální zájmy místních obcí.⁴⁶³

Okresní zastupitelstvo okresu Chotěboř nakonec kladně přijalo návrh městské rady v Příbyslavi na zřízení tamější okresní komise podle Zákona č. 125/1927 sb., jež byla zřízena na základě rozhodnutí Zemského úřadu v Praze ze dne 3. dubna 1930. Příbyslavští si na její sestavení museli počkat až do konce srpna 1930, na čtvrté zasedání chotěbořského okresního zastupitelstva, kde bylo rozhodnuto o počtu členů, kteří byli obratem zvoleni. Ne náhodou se mezi nimi nacházel opět František Šmirous a další, již známí regionální politici z Příbyslavska.⁴⁶⁴

Akční výbor Svazu obcí pro lesní reformu na velkostatku Zámek Žďár ovšem na výsledky jednání z druhého zasedání Okresního zastupitelstva okresu Chotěboř nereflekoval,

⁴⁶³ Obec Vepřová, kde Jan Brukner zastával post starosty, po založení družstva příliš nespěchala s úhradou členských podílů LD Příbyslav. Členy Akčního výboru o zájmu Země České a Československé republiky zpravil SPÚ. Ze zpráv výboru naopak vyplývá, že úředníci SPÚ o záměrech Okresního úřadu v Chotěboři a některých členů jeho zastupitelstva nebyli informováni. Srov. SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, kart. 4e, inv. č. 23/1, Zápis z jednání Akčního výboru, 10. 2. 1930; SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, kart. 5, inv. č. 2/2, Stav družstevních podílů k 8. 4. 1923.

⁴⁶⁴ Okresní komise v Příbyslavi sestávala ze sedmi členů. Vedle Františka Šmirouse (agrárníka) se jednalo o Tomáše Dvořáka (lidovce), Karla Macha (sociálního demokrata), Aleše Klanse (národního socialistu), Františka Brichtu (člena živnostenské strany), JUDr. Josefa Fialu (národního demokrata) a Jana Průžu (komunistu). Kromě členů komise byli zvoleni i jejich náhradníci: František Oplištil (agrárník), náhradník František Krška (lidovec), Roman Hájek (sociální demokrat), Antonín Krčál (člen živnostenské strany) a Emil Konopásek (národní demokrat). Ze zápisu jednání Okresního zastupitelstva okresu Chotěboř nevyplývá, zda byl František Šmirous pouze členem Okresní komise v Příbyslavi či dokonce jejím předsedou. V lednu 1931 byla v souladu s aktuální právní úpravou zvolena nová čtyřčlenná Okresní komise v Příbyslavi. Agrární stranu v ní zastupoval opět František Šmirous, lidovce Tomáš Dvořák, levici sociální demokrat Karel Mach a živnostníky František Brichta. Zástupci ostatních stran se museli spokojit s posty náhradníků. Brichta se proto patrně před volbou dohodl s Josefem Fialou (národním demokratem), zvoleným náhradníkem, na roční periodicitě střídání. Srov. SOA Havlíčkův Brod, f. OÚ Chotěboř, kn. 2, 1930–1931.

a postupoval dál ve vlastních intencích. Zprvu požadoval odkoupit ze záboru až 8000 ha lesů. František Starý informoval ve vzpomínkách na okolnosti založení LD Příbyslav o dalekosáhlejších požadavcích členů Akčního výboru, vědomých si podpory SPÚ a požadujících odkup až 10 000 ha lesní plochy.⁴⁶⁵ Proponenti družstva v kompetentních orgánech první Československé republiky bezesporu ovlivňovali situaci ve svůj prospěch, avšak velkostatek rovněž vyvíjel činnost směřující k udržení svého vlastnictví.⁴⁶⁶

Do bouřlivých jednání členů Akčního výboru, SPÚ a představitelů velkostatku však zasáhla v říjnu 1930 přírodní katastrofa v podobě sněhové kalamity následované větrnou smrští, která způsobila na Českomoravské vrchovině rozsáhlé polomy. První obhlídky zasažených polesí velkostatku Zámek Žďár ukázaly, že jen na území budoucího lesního družstva podlehl polomu okolo 500 000 m³ dřeva.⁴⁶⁷ Výlohy na likvidaci škod lesní plochy čítající 8000 ha porostů, jenž chtěl Akční výbor původně odkoupit, by se zjevně nacházely mimo finanční možnosti obcí plánujících založení družstva. Současně bylo nutné co nejrychleji přistoupit k finalizaci řešení, neboť hrozilo odstraňování následků kalamity ve vlastní režii velkostatku. Vytěžením (či naopak nevytěžením, a tím pádem zničením) polomového dřeva by ze zdevastovaných lesů mizelo aktivum, bez kterého by byla cena poškozené lesní plochy diskutabilní.

Bylo zřejmé, že si nastalá situace vyžádá kromě zvýšení kupní ceny a nezbytných provozních investic obrovské výdaje na zpracování dřeva a vybudování nezbytné infrastruktury zajišťující jeho odvoz. V době nastupující dřevařské krize společně s nulovým provozním kapitálem představovalo zřízení lesního družstva obrovské riziko, avšak zástupci členských obcí se rozhodli této výzvě čelit a Jan Frič získal od Zemědělské rady pro Čechy potřebné povolení.⁴⁶⁸ Za přispění SPÚ a příznivců lesního družstva, například Josefa Zadiny, došlo k sérii jednání, završených na přelomu let 1930/1931 kompromisním ujednáním mezi velkostatkem Zámek Žďár s Akčním výborem a následně Lesním družstvem v Příbyslavi, založeném dne 3. prosince 1930 v hotelu Klusáček. Na prvním jednání, realizovaném pod patronací SPÚ dne 5. prosince 1930, bylo dosaženo shody o finální podobě realizace lesní

⁴⁶⁵ Viz Horácké listy, 1931, č. 4, 1931, s. 5–6.

⁴⁶⁶ Ze studia průběhu výše zmíněných jednání vyplývá, že majitelkám velkostatku poté, co pozbyly v první fázi pozemkové reformy zemědělskou půdu, nyní hrozilo, že budou následně připraveny i o majetky lesní.

⁴⁶⁷ K větrné a sněhové kalamitě na Příbyslavsku srov. Archiv NZM, OF Jaroslav Bezpalec, kart. 1, inv. č. 3632, sign. P201, Referát Jaroslava Bezpalice „Přehled 15leté činnosti Lesního družstva v Příbyslavi“ jako příloha k Protokolu z XI. Valné hromady LD Příbyslav, konané dne 6. 4. 1946; dále tamtéž, OF Jan Frič, kart. 3, inv. č. 8979, sign. P3285, Paměti, nedatováno, s. 151; JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 274; Písání vybrané ze vzpomínek, kronik a knih pamětních na Obec Račín 2005, s. 37. Rozsah škody mimo jiné popsal na stránkách svých pamětí Josef Opletal, výše zmíněný inspektor velkostatku Zámek Žďár, viz Archiv NZM, OF Josef Opletal, kart. 5, inv. č. 6321, sign. P3687, rukopis Moje paměti [50. léta 20. století], s. 509–524.

⁴⁶⁸ Srov. JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 275; JAKUBSKÁ, Okolnosti, c. d., s. 270.

reformy.⁴⁶⁹ Neshoda panovala pouze stran budoucího vlastnictví pily ve Ždírci nad Doubravou, představující lukrativní finanční příslib pro obě zúčastněné strany. Tuto otázku se podařilo dořešit na následujícím jednání dohodou o odprodeji této pily budoucímu lesnímu družstvu. Obě strany se dohodly na ceně 2000 Kč/ha, původní záměr výboru spočíval v zisku 8000 ha půdy za 1300 až 1 500 Kč/ha.⁴⁷⁰ Státní pozemkový úřad sjednanou dohodu potvrdil dne 7. ledna 1931. Velkostatek se v ní zavázal k odprodeji družstvu části polesí Sopoty (854 ha), polesí Ranska (1676 ha), části polesí Račín (850 ha), polesí Sklené (775 ha), polesí Veselí (615 ha), polesí Slavkovic (463 ha), polesí Světnova (237 ha) a menšího polesí Polák (280 ha). Předmětem odkupu se měly stát i rybníky, nacházející se v okolí výše uvedených polesí.⁴⁷¹ Lesní družstvo nakonec od velkostatku Zámek Žďár odkoupilo majetkový komplex o celkové rozloze 5856,6223 ha za cenu 12 142 390,20 Kč.⁴⁷² K podpisu tržní smlouvy ovšem bylo na přelomu let 1930/1931 ještě daleko a obě strany čekala zdlouhavá administrativní jednání týkající se právních náležitostí spojených se vznikem družstva.⁴⁷³

Ustanovení družstva a s tím spojené obtíže

Dne 3. prosince 1930 se v příbyslavském hotelu Klusáček konala ustavující schůze Lesního družstva obcí v Příbyslavi za přítomnosti 57 zástupců obcí a 9 členů Akčního výboru. Předsedou družstva byl jednomyslně zvolen Josef Lacina, průběh jednání zaznamenal Adolf Švec.⁴⁷⁴ Sídlem družstva byla 33 hlasy zvolena Příbyslav a došlo k přijetí nejzásadnějšího dokumentu každého družstva – stanov. Následně se volilo personální obsazení statutárních

⁴⁶⁹ Jednáním předcházela dohoda SPÚ s velkostatkem ze dne 27. listopadu 1930, stanovující, které pozemky prodá velkostatek Lesnímu družstvu Příbyslav jako „určenému kupci“, a které budou naopak propuštěny ze záboru. Výše ceny se ustálila na 2000 Kč/ha a majitelky velkostatku byli srozuměny, že část polesí Sopoty odkoupí Ministerstvo národní obrany. Dohoda platila do 5. prosince 1930. Srov. NA, f. SPÚ, Vlastnické soubory velkostatků, kart. 2161, sign. L278, Opis dohody z 27. listopadu 1930 ve věci řešení pozemkové reformy na velkostatku Zámek Žďár.

⁴⁷⁰ Srov. SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, kart. 23, inv. č. 60, sign. 5/2, Protokol informativního odhadu nemovitého majetku Lesního družstva v Příbyslavi, 1. 4. 1941. František Starý uvádí i vyšší prodejní cenu, a to 3000 až 3500 Kč/ha. Srov. Horácké listy, 1931, č. 4, 1931, s. 5–6.

⁴⁷¹ K dohodě velkostatku a Akčního výboru Svazu obcí, respektive lesního družstva v Příbyslavi pod patronací SPÚ a rozloze jednotlivých polesí viz NA, f. SPÚ, Vlastnické soubory velkostatků, L 278, kart. 2161.

⁴⁷² Tato částka měla být snížena o 2 045 000 Kč za předpokladu, že celkovou částku ve výši 10 097 930,20 Kč družstvo splatí k prosinci 1934. K ceně a rozloze majetků Lesního družstva v Příbyslavi srov. SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 60, sign. 5/2, Rozhodnutí Státního pozemkového úřadu č. j. 35685/31_IV/6, 19. srpna 1931; JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 277.

⁴⁷³ Majitelky velkostatku Zámek Žďár souhlasily rovněž s prodejem zbývajících částí polesí Sopoty o rozloze 508 ha (jindy se uvádí též 528 ha), zakoupené Ministerstvem národní obrany, jež převzalo tento vlastnický komplex v prosinci 1930. Ze záboru měla být naopak propuštěna pila u zámku Žďár a podle § 11 Zákona č. 215/1919 Sb. skladiště dřeva u Ždírci nad Doubravou a menší část polesí Městec o rozloze 78 ha. Podle § 20 Zákona č. 81/1920 Sb. byl propuštěn ze záboru následující majetek: zbývajících část polesí Městec (1003 ha), větší část polesí Račín (1639 ha), polesí Najdek (1468 ha) a polesí Cikháj (886 ha). NA, f. SPÚ, Vlastnické soubory velkostatků, kart. 2161, inv. č. 5894, sign. L278, Ib2, Protokol o místním šetření o provedení dohody o konečném vyřešení pozemkové reformy, 14. 3. 1931, Zámek Žďár.

⁴⁷⁴ SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, kart. 1, inv. č. 1, sign. 1, Protokol o ustavující valné hromadě Lesního družstva v Příbyslavi, 3. 12. 1930, srov. JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 275.

orgánu družstva – představenstva a dozorčí rady.⁴⁷⁵ Ustanovující valná hromada akceptovala beze změny statut Akčního výboru a rozhodla i o členství v Ústřední jednotě hospodářských družstev, kam družstvo vstoupilo 10. prosince 1931.⁴⁷⁶

Aby se obce mohly stát právoplatnými členy družstva, musely složit zápisné, členský zúčitatelný podíl a vklad, jenž se rovnal trojnásobku podílu, a požádat o schválení výpočtu rentability územně příslušné zemské úřady. Družstvo vydalo 1057 členských podílů, přičemž do 30. června 1931 jich bylo upsáno pouze 935.⁴⁷⁷ Zemský úřad v Praze schválil rentabilitu dne 10. února 1932, avšak Zemský úřad v Brně poslal obcím přináležejícím k jeho územní příslušnosti zamítavé stanovisko z důvodu neplatného znění stanov. Členské obce tedy platbu protahovaly, případně neplatily vůbec, a opatřování kapitálu na kupní cenu zůstávalo v rukou představenstva a dozorčí rady.⁴⁷⁸ Jednání zdržovala zdlouhavá administrativa vážící se k schvalování výpůjček jednotlivých obcí, které musely být předem zařazeny do obecního rozpočtu.⁴⁷⁹ Členové představenstva a dozorčí rady LDO v Příbyslavi však kategoricky žádali obce o zaplacení zúčitatelného podílu i vkladu, což vyvolalo negativní ohlas v místním tisku. Občané 61 obcí se 711 podíly si potřebný obnos vypůjčili osobně a členové představenstva i dozorčí rady se za tyto půjčky zaručili vlastním jměním.⁴⁸⁰

Družstvo požádalo o nezbytný zápis do společenstevního rejstříku u Krajského soudu v Kutné Hoře, čímž mu měla být přiznána právní subjektivita.⁴⁸¹ Úředníci tamější instituce však tuto záležitost protahovali, čímž družstvu, doposud neexistujícímu „de iure“, znemožňovali

⁴⁷⁵ Za členy představenstva byli zvoleni Josef Lacina (předseda), Adolf Švec (finanční referent), Otto Klusáček, František Starý (jednatel), František Hutař (první místopředseda), Josef Kružík, Alois Pohanka, Josef Pavelec, Josef Dymáček (druhý místopředseda), Josef Cimpl, František Henzl a František Opat. Za dozorčí radu pak Antonín Krejčí, Karel Mach, Karel Voříšek, Josef Poul, Jan Pátek, František Nedělka, Jaroslav Dymáček, Josef Kunstmüller, František Toman, Jan Evangelista Padalík, Josef Chromý a Jan Stejskal. Viz SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, kart. 1, inv. č. 1, sign. 1, Protokol o ustavující valné hromadě Lesního družstva v Příbyslavi, 3. 12. 1930; JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 275.

⁴⁷⁶ SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, kart. 1, inv. č. 1, sign. 1, Protokol o ustavující valné hromadě Lesního družstva v Příbyslavi, 3. 12. 1930, srov. JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 275.

⁴⁷⁷ Družstevní podíl sestával ze tří složek: zápisného ve výši 100 Kč, podílu ve výši 1000 Kč a zúčitatelného vkladu ve výši 3000 Kč. Zúčitatelný vklad v podstatě představoval formu úvěru podílníků družstvu. Základní kapitál družstva tak měl činit 4 333 700 Kč. Srov. NA, f. SPÚ, Vlastnické soubory velkostatků, L278, kart. 2161, inv. č. 157, I/C6, Zápis o jednání Pětičlenného výboru, 30. 6. 1931, Příbyslav; SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, kart. 3, inv. č. 2/2, seznamy členů a družstevních podílů.

⁴⁷⁸ Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 1, inv. č. 3632, sign. P2017, Protokol z XI. valné hromady LD Příbyslav, 6. 4. 1946.

⁴⁷⁹ Srov. SOKA Žďár nad Sázavou, f. Archiv obce Stržanov, kart. 4, inv. č. 33, 1930–1941.

⁴⁸⁰ Původně byly přihlášeny 73 obce s 974 podíly. Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 3631, sign. P2087, Výroční zpráva Lesního družstva v Příbyslavi za správní rok 1931–1932; Viz JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 276.

⁴⁸¹ K obchodním a společenstevním rejstříkům viz DIEPOLDOVÁ, Denisa, Právní úprava obchodního rejstříku, Nepublikovaná diplomová magisterská práce, Praha: Právnická fakulta Karlovy univerzity v Praze 2009, s. 14, 15, dostupné online: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/22684/DPTX_2007_2_11220_HS9999_35800_0_63395.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [05. 06. 2023].

vykonávat právní úkony včetně úvěrových operací, ale i uzavření samotné kupní smlouvy s velkostatkem Zámek Žďár. Situace eskalovala rovněž nutností co nejrychlejší likvidace polomových škod. Zástupci lesního družstva požádali SPÚ o zavedení úřední správy na svých budoucích pozemcích, stále náležejících majitelkám velkostatku a o několik finančních záloh. Jejich žádosti bylo vyhověno rozhodnutím SPÚ z 24. ledna 1931. Dne 26. ledna 1931, na společném setkání zástupců SPÚ, velkostatku a družstva, byl výkonem úřední správy pověřen kontrolor Alfréd Marek.⁴⁸² Jelikož byla tato úřední správa bezzbytku vedena na účet nabyvatele, tedy LDO Příbyslav, zvolilo si družstvo důvěrníka Josefa Lacinu a Pětičlenný výbor za účelem docílení jednotného postupu. Směrnice o hospodaření, zejména prodejní ceně a výši mzdy, byly rovněž projednávány se zástupci Zámku Žďár, kde roli důvěrníka zastával lesmistr Ing. Bakesch.⁴⁸³ Uvalení úřední správy mělo výslovně přispět „...k převzetí [LD Příbyslav] výše uvedených nemovitostí velkostatku určených pozemkovou reformou“.⁴⁸⁴

Úřední správa v osobě Alfreda Marka již v zásadě jednala v zájmu lesního družstva. Při vyřizování každodenních záležitostí měl spolupracovat s důvěrníkem družstva, ale hlavně s Pětičlenným výborem, „via facti“ skutečným aktérem klíčových rozhodnutí, která družstvo čekala v následujících měsících. Předsedou Pětičlenného výboru, tvořeného členy představenstva družstva, se stal předseda Josef Lacina.⁴⁸⁵ Náklady na chod úřední správy již neslo v roli budoucího nabyvatele příslušných pozemků lesní družstvo, jež se také stalo od 1. ledna 1931 poplatníkem daní vybíraných z těchto pozemků nebo spojených s hospodářskou činností na nich, respektive závazků spojených s náklady na mzdy a pojištění tamních zaměstnanců.

Lesní družstvo Příbyslav se v první polovině roku 1931 vyrovnávalo vedle následků polomové kalamity s celou řadou problémů. Nejpálčivější finanční obtíže vyplývaly z výše zmíněných průtahů stran zápisu družstva do společenstevního rejstříku, respektive s absencí jeho právní subjektivity. Úhrada členských podílů probíhala zdlouhavě, v mnoha případech vůbec.⁴⁸⁶ Záložny a spořitelny na Moravě nechtěly ve věci finančních prostředků na úhradu

⁴⁸² SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 60, sign. 5/2, Opis protokolu uvalení úřední správy na část velkostatku Zámek Žďár, 26. 1. 1931.

⁴⁸³ Viz JAKUBSKÁ, J., Lesní družstvo, c. d., s. 276. Jednání se zúčastňoval zmocněnec majitelek velkostatku Jan Dobřenský (1870–1947), vlastník sousedního velkostatku Chotěboř.

⁴⁸⁴ Rozhodnutí o uvalení úřední správy se netýkalo části polesí Sopoty, kterou v prosinci 1930 převzalo Ministerstvo národní obrany. Srov. SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 60, sig. 5/2, Protokol ze dne 1. února 1931 o uvalení úřední správy na část velkostatku Zámek Žďár.

⁴⁸⁵ Jmenovitě první místopředseda František Hutař, druhý místopředseda František Dymáček, jednatel družstva František Starý a finanční referent Adolf Švec. Srov. SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, Výroční zpráva Lesního družstva v Příbyslavi za správní rok 1931–1932.

⁴⁸⁶ K 30. červnu 1931 bylo upsáno 935 podílů, avšak členské obce do té doby uhradily na zápisném 21 500 Kč, na družstevních podílech 239 000 Kč a na úročitelných vkladech 602 000 Kč. Znamenalo to, že byla uhrazena

družstevních a úročitelných vkladů poskytnou úvěr moravským obcím, jimž tak chyběly potřebné finanční částky k úhradě podílu. Naopak Okresní hospodářská záložna v Přibyslavi se stavěla k tomuto problému vstřícně a obcím v obvodu někdejšího zastupitelského okresu v Přibyslavi nabízela úvěry.⁴⁸⁷ Pokud se finanční ústavy uvolily poskytnout místním obcím úvěr, vyvstávaly naopak průtahy u okresních úřadů, které musely obcím úvěry schvalovat. Problém se otevřel na společné schůzi představenstva LD Přibyslav a dozorčí rady dne 16. března 1931, již se účastnil i poslanec Josef Zadina. Rozhodli se finančním ústavům a okresním úřadům zdůraznit, že družstevní podíly jsou úročitelné, a úspěch akce podpořit výpočtem rentability družstevního hospodářství. Samotná realizace těchto kroků se nesešla s úspěchem, proto se členové představenstva vypravili intervenovat u Zemského úřadu v Praze se žádostí o podporu stanoviska obcí u českých okresních úřadů (patrně Chotěboř a Německý Brod). Představitelé Zemského úřadu ale nejevili pro potřeby družstva příliš pochopení a situaci zvrátil až zásah agrárního senátora Karla Sáblíka.⁴⁸⁸ Problémy místních obcí s obstaráním finančních prostředků na úhradu družstevních vkladů přesto dospěly tak daleko, že si na ně brali úvěry jednotliví představitelé statutárních orgánů družstva ručící za ně svým majetkem.⁴⁸⁹ Některé místní obce ale otálely s platbou patrně i z dalších důvodů, rozebranych dále.

Lesnímu družstvu chyběly prostředky jak na běžné výdaje, tak na splátky záloh SPÚ, jenž – ač jinak družstvu vycházel vstřícně – na jejich vrácení trval. Chybějící finanční prostředky se pokoušelo LD Přibyslav získat opatřením vlastních úvěrů u místních finančních ústavů. V prvních měsících roku 1931 poskytla družstvu úvěr ve výši 2 000 000 Kč Městská spořitelna v Chotěboři. Pozadí této transakce však nebylo úplně jednoduché a situace se obratem zkomplikovala, že spořitelna vyplatila družstvu pouze 1 500 000 Kč, zatímco zbývajících

v případě zápisného a družstevních podílů pouhá čtvrtina vkladů a v případě úročitelných vkladů to bylo ještě méně. Srov. NA, f. SPÚ, Vlastnické soubory velkostatků, L 278, kart. 2161, inv. č. 157, sign. I/C6, Zápis z jednání Pětičlenného výboru, 30. 6. 1941, Přibyslav.

⁴⁸⁷ Kladné stanovisko hospodářské záložny sdělil Pětičlennému výboru Antonín Krejčí (Hříšče), člen dozorčí rady LD Přibyslav a současně člen vedení hospodářské záložny. Personální propojení vedení Okresní hospodářské záložny v Přibyslavi s vedením LD Přibyslav bylo ovšem širší. Záložnu od roku 1926 řídil Miloslav Jakeš (Česká Jablonná), jenž se posléze stal nejprve členem dozorčí rady a pak i představenstva družstva. Ve vedení záložny byli dále činní František Henzl (Dobrá) a František Opat (Škrdlovice), kteří se v té době nacházeli mezi členy statutárních orgánů družstva. Ve vedení záložny zasedal také Jan Brukner, někdejší starosta místní obce Vepřová, člen Akčního výboru Svazu obcí a ve sledované době člen Zemského zastupitelstva země České. Srovnej: MRKVIČKA, Petr, *Spolky v Přibyslavi v letech 1850-1945*, Nepublikovaná diplomová magisterská práce, Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně 2012, dostupné online: <https://is.muni.cz/th/hw9mx/Spolky_v_Pribyslavi_v letech_1850-1945.pdf> [05. 06. 2023]; NA, f. SPÚ, Vlastnické soubory velkostatků, kart. 2161, L278, inv. č. 157, sign. I/C6, Zápis ze schůze Pětičlenného výboru, 5. 3. 1931.

⁴⁸⁸ Zemský úřad v Praze pak zaslal příslušným okresním úřadům oběžník, aby žádosti místních obcí o úvěr nezamítaly. NA, f. SPÚ, Vlastnické soubory velkostatků, kart. 2161, L278, inv. č. 157, sign. I/C6, Zápis ze společné schůze představenstva a dozorčí rady, 16. 3. 1931; Tamtéž, zápis z jednání Pětičlenného výboru, 11. 6. 1931.

⁴⁸⁹ Viz JAKUBSKÁ, J., *Lesní družstvo*, c. d., s. 276.

500 000 Kč počala zadržovat.⁴⁹⁰ V květnu 1931 bylo sjednáno úvěrování družstva Městskou spořitelnou v Příbyslavi a Okresní hospodářskou záložnou v Příbyslavi. Oba ústavy byly ochotné družstvu potřebný finanční obnos půjčit, ale požadovaly, aby za směnky družstva ručili pro jejich výši jak jednotliví členové představenstva nebo dozorčí rady, tak zástupci místních obcí, vlastnicích jednotlivé družstevní podíly. Část z nich ovšem nechtěla ručit za úvěr družstva vlastním majetkem a odmítala směnky podepsat. Na odpor se stavěli např. L. Boháč z Chotěboře a Josef Kružík ze Žďáru nad Sázavou, kterým bylo na rozdíl od dalších podobných kverulantů jen s obtížemi možné hrozit případným vyloučením. L. Boháč měl kontakty na Městskou spořitelnu v Chotěboři, kde výbor požadoval jeho intervenci ve věci vyplacení zbývajících půlmilionu Kč. J. Kružík, starosta Žďáru nad Sázavou, hrozbu vyloučení z družstva v důsledku zaneprázdnění vlastními povinnostmi uvítal.⁴⁹¹

Ze shrnutí finanční situace LD Příbyslav za první pololetí roku 1931 vyplývá výrazná podpora SPÚ v prvních měsících existence družstva v podobě velkorysých subvencí. V lednu 1931 družstvu poskytl provozní zálohu ve výši 300 000 Kč a 7. března 1931 druhou provozní zálohu ve výši 700 000 Kč. Téhož dne navíc za lesní družstvo uhradil první splátku kupní ceny ve výši 3 440 000 Kč. Zálohy SPÚ, jež se pochopitelně úročily, muselo družstvo vrátet a na 19. května 1931 připadala první splátka ve výši 2 500 000 Kč. Zbývajících část obnosu musela být uhrazena v červnu téhož roku.⁴⁹² Finanční prostředky si družstvo opatrovalo dalšími úvěry doprovázenými řadou obtíží, objasněných výše. Skutečným dobrodincem družstva se stala již zmíněná Okresní hospodářská záložna v Příbyslavi, ochotná učinit půjčku navzdory neexistenci právní subjektivity družstva, tedy proti podpisu směnek členy statutárních orgánů družstva, ve výši 3 200 000 Kč. Jednalo se však o logický postup, neboť ve statutárních orgánech družstva a záložny se nacházeli pokud ne přímo totožné osoby, tak jedinci zastávající společné zájmy. Mezi věřiteli družstva následovala Městská spořitelna v Příbyslavi s úvěrem 1 000 000 Kč, Občanská záložna v Příbyslavi s úvěrem 400 000 Kč a Městská spořitelna ve Žďáru s úvěrem ve výši 500 000 Kč. Mezi věřiteli družstva posléze již nefiguruje Městská spořitelna v Chotěboři se svým úvěrem ve výši 1 500 000 Kč, respektive 2 000 000 Kč. Vztahy družstva

⁴⁹⁰ Část úvěru právě do výše 1 500 000 Kč měla sloužit na úhradu nákladů na zpracování dřeva na pile p. Lišky v Chotěboři. Liška sám dlužil spořitelnu a ta předpokládala, že jestliže půjčí družstvu, které příslušným obnosem uhradí práce na pile, Liška tím vyrovná své závazky u spořitelny. Zbývajících půlmilion již s útratou u Lišky nesouvisel, tudíž spořitelna neměla na jeho vyplacení družstvu zájem a z formálních důvodů platbu odkládala. NA, f. SPÚ, Vlastnické soubory velkostatků, kart. 2161, L278, inv. č. 157, sign. I/C6, Zápis ze společného jednání představenstva a dozorčí rady, 12. 5. 1931.

⁴⁹¹ K postojí J. Kružíka viz NA, f. SPÚ, Vlastnické soubory velkostatků, kart. 2161, L278, inv. č. 157, sign. I/C6, Zápis z jednání Pětičlenného výboru, 28. 5. 1931.

⁴⁹² K finančním zálohám od SPÚ viz NA, f. SPÚ, Vlastnické soubory velkostatků, kart. 2161, L278, inv. č. 157, sign. I/C6, Opis přípisu Prezidia SPÚ Lesnímu družstvu, 9. 6. 1931.

s tímto peněžním ústavem byly napjaté, proto mu zřejmě družstvo Příbyslav co nejrychleji zapůjčený obnos ve výši 1 500 000 Kč vrátilo. Zdá se, že spořitelna družstvu ani nevyplatila zbývající půlmilion z povoleného úvěru.⁴⁹³

Finanční náklady na odstraňování polomové kalamity byly velice vysoké a pouze náklady na několik set lesních dělníků dosahovaly výše statisíců Kč týdně.⁴⁹⁴ Souběžně muselo družstvo alespoň částečně zajišťovat odvoz vytěženého dřeva. Ředitel družstva Jaroslav Bezpalec průběžně referoval ostatním o průběhu lesních prací, a tím i o záchraně dřeva. Dle jeho sdělení bylo do března 1931 vytěženo z cca 500 000 m³ polomového dřeva zanedbatelných 58 000 m³ dřeva. Na společné schůzi představenstva a dozorčí rady družstva, konané dne 12. května konstatoval, že bylo vytěženo přes 110 000 m³ polomového dřeva, a k 1. červnu již tento objem stoupl na 184 900 m³.⁴⁹⁵ V polovině roku 1931 se tak již objem vytěženého dřeva blížil k polovině hodnoty škod způsobených kalamitou. Družstvo muselo s ohledem na setrvávající kritickou situaci rezignovat na ambici dřevo dále zpracovávat, a dosahovat tak vyššího zisku. Představenstvo ovšem usilovalo o to, aby družstvo převzalo i pilu ve Ždírci nad Doubravou jako nezbytné zajištění budoucího rentabilního hospodaření družstva.

V případě kritických měsíců prvního pololetí roku 1931 se jevila potřeba pily o to palčivější. Rovněž bylo zřejmé, že si nastalá situace vyžádá nemalé investice do budování řádné lesní infrastruktury. Vzhledem k jejímu zanedbanému stavu se družstvu vyplácelo prodávat dřevo od pařezu, tj. „loco les“, což k naději na dosažení vyšších zisků družstevního hospodářství nepřispívalo. V první fázi se jednalo o zlepšení kvality stávajících lesních cest, o vybudování překladišť u nádraží a o stavbu lokální vlečky.⁴⁹⁶

Nájemcem provozu požadované pily ve Ždírci nad Doubravou byla firma Löwy Winterberg, vlastníci nájemní smlouvu platnou až do roku 1934. Nájemce byl ochoten pilu vyklidit po vyplacení odstupného ve výši 500 000 Kč, družstvo nabízelo pouze 50 000 Kč. Představy obou subjektů tak od počátku charakterizoval zásadní nesoulad a představenstvo družstva proto dalo v prvním čtvrtletí roku 1913 firmě Löwy Winterberg šestiměsíční výpověď. Každý nový týden odkladu převzetí pily však znamenal pro družstvo ztrátu budoucího kapitálu

⁴⁹³ Úvěr u Městské spořitelny v Chotěboři ve výši 2 000 000 Kč nefiguroval v seznamu úvěrů družstva, který byl uveden v publikaci M. Kamaráda. Autor příspěvku zmínil v případě Městské spořitelny v Chotěboři pouze nevyplacený úvěr ve výši 500 000 Kč a menší úvěr ve výši 300 000 Kč. Viz KAMARÁD, M., Lesní družstvo obcí v Příbyslavi, c. d.

⁴⁹⁴ Díky bývalému generálnímu řediteli Státních lesů a statků Josefu Opletalovi, jenž vypracovával posudek na lesy zničené kalamitou, byli na pomocné práce v lese využíváni rusínští dělníci. Z toho ovšem vyplývalo navýšení nákladů o zajištění jejich ubytování a ostatních náležitostí.

⁴⁹⁵ NA, f. SPÚ, Vlastnické soubory velkostatků, kart. 2161, L278, inv. č. 157, sign. I/C6, Zápis ze společného jednání představenstva a dozorčí rady, 12. 5. 1931, Tamtéž, zápis z jednání Pětičlenného výboru, 11. 6. 1931.

⁴⁹⁶ OF Josef Opletal, kart. 3, inv. č. 169, podklady z inspekce dokumentující kalamitu na velkostatku Zámek Žďár, říjen 1931.

v podobě zpracované dřevní hmoty, a proto nemělo dobré vyjednávací podmínky. Dohady okolo předání pily vedly k roztržce zástupců družstva a velkostatku. Představitelé družstva předpokládali, že cena sjednaná za pilu v kupní smlouvě zahrnuje i její vybavení. Jednání tedy vedlo družstvo paralelně se zástupci nájemců pily i velkostatkem. S nájemcem pily se podařilo dojednat úmluvu o jejím předání k 15. červnu 1931 za odstupné ve výši 150 000 Kč.⁴⁹⁷ Velkostatek, na který začal vyvíjet nátlak SPÚ v podobě průtahů propuštění dohodnuté výměry jeho pozemků ze záboru, musel nakonec ustoupit. Kupní cena pily se na základě uzavřené dohody snižovala o 45 000 Kč a velkostatek ještě přispěl družstvu na opravu výhybky k vlečce u pily.⁴⁹⁸ Přestože např. poslanec Josef Zadina navrhoval, aby družstvo provozovalo pilu ve vlastní režii, představenstvo se v obavě z nedostatečných zkušeností členů družstva s provozem pily rozhodlo najít nového nájemce, firmu Lesna, za podmínek výhodných pro družstvo. Ta již provozovala pilu poblíž Řevničova u Prahy a patřila v oboru k solidním a zavedeným firmám.⁴⁹⁹ Druhou důležitou investicí představovala stavba vlečky z nádraží ve Ždírci nad Doubravou, jež by usnadnila odvoz dřeva z družstevních lesů. Náklady na její stavbu se nacházely ve výši okolo 55 000 Kč⁵⁰⁰ a její délka činila 160 m.⁵⁰¹

Lesnímu družstvu v Příbyslavi se ani v prvním roce jeho činnosti nevyhýbaly názorové nesoulady členů, vyplývající z výše učiněných zjištění. Lze je pozorovat již na půdě Akčního

⁴⁹⁷ Dohoda byla sjednána 13. 5. 1931. K tomu viz NA, f. SPÚ, Vlastnické soubory velkostatků, kart. 2161, L278, inv. č. 157, sign. I/C6, Zápis z jednání Pětičlenného výboru, 12. 5. 1931; Tamtéž, Zápis z jednání Pětičlenného výboru, 19. 5. 1931.

⁴⁹⁸ Otázka budoucího vlastnictví pily komplikovala v prosinci 1930 jednání mezi zástupci družstva a velkostatkem. Dne 17. prosince bylo ujednáno, že ji družstvo odkoupí od velkostatku za 340 000 Kč. Při uvalení úřední správy na majetek velkostatku, který mělo převzít družstvo, se zmiňovala i skutečnost, že nájemcem pily je firma Löwy Winterberg a že část inventáře pily představuje její majetek. Situace ale zřejmě nebyla správně zaevidovaná. SPÚ odmítal vydat majitelkám velkostatku tzv. „intimát“ a během intervence jejich právního zástupce se ukázalo, že je to z důvodu komplikací spojených s vypořádáním nároků ve věci pily ve Ždírci. Obě dámy upozorňovaly, že představitelé družstva měli k dispozici pachtovní smlouvu, a že situace byla řádně zaprotokolovaná i při uvalení úřední správy na pozemky budoucího nabyvatele. Viz NA, f. SPÚ, Vlastnické soubory velkostatků, kart. 2161, L278, inv. č. 157/I/C6, Dopis Klotildy Festetitsové a Eleonory Kinské na SPÚ, 27. 5. 1931. Tamtéž, zápis z jednání Pětičlenného výboru, 16. 6. 1931; SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 60, sign. 5/2, Opis protokolu uvalení úřední správy na část velkostatku Zámek Žďár, 26. 1. 1931.

⁴⁹⁹ Podobné dilema absolvovalo vedení družstva v otázce rybníků, jejichž rozloha činila 134,28 ha. I zde členové představenstva konstatovali, že nemají s provozem rybníčního hospodářství zkušenosti, a bude je tak lepší pronajmout. Částka, kterou družstvo z pronájmu rybníků na nájemném za jeden rok získalo, činila 30 404 Kč. Představenstvo zvažovalo pronájem rybníků jejich původnímu majiteli, tedy velkostatku, jenž byl na jejich provoz zařízen. NA, f. SPÚ, Vlastnické soubory velkostatků, kart. 2161, L278, inv. č. 157, sig. C/6, Zápis ze společného jednání představenstva a dozorčí rady, 12. 5. 1931; Tamtéž, Zápis z jednání Pětičlenného výboru, 16. 6. 1931.

⁵⁰⁰ Jednalo se o cenu zemních prací a samotné výhybky.

⁵⁰¹ Význam vlečky naznačuje skutečnost, že odvoz dřeva z lesů poškozených kalamitou si vyžádal potřebu 6184 vagonů. Ne všechno dřevo se navíc přepravovalo po železnici a ke stanicím, kde se dřevo nakládalo do vagonů, tzv. překladištím, náležela vedle nádraží ve Ždírci nad Doubravou také nádraží v Příbyslavi, v Ronově nad Sázavou a ve Žďáru nad Sázavou. Srov. KAMARÁD, M., Lesní družstvo obcí v Příbyslavi, c. d.; NA, f. SPÚ, Vlastnické soubory velkostatků, kart. 2161, L278, inv. č. 157, I/C6, Zápis ze společného jednání Představenstva a dozorčí rady, 12. 5. 1931.

výboru, kdy se koncepce formovaného družstva střetla se stanoviskem zemského zastupitele za lidovce Janem Bruknerem, dlouhodobým starostou obce Vepřová. V březnu 1931 se Pětičlenný výbor zabýval pomluvami blíže neidentifikovaného p. Půjmana z Ranska. V pramenech spojených s vývojem družstva se toto jméno neobjevuje poprvé. Během sporu s Bruknerem v lednu 1931 se od Akčního výboru opatrně distancoval.⁵⁰² František Starý již v březnu informoval o zdvihající se nevoli proti družstvu v řadách krucemburských lidovců.⁵⁰³ Není jisté náhodou, že jak Ransko, tak Krucemburk se nacházely v obvodu někdejšího Zastupitelského okresu Chotěboř, obec Krucemburk do roku 1933 neuhradila svých 15 družstevních podílů (zápisné, úročitelný členský podíl a trojnásobný vklad). Mezi „chotěbořskými“ místními obcemi navíc nezůstávala v pozici neplatiče jediná. S úhradou otálely také obce Studenec (15 podílů), Střížov (12 podílů), ale zejména Chotěboř s 35 družstevními podíly, jejíž nedoplatky se tak nacházely ve výši 143 500 Kč. I prvním rokem existence LD Příbyslav tak rezonoval dlouhodobě odlišný názor části elit někdejšího Zastupitelského okresu Chotěboř.⁵⁰⁴

V dokončení administrativního procesu konstituování družstva, které by tak nabylo právní subjektivitu a mohlo provádět standardní právní úkony, stále bránila absence zápisu do společenstevního rejstříku. Koncem května obdrželo od krajského soudu v Kutné Hoře přepis, že žádosti o zápis do společenstevního rejstříku vyhovět nemůže. Soud žádal, aby členové statutárních orgánů družstva doložili své oprávnění zastupovat obce, za něž byli do družstva delegováni. Opravená žádost byla 8. června 1931 zaslána zpět, ale v předsednictvu stále panovaly obavy, že soud žádost znovu vrátí.⁵⁰⁵

Navzdory výše zmíněným komplikacím bylo Lesní družstvo v Příbyslavi dne 6. července 1931 zapsáno do společenstevního rejstříku, svazek XI, strana 23, pod položkou 29/31 Krajského soudu v Kutné Hoře jako společenstvo s ručením omezeným.⁵⁰⁶ Na konci září 1931 byly již také ze 4/5 odklizeny následky kalamity a následně bylo zpracováno okolo 400 000 m³ polomového dřeva. Mizely rovněž jednotlivé třecí plochy mezi družstvem a velkostatkem, jako například spor o zařízení pily ve Ždírci nad Doubravou. SPÚ proto 21. října 1931 rozhodl o zrušení úřední správy a o předání pozemků družstvu za několika

⁵⁰² Tamtéž, zápis jednání Pětičlenného výboru, 25. 3. 1931.

⁵⁰³ Tamtéž, zápis jednání Pětičlenného výboru, 3. 3. 1931.

⁵⁰⁴ Naopak, byť s na první pohled nápadnou kontroverzí s lidovou stranou, by bylo stále lepší nakládat opatrně. K neuhrazeným členským podílům a vkladům srov. SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, 2/2, seznamy členů a družstevních podílů.

⁵⁰⁵ Členové Pětičlenného výboru se obávali, aby krajský soud nežádal doložit, že se vstupem obcí do družstva souhlasí okresní úřady. Srov. NA, f. SPÚ, Vlastnické soubory velkostatků, kart. 2161, L278, inv. č. 157, I/C6, Zápis z jednání Pětičlenného výboru z 11. 6. 1931.

⁵⁰⁶ SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 60, sign. 5/2, Záznam o jednání konečného dluhu LDO Příbyslav velkostatku Zámek Žďár, 25. 1. 1935.

podmínek. Představitelé LD Příbyslav předložené podmínky přijali na společné schůzi představenstva a dozorčí rady dne 23. října 1931, čímž byla úřední správa zrušena a dotčené pozemky velkostatku předány družstvu. Jednání statutárních orgánů družstva se účastnil i rada SPÚ Pradáč, jenž zakončil svůj dojatý projev latinským „*Finis coronat opus*“. Rovněž podotkl, že zřízením LD Příbyslav se konečně naplnil postulát hesla na jeho maturitním tablu, tj. „*být věrným synem svého národa*“, ale hlavně zdůraznil odčinění staleté křivdy, kdy se český majetek nacházel v cizích rukách.⁵⁰⁷

5.3. Vývoj a konsolidace Lesního družstva v Příbyslavi v prvním decenniu trvání

„Bylo to 7. ledna 1931, kdy přišel jsem prvně do Příbyslavě, maje v kapse složenou přehlednou mapu velkostatku Zámek Žďár, plnicí pero a tužkou napsané plochy jednotlivých polesí, s přibližným odhadem pohonných hmot, čekajících na zpracování.“

Jaroslav Bezpalec, ředitel Lesního družstva Příbyslav

Územní a organizační schéma družstva

Rozhodnutím Státního pozemkového úřadu z 19. srpna 1931 došlo k ukončení realizace reformy lesních pozemků velkostatku Zámek Žďár. Kupujícím se stalo Lesní družstvo v Příbyslavi, jež bylo následně vyzváno k převzetí všech finančních závazků vzniklých výkonem úřední správy, zrušené k 23. říjnu téhož roku.⁵⁰⁸ Družstvo získalo od velkostatku pozemky o rozloze 5863,40 ha, z čehož připadalo 5501,21 ha na lesní porosty, 212,42 ha na rybníky a zbytek sestával z pozemků různého charakteru (plocha zemědělská, stavební...)⁵⁰⁹ Post předsedy družstva zastával již zmíněný rolník Josef Lacina z Pořežína.⁵¹⁰

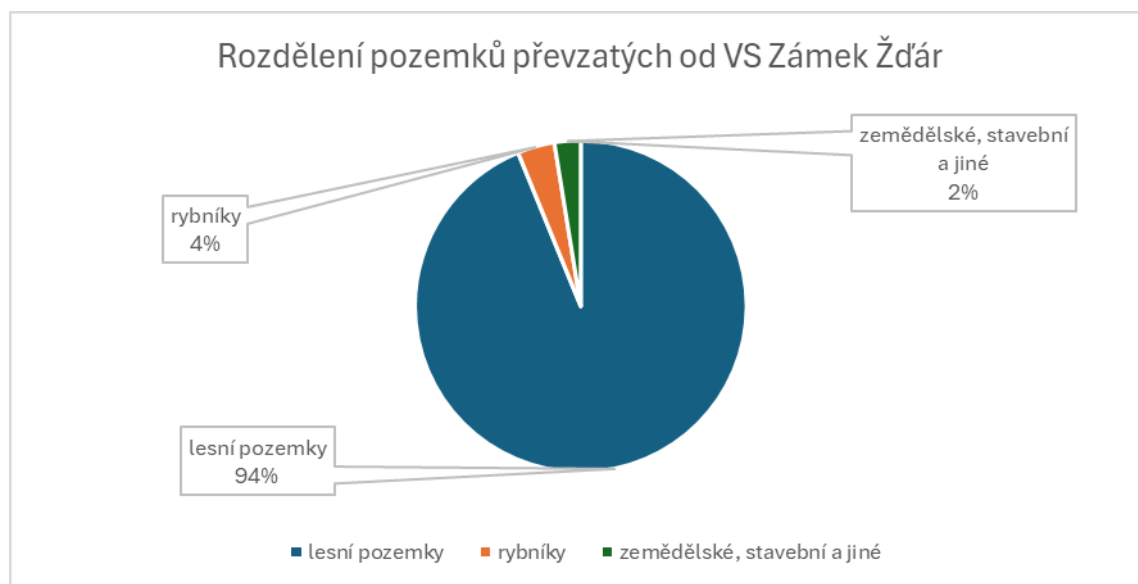
⁵⁰⁷ Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 3632, sign. P2017, Výroční zpráva Lesního družstva v Příbyslavi za správní rok 1931–1932.

⁵⁰⁸ Viz SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 2, sign. 5/2, Rozhodnutí Státního pozemkového úřadu č. j. 35685/31_IV/6, 19. 8. 1931.

⁵⁰⁹ Produktivní lesní plocha čítala celkem 5503 ha, dalších 213 ha připadalo na rybníky a potoky, 136 ha na pozemky zastavěné a deputátní (zemědělská plocha byla později přidělována jako deputát zaměstnancům družstva) a 6 ha náleželo pile ve Žďirci. Srov. tamtéž, kart. 1, inv. č. 41, sign. 1/1, Ustavující valná hromada, 1930.

⁵¹⁰ Lesní družstvo Příbyslav, zapsané společenstvo s ručením omezeným, bylo zřízeno na základě družstevního zákona č. 70 ř. z., ze dne 9. dubna 1873, a spravováno ve smyslu tohoto zákona dle stanov schválených krajským soudem v Kutné Hoře dne 6. července 1931, zapsaných do rejstříku společenstev svazek XI, strana 123, položka 29/31. Viz SOA Hradec Králové f. LD Příbyslav, inv. č. 11, sign. 11–12, Stanovy lesního družstva v Příbyslavi, 1930.

Graf č. 2: Procentuální rozdělení pozemků převzatých od velkostatku Zámek Žďár k roku 1931 (Zdroj: výpočet autorky).

Lesy družstva byly obhospodařovány jako sedm polesí, z toho tři v Čechách (Světnov, Račín, Ransko, včetně pozemků pily ve Ždírci) a čtyři na Moravě (Sklené, Veselíčko, Polák a Nové Veselí), tvořící šest správních celků.⁵¹¹ V čele polesí stál lesní správce, jemuž vypomáhal ochranný (hájenský) personál. Mimo uvedené výměry byly převzaty veškeré myslivny a hájenky s příslušnými deputátními pozemky.⁵¹² Dále byla družstvu předána pila ve Ždírci-Krucemburku za úhradu 340 000 Kč. Do služeb družstva přešlo z velkostatku Zámek Žďár šest lesních správců, jeden lesní adjunkt, deset hajných a Ing. Jaroslav Bezpalec, taxátor z centrálního lesního úřadu Zámku Žďár.⁵¹³ LD Přibyslav převzalo patronáty nad římskokatolickými kostely v Krucemburku (Křížové), Přibyslavi, Havlíčkově Borové, v Jámách a Obytčově.⁵¹⁴

Tabulka č. 12: Rozloha jednotlivých polesí LD Přibyslav v roce 1931 (Zdroj: Bezpalec, 1931).

⁵¹¹ Dvě nejmenší polesí Sklené a Světnov byla spravována jako jeden administrativní celek.

⁵¹² Tehdy se polesí dělila na hájenské okrsky výrazněji menší rozlohy než dnešní, daly se tak tedy lépe administrativně spravovat.

⁵¹³ Viz SOA Hradec Králové, f. LD Přibyslav, kart. 2, inv. č. 2, sign. 5/2, Rozhodnutí Státního pozemkového úřadu č. j. 35685/31_IV/6, 19. 8. 1931.

⁵¹⁴ Viz SOA Hradec Králové, f. LD Přibyslav, Knihy protokolů z valných hromad, 1930–1938; dále viz Archiv NZM, OF Jaroslav Bezpalec, kart. č. 4, inv. č. 1698, Zpráva o činnosti lesního družstva, [1939], s. 3. Patronát v Krucemburku družstvo roku 1937 směnilo s Biskupskou konzistoří v Hradci Králové za část zemědělské a lesní půdy. Péče o patronátní budovy si do roku 1944 vyžádala 377 314 K 80 hal. Srov. SOA Hradec Králové, f. LD Přibyslav, Protokoly ze zasedání valné hromady, 1931–1945; Tamtéž, účetní materiál.

Polesí	Výměra půdy/ha
Sklené	762,64
Světnov	235,56
Veselíčko	460,36
Polák	321,58
Nové Veselí	569,79
Račín	1421,58
Ransko	1704,07

Pozemky LD Příbyslav ležely „v srdci“ Českomoravské vrchoviny. Nejvyšší bodem tohoto územního celku byla Brožova skalka (798 m n. m.), v jejímž okolí se nacházela většina lesní plochy polesí Sklené. Nejnižším bodem byla oblast u rybníka Řeka (538 m n. m.) ležícího na řece Doubravě v krajinné oblasti Žďárské vrchy. Zde se nacházela hned tři polesí analyzovaného družstva, a to Světnov, Veselíčko a zbývající část polesí Sklené. Rozsáhlá polesí Račín a Ransko přináležela oblasti Železných hor. Lesními celky protékaly řeky Sázava, Doubrava a Oslava.⁵¹⁵ Z nastíněné situace je zjevné, že šlo o roztržštěný majetek tvořený od sebe vzdálenými polesími, což ztěžovalo sloučení správy, a tím pádem i možné snížení finančních nákladů.

Členy lesního družstva mohly být výhradně obce. V roce 1932 bylo evidováno již 72 členských obcí s 893 upsanými (a 661 splacenými) podíly.⁵¹⁶ Družstvo se však dostalo do závažných finančních problémů a hrozila mu neschopnost splácet své úvěry. Některé členské obce z různých důvodů nemohly uhradit své příspěvky a situace eskalovala odmítnutím několika finančních ústavů poskytnout družstvu další úvěr. Situaci se podařilo konsolidovat díky půjčce Okresní záložny v Příbyslavi a na přímluvu JUDr. Zadiny byla družstvu poskytnuta úleva na platbu pozemkové daně.⁵¹⁷ Na zasedání třetí valné hromady dne 7. 4. 1934 byl

⁵¹⁵ Viz Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 3633, sign. 387, Hospodářský plán, 1938/39–1947/48, s. 11–12; SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, Mapy, 1932–1938. Jelikož se kartografický materiál družstva až na výjimky nezachoval ve stavu umožňujícím zhotovení kvalitní digitální kopie, byla pro snazší orientaci čtenáře v popisovaném terénu vytvořena rekonstrukční mapa území tohoto podniku.

⁵¹⁶ Viz Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 593, Výroční zpráva, 1933; SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, kn. 4/1, Kniha protokolů z valných hromad, Protokol o druhé řádné valné hromadě LD Příbyslav, 24. 6. 1933, s. 10.

⁵¹⁷ Podrobněji o této problematice viz předchozí část této kapitoly. Obce si musely opatřit prostředky na splacení podílů, zápisného z podílu ve výši 10 % a vkladů. Srov. SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 11, sign. 11, Stanovy lesního družstva v Příbyslavi, 1930, s. 2.

schválen návrh o vyloučení 14 členů s nezaplacenými 186 podíly. Po ukončení této schůze mělo již družstvo 58 členů se 707 upsanými podíly.⁵¹⁸

Tabulka č. 13: Vyloučení členové (obce) družstva k roku 1934 (Zdroj: Bezpalec, 1938).

Obec	Počet podílů	Země
Železné Horky	2	Čechy
Krucemburk	15	Čechy
Horní Studenec	15	Čechy
Chotěboř	35	Čechy
Račín	5	Čechy
Střížov	2	Čechy
Najdek	4	Morava
Kotlasy	7	Morava
Veselíčko	6	Morava
Žďár nad Sázavou	35	Morava
Vysoké	13	Morava
Počítky	9	Morava
Zámek Žďár	17	Morava
Lhotka	11	Morava

Největší počet členů družstvo dosahovalo po roce 1936, kdy se zkonsolidovala jeho finanční situace. V lednu 1938 tvořilo členskou základnu družstva 61 obcí, přináležejících třem politickým (Politický okres Chotěboř, Havlíčkův Brod a Nové Město) a pěti soudním okresům na pomezí Čech a Moravy (Soudní okres Chotěboř, Příbyslav, Havlíčkův Brod, Polná, Nové Město na Moravě, Město Žďár). Tyto obce a osady přiléhaly k výše definovaným lesním plochám družstva.⁵¹⁹

Tabulka č. 14: Seznam členských obcí Lesního družstva Příbyslav k 1. 1. 1938 (Zdroj: spisový materiál družstva, 1938).

Číslo	Obec	Soudní okres	Země	Podíly		Zápisné
				počet	zaplaceno Kč	
1	Benátky	Chotěboř	Č	2	2000	200

⁵¹⁸ SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, kn. 4/1, Kniha protokolů z valných hromad, Protokol o třetí řádné valné hromadě Lesního družstva Příbyslav, 7. 4. 1934, s. 25.

⁵¹⁹ SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, kn. 4/1, Kniha protokolů z valných hromad, Protokol o osmé řádné valné hromadě Lesního družstva Příbyslav, 24. 10. 1938.

2	Bohdalov	Žďár nad Sázavou	M	19	19 000	1900
3	Budeč	Žďár nad Sázavou	M	8	8000	800
4	Buková	Přibyslav	Č	9	9000	900
5	Břeží	Žďár nad Sázavou	M	10	10 000	1000
6	Cibotín	Havlíčkův Brod	Č	3	3000	300
7	Česká Bělá	Havlíčkův Brod	Č	24	24 000	2400
8	Česká Jablonná	Přibyslav	Č	9	9000	900
9	Dobrá	Přibyslav	Č	2	2000	200
10	Havlíčková Borová	Přibyslav	Č	35	35 000	3500
11	Hlinné	Nové Město na Moravě	M	8	8000	800
12	Hluboká	Chotěboř	Č	6	6000	600
13	Hodíškov	Žďár nad Sázavou	M	9	9000	900
14	Hříště	Přibyslav	Č	35	35 000	3500
15	Chroustov	Žďár nad Sázavou	M	4	4000	400
16	Jámy	Žďár nad Sázavou	M	20	20 000	2000
17	Jiříkovice	Nové Město na Moravě	M	5	5000	500
18	Jitkov	Chotěboř	Č	10	10 000	1000
19	Kohoutov	Chotěboř	Č	5	5000	500
20	Krátká Ves	Havlíčkův Brod	Č	12	12 000	1200

21	Lhotka	Žďár nad Sázavou	M	5	5000	500
22	Malá Losenice	Přibyslav	Č	18	18 000	1800
23	Matějov	Žďár nad Sázavou	M	30	30 000	3000
24	Modlíkov	Přibyslav	Č	12	12 000	1200
25	Nové Dvory	Přibyslav	Č	14	14 000	1400
26	Nové Veselí	Žďár nad Sázavou	M	35	35 000	3500
27	Obytčov	Žďár nad Sázavou	M	12	12 000	1200
28	Olešenka	Přibyslav	Č	10	10 000	1000
29	Ostrov nad Oslavou	Žďár nad Sázavou	M	20	20 000	2000
30	Oudoleň	Chotěboř	Č	15	15 000	1500
31	Peršíkov	Chotěboř	Č	4	4000	400
32	Pokojev	Žďár nad Sázavou	M	5	5000	500
33	Počátky	Žďár nad Sázavou	M	1	1000	100
34	Pořežín	Přibyslav	Č	10	10 000	1000
35	Poříčí	Přibyslav	Č	6	6000	600
36	Přibyslav	Přibyslav	Č	29	29 000	2900
37	Radňovice	Nové Město na Moravě	M	7	7000	700
38	Radostín	Přibyslav	Č	5	5000	500
39	Rudolec	Žďár nad Sázavou	M	15	15 000	1500
40	Sazomín	Žďár nad Sázavou	M	8	8000	800
41	Sirákov	Polná	Č	6	6000	600
42	Sklené	Žďár nad Sázavou	M	5	5000	500

43	Slavětín	Chotěboř	Č	10	10 000	1000
44	Sobíňov	Chotěboř	Č	10	10 000	1000
45	Staré Ransko	Chotěboř	Č	10	10 000	1000
46	Stružinec	Přibyslav	Č	7	7000	700
47	Stržanov	Přibyslav	Č	6	6000	600
48	Stříbrné Hory	Přibyslav	Č	9	9000	900
49	Suky	Žďár nad Sázavou	M	3	3000	300
50	Světnov	Přibyslav	Č	10	10 000	1000
51	Střížov	Chotěboř	Č	1	1000	100
52	Škrdlovice	Přibyslav	Č	8	8000	800
53	Utín	Přibyslav	Č	7	7000	700
54	Údavy	Chotěboř	Č	8	8000	800
55	Újezd	Žďár nad Sázavou	M	10	10 000	1000
56	Vatín	Žďár nad Sázavou	M	9	9000	900
57	Velká Losenice	Přibyslav	Č	26	26 000	2600
58	Vepřová	Přibyslav	Č	2	2000	200
59	Vojnův Městec	Přibyslav	Č	30	30 000	3000
60	Ždírec nad Doubravou	Chotěboř	Č	8	8000	800
61	Žižkovo Pole	Přibyslav	Č	30	30 000	3000
	Celkem			711	711 000	83 300

Sídlo lesního družstva se nacházelo v Přibyslavi. Z počátku obývalo prostory „*přízemí zadní části Zámku Přibyslav s výhledem na řeku Sázavu*“.⁵²⁰

Organizace družstva a jeho statutární orgány

Cíle lesního družstva byly definovány poměrně široce. Jeho hlavní úkol tkvěl v zajištění hospodářského rozvoje svých členů a péči o povznesení jejich lesního hospodářství na základě

⁵²⁰ Nová budova lesního úřadu v Přibyslavi se začala stavět až v roce 1938, dokončena byla v roce 1940. Viz Archiv NZM, OF Jaroslav Bezpalec, kart. 1, inv. č. 851/II/6, Vzpomínky, nedatováno; SOA Hradec Králové, f. LD Přibyslav, inv. č. 11, sign. 11, Stanovy lesního družstva v Přibyslavi, 1930, s. 1.

společného odbytu a zpeněžení dřeva. Připouštěl se rovněž komisionářskou smlouvou podložený společný prodej a nákup dřeva z přípustných těžeb, zprostředkovaný členům prostřednictvím družstva.⁵²¹ Družstvo se zavazovalo garantovat přiměřenou prodejní cenu dřeva svým členům a vyjednávalo proti únosným zárukám svých členů úvěry na roční těžební etát. Také muselo opatřovat svým členům hospodářské, pěstební a technické potřeby k zajištění jejich vlastního lesního hospodářství. K záměrům nově ustanoveného družstva náležela také osvětová činnost v podobě pořádání odborných kurzů, přednášek, exkurzí a výstav, dále rozvoj hospodářského pokusnictví a zpracování tiskovin a publikací o úkolech a činnosti družstva sloužících k informování své členské základny.⁵²²

Členy lesního družstva mohly být výhradně obce a osady, tedy právnické osoby. Člen družstva (rozuměj obec) byl povinen po přijetí představenstvem uhradit v hotovosti nejméně jeden závodní podíl a zápisné ve výši stanovené valnou hromadou. Za závazky družstva ručili členové až do trojnásobné výše upsaných členských podílů i pět let po ukončení jejich členství.⁵²³ K přijetí do družstva bylo potřeba podat písemnou přihlášku se stanoveným počtem členských podílů a následného schválení či zamítnutí představenstvem. Proti konečnému verdiktu se bylo možno odvolávat k dozorčí radě družstva. Vystoupení z družstva bylo dobrovolné a realizovalo se šest měsíců před ukončením správního a účetního roku na základě písemné výpovědi.⁵²⁴

Členský podíl ve výši 1000 Kč bylo nutné zaplatit do šesti měsíců ode dne přijetí za člena představenstvem, každý člen vlastnil nejméně jeden předepsaný podíl. Ihned po přijetí do družstva se vkládalo zápisné 100 Kč na každý podíl jako majetek družstva, po případném vystoupení člena se tato částka vracela.⁵²⁵

Správu majetku určovala družstevní forma daná schválenými stanovami a jednacími řády orgánů družstva – valné hromady, dozorčí rady a představenstva. Nejvyšším orgánem družstva byla *valná hromada*, která se pravidelně konala jednou do roka, a svolávalo ji představenstvo s dozorčí radou. V mimořádném případě mohla být svolána mimo roční periodicitu představenstvem na podnět revizního svazu družstva (ÚJHD), dozorčí rady nebo

⁵²¹ Míň dnešní komisní prodej. Uzavřela se komisionářská smlouva, na jejímž základě komisionář obstaral pro komitenta prodej dřeva a komitent za něj dával komisionáři odměnu. Dřevo zůstávalo ve vlastnictví komitenta do doby, než bylo prodáno.

⁵²² Viz SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 11, sign. 11, Stanovy lesního družstva v Příbyslavi, 1930, s. 2–3.

⁵²³ Tamtéž, s. 3–4.

⁵²⁴ Zápisné z podílu ve výši 10 %. Tamtéž.

⁵²⁵ Tamtéž.

případně minimálně $\frac{1}{3}$ členů družstva.⁵²⁶ Valná hromada rozhodovala ve všech záležitostech družstva, včetně schválení změn stanov a případného zrušení družstva. Schvalovala účetní uzávěrku, odpisy ztrát z družstevních podílů, rozdělení zisku a odměn ostatním orgánům družstva.⁵²⁷ Právo hlasovat se řídilo počtem družstevních podílů, přičemž na každý upsaný podíl připadal jeden hlas.⁵²⁸

Valná hromada volila z delegátů členských obcí představenstvo a dozorčí radu. *Dozorčí rada* sestávala z 12 členů volených na tři roky. Každoročně odstupovala $\frac{1}{3}$ jejích členů – ti však mohli znovu kandidovat. Z titulu kontrolního orgánu družstva dozorovala veškerou činnost družstva, tedy vedení lesního hospodářství, přezkušovala inventury a bilance a prověřovala veškerou obchodní činnost družstva. Dozorčí rada volila ze svého středu zapisovatele a dbala na dodržování stanov a ustanovení valných hromad a usnesení představenstva. Určovala čas, program a místo konání valné hromady, na které byla účast zástupců členské obce podmíněna prokázáním se členskou knížkou či legitimací vydanou družstvem k valné hromadě.⁵²⁹ Externím revizním orgánem lesního družstva byl jeho nadřízený svaz, tedy Ústřední jednota hospodářských družstev, jejímž členem se družstvo stalo dne 10. prosince 1931.⁵³⁰ V rámci demokratického systému první Československé republiky se převážná většina družstevních záležitostí řešila interně a nadřízenému svazu náležely pouze omezené kontrolní mechanismy.

Představenstvo, volené valnou hromadou na tři roky, bylo rovněž dvanáctičlenné, s obdobným procesem obměny členů jako u dozorčí rady. Ze svého středu volilo pětičlenné předsednictvo ve složení předseda, 2 místopředsedové, jednatel a finanční referent. Zastupovalo družstvo ve styku s externími institucemi dle ustanovení zákona o společenstvech a na základě znění družstevních stanov. Představenstvo řídilo veškeré hospodářské, obchodní i administrativní záležitosti družstva a na základě systemizace jmenovalo jeho zaměstnance.⁵³¹

V prvním decenniu právní existence lesního družstva Příbyslav se personální složení jeho statutárních orgánů nijak výrazněji neobměňovalo. Členové představenstva i dozorčí rady

⁵²⁶ Valná hromada byla usnášeníschopná za přítomnosti nejméně $\frac{1}{2}$ členů. Pokud jich bylo méně, o hodinu později se v též den a v téže místnosti konala nová valná hromada bez ohledu na počet přítomných členů. Tohoto mechanismu využívali členové lesního družstva hlavně v období válečného napětí. Viz SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, Knihy protokolů z valných hromad, 1930–1938.

⁵²⁷ Její členové měli nárok pouze na úhradu hotových výloh, vynaložených v záležitosti družstva, srov. tamtéž.

⁵²⁸ Bližší výčet povinností valné hromady uvádí § 14 družstevních stanov. Srov. SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 11, sign. 11, Stanovy lesního družstva v Příbyslavi, 1930, s. 4–5.

⁵²⁹ O představenstvu pojednává § 18–20 družstevních stanov. Viz SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 11, sign. 11, Stanovy lesního družstva v Příbyslavi, 1930, s. 5–6.

⁵³⁰ SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, kn. 4/1, Kniha protokolů z valných hromad, Protokol o ustavující valné hromadě Lesního družstva Příbyslav, 18. 4. 1931, s. 3.

⁵³¹ Činnost a pravomoci dozorčí rady jsou vymezeny v § 15–17 družstevních stanov. Viz SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 11, sign. 11, Stanovy lesního družstva v Příbyslavi, 1930, s. 5–6.

využívali opětovné možnosti zvolení a figurovaly mezi nimi především osoby, které se profilovaly v rámci družstevních zájmů již před ustavením tohoto podniku.⁵³² K masivnějším obměnám statutárních orgánů družstva došlo v letech 1931–1932 (mizí zástupci Chotěboře z důvodu zájmů nekorelujících s cíli družstva) a poté v období let 1934–1935 v důsledku vyloučení obcí z LD Příbyslav, jež neplatily své pohledávky.⁵³³

Za odbornou stránku lesního hospodaření zodpovídal *lesní hospodář* s titulem *ředitel*, k jehož přijetí a propuštění bylo třeba schválení ministerstva zemědělství.⁵³⁴ Sestavoval těžební a zalesňovací návrhy, finanční rozpočty a zajišťoval zpeněžení těžeb za podmínky schválení představenstvem. Na osobní doporučení Jana Friče byl do této funkce přijat Ing. Jaroslav Bezpalec.⁵³⁵

Jan Frič působil jako poradce LD Příbyslav v počátečních obtížích jeho fungování a prvních let činnosti družstva. Poskytoval tomuto podniku externí poradenství ve věcech lesního hospodářství a školil výše zmíněného lesního hospodáře družstva, Jaroslava Bezpalice.⁵³⁶

Stanovy se v průběhu prvního decennia hospodaření LD Příbyslav změnily pouze jednou v souvislosti se změnou účetního roku a precizací cílů lesního družstva.⁵³⁷

Zaměstnanci družstva

LD Příbyslav bylo spravováno centrálním lesním úřadem, jemuž podléhala jednotlivá polesí, členěná na několik hájenských úseků. Centrální úřad se později rozrostl o účetní oddělení a taxační kancelář, zřízenou roku 1934.⁵³⁸

⁵³² Např. František Hutař, Josef Lacina a Adolf Švec.

⁵³³ O pozadí těchto událostí pojednávají blíže předchozí kapitoly. Srov. SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, kn. 4/1, Kniha protokolů z valných hromad 1931–1938.

⁵³⁴ Ředitel zasedal v představenstvu s jedním poradním hlasem.

⁵³⁵ Archiv NZM, OF Jan Frič, kart. 3, inv. č. 5798, Paměti, kapitola Lesní družstvo, nedatováno, s. 160.

⁵³⁶ Žádost lesního družstva ze dne 5. 5. 1931 o přidělení Jana Friče jako technického poradce schválila Česká zemědělská rada svým přípisem z 11. 5. 1931, číslo 26.616/31. Jan Frič působil v družstvu až do 21. 12. 1935, kdy se z důvodu hospodářské stabilizace družstva své funkce vzdal. Viz Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 1, inv. č. 6959, Přípis České zemědělské rady, číslo 26.616/31, 5. 5. 1931.

⁵³⁷ Konkrétně změna v § 22: správní a účetní rok družstva začíná 1. červencem a končí 30. červnem následujícího roku. K precizaci poslání družstva viz § 2: Posláním LD Příbyslav je „...*pěstovat společenstevní styl mezi členy, poučování jich o zařízeních, která jsou zemědělskému a lesnímu hospodářství prospěšná a slouží hmotnému i mravnímu povznesení, dále získávat lesní objekty do vlastnictví, pečovat o ně a hospodařit na nich, vybudování podniků a průmyslovému zpracování lesní těžby, získané na lesních objektech vlastních i členů družstva, dále zpeněžovat lesní těžbu získanou na pozemcích členů družstva a jimi družstvu dodanou, nebo získanou ve vlastních lesních objektech a zpeněžovat výrobky získané z průmyslového zpracování této těžby, a hospodaření na pozemcích odborně za pomoci odborného hospodáře a kvalifikovaného personálu ve smyslu platných lesopolicejních zákonů.*“ Viz SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 6789, protokol ze zasedání čtvrté valné hromady, 29. 12. 1934, s. 2.

⁵³⁸ Srov. JAKUBSKÁ, J., Písemnosti, c. d., s. 102.

Systemizace pracovních míst lesního družstva se řídila interním služebním řádem, platným od 1. ledna roku 1933.⁵³⁹ Zaměstnanci byli přijímáni na roční zkušební dobu a představenstvo prověřovalo tzv. veřejnou činnost zaměstnanců.⁵⁴⁰ Družstvo si vedlo osobní karty svých zaměstnanců, kteří byli rovněž zaznamenáváni do družstevní matriky.⁵⁴¹ Zaměstnanci družstva měli nárok na benefity, tzv. deputát.⁵⁴²

Centrální lesní úřad v Příbyslavi řídil lesní hospodář Jaroslav Bezpalec, jemuž vypomáhal účetní, korespondentka, lesní správce, kontrolní úředník a pomocný personál. Lesní hospodář musel absolvovat úplné vysokoškolské vzdělání v lesním oboru a vykonat státní zkoušku pro lesního hospodáře, rozšířenou o dostatečnou praxi a znalost německého jazyka. Kontrolní úředník musel mít vysokoškolské či středoškolské vzdělání s maturitou a absolvovat lesní hospodářskou zkoušku. Účetní měl být absolventem obchodní akademie s maturitou či dvouleté obchodní školy s účetnickým kurzem, znalost aktuální legislativy byla vítána. Korespondentka měla doložit vzdělání z obchodní akademie či obchodní školy, ovládat psaní na stroji a stenografii, být obeznaná v pravopisu, orientovat se v účetnictví a znát několik živých jazyků. Vypomáhali jim praktikanti a pomocné účetní síly. Centrálnímu úřadu podléhala jednotlivá polesí, spravovaná 5 lesními správci, kteří dohlíželi na ochranný personál čítající 11 stálých hajných. Správci polesí museli absolvovat střední lesnickou školu a následně splnit zkoušku pro samostatné lesní hospodáře. Tento počet zaměstnanců mohl být doplňován adjunkty dle aktuální potřeby jednotlivých polesí.⁵⁴³

Tabulka č. 15: Organizační schéma jednotlivých polesí ve 30. letech 20. století (Zdroj: Jakubská, 2015).

Správní celek	Správce	Polesí	Hajní/počet	Poznámka
první	Jan Smutný	Světnov	1	

⁵³⁹ Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 1, inv. č. 5787, Služební řád po úředníky a zřízence Lesního družstva v Příbyslavi, 1. 1. 1933.

⁵⁴⁰ Uchazeč o zaměstnání musel být československé národnosti a nesměl být spřízněn s žádným zaměstnancem v aktivní službě velkostatku Zámek Žďár. Představenstvo udělovalo povolení lesnímu personálu k uzavření sňatku. Tamtéž, s. 4.

⁵⁴¹ Archiv LDO Příbyslav, Stará registratura, matrika zaměstnanců družstva, 40. léta 20. stol.

⁵⁴² Každý zaměstnanec měl právo na bezplatné užívání jednoho bytu. Pokud nebyl žádný k dispozici, hradilo se jim tzv. příbytečné ve výši odstupňované jejich profesí. Požitky ve formě přidělu dřeva, lesního steliva a zemědělských naturálií se rovněž řídily služebním zařazením jednotlivých zaměstnanců. Srov. Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 1, inv. č. 5787, Služební řád po úředníky a zřízence Lesního družstva v Příbyslavi, 1. 1. 1933, s. 6–10.

⁵⁴³ Organizační schéma LD Příbyslav bylo sestaveno kombinací poznatků získaných z několika pramenů. Srov. Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 1, inv. č. 5787, Služební řád po úředníky a zřízence Lesního družstva v Příbyslavi, 1. 1. 1933; Tamtéž OF Jaroslav Bezpalec, kart. 4, Vzpomínky, nedatováno; SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 123, sign. 42, Hlavní kniha, 1931–1935; Tamtéž, inv. č. 128–134, sign. 47–53, Pokladní deník, 1931–1949.

		Sklené	2	
druhý	Vilém Grund	Veselíčko	2	
		Polák	1	od 1939 – samostatný správní celek
třetí	Otto Hanuš	Nové Veselí	2	
čtvrtý	Jan Jindra	Račín	4	
pátý	Karel Tichý	Ransko	5 stálých + 1 výpomocný	

Tato polesí podléhala ústřední odborné a technické správě, již zmíněnému Lesnímu úřadu v Příbyslavi, pod vedením Jaroslava Bezpalce. Spolu s ním zde působil kontrolor ing. Jan Sak se zkouškou pro samostatné lesní hospodáře, lesní správce Josef Ševčík (absolvent vyšší lesnické školy, zkouška pro samostatné lesní hospodáře) a adjunkt lesního úřadu (Antonín Nápravník, od roku 1938 František Kreisinger). K zaměstnancům družstva patřila také korespondentka a referentka Růžena Toullová, dále účetní Josef Pecen, pokladní Jan Rozsypal a výpomocná síla. Spojení lesního úřadu a jednotlivých polesí zajišťoval soukromý telefon, jehož údržba náležela rovněž do kompetence některého ze zřízenců. Jeden mimo to působil jako manipulants na stanicích při provádění taxace a druhý byl šoférem.⁵⁴⁴

Podnikatelská strategie a účetní mechanismy družstva

Účetnictví Lesního družstva v Příbyslavi se ve formě účetní uzávěrky předkládalo nejprve dozorčí radě a poté valné hromadě, která ji schvalovala. Během 30. let 20. století se třikrát změnilo účetní období družstva, tj. účetní (hospodářský) rok. Správní rok družstva zpočátku korespondoval s rokem kalendářním. První účetní uzávěrka proběhla až 31. prosince 1932. Uzavírala účetní období počínající rokem 1931, kdy ještě polesí LD Příbyslav náležela k majetku velkostatku Zámek Žďár. Tento komplex se současně nacházel pod úřední správou SPÚ, jež však jednala v intencích statutárních orgánů LD Příbyslav. Po zrušení úřední správy v říjnu 1931 se družstvo na pokyn SPÚ muselo rozhodnout, zda provede účetní uzávěrku, nebo udělí úřednímu správci SPÚ Alfredu Markovi absolutorium. Vedení družstva nechtělo v době kalamitních obtíží třístit síly svých úředníků, tudíž se rozhodlo absolutorium udělit, a účetní uzávěru provedlo až k 31. prosinci 1932.⁵⁴⁵ V roce 1934 se účetní období na pokyn revizního orgánu ÚJHD změnilo a uzávěrka proběhla již k 30. červnu 1934. Následné účetní roky

⁵⁴⁴ Tamtéž.

⁵⁴⁵ NA, f. SPÚ, Vlastnické soubory velkostatků, kart. 2161, L278, inv. č. 157, sign. I/C6, Zápis ze společného jednání Pětičlenného výboru, představenstva a dozorčí rady LD Příbyslav, 23. 10. 1931.

začínaly 1. červencem příslušného roku a končily 30. červnem následujícího roku. Prvním, takto vedeným účetním obdobím se stal účetní rok 1934–1935.

Některé dochované účetní materiály jsou součástí výroční zprávy LD Příbyslav, sestavované jako podklad pro jednání valné hromady.⁵⁴⁶ Skládají se z bilance, účtu ztráty a zisku a z rozvahy, evidující aktiva a pasiva.⁵⁴⁷ Účet ztráty a zisku shrnoval hrubý výnos a evidoval ztráty družstva v příslušném účetním období. Položky zisku sestávaly z hrubého výnosu jednotlivých odvětví hospodářské činnosti lesního družstva. Vedle lesního hospodářství se jednalo o výnosy z myslivosti a rybničního hospodářství. Hrubým výnosem se v případě položky „*lesní hospodářství*“ rozuměl rozdíl mezi náklady na jeho provádění a výnosy z jeho činnosti. Zjednodušeně se mohlo na straně výdajů jednat například o náklady na těžbu dřeva či odklizení polomů, a na straně příjmů o tržby z prodeje dřeva.⁵⁴⁸ Jednotlivé položky ztráty družstva sestávaly z odpisů majetku, úroků z úvěrů družstva, nákladů na daně a dávky, patronátních břemen a samotného zisku. Zisk představoval položku ztráty družstva (v konkrétní formě byl naopak příjmem vlastníků jednotlivých družstevních podílů) a v rozvaze byl vykazován položkou pasiva. Nejobjemnější položku ztráty tvořily režijní náklady. Jednalo se o tzv. osobní a věcné náklady.⁵⁴⁹ Druhou významnou položku osobních výdajů zastávaly diety úředníků, respektive náklady na autoprovaz a povozy. Třetí, a vyloženě specifickou položku představovala odměna externího technického poradce Jana Friče, vyplácená ve výši 8000 Kč ročně. Mezi „věcnými“ výdaji se objevovaly náklady na chod kanceláře, tj. např. jejich vytápění, provoz telefonních linek a dále opět autoprovaz.⁵⁵⁰

K aktivům družstva náležel především jeho nemovitý majetek, dále neprodané zásoby dřeva, hotovost pokladny a bankovního účtu. Důležité aktivum představovaly pohledávky. Ne všechny se však podařilo vydobýt, tudíž se v takovém případě musely ve formě „*pochybných pohledávek*“ odepsat jako ztráta. Mezi pasivy se zprvu nacházela důležitá položka, a to

⁵⁴⁶ Část týkající se účetnictví je sestavena na základě účetních materiálů, které jsou součástí souvislé řady výročních zpráv LD Příbyslav. Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 9657, Výroční zprávy LD Příbyslav 1931–1951. Tyto údaje byly konfrontovány s informacemi z účetních knih a protokolů statutárních orgánů družstva. O účetních knihách družstva blíže viz kapitola Exkurz do písemností LD Příbyslav.

⁵⁴⁷ První účetní uzávěrka byla předložena v rámci výroční zprávy Lesního družstva v Příbyslavi za účetní rok 1931–1932. V zásadě se jednalo, na rozdíl od pozdější praxe, o dva kalendářní roky. Srov. Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 9657, Výroční zpráva lesního družstva v Příbyslavi za správní rok 1931–1932, s. 1–8.

⁵⁴⁸ Podstatně jednodušší a z hlediska činnosti LD Příbyslav méně důležitou oblast jeho hospodářských aktivit představovalo rybniční hospodářství. Zde hrubý příjem tvořil rozdíl mezi náklady na údržbu rybníků, vynaloženými vlastníkem, a příjmem z nájmu/pachtu od nájemců/pachtýřů rybníků.

⁵⁴⁹ Mezi osobní náklady patřilo k důležité položce vydání služné hajných, kteří byli na rozdíl od lesních dělníků či pracovníků subdodavatelských firem zaměstnanci družstva.

⁵⁵⁰ Podrobnější informace k jednotlivým položkám příjmů a výdajů, jež se jinak v účetní uzávěrce sestavené pro potřeby konání valné hromady neuváděly, vyplývají z účetní uzávěrky pro účetní rok 1933, kam byly včetně výše honoráře J. Friče dopsány tužkou. Honorář Jana Friče neuvádí ani účetní knihy družstva. Srov. Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 5967, Výroční zpráva lesního družstva v Příbyslavi za správní rok 1933, 14. 3. 1934, s. 6.

neuhrazené splátky kupní ceny pozemků, jež LD Příbyslav nabylo od velkostatku Zámek Žďár. Poté co byly náklady na nákup majetků družstva uhrazeny, tak tato položka odpadla. Naopak trvale mezi pasivy zůstávaly pohledávky bankovních ústavů proti družstvu a pohledávky ostatních věřitelů. Ty bohužel nejsou v účetních uzávěrkách ani v jiných účetních pramenech blíže rozvedené, a tudíž je možné se o povaze těchto věřitelů družstva pouze domýšlet. V jednom případě bylo do vytištěné uzávěrky tužkou dopsáno jméno „Krejčí“. Případné ztotožnění tohoto věřitele s osobou předsedy dozorčí rady Antonína Krejčího se však nepodařilo verifikovat.⁵⁵¹ K pasivům náležely družstevní, tj. tzv. „závodní podíly“, které vlastnily jednotlivé obce (družstevní podíly představovaly naopak aktiva v rozvaze těchto obcí). Každý rok se z nich vyplácel ze zisku jejich vlastníkům úrok ve výši 4 %.

Pasivum družstva představovaly rovněž finanční prostředky fondů, jichž bylo družstvo zřizovatelem. První z nich představoval *rezervní fond*.⁵⁵² Družstvo sem vkládalo každý rok nejméně 10 % ze zisku a v případě příznivé finanční situace ještě další prostředky. Tento fond byl výhradním majetkem družstva a o jeho použití na odpisy ztrát rozhodovala valná hromada. Postupně se rozšiřoval i finanční objem *podpůrného fondu zaměstnanců*.⁵⁵³ Během 30. let 20. století byl rovněž vytvořen *II. rezervní fond*.

Výsledky analýzy účetních pramenů LD Příbyslav z 30. let 20. století korelují s rytmem jeho hospodářského vývoje, ovlivňovaného řadou klimatických, politických i ekonomických faktorů. První léta hospodářské činnosti družstva poznamenaly důsledky několika polomových kalamit. Zavádějícím údajem mohou být obrovské zásoby dřevní hmoty, které se sice nacházely v položce aktiv, avšak v praxi znamenaly pro vedení družstva starost, zda se pro ně podaří najít kupce dříve, než podlehnou zkáze.⁵⁵⁴ I za této situace však vykazovalo družstvo zisk, dostatečně pokrývající úročení družstevních „závodních“ podílů a umožňující každoročně 10 % ze zisku dotovat rezervní fond. V účetním roce 1935–1936 byl vytvořen *II. rezervní fond* a byla sem

⁵⁵¹ Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 5967, Výroční zpráva lesního družstva v Příbyslavi za správní rok 1934, 3. 12. 1934, s. 7–8.

⁵⁵² V prvním účetním období LD Příbyslav, jež vymezovaly kalendářní roky 1931–1932, bylo do rezervního fondu vloženo 64 500 Kč. Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 5964, Výroční zpráva lesního družstva v Příbyslavi za správní rok 1931–1932, s. 4–7.

⁵⁵³ V prvním účetním období LD Příbyslav, bylo do podpůrného fondu zaměstnanců vloženo 15 343 Kč. Tamtéž, s. 4–7.

⁵⁵⁴ V účetním období let 1931–1932 cena zásoby dřeva dosahovala výše 4 963 034 Kč 25 h, v účetním roce 1933 se jednalo již o 2 670 269 Kč 20 h, v účetním roce 1934–35 o 967 302 Kč 65 h (účetní rok trval pouze šest měsíců!) a v účetním roce 1934–1935 šlo již o podstatně menší sumu ve výši 299 969 Kč 35 h. Viz Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 5964, Výroční zpráva lesního družstva v Příbyslavi za správní roky 1931–1932, s. 6. Tamtéž, inv. č. 5987, Výroční zpráva lesního družstva v Příbyslavi za správní rok 1933, s. 4. Tamtéž, Výroční zpráva lesního družstva v Příbyslavi za správní rok 1934, s. 6. Tamtéž, inv. č. 5988, Výroční zpráva lesního družstva v Příbyslavi za správní rok 1934–1935, s. 5.

vložena částka ve výši 150 000 Kč, což se opakovalo ve stejné výši i další účetní rok.⁵⁵⁵ V rozpočtu na tento rok se objevuje výraznější finanční částka ve výši 350 000 Kč označená jako dotace na zalesňování.⁵⁵⁶

Vyčlenění větších finančních částek v uvedených účetních obdobích znamenalo, že vedení družstva preferovalo vytvoření určitých finančních rezerv, respektive investičních nástrojů, a rezignovalo na rozdělení zisku, tj. za účetní roky 1934–1935 a 1935–1936, který byl nadále koncipován tak, aby pokryl úhradu úroků družstevních podílů a 10% dotaci rezervnímu fondu. Na zasedání sedmé valné hromady dne 29. prosince 1937 byl přijat návrh představenstva družstva, aby se ze zisku za účetní rok 1936–1937 ve výši 165 682 Kč a 66 h po vyplacení úročení družstevních podílů celý zbývající zisk ve výši 137 522 Kč 66 h přidělil rezervnímu fondu,⁵⁵⁷ do něhož byl po navýšení o prostředky z rozpočtu dalšího účetního roku, tj. 1937–1938, zaúčtován ve výši 142 522 Kč 66 h. Do rezervního fondu byla v tomto účetním roce navíc převedena dotace na zalesňování ve výši 350 000 Kč, takže celková výše jeho prostředků dosáhla 583 484 Kč 21 h.

Vedení družstva v obdobném finančním záměru pokračovalo i v roce 1938, kdy na zasedání osmé valné hromady dne 2. září 1938 bylo rozhodnuto, že i relativně vysoký zisk za účetní období 1937–1938 ve výši 184 470 Kč se v obnosu 156 110 Kč 49 h použije jako dotace rezervnímu fondu.⁵⁵⁸ Postupná konsolidace hospodářských poměrů umožňovala štedřejší přístup v dotaci *podpůrného fondu zaměstnanců*. Fond byl výrazněji financován až v účetním roce 1935–1936, jednak částkou vedenou jako dotace ve výši 25 000 Kč, společně s menším finančním obnosem ve výši 5 899 Kč. V rozpočtu na účetní období let 1936–1937 se na tento fond vyčlenila částka 34 000 Kč v podobě dotace a 16 448 Kč jako běžný výdaj rozpočtu. V nastoupeném trendu pokračovalo družstvo i v účetním roce 1937–1938, kdy jej financovalo dotací ve výši 100 000 Kč a běžným výdajem rozpočtu ve výši 29 142 Kč. V důsledku těchto finančních opatření se nacházely finanční prostředky tohoto fondu v závěru účetního roku 1937–1938 ve výši 229 195 Kč.⁵⁵⁹

⁵⁵⁵ Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 5690, Výroční zpráva lesního družstva v Příbyslavi za správní rok 1935–1936, Příbyslav, 23. 11. 1936, s. 4–5.

⁵⁵⁶ Tamtéž, inv. č. 5691, Výroční zpráva lesního družstva v Příbyslavi za správní rok 1936–1937, 6. 12. 1937, s. 6–7.

⁵⁵⁷ Tamtéž, s. 1.

⁵⁵⁸ Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 6979, Výroční zpráva lesního družstva v Příbyslavi za správní rok 1937–1938, 2. 9. 1938, s. 1, 4, 5, 7.

⁵⁵⁹ K Podpůrnému fondu zaměstnanců: Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 9876, Výroční zpráva lesního družstva v Příbyslavi za správní rok 1935–1936, Příbyslav, 23. 11. 1936, s. 2–5; Tamtéž, Výroční zpráva lesního družstva v Příbyslavi za správní rok 1936–1937, Příbyslav, 6. 12. 1937, s. 6–7; Tamtéž, Výroční zpráva lesního družstva v Příbyslavi za správní rok 1937–1938, Příbyslav, 2. 9. 1938, s. 4–5, 7.

Vrchní ministerský rada Ing. Hart na stránkách několika dobových periodik konstatoval, že LD Příbyslav má nejlépe uspořádáno účetnictví s přehledným vedením statistiky o výrobních nákladech a příjmech, přepočítaných na ha a m³.⁵⁶⁰ Toto stanovisko potvrdila i ÚJHD, jež roku 1937 v souvislosti s pravidelnou roční revizí lesního družstva konstatovala „*naprostý pořádek administrativní a věcný*“.⁵⁶¹

Kalamity a zpracování dřevní hmoty na území družstva

Finanční konsolidace nového družstva byla v počátečních letech jeho existence obtížná. Utvářela se nová správa, provoz podniku vyžadoval nemalé vstupní investice, členské obce otálely s placením svých členských příspěvků a družstvo mělo nedostatek provozního kapitálu. Jak již bylo řečeno, lesy převzaté družstvem silně poškodil v říjnu 1930 sněhový polom.⁵⁶² Na přelomu let 1932/33 následovala kalamita jinovatková, jež si vyžádala dalších 82 000 m³ dřevní hmoty. První kalamita si vyžádala celkem 468 500 m³ těžby v porostech převážně středního stáří (40–75 let), jinovatková kalamita pak těžbu 81 760 m³. V roce 1936 sérii přírodních katastrof doplnil větrný polom s následnou těžbou 31 068 m³.⁵⁶³ Lesy tak byly otevřeny povětrnostním nárazům, které v nich páchaly další škody.

Graf č. 3: Dobové schéma udávající rozložení pracovních sil při likvidaci kalamity v letech 1931–1932 (Zdroj: Archiv LDO Příbyslav).

⁵⁶⁰ Periodika Československý les a Dřevařské listy, ročník 1938.

⁵⁶¹ SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 7968, kn. 5/1, Protokoly z valných hromad, 1931–1954, s. 52.

⁵⁶² Největší škody byly napáchány ve smrkových porostech do 700 m n. m., obsypaných šiškami, které pokryl těžký a mokřý sníh. Kalamita způsobila na celé Českomoravské vrchovině škodu 1 400 000 m³ dřeva. Srov. Archiv NZM, OF Josef Opletal, kart. 5, inv. č. 6321, sign. P3687, rukopis Moje paměti [50. léta 20. století], s. 509–524.

⁵⁶³ Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 9876, Protokoly ze zasedání valných hromad 1936–1938.

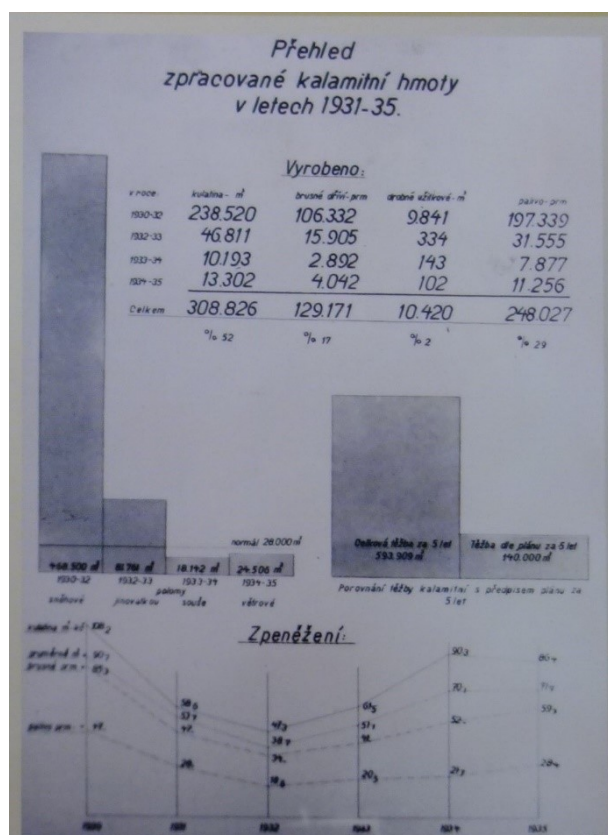
Na zpracování kalamity se podíleli dělníci ze Slovenska, Šumavy a Podkarpatské Rusi a také zaměstnanci českých podnikatelských firem, nicméně mráz komplikoval ubytování těchto pracovníků v kolibách, a s větším rozsahem zpracování se začalo až dne 6. 3. 1931.⁵⁶⁴ Stávající personál lesního družstva byl dočasně navýšen o 8 úřednických sil, 26 výpomocných hajných a 4 manipulanty zajišťující nakládání a vykládání dřeva na vlakových nádražích. Dřevní hmota se prodávala kupcům tzv. „od pařezu“ a vyvážela se k cestám, silnicím, alejím, na nádraží a ke skladům. Na nádraží ve Ždírci, kam gravitovalo z důvodu tamějšího provozu pily nejvíc dřeva, byly vybudovány 2 nové vlečky. Jako nakládací stanice sloužily rampy ve Slavkovicích, Žďáru, Ronově nad Sázavou a Příbyslavi. Odvoz dřeva družstvo zadávalo domácím dopravcům a povozníkům, kteří si za tímto účelem kupovali povozy a automobily. Pro usnadnění odvozu byla revitalizována stávající dopravní síť družstva a v polesí Ransko s Račínem nově postaveno 7 km štětovaných lesních cest. Dřevní hmotu, zpracovávanou na vlastní pile ve Ždírci a námezdně na dalších pilách (2 ve Žďáře a po jedné v Sázavě, Čáslavi, Jihlavě, Chotěboři a Řevničově), družstvo obratem prodávalo.⁵⁶⁵ Tyto dvě živelní pohromy způsobily během 2,5 let celkem 550 260 m³ polomů dřeva, a ovlivnily tak hospodaření v lesích lesního družstva na celou dobu jeho právní existence.⁵⁶⁶

⁵⁶⁴ Např. v polesí Račín působila Firma Eckstein z Města Žďár. Firma Siemens, zajišťující povoznictví, dle Jaroslava Bezpalice neodváděla kvalitní služby, byli tedy najati povozníci ze Slovenska. Ve Ždírci působila skupina rusínských dělníků, jež, slovy Jaroslava Bezpalice, motivovala jejich české zahálejší kolegy k větším výkonům. Srov. Archiv NZM, OF Jaroslav Bezpalec, kart. 1, inv. č. 3632, sign. P201, Referát Jaroslava Bezpalice „Přehled 15leté činnosti Lesního družstva v Příbyslavi“ jako příloha k Protokolu z XI. Valné hromady LD Příbyslav, 6. 4. 1946. Jan Frič učinil opačnou zkušenost: „*Někdy byla s Rusíny potíž. Přijdeme dopoledne k ubikaci a chlapi u ohně klidně kouří. Proč nepracují? Prý dumali, a to je tak jeden dva dny drželo, a pak to zase šlo.*“ Viz Archiv NZM, OF Jan Frič, kart. 3, inv. č. 8979, sign. P3285, Paměti, nedatováno, s. 151.

⁵⁶⁵ Pilu ve Ždírci družstvo pronajímalo pražské akciové společnosti Lesna, v níž od roku 1944 vlastnilo, dle Jaroslava Bezpalice, 60 % akciových podílů, a stali se tak jejími hlavními podílčníky v přímém vlastnickém poměru. Archiv NZM, OF Jaroslav Bezpalec, kart. 1, inv. č. 3632, Dopis P. Fuksovi, 5. 4. 1946, s. 5. Tuto informaci se nepodařilo v institucionálním fondu družstva ověřit.

⁵⁶⁶ Archiv NZM, OF Jaroslav Bezpalec, kart. 1, inv. č. 3632, sign. P201, Referát Jaroslava Bezpalice „Přehled 15leté činnosti Lesního družstva v Příbyslavi“ jako příloha k Protokolu z XI. Valné hromady LD Příbyslav, konané dne 6. 4. 1946; dále tamtéž, OF Jan Frič, kart. 3, inv. č. 8979, sign. P3285, Paměti, nedatováno, s. 151; Tamtéž, OF Josef Opletal, kart. 5, inv. č. 6321, sign. P3687, rukopis Moje paměti [50. léta 20. století], s. 509–524; Písání vybrané ze vzpomínek, kronik a knih pamětních na Obec Račín 2005.

Graf č. 4: Dobový statistický výkaz zpracované kalamitní hmoty z let 1931–1935 (Zdroj: Archiv LDO Přibyslav).

Již před ustavením LD Přibyslav byly rámcově propočítány náklady, nutné k likvidaci kalamitních škod, a přípravný výbor patrně počítal se dvěma možnými scénáři. Byl-li by možný prodej většího množství kulatiny kapitálově silným spolehlivým kupcům, sníží se tato částka, a příjmy plynoucí z prodeje dříví mohou být využity v družstevním hospodářství. Nepodaří-li se takový prodej, pak je třeba počítat, že bude nutné sanovat rozpočet lesního družstva úvěry. V prvních letech právní existence družstva byl však tuzemský i zahraniční dřevařský trh přehlčen dřívím z kalamit, jež zasáhly podstatnou část lesní plochy českých zemí, což značně ztížilo jeho odbytové poměry.⁵⁶⁷ Tím došlo ke zhroucení cen dřeva a snížení možnosti jeho exportu do sousedních zemí.

Kalamita si vyžádala nemalé investiční a provozní náklady, zejména na práci, ubytování a pojištění lesních dělníků, vybudování nové infrastruktury a následný vývoz a zpracování kalamitní hmoty.

Tabulka č. 16: Náklady vynaložené k sanaci kalamitních škod (Zdroj: Kamarád, 2015).

⁵⁶⁷ V roce 1932 se prodával průměrně 1 m³ kulatiny za 61 Kč, brusné dříví 1 plm za 40 Kč.

Náklady	Kč
zpracování (mzdy výrobní)	7 638 147
odvoz	4 820 101
vagónování a nakládání	686 064
manipulace	224 614
dražné (vlastní režie i kupující)	8 422 808
dražné za řezivo	3 210 000
pojištění dělníků (sociální, nemovitostí, investiční)	377 589
cesty (udržování, výstavba)	862 694
vlečky (výstavba)	253 300
úprava pily, koupě pozemků pro manipulaci	605 210
daně a poplatky	615 604
Celkem	27 716 131

Zpeněžování dřevní hmoty družstva se konsolidovalo cca od roku 1936, kdy si vybuďovalo síť velkoobchodních odběratelů a kdy došlo ke stabilizaci dřevního trhu.⁵⁶⁸ Na sedmé řádné valné hromadě družstva, konané dne 29. prosince 1937, bylo oznámeno ukončení zalesnění posledních kalamitami poškozených ploch a začalo se jednat o převzetí honiteb do vlastní režie.⁵⁶⁹

Lesní hospodářství

Nadmořská výška, geologické i chemické složení půdy Příbyslavska skýtaly ideální růstové podmínky pro jehličnaté i listnaté dřeviny. Česká polesí tvořily smrkové porosty s příměsí jedle, buku, jasanu, olše a modřínu. V moravských polesích dominovala borovice s příměsí smrku, olše a modřínu.⁵⁷⁰ Rychle rostoucí jehličnaté dřeviny (zejména smrk a jedle)

⁵⁶⁸ SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 6/8, Polomové dřevo, s. 9.

⁵⁶⁹ SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 7968, kn. 5/1, Protokoly z valných hromad 1931–1954, s. 51. Jaroslav Bezpalec si na průběh zalesňovacích prací postesknul v jednom ze svých soukromých dopisů: „...*leč mnohde nesvědomiti lidé spoluvlastnictví chápou heslem ‚z cizího krev neteče‘, maří práci ostatních a oddalují jak zalesňování, tak pěstování lesa.*“ Srov. Archiv NZM, OF Jaroslav Bezpalec, kart. 3, inv. č. 846, Dopis P. Znamenákoví, 8. 7. 1937, s. 2.

⁵⁷⁰ V letech 1936–1939 byly zaváděny do všech porostů, dle precizování poznatků o náchylnosti jehličnatých porostů vůči kalamitám, javor, lípa, bříza, osika a modřín. Archiv NZM Praha, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 3633, sign. 387, Hospodářský plán, 1938/39–1947/48, s. 11–12.

ztělesňovaly ve zkoumané době lákavý příslib značných hektarových výnosů dřevní hmoty za relativně krátký čas pro mnohé lesní hospodáře.

Družstvo bylo povinno hospodařit na svých lesních plochách dle jednotného lesního hospodářského plánu. Plán určoval pěstební směrnice družstva, jeho investiční záměry (stavba cest, silnic, hájenek) a zalesňovací program. Hospodářskému plánu pro lesní celky převzaté LDO Příbyslav od velkostatku Zámek Žďár vypršela platnost k roku 1929. V letech 1929–1930 bylo započato s revizními pracemi, přerušenými finalizací tamější lesní pozemkové reformy a dvěma rozsáhlými kalamitami. Se zařizovacími pracemi se začalo v roce 1935 po konsolidaci hospodářských poměrů družstva a likvidaci následků kalamity, dokončeny byly v roce 1938.⁵⁷¹

Hospodářský plán byl koncipován na způsob maloplošného hospodaření (kotlíky) s postupným přechodem k hospodářství výběrnému, tzv. stromovému.⁵⁷² Počítalo se se zakládáním smíšených porostů, pokud možno skupinových s příměsí listnáčů, respektujících jak půdní, tak porostní poměry. Doba obmýetí činila 100 let. Aby se vyhovělo požadavku přechodu smíšeného hospodářství holosečného na výběrné a maloplošné, stanovil se rámcový těžební plán na období deseti let.

Tabulka č. 17: Rámcový těžební plán na období 1938–1948 (Zdroj: Lesní hospodářský plán, 1938).

Těžba	m ³	Plocha/ha
mýtní	167 100	481,60
výstavků	14 150	hospodářská nutnost
předmýtní	22 850	1574,08

Tabulka č. 18: Jednotlivé typy lesní plochy LD Příbyslav k roku 1938 (Zdroj: Lesní hospodářský plán, 1938).

⁵⁷¹ První lesní hospodářský plán družstva byl vypracován pro období 1938/9–1947/8. Rovněž došlo ke zhotovení hospodářských map v měřítku 1:5000, porostních v měřítku 1:15 000. Rozdělovací síť byla převzata bez výraznějších změn. Tamtéž, s. 13.

⁵⁷² Kotlík je prvek používaný při obnově lesa oválného, popřípadě kruhového tvaru. Viz Heslo Kotlík, Lesnický naučný slovník. Díl I, c. d., s. 419. Holoseč je druh obnovy lesa, při němž se v obnovovaném prostoru či jeho části jednorázově zmýtetí veškeré stromy. Viz Heslo Holoseč, tamtéž, c. d., s. 269. Předmýtní těžba je tzv. probírka v porostech stáří do 40 let a nad 40 let, která se provádí za účelem dosažení vyšší kvality lesa. Vyřezávají se při ní nevhodně rostoucí slabé stromy či zdravě dobře rostoucí stromy v hustě rostoucích skupinách. Mýtní neboli úmyslná těžba se týká těžby dřeva v porostech, dosahujících mýtního věku, předepsaného lesním hospodářským plánem (tzv. doba obmýetí). Těžba výstavků znamená těžbu soliterně rostoucích stromů, záměrně ponechaných na vymýcené plošině z důvodu jeho mimořádné kvality a vitality. Viz Těžba dřeva, dostupné online: <<https://www.agros-ct.cz/tezba-dreva/>> [01. 05. 2022].

Typ plochy	Ha
holiny	34,72
mýtní plochy	348,21
podsaženo	109,85
nelesní půda	23,33
vylepšeno	490,64
Celkem	1006,75

Osvětová činnost

Po roce 1934 došlo ke stabilizaci hospodářských poměrů družstva, poznamenaných obtížnými začátky. Lesní družstvo Příbyslav zahájilo provoz taxační kanceláře, zajišťující tvorbu lesních hospodářských plánů pro lesní družstva Českomoravské vrchoviny. Téhož roku se konala první exkurze pro zástupce podílnických obcí do družstevních lesů.⁵⁷³

V rámci Lesohospodářského svazu pořádalo družstvo dva kurzy pro hajné (Havlíčkův Brod 1935, Příbyslav 1936). Obou kurzů se zúčastnil i ochranný lesní personál velkostatku Zámek Žďár.⁵⁷⁴

Lesy družstva rovněž navštívili v roce 1938 posluchači odborné lesnické školy v Písku a následně Vysoké školy zemědělské v Brně. Pedagog Rudolf Haša zaslal lesnímu družstvu poděkování a požádal o aktivní účast zástupců lesního družstva na jednom ze svých vědeckých lesnických kurzů, pořádaných zmíněnou vysokou školou pro lesní odborníky. Josef Lacina si připravil příspěvek o všeobecné organizaci lesního družstevnictví a Jaroslav Bezpalec měl informovat studenty o odborné správě tohoto družstevního směru a uvádění myšlenky lesního družstevnictví v praxi. Události před vypuknutím 2. světové války si však vyžádaly aktivní účast zaměstnanců i funkcionářů družstva, a na přislíbené příspěvky již nikdy nedošlo.⁵⁷⁵

Lesní družstvo Příbyslav využilo oblíbenosti regionu Českomoravské vrchoviny, hojně navštěvované turisty, a u rybníka Řeka vybuďovalo rekreační areál sestávající z koupaliště, jeho zázemí a rekreační chaty. V polesí Račín a Ransko byly v prvním decenniu existence družstva rovněž postaveny víkendové chaty, které družstvo pronajímalo.⁵⁷⁶

Myslivost

⁵⁷³ Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 2, Protokoly ze zasedání valných hromad 1935–1938.

⁵⁷⁴ Tamtéž.

⁵⁷⁵ Archiv NZM, OF Josef Bezpalec, kart. 4, inv. č. 4987, Činnost Lesního družstva Příbyslav, 40. léta 20. století; Tamtéž, Korespondence Jaroslava Bezpalice s Rudolfem Hašou.

⁵⁷⁶ Areál koupaliště Řeka byl postavený v roce 1934, v letech 1934–1939 byl rozšiřován a doplňován o výše zmíněné rekreační objekty. Srov. SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, Protokoly ze zasedání valné hromady 1931–1939; Tamtéž, účetní materiál.

Vlastní honitba ve smyslu platných zákonů o myslivosti se nacházela pouze v polesí Sklené, části Světnova, Veselíčka, části Poláku, v Novém Veselí, Račíně a Ransku. V ostatních částech polesí se nacházely obecní (Morava) či společenstevní (Čechy) honitby.⁵⁷⁷

Lesní družstvo od roku 1932 pronajalo na 12 let honitbu v polesí Ransko, Račín a hájenství Kohoutov⁵⁷⁸. V polesí Ransko, Račín, Sklené a Světnov se lovila vysoká zvěř; srnčí, zajíc, bažant pak v polesí Veselí; tetřívka v polesích Sklené, Veselíčko, Polák, a kachna divoká na všech rybnících patřících družstvu. Odstřel této zvěře většinou družstvo pronajímalo dle jednotlivých kusů.⁵⁷⁹

Škody v lesích páchala liška, přemnožená v polesí Račín, Ransko a Sklené, jelikož je zde původní nájemce zakazoval střílet. Ze škodné zvěře se dále v lesních celcích dařilo jezevci, kuně lesní i skalní. Občas se zde vyskytovala vydra a drobná pernatá zvěř. V roce 1936 bylo shledáno neúnosné přemnožení srnčí zvěře a následný nárůst škod na porostech. Nájemci honiteb byli vyzváni k jejich následné redukci.⁵⁸⁰

V roce 1934 byla vybudována nová myslivna Veselíčko.⁵⁸¹ Do roku 1945 družstvo také opravilo myslivnu v polesí Ransko, adaptovalo budovu bývalé školy v polesí Sklené na hájenku, opravilo budovu lesovny v polesí Veselí a střechu myslivny v polesí Polák. Postupně zavádělo do všech svých objektů vodovod a provedlo zde rekonstrukci.⁵⁸²

Rybníční hospodářství

Do roku 1935 vlastnilo Lesní družstvo v Příbyslavi celkem 208 ha rybníků, a to 7 na území Čech (124 ha) a 15 na Moravě (84 ha) se 4,5 ha pstruhových přítoků. Od převzetí těchto pozemků družstvem však byly rybníky i potoky pronajímány, neboť s provozem rybníčního hospodářství nemělo družstvo žádné zkušenosti.⁵⁸³ V rybnících byli chováni candáti, kapři, štiky, líni a pstruzi duhová. Okraje rybníků Malého Dářka, Křižovníka, Sazomínského, Luže a Řeky se osazovaly vrbami, jejichž proutí mohlo být zpeněženo. U rybníka Řeky družstvo

⁵⁷⁷ Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 3633, sign. 387, Hospodářský plán 1938/39–1947/48, s. 22.

⁵⁷⁸ Z důvodu okusů stromů přemnoženou zvěří družstvo vypovědělo ke dni 1. 7. 1938 smlouvu o pronájmu honiteb továrníkovi Malínskému. Viz Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 9876, Protokol ze zasedání sedmé valné hromady, 21. 12. 1937, s. 89.

⁵⁷⁹ Tamtéž.

⁵⁸⁰ Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 9876, Protokol ze zasedání valné hromady, 19. 12. 1936, s. 4.

⁵⁸¹ Archiv NZM, f. LD Příbyslav, Protokoly ze zasedání valných hromad 1935–1936.

⁵⁸² Výstavbu nové hájovny Peršíkov znemožnilo vypuknutí událostí 2. světové války. Srov. SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, Protokoly ze zasedání valné hromady 1931–1939; Tamtéž, účetní materiál.

⁵⁸³ Viz SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 2, sign. 5/2, Rozhodnutí Státního pozemkového úřadu č. j. 35685/31_IV/6, 19. 8. 1931. Jednalo se o rybníky Horní Újezd, Křižovník, Zumporek, Rendlíček, Horní Černý, Rouperek, Sazomínský, dva Dvořákovské rybníky, Velký mělkovický rybník, Krívák, Radonínský, Návesník, Vatínský a rybník Luže.

budovalo od roku 1934 rekreační středisko v podobě koupaliště, jeho zázemí a občerstvovacího kiosku.⁵⁸⁴

Lesosvaz

„Lesní hospodářská družstva by měla být rádcem všem obecním a selským lesům v jejich okolí, měla by se státi jejich dobrým vzájemným kamarádem. I v této činnosti vidím do budoucna velké poslání lesních družstev.“

Jan Frič, 1927

Přiděly lesní plochy družstvům na Českomoravské vrchovině zahájilo založení Lesního družstva obcí Polná (1927) následované v letech 1931–1934 dalšími šesti družstvy.⁵⁸⁵ Tato lesní družstva sdružovala v cca 200 obcí s převzatými 11 000 ha lesní plochy za cenu 22 milionů Kč, a v roce 1934 se spojila za účelem dosažení efektivnější správy lesů v Lesohospodářský svaz Německý Brod. Princip této organizace spočíval zjednodušeně v uplatňování náplně činnosti lesních družstev v širším měřítku. Zaměřoval se primárně na otázky spadající do prvovýroby lesního hospodářství, ale byla sledována i problematika týkající se produktů v průmyslu zpracovaných. Vzhledem ke dvěma kalamitám a následnému zhroucení dřevařského trhu se ke svazu přidávali i majitelé drobných lesních ploch, kteří z kalamitního fondu LD Příbyslav dostávali za účelem zalesňování zničených porostů bezplatně kvalitní sazenice. Členové výše zmíněných družstev, jež vykazovala rezidua účetnictví velkostatkového, například na pokyn ÚJHD týkající se racionalizace účetnictví společně nakupovali tiskoviny.

V čele Lesosvazu stál formálně JUDr. Zadina jako patron lesních družstev Českomoravské vrchoviny. Správně se členil na tři odbory – odbor obecních selských lesů, odbor pro zalesňování a odbor dřevařského průmyslu. Ve vedoucích orgánech svazu působili rovněž členové a pracovníci družstva. Lesní družstvo Příbyslav svazu poskytlo značné finanční příspěvky.⁵⁸⁶

Činnost tohoto uskupení výstižně shrnuje Jaroslav Bezpalec: *„Měli jsme vlastní tři velké školky, v nichž pěstovaly se sazenice pro celý kraj, pořádány byly lesnické odborné přednášky, vydávány byly informační letáky a publikace. Tajemník tohoto svazu ing. Jan Němec, nyní lesmistr na družstevním velkostatku v jižní Moravě, udělal v roce 1939 pěknou sbírku dřev,*

⁵⁸⁴ Archiv NZM, f. LD Příbyslav, inv. č. 3633, sign. 387, Hospodářský plán, 1938/39–1947/48, s. 20; Archiv NZM, f. LD Příbyslav, inv. č. 5978, Protokoly ze zasedání valných hromad, 1935–1938.

⁵⁸⁵ Lesní družstvo obcí Příbyslav, Chraňbož, Moravany, Štoky, Ledec nad Sázavou a Dolní Kralovice.

⁵⁸⁶ NA, f. Svaz zemědělství a lesnictví pro Čechy a Moravu, kart. 18–19, Lesohospodářský svaz Německý Brod. Vzhledem k vymezení cíle této práce byly z tohoto fondu excerpovány pouze základní rámcové informace.

*kteřá našla svoji odezvu jak v kruzích lesnických, tak v kruzích dřevařských, neboť obsahovala dřeva z třiceti dřevin s popisem...*⁵⁸⁷

5.4. Správa Lesního družstva Příbyslav za německé okupace

„Podnik náš letošního roku dospěl do stádia, kde jsme si ho přáli mítí při jeho založení, jest plně zabezpečen a stává se hospodářským posílením našich členských obcí.“

Josef Lacina, předseda LD Příbyslav, 1938

Správní vývoj družstva a jeho statutární orgány

Období okleštěné druhé republiky, jež vyvrcholilo německou okupací českých zemí (15., respektive 16. 3. 1939 – 4., respektive 9. 5. 1945), přineslo mimo jiné značné zásahy do slibně se rozvíjejícího lesního družstevnictví. Aplikace říšských hospodářských mechanismů, prohlubující se existenční starosti, blížící se válečná fronta a všudypřítomná přetrvávající nejistota panující v Protektorátu Čechy a Morava rozvoji hospodářsky konsolidovaného LD Příbyslav nepřály. Z protokolů valných hromad, konaných v letech 1938–1940, lze mezi řádky vyzorovat obavy z nastávající situace a snahu zástupců statutárních orgánů družstva přijmout odpovídající opatření převážně účetní povahy.⁵⁸⁸ Poslední valná hromada družstva jakožto autonomního subjektu proběhla dne 21. prosince 1940 od 9:00 h., zcela v intencích válečného napětí. Z tohoto důvodu se nesešel dostatečný počet zástupců členských obcí, a tak o hodinu později předseda Josef Lacina svolal dle znění stanov druhou valnou hromadu, kde počet zástupců členských obcí již nebyl podmínkou pro umožnění jejího konání.⁵⁸⁹ Do rozpuštění autonomních orgánů družstva vnucenou správou měly dle průměrného podílového zastoupení české obce 8 členů představenstva a 7 členů dozorčí rady, moravské pak 4 členy představenstva a 5 členů dozorčí rady.

Období let 1939–1941 se neslo v duchu boje proti hrozícímu uvalení vnucené správy. Lesní družstvo Příbyslav argumentovalo dodržováním stále se zvyšujícího ročního těžebního etátu a zalesňováním předepsaných ploch. Snažilo se využít skutečnosti, že proti nim nebylo doposud vedeno trestní řízení, a dokládalo revizní potvrzení o vzorně vedené administrativě

⁵⁸⁷ Archiv NZM, OF Jaroslav Bezpalec, kart. 4, inv. č. 9834, Soukromá korespondence, dopis K. Lískovi, s. 3.

⁵⁸⁸ Srov. SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 7968, kn. 5/1, Protokoly z valných hromad 1938–1940, s. 23–40.

⁵⁸⁹ V roce 1940 svolání valné hromady podléhalo povolení územně příslušných okresních politických úřadů. Srov. SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 7968, kn. 5/1, Protokol ze zasedání desáté valné hromady, 21. 12. 1940, s. 31.

družstva.⁵⁹⁰ I přes veškeré snahy zaměstnanců a funkcionářů družstva byla dne 11. srpna 1941 na družstvo uvalena vnučená správa, v jejímž čele stanul správce Werner Würfel z Ratboře u Kolína.⁵⁹¹ Ten pověřil vedením lesního hospodářství lesmistra B. Ambrose ze Světlé nad Sázavou, obratem rozpustil orgány družstva a zbavil předsedu Josefa Lacinu funkce. Funkcionáři družstva se rozhodli požádat o nápravu a vypracovali memorandum, podepsané zástupci členských obcí.⁵⁹² Na úhradu správních nákladů a advokáta JUDr. Maxmiliána Passera, kterého si družstvo v této záležitosti najalo, jim Okresní hospodářská záložna Příbyslav poskytla půjčku ve výši 250 000 K.⁵⁹³ I přes veškerou vynaloženou snahu se družstvu nepodařilo uhájit samostatnost a následující kroky vnučené správy postupně směřovaly k úplné likvidaci tohoto podniku.⁵⁹⁴

Charakter vnučené správy družstva trefně shrnul Josef Lacina slovy: „...*byla vedena prozíravě a plánovitě s použitím různých vytáček.*“⁵⁹⁵ Dne 19. září 1941 se zástupcem správce Würfela stal bývalý pracovník družstva František Pompe, jenž systematicky podrýval činnost zaměstnanců družstva ve snaze tento podnik zdiskreditovat a následně prodat organizaci SS, operující na území Protektorátu. Zaměstnancům družstva byl vydán zákaz styku se členy rozpuštěných orgánů družstva, korespondence musela být s okamžitou platností vedena v německém jazyce a personál dostal půlroční přidělenou lhůtu k jeho osvojení.⁵⁹⁶

Pompe pokračoval v nastavené rétorice vykreslení družstva jako podniku vysoce nebezpečného německé věci. Jaroslav Bezpalec však zachytil jeho korespondenci a společně s Růžnou Toulovou ji opisovali jako důkazní materiál. Dne 21. června 1942 se jim podařilo zachytit Pompeho dopis obsahující podrobný likvidační plán družstva. Jak již bylo zmíněno, Pompe chtěl celý podnik prodat útvaru SS za nominální cenu upsaných členských podílů, tedy ve výši 710 000 K. Jaroslav Bezpalec, Josef Lacina a Adolf Švec měli být zatčeni a veškerý český personál propuštěn. O dva dny později se dostavila komise z Pozemkového úřadu pro

⁵⁹⁰ Vytýkáno jim bylo pouze nereflexivní poznatků a metod tamějším hájenským personálem. Srov. Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 8110, složka Vnučená německá správa.

⁵⁹¹ Tamtéž, Vyrozumění komisařského vedoucího pozemkového úřadu o uvalení vnučené správy dle § 1 vládního nařízení č. 87/1939 Sb., ze dne 21. 3. 1939, 11. 8. 1941.

⁵⁹² Josef Lacina se osobně dostavil již dne 13. srpna 1940 intervenovat na úřadu vlády. Srov. tamtéž, kart. 2, inv. č. 8110, složka Vnučená německá správa.

⁵⁹³ Tamtéž.

⁵⁹⁴ Vytýkána jim byla koupě lesních ploch od velkostatku Zámek Žďár za směšně nízkou cenu, neboť družstvo vytěžilo a zpeněžilo v prvních letech dřevní hmotu za vyšší cenu, než byla cena této trhové smlouvy. Dále bylo zneváženo zalesňování lesních ploch, vykácených v normální i polomové těžbě, a zakupování předmětů sloužících mimo účely družstva. Srov. Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 1, inv. č. 4679, Nařízení ministerstva zemědělství, obor II A. Z. II-d1020/B, 29. 8. 1941, s. 2.

⁵⁹⁵ Tamtéž, kart. 1, inv. č. 4657, Výroční zpráva Lesního družstva Příbyslav 1944–1945, s. 4.

⁵⁹⁶ Srov. tamtéž, kart. 2, inv. č. 8110, složka Vnučená německá správa.

Čechy a Moravu, aby tento akt posvětila, avšak personál družstva za pomoci advokáta Halíka byl již připravený a existenci družstva se tak podařilo uhájit.⁵⁹⁷

Dne 20. listopadu 1942 správce Würfela nahradil Jindřich Essner, dle slov Josefa Laciny „*bestie v lidské podobě, odborník nula*“.⁵⁹⁸ Navázal na Pompeho činnost a opět se snažil zdiskreditovat činnost okleštěného lesního družstva v očích německých úřadů s úmyslem jeho likvidace. Posloužilo mu prozrazení odbojových aktivit lesního družstva v roce 1943, zahájených již v roce 1939. Jaroslav Bezpalec, Adolf Švec a místopředseda představenstva František Hutař byli zatčeni a Státní pozemkový úřad Čechy a Morava nařídil zástupcům rozpuštěných autonomních sborů svolat schůzi představenstva na 22. února 1943 do Jihlavy. Tento den je možné s mírnou nadsázkou považovat za opakování mnichovské tragédie v regionálním měřítku. Vybraní funkcionáři družstva se měli dostavit na místo určení v 9:00 h. Němečtí úředníci je nechali čekat až do 11:45 h., kdy „*průvod hlučně a rázně se přihnavších individuí zahájil jednání, v němž krutě a hnusně bylo družstvo obviněno ze špatného hospodaření*“.⁵⁹⁹ Úředníci okupačních správních orgánů následně udělili funkcionářům družstva ultimátum. Pokud nepodepíší, že se dobrovolně zřikají majetku družstva, a neprohlásí jej za zaniklé, mělo být proti nim zahájeno trestní řízení.⁶⁰⁰ Josef Lacina argumentoval právní neexistencí autonomních sborů družstva, rozpuštěných již v roce 1941. Na základě stanov družstva by však ani existující správní sbory nebyly oprávněny takové rozhodnutí učinit. O likvidaci družstva se mohlo rozhodnout pouze na zasedání valné hromady, která od prosince roku 1940 nebyla svolána. I přes stupňující se výhrůžky přítomní funkcionáři družstva s jeho likvidací nesouhlasili a Josef Lacina byl poté zatčen. Novým správcem družstva se stal Otto Krebs. Korespondence družstva s úřady byla za jeho působení vedena česky, neoficiální dopisy mohly být již psány v češtině.⁶⁰¹

Suverénní činnost LD Příbyslav byla obnovena až 7. července 1945, kdy se konala mimořádná valná hromada.⁶⁰²

Zaměstnanci družstva

⁵⁹⁷ Srov. tamtéž. Dále viz tamtéž, kart. 1, inv. č. 4657, Výroční zpráva Lesního družstva Příbyslav 1944–1945.

⁵⁹⁸ Tamtéž, Výroční zpráva Lesního družstva Příbyslav 1944–1945, s. 5. Činnost pozemkového úřadu byla obnovena Vládním nařízením č. 241/1942 Sb., o pozemkovém úřadu pro Čechy a Moravu, ze dne 24. 4. 1942. Srov. Vládní nařízení č. 241/1942 Sb. o pozemkovém úřadu pro Čechy a Moravu, ze dne 24. 4. 1942, dostupné online: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/10351/1/2/vladni-narizeni-c-241-1942-sb-o-pozemkovem-uradu-pro-cechy-a-moravu>> [05. 09. 2022].

⁵⁹⁹ Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 1, inv. č. 4657, Výroční zpráva Lesního družstva Příbyslav 1944–1945, s. 4.

⁶⁰⁰ Členskými obcím by se vyplatily zpět jejich podíly v hodnotě 710 000 K.

⁶⁰¹ Srov. Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 8110, složka Vnucená německá správa.

⁶⁰² Srov. SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 7968, kn. 5/1, Protokol ze zasedání mimořádné valné hromady, 7. 7. 1945, s. 41–51.

Podobu personální obměny analyzovaného družstva udávalo vládní nařízení o umístění zaměstnanců ze Sudet a Slovenska, vyžadování potvrzení árijské způsobilosti a nařízení z 10. října 1940, jímž všechny podniky nad deset zaměstnanců musely přijmout na každých deset zaměstnanců jednoho armádního důstojníka.⁶⁰³ Personální složení okleštěného LD Příbyslav rovněž ovlivňovala průběžná zatčení a výsledky zaměstnanců družstva, zapojených do odboje na Českomoravské vrchovině.⁶⁰⁴

V ústředí i nadále působil Jaroslav Bezpalec, ředitel družstva s korespondentkou Růženu Toulovou, účetním Josefem Pecenem, správcem naturálního účtu Josefem Ševčíkem, pokladníkem Janem Rozsypalem, lesním kontrolorem Janem Sakem a lesním adjunktem Františkem Kreisingerem. Vedoucím taxační kanceláře se již v roce 1937 stal Jan Sak. Výpomocná kancelářská síla lesního úřadu v sobě sdružovala funkce dnešní podatelny a správy budovy.⁶⁰⁵ Jeden z šoférů měl na starosti osobní vozy a ústřední topení, druhý nákladní auto, traktor a údržbu telefonní linky.⁶⁰⁶

Polesí Račín bylo na základě výše zmíněného nařízení o umístění pracovníků ze Slovenska a Sudet rozšířeno o hajné Bohuslava Lišku a Antonína Maršíka. V roce 1940 k nim přibyl lesní praktikant Jan Smutný. Do polesí Veselíčko byl v roce 1940 přijat hajný Josef Trojáněk a lesní správce polesí Polák Čestmír Linhart.⁶⁰⁷

Členské obce v blízkosti lesů poskytovaly v pracovní sezoně (podzim, zima, jaro) při kácení a kulturních pracích potřebný počet dělnictva, pracujícího za plat v tzv. úkolové mzdě.⁶⁰⁸

Lesní hospodářství

Porosty tvořící hospodářský lesní celek byly založeny převážně jako smrkové monokultury, pro menší část se udržela v rámci přirozené obnovy jako smíšené porosty, složené z autochtonních dřevin, tedy smrku, jedle a buku s přimísením modřínu a ostatních výše zmíněných listnáčů.⁶⁰⁹ Od roku 1938 měl vstoupit v platnost lesní hospodářský plán, podrobně představený v rámci předchozí kapitoly. Vnucená správa však upustila od jeho respektování a

⁶⁰³ Srov. Vládní nařízení č. 45/1940 Sb., jímž se provádí § 19, odst. 2 vládního nařízení ze dne 6. 6. 1939, č. 139 Sb., o umístování a jiném zaopatření zaměstnanců vojenské správy a děle sloužících, dostupné online: <<https://ftp.aspi.cz/opispdf/1940/014-1940.pdf>> [01. 05. 2022].

⁶⁰⁴ Např. roku 1940 zemřel František Šmirous, někdejší předseda Akčního výboru pro převzetí družstva lesní reformou na velkostatku Zámek Žďár.

⁶⁰⁵ Obstarávala správu domu, poštu, případně zajišťovala manipulaci na nádraží.

⁶⁰⁶ LDO Příbyslav, stará registratura, matrika zaměstnanců družstva a jejich osobní karty, 40. léta 20. století.

⁶⁰⁷ Tamtéž.

⁶⁰⁸ Srov. Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 1, inv. č. 5787, Služební řád po úředníky a zřizence Lesního družstva v Příbyslavi, 1. 1. 1933. K tomu jim náležel dřevní odpad a mohli uplatnit slevu na pařezinu a při dražbě trávy.

⁶⁰⁹ Autochtonní neboli původní dřeviny se v dané oblasti vyskytují bez přičinění člověka, tedy původně.

lesní hospodářství bylo podřízeno potřebám válečného hospodaření.⁶¹⁰ Následujících šest let se neslo ve znamení neustále se zvyšujících těžeb dřevní hmoty a omezování výše cen za její prodej.

Zalesnění ploch zničených kalamitou se podařilo již v roce 1937. Doplnit a podsázet větší plochy v polesí Račín a Ransko, dle hospodářského plánu s finalizací v roce 1943, se však již nepodařilo. Zvýšená těžba a nedostatek pracovních sil přispěly k rozšíření nezalesněných ploch. V období let 1933–1940 se ročně průměrně zalesnilo 226 ha, tedy celkem 1815, 44 ha nákladem 1 170 472 K 24 h. Zalesnění 1 ha plochy tedy stálo 644 K 70 h.⁶¹¹

Vydání Vládního nařízení č. 122/1939 Sb. stanovilo zvýšení těžebního etátu vlastníkům lesů na 163 % normální těžby, přičemž družstvo již před tím nezvládalo pokrýt potřebu paliva a užitkového dříví pro vlastní členy.⁶¹² Družstvo bylo nuceno se stát členem Trhového sdružení lesního a dřevařského hospodářství, upraveného Vyhláškou předsedy vlády č. 295/1939 Sb., kdy mu byla zvýšena těžba na 30 651 m³ dřeva ročně.⁶¹³ Na trhu chybělo palivové dřevo a byla zavedena povinnost rezervovat 10 % paliva pro veřejné hospodářství. Družstvo ve snaze tuto situaci řešit zavedlo komisi pro rozdělení paliva tvořenou dvěma členy představenstva a třemi členy dozorčí rady. Zaměstnancům byl upraven deputát v poměru 1:1 (polovina „in natura“, druhá polovina v penězích) a ve snaze pokrýt potřebu paliva členským obcím družstvo každé z nich přiznalo 4 plm palivového dřeva na podíl a 40 % z průměrného odběru dřeva za poslední roky.⁶¹⁴ LD Příbrav v hospodářském roce 1939/1940 ocenilo vytěženou dřevní hmotu v zásobách částkou 1200 K, kterou obratem přidělilo jednotlivým účelovým fondům.⁶¹⁵

Okupační správa se svými nadsazenými těžebními příkazy negativně vepsala do kmenové podstaty analyzovaného družstva. Na sklonku období Protektorátu množství překácené dřevní hmoty dosáhlo 64 777 m³, tedy 3,5letý těžební etát namísto původního ročního, daného Němci nerespektovaným lesním hospodářským plánem. Zároveň z důvodu

⁶¹⁰ Valná hromada schválila tento plán v roce 1939, ministerstvo zemědělství dne 3. 2. 1940. Lesní hospodářství družstva se jím však řídilo pouze v roce 1938/39, pak se již podřídilo německým hospodářským cílům. Nový hospodářský plán, jenž rozvíjel ten z roku 1938, byl vypracován až pro období let 1949–1958. Srov. NOVOTNÝ G. – HORÁK, K., Historický průzkum, c. d., s. 15–20.

⁶¹¹ Viz Archiv NZM Praha, f. LD Příbrav, kart. 2, inv. č. 3633, sign. 387, Hospodářský plán, 1938/39–1947/48, s. 15–16; Tamtéž, kart. 1, inv. č. 4657, Výroční zpráva Lesního družstva Příbrav 1944–1945, s. 6.

⁶¹² Srov. Vládní nařízení č. 122/1939 Sb., kterým se upravuje lesní těžba v hospodářském roce 1938/1939, ze dne 17. 5. 1939, dostupné online: <<https://ftp.aspi.cz/aspi/opispdf/1939.html>> [01. 05. 2022].

⁶¹³ Srov. Vyhláška předsedy vlády č. 295/1939 Sb., o Trhovém sdružení lesního a dřevařského hospodářství, ze dne 28. 11. 1939, dostupné online: <<https://ftp.aspi.cz/opispdf/1939/105-1939.pdf>> [01. 05. 2022].

⁶¹⁴ Srov. SOA Hradec Králové, f. LD Příbrav, inv. č. 7968, kn. 5/1, Protokol ze zasedání desáté valné hromady, 21. 12. 1940, s. 33.

⁶¹⁵ Tamtéž; dále SOA Hradec Králové, f. LD Příbrav, inv. č. 128–134, sign. 47–53, Pokladní deník, 1931–1949; Tamtéž, kart. 7, Účetní materiál, 1931–1959.

regulace cen dřeva protektorátní správou se nejednalo o vysoký finanční příjem (zhruba o 440 000 K).⁶¹⁶

Nedostatek dřeva a nevýhodné podmínky panující na dřevním trhu otevřely družstvu dveře k hledání cest, kterak zvýšit rentabilitu svých lesních ploch.⁶¹⁷ Rozšířilo tedy nabídku prodeje dřeva o tříslovou kůru, která se dříve z důvodu pracnosti nevyráběla.⁶¹⁸

Ke kalamitám v těchto letech nedocházelo, ochranný lesní personál pouze k roku 1940 hlásil v lesních porostech zvýšený výskyt obaleče jehličinového (Archips oporana).⁶¹⁹

Sdružení obecních a selských lesů Českomoravské vysočiny

Na Českomoravské vrchovině se kromě soukromých družstevních lesů nacházelo množství drobných lesů, náležejících jednomu soukromému vlastníkovi – rolníkům, obcím či církvi. Představovaly do značné míry zmenšený a mnohdy i méně kvalitní obraz okolních družstevních lesních ploch. Lesní úředníci z okolních družstev zde vykonávali odborný dozor a často tu prováděli zařizovací práce buď oni, případě okolní zařizovací kanceláře.⁶²⁰

Koncem 30. let 20. století se v LDO Přebyslav utvořila myšlenka organizace selských a obecních lesů za účelem jejich odborné správy ve „Sdružení obecních a selských lesů.“ Mělo být sdruženo na bázi dobrovolnosti z téměř 1800 ha lesů, které měl spravovat kvalifikovaný lesní hospodář a hajní. Zpracováním stanov tohoto sdružení byl pověřen ředitel družstva Jaroslav Bezpalec.⁶²¹ Protektorátní správa však znemožnila toto sdružení zřídit a namísto toho budovala lesní společenstva podřízená Svazu zemědělství a lesnictví, kde se zvelebení obecních lesů stalo okrajovou záležitostí.⁶²² Od roku 1940 tak obecní lesy českého území podléhaly správě Lesního společenstva v Německém Brodě a moravské lesy pak gesci Lesního společenstva ve městě Žďáře.

Podnikatelská strategie a účetní mechanismy družstva

Období druhé republiky a Protektorátu zahrnovalo účetní roky 1938–1939, 1939–1940, 1940–1941, 1941–1942, 1942–1943, 1943–1944 a částečně období let 1944–1945. Nařízením

⁶¹⁶ Archiv NZM, f. LD Přebyslav, kart. 1, inv. č. 4657, Výroční zpráva Lesního družstva Přebyslav 1944–1945, s. 9.

⁶¹⁷ Nízké ceny dříví, diktované protektorátní správou, byly následující: v roce 1938 stál 1 plm dřevní hmoty 131 Kč, přičemž v roce 1942 již 154 K, tj o 17,5 %. Srov. tamtéž.

⁶¹⁸ Srov. NOVOTNÝ G. – HORÁK, K., Historický průzkum, c. d., s. 15–20.

⁶¹⁹ Tamtéž.

⁶²⁰ Například nad církevními lesy, respektive lesy jednotlivých far vykonávali tito velkostatkoví či družstevní lesníci dozor na základě patronátního práva. Srov. NOVOTNÝ G. – HORÁK, K., Historický průzkum, c. d., s. 16–17.

⁶²¹ Tamtéž.

⁶²² Josef Lacina konstatoval, že tato společenstva se „... nijak pronikavě ve zvelebení obecních a selských lesů neprosadila.“ Srov. Archiv NZM, f. LD Přebyslav, kart. 1, inv. č. 4657, Výroční zpráva Lesního družstva Přebyslav 1944–1945, s. 4.

protektorátní správy ze dne 28. dubna 1939 byl začátek hospodářského roku stanoven na 1. 10. stávajícího a konec k 30. 9. následujícího roku, čímž došlo i ke změně družstevních stanov.⁶²³ Náklady úhrady vnučené správy činily 299 128 K ročně, za celkové působení německé správy družstvo uhradilo 1 295 501 K 95 h.⁶²⁴

Účetní Pecen zřejmě vedl „dvojí účetnictví“, tedy i po starém způsobu. Tyto účetní prameny se bohužel nedochovaly, hovoří se o nich retrospektivně na zasedání valných hromad v 50. letech 20. století.⁶²⁵

Hospodářská situace družstva se již v roce 1938 konsolidovala, a tak mohlo členským obcím vyplácet příspěvky, jejichž použití záleželo na rozhodnutí jednotlivých obcí (investice, kanalizace, telefonní linky). Družstvo rovněž z obav před blížícím se nebezpečím vnučené správy své prostředky ukládalo do několika účelových fondů.

Z *fondů penzijního připojištění zaměstnanců*, založeného již roku 1932, družstvo na základě rozhodnutí představenstva zakoupilo roku 1941 zaměstnancům připojištěná léta, aby mohli počítat s penzí ve výši svého aktivního platu.⁶²⁶ Sociální situaci personálu lesního družstva zajišťoval *fond na podporu škodami postižených dělníků a zřízců*. Zalesňovací akce se až na výše zmíněné výjimky podařila, proto byla rezerva na zalesnění polomových ploch již roku 1938 sloučena se značným *rezervním fondem*.⁶²⁷

Z čistého zisku se členským obcím proplácelo od počátku období Protektorátu Čechy a Morava 6 % ročně na jejich vkladní knížky, k čemuž náležely příspěvky přesahující obnos složených podílů. Na účty obcí tak bylo převedeno 921 664 K 45 h, aby mohla být tato částka uvolněna v případě uvalení vnučené správy na družstvo. Tak se stalo a již druhý den po zavedení vnučené družstevní správy rozpuštěné statutární orgány družstva vyplatily obcím deponované peníze na knížkách a vyplatily jim dividendy z podílové účasti v hodnotě cca 250 K za jeden podíl.⁶²⁸

Podařilo se rovněž splatit půjčku u Okresní hospodářské záložny Příbyslav. U Zemské brněnské banky byla uhrazena polovina dlužné částky (na 141 262 K).⁶²⁹

⁶²³ Srov. Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 1, inv. č. 7654, Stanovy Lesního družstva Příbyslav, 1940, § 22 a § 23, s. 10. Změna nastala i v § 21, v úpravě názvu oficiální měny u závodního podílu, tedy z 1000 Kč na 1000 K. Tamtéž, s. 10.

⁶²⁴ SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 128–134, sign. 47–53, Pokladní deník, 1931–1949; Tamtéž, kart. 7, Účetní materiál, 1931–1959.

⁶²⁵ Tamtéž, inv. č. 7968, kn. 5/1, Protokoly z valných hromad, 1945–1954, s. 49–80.

⁶²⁶ Jednalo se o částku 1 659 828, 05 K a fond tak byl zrušen. Srov. Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 1, inv. č. 4657, Výroční zpráva Lesního družstva Příbyslav 1944–1945, s. 5.

⁶²⁷ Tamtéž; Dále SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 128–134, sign. 47–53, Pokladní deník, 1931–1949; Tamtéž, kart. 7, Účetní materiál, 1931–1959.

⁶²⁸ Tamtéž.

⁶²⁹ Tamtéž.

Vidina blízcího se nebezpečí v podobě hrozby vnucené správy přiměla funkcionáře a zaměstnance družstva připravit investiční strategii opírající se o financování renovace a výstavby nových budov, jakož i nákupu inventáře. Roku 1938 byly již skoro všechny stavební objekty lesního družstva opraveny. Družstvo založilo stavební komisi a přikročilo ke stavbě budovy lesního úřadu, což mělo zároveň šikovně vyřešit bytovou nedostatečnost zaměstnanců družstva. Souběžně byl vypracován projekt hospodářských budov u sídla nového lesního úřadu a projekty dvou nových hájenek. U stávajících hájenek se investovalo do pokrytí jejich střech, adaptace vnitřních prostor na koupelny a zavedení vodovodu do těchto objektů.⁶³⁰

Od roku 1938 družstvo plánovalo údržbu, modernizaci a rozšíření stávající infrastruktury, k čemuž založilo na návrh Adolfa Švece *fond na opravy a udržování cest*.⁶³¹ Pro výstavbu nových lesních cest a obecních komunikací byl zakoupen osmitunový parní válec a drtící souprava. Družstvo rovněž opatřilo vlastní traktor, nové nákladní auto značky Praga a osobní auto značky Aero.⁶³²

Ve Světnově družstvo vysadilo ovocný sad a nechalo zřídit telefonní linku do polesí Sklené a Světlé. Pílu ve Ždírci a rybníční hospodářství se družstvu podařilo i navzdory odporu okupačních správců uhájit.⁶³³

Nízký zalesňovací náklad v účetnictví lze ozřejmit prodejem velkého počtu sazenic z vlastních lesních školek, které družstvo prodávalo členským obcím a ostatním zájemcům prostřednictvím Lesosvazu v Chotěboři, později Lesních společenstev v Chotěboři, a Městu Žďár. Tržby se rovněž zvětšily o částku z prodeje kůry, již z důvodu její nerentabilnosti družstvo v době stabilizace dřevního trhu nevyrábělo. Nadále probíhal nákup soukromých pozemků družstvem.⁶³⁴

Pronájem rybníků družstvo uhájilo, čímž si rybníční hospodářství zachovalo neztencenou výnosnost. Myslivost, která představovala před vyhlášením Protektorátu aktivní položku, byla posunuta působení německé správy do pasiv s ročním průměrným výnosem 56 480 K.⁶³⁵

⁶³⁰ Tamtéž; dále SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 7968, kn. 5/1, Protokol ze zasedání desáté valné hromady, 21. 12. 1940, s. 34.

⁶³¹ Např. byla vytrasována nová silnice v Ransku, doopravena tzv. Černá silnice a vymezníkový majetek družstva.

⁶³² Srov. Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 1, inv. č. 4657, Výroční zpráva Lesního družstva Příbyslav 1944–1945, s. 5–7; Dále SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 128–134, sign. 47–53, Pokladní deník, 1931–1949; Tamtéž, kart. 7, Účetní materiál, 1931–1959.

⁶³² Tamtéž.

⁶³³ Tamtéž.

⁶³⁴ Tamtéž.

⁶³⁵ Tamtéž.

Z výše nastíněné finanční situace družstva a jeho investiční strategie je zřejmé, že nadměrná těžba představovala výrazný zásah do majetkové podstaty tohoto podniku. Vedení LD Příbyslav reagovalo na stále se zhoršující situaci maximální možnou diverzifikací finančních prostředků družstva. Na rozdíl od předcházejících účetních období vyplátilo členům družstva zisk v řádu několika set tisíc korun. Současně plánovalo a následně realizovalo dlouhodobé investice trvalé hodnoty, aby odčerpaný kmenový kapitál zachovalo v rámci podniku. V roce 1941 navíc rozpustilo fond penzijního připojištění zaměstnanců, jehož prostředky dosahovaly výše 1 660 606 K. Navzdory uvalení vnucené správy se podařilo převést ve snaze o záchranu investic družstevníků nemalé finanční prostředky do několika fondů, spravovaných družstvem. Oficiální účetní knihy byly každoročně řádně uzavřeny, družstvo vykazovalo čistý zisk a obcím se vyplácely pravidelně úroky. Na konci účetního období 1944–1945 naakumulovaný majetek vedle hodnoty závodních podílů a prostředků všeobecného rezervního fondu (3 076 974 K 92 h) čítal sumu ve výši 6 132 009 K 65 h.⁶³⁶ Příjmové položky byly sice kvůli přetěžování dřevní hmoty značně vysoké, avšak oproti roku 1938 v důsledku nevýhodných cen za prodej dřeva pouze o 15,4 % vyšší. Výdejové položky stouply oproti roku 1938 o 51,7 %.

Osvětová činnost družstva

Lesní družstvo i v období protektorátu plnilo své závazky vůči svým členským obcím. Poskytovalo jim za výhodnou cenu kvalitní sazenice dřevin a slevy na dříví pohořelé či jinak znehodnocené.

Pro majitele drobných selských lesů LD Příbyslav pravidelně pořádalo přednášky, několikadenní kurzy a terénní exkurze do družstevních polesí. Rovněž zprostředkovávalo prodej dříví majitelům těchto lesních ploch.

Od roku 1938 pravidelně jednou ročně organizovalo komentované prohlídky družstevních lesů pro své členy.

V říjnu roku 1940 se v polesí Račín konal dřevařský kurz, pořádaný Výzkumným ústavem pro lesnickou politiku a zdravotědu, vedený Václavem Weingartlem (1901–1982), docentem lesního hospodaření na ČVUT v Praze. Kurzu se účastnilo deset zaměstnanců lesního družstva.⁶³⁷

Lesní družstvo a odboj na Vysočině

„Vaše jméno zůstane zlatým písmem zapsáno v našem osvobozovacím boji!“

⁶³⁶ Tamtéž.

⁶³⁷ Srov. SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 7968, kn. 5/1, Protokol ze zasedání desáté valné hromady, 21. 12. 1940, s. 35.

V květnu roku 1939 byla představiteli družstva zahájena v součinnosti s aktivitami vojenské organizace Obrana národa ilegální odbojová činnost.⁶³⁸ Na Vysočině ji organizoval major Jaroslav Novák, ubytovaný u ředitele Jaroslava Bezpalece.⁶³⁹ Hlavní úkol lesního družstva spočíval v poskytnutí finančního zázemí pro přepravu československých důstojníků za hranice okupované republiky.⁶⁴⁰ Z prostředků družstva byla na tyto účely uvolněna částka 50 000 K.⁶⁴¹

Jaroslav Bezpalec, předseda Josef Lacina, místopředseda Josef Dymáček a předseda dozorčí rady Jaroslav Krejčí se rozhodli aktivně vstoupit do odbojové činnosti. Jaroslav Bezpalec zajišťoval technické záležitosti odboje a zmapoval důležité oblasti v okolí ubytování Němců. Do porostních map zakreslil všechna místa, vhodná k výsadku parašutistů, úkrytu munice a zřízení pozorovatelný. S majorem Novákem společně vytipovali spolehlivá místa úkrytu pro ilegální pracovníky, kterým se stala rekreační chata v polesí Račín.

Počátkem srpna 1939 přijel vytvořené zázemí prověřit generál Jaroslav Čihák (1891–1944), s krycím jménem Znamenáček, pozdější náčelník štábu Ministerstva národní obrany ve Velké Británii. Pracovníkům družstva se podařilo dostat za hranice řadu důstojníků. V lednu roku 1940 byla akce prozrazena a generál Čihák, major Novák a všichni důstojníci bezpečně uprchli do zahraničí. Dne 23. 1. 1940 gestapo na udání některých přibyslavských občanů zatknulo Jaroslava Bezpalece společně s dalšími 38 lokálními členy odboje a Josef Lacina znovu požádal Jana Friče o službu odborného poradce lesního družstva, jenž ji poté vykonával až do uvalení nucené správy.

Jaroslav Bezpalec pokračoval v odbojové činnosti z vězení v Havlíčkově Brodu, kde z cely číslo 9 posílal prostřednictvím správce věznice Karla Foldy a jeho manželky Boženy vzkazy své rodině i ostatním členům odboje.⁶⁴² Jelikož se německým úřadům nepodařilo shromáždit dostatek důkazního materiálu, byl Jaroslav Bezpalec dne 10. prosince 1941 z vězení propuštěn a podařilo se mu udržet si své zaměstnání v lesním družstvu.⁶⁴³

Druhá vlna odboje na Českomoravské vrchovině probíhala v letech 1944–1945. Pracovníkům a funkcionářům družstva se podařilo již v lednu navázat styk s komisařem

⁶³⁸ Tato organizace působila na území Protektorátu Čechy a Morava v letech 1932–1942. Viz JAKUBSKÁ, J., *Životní osudy*, c. d., s. 221. K dějinám této organizace srov. HRBEK, Jaroslav a kol., *Draze zaplacená svoboda: osvobození Československa 1944–1945*, Praha 2009.

⁶³⁹ Archiv NZM, OF Jaroslav Bezpalec, kart. 3, inv. č. 3624, sign. P2009, *Vlastní životopis*, 6. 1. 1952, s. 2.

⁶⁴⁰ Srov. JAKUBSKÁ, J., *Životní osudy*, c. d., s. 221.

⁶⁴¹ Viz Archiv NZM, f. LD Přibyslav, kart. 1, inv. č. 4657, *Výroční zpráva Lesního družstva Přibyslav 1944–1945*, s. 8.

⁶⁴² Srov. JAKUBSKÁ, J., *Životní osudy*, c. d., s. 221; KAMARÁD, M., *Lesní družstvo 2015*, c. d., s. 14.

⁶⁴³ Tamtéž, s. 222, 14.

Miroslavem Pich-Tůmou (1919–1995), velitelem partyzánské brigády Mistr Jan Hus, operující na tomto území a cílící na zapojení civilního obyvatelstva.⁶⁴⁴ V Přibyslavi se utvořila jedna z mnoha samostatných základů Havlíčkobrodská, sdružující celkem 22 obcí. V jejím čele stanul Jaroslav Bezpalec společně s Josefem Lacinou. Zajišťovali zásobování a ubytování partyzánů a podíleli se na utváření národních výborů Přibyslavska. Spojení mezi přibyslavskou základnou a havlíčkobrodskou centrálou obstarávala osmnáctiletá dcera Josefa Laciny Věra, jež si záměrně za tímto účelem poničila chrup, aby své pravidelné cesty mohla odůvodnit nezbytnými návštěvami havlíčkobrodské zubní ordinace.⁶⁴⁵

Do odboje se aktivně zapojila většina zaměstnanců analyzovaného lesního družstva. Písemné spojení zajišťovala korespondentka Růžena Toulová, která rovněž ubytovala ve svém domě ženu a dceru jednoho z partyzánů. Lesní adjunkt Jan Misař upozornil na činnost německých vojáků, využívajících pilu ve Ždírci k úpravě dřeva do plynových generátorů vozidel, jež sloužily jako substituce obtížně dostupné nafty a benzínu. Následoval neúspěšný pokus partyzánů o podpálení ždírecké pily.⁶⁴⁶

Za svoji činnost byl Jaroslav Bezpalec v dubnu 1946 vyznamenán Československým válečným křížem 1939 a Pamětní medailí brigády Mistr Jan Hus. Za zdmí koncentračních táborů našli smrt lesní adjunkt František Kreisinger, finanční referent Adolf Švec, místopředseda představenstva František Hutař, lesní správce Karel Tichý, hajný Karel Šidlák a lesní dělníci z polesí Sklené a Světnov.⁶⁴⁷ Ostatní účastníky odboje zachránily jejich dlouze vyměřené tresty a konec 2. světové války.⁶⁴⁸

⁶⁴⁴ Jedna z neaktivnějších partyzánských skupin působící v Protektorátu Čechy a Morava, která se zformovala dne 22. 9. 1944. Původní výsadek čítal dvanáct členů. K dějinám této brigády výběrově: GEBHART, Jan – ŠIMOVIČEK, Ján, *Partyzánské hnutí v Československu za druhé světové války*, Praha 1985; CHMELA, Miloslav, *Naplňený čas života: k historii partyzánské brigády Mistra Jana Husa*, Praha 1989; JELÍNEK, Zdeněk, *Leškovice: z historie partyzánské brigády Mistra Jana Husa, Havlíčkův Brod 1994*; PICH, Miroslav, *Útěk a návrat: [vzpomínky komisaře partyzánské brigády Mistra Jana Husa]*, Hradec Králové 1986.

⁶⁴⁵ Srov. JAKUBSKÁ, J., *Životní osudy*, c. d., s. 222; KAMARÁD, M., *Lesní družstvo 2015*, c. d., s. 15; PICH, Miroslav, *Útěk a návrat*, c. d., s. 211.

⁶⁴⁶ Srov. BEZPALEC, Jaroslav, *Vzpomínky a zповědi*, Havlíčkův kraj, č. 5, roč. I, 19. 7. 1945, s. 2; JAKUBSKÁ, J., *Životní osudy*, c. d., s. 222; KAMARÁD, M., *Lesní družstvo 2015*, c. d., s. 15; PICH, Miroslav, *Útěk a návrat*, c. d., s. 214.

⁶⁴⁷ Archiv NZM, OF Jaroslav Bezpalec, kart. 1, Korespondence 1945–1951, inv. č. 3624, sign. P2009, Dotazník o Františku Kreisingerovi sepsaný Jaroslavem Bezpalcem, 19. 4. 1945; Tamtéž kart. 4, Korespondence 1945–1951, inv. č. 3624, sign. P2009, Úmrtní oznámení Františka Kreisingera jako příloha k potvrzení Jaroslava Bezpalice o zatčení gestapem, červenec 1945; KAMARÁD, M., *Lesní družstvo 2015*, c. d., s. 15.

⁶⁴⁸ K odboji na Vysočině podrobněji viz BRÁZDA, Josef, II. a III. odboj na Vysočině, Praha 2011; JELÍNEK, Zdeněk, Cyril Musil: kapitoly z historie odboje na Českomoravské vysočině, Nové Město na Moravě 1992; TULIS, Josef, *Obrana národa na Novoměstsku: kapitoly z historie odboje na Českomoravské vysočině II*, Nové Město na Moravě 1995.

5.5. Boj proti zestátnění Lesního družstva Příbyslav po roce 1945

„Tak jsme se konečně dočkali svobody a pracujeme opět na programu, který by prospěl celému kraji.“

Josef Lacina, 1945

Etatizace lesních družstev

Po skončení druhé světové války čekal na funkcionáře a pracovníky LD Příbyslav zásadní úkol obnovy družstva na nových, zpočátku částečně demokratických zásadách. Únorovým převratem v roce 1948 však došlo k proměně politické situace završené převzetím státní moci KSČ. V červenci téhož roku byla uzákoněna Ústřední rada družstev jako jediný zastřešující orgán veškerého československého družstevnictví.⁶⁴⁹ Lesní družstevnictví nezapadalo do státní koncepce združstevňování a následného budování zemědělských družstev kolchozního, sovětského typu. Tehdejší politici a družstevní teoretici vnímali lesní družstva jako trpěný a ryze dočasný prvek československého družstevnictví. Lesní družstva jednotlivců čítající výměry 5–150 ha lesní plochy byla po roce 1948 likvidována na základě zástupných důvodů, například nevyvíjení řádné hospodářské činnosti či nepřijatelného třídního složení družstevníků.⁶⁵⁰ Lesní družstva obcí disponovala lesním majetkem, náležejícím do roku 1950 kmenovému jmění obcí. Po roce 1948 tato družstva značně rozšířila své výměry o lesy sousedních obcí, a v letech 1948–1951 ministerstvo zemědělství realizovalo akci združstevňování obecních lesů. Na základě Zákona č. 279/1949 Sb., o finančním hospodaření národních výborů, ze dne 19. prosince 1949 se však kmenové jmění obcí stalo majetkem národním a obce byly „de facto“ degradovány na pouhé územně-správní jednotky bez autonomní samosprávy. Vládním nařízením č. 124/1951 Sb. měl být veškerý lesní majetek převeden do správy státních lesů.⁶⁵¹ Nová lesní družstva vznikající během druhé pozemkové reformy již nadále nebyla zakládána a docházelo k postupné likvidaci stávajících lesních družstev.⁶⁵²

V roce 1952 se KSČ a vláda ČSR usnesla na již zmíněné reorganizaci družstevnictví. Vyhláškou č. j. 302-3072/1953 ze dne 14. ledna 1953 přešla lesní družstva do působnosti Ministerstva lesů a dřevařského průmyslu.⁶⁵³ K jejich správě byla stejnou vyhláškou zřízena

⁶⁴⁹ Již zmíněný Zákon č. 187/1948 Sb., o Ústřední radě družstev.

⁶⁵⁰ K roku 1953 jich bylo evidováno 86. Srov. NA Praha, f. Ústřední správa družstevních lesů, kart. 1, inv. č. 2, Zpráva o družstevních lesích, 1956, s. 1–2.

⁶⁵¹ Srov. Nařízení vlády č. 124/1951 Sb., o organizaci státních lesů a národních podniků pro těžbu dříví, ze dne 17. 12. 1951, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1951-124>> [01. 05. 2022].

⁶⁵² Srov. NA Praha, f. Ústřední správa družstevních lesů, kart. 1, inv. č. 2, Zpráva o družstevních lesích, 1956, s. 1–2.

⁶⁵³ Tamtéž.

Ústřední správa družstevních lesů, zaštiťující záležitosti všech československých lesních družstev. Tvořila samostatnou hospodářskou i účetní jednotku, podřízenou přímo Ministerstvu lesů a dřevařského průmyslu.⁶⁵⁴ Na celostátní konferenci lesních družstev konané téhož roku v Děčíně se utvořil Poradní sbor lesních družstev jako dozorčí orgán Ústřední správy družstevních lesů a poradní orgán všech lesních družstev na našem území. Rozhodoval o organizaci a personálním obsazení ÚSDL v souladu se směrnicemi a pokyny Ministerstva lesů a dřevařského průmyslu. Poradní sbor zasedal jednou do měsíce a jednou ročně svolával celostátní konferenci lesních družstev. Členská základna poradního sboru sestávala z funkcionářů lesních družstev. Za LD Příbyslav zde působil například Jaroslav Bezpalec. V nejužším slova smyslu se nejednalo o organizaci v duchu zákona o lidových družstvech z roku 1954, avšak o jakousi společnou družstevní „kancelář“, financovanou z rozpočtů jednotlivých lesních družstev. Zákon o lidových družstvech rovněž vydělil lesní družstevnictví ze segmentu družstevnictví zemědělského a vláda při schvalování jeho osnov ponechala Ministerstvu lesů a dřevařskému průmyslu dozor nad lesními družstvy až do jejich likvidace a převedení likvidačních přebytků družstev do státního rozpočtu.⁶⁵⁵

Za účelem zefektivnění družstevní správy lesů se lesní družstva roku 1955 rozdělila do následujících tří skupin: první skupina čítala 31 lesních družstev obcí s vlastním lesním hospodářem o celkové výměře 63 692 ha; druhou skupinu tvořilo 33 družstev obcí pod odbornou správou o celkové výměře 8791 ha a třetí skupina sestávala z 86 lesních družstev jednotlivců pod odbornou správou o celkové výměře 3512 ha, tedy celkem 151 lesních družstev o výměře 76 024 ha.⁶⁵⁶

Vládní nařízení č. 19/1956 Sb. ze dne 16. června 1956 zrušilo Ministerstvo lesů a dřevařského průmyslu, díky čemuž přešla Ústřední správa lesních družstev pod Ministerstvo zemědělství a lesního hospodářství.⁶⁵⁷

Vládním usnesením č. 102/1959 Sb. ze dne 4. února 1959 byl stanoven konečný termín likvidace lesních družstev ke dni 30. června 1959, následně posunutý do konce listopadu téhož

⁶⁵⁴ Ministerstvo lesů a dřevařského průmyslu převzalo zaměstnance oddělení lesních družstev Ústřední rady družstev, i její revizní kompetence. Plánování výroby lesních družstev, do té doby povolované krajskými orgány (pro LD Příbyslav to byl KNV Jihlava), bylo rovněž centralizováno a převedeno na Ústřední správu družstevních lesů. Viz Tamtéž.

⁶⁵⁵ Dle tohoto zákona mohly být členy družstev pouze osoby fyzické, jelikož lesní družstva obcí měla jedinou právnickou osobu, tedy stát. Družstvo o jednom členu nebylo považováno za lidové družstvo ve smyslu ústavy a zákona o lidových družstvech. Tamtéž, s. 3.

⁶⁵⁶ Tamtéž, s. 4.

⁶⁵⁷ Srov. Nařízení vlády č. 19/1956 Sb., o zrušení některých ministerstev a ústředních orgánů státní správy, ze dne 16. 6. 1956, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1956-19>> [01. 05. 2022].

roku. Na základě tohoto vládního usnesení a příslušných resortních směrnic docházelo k likvidaci lesních družstev a jejich postupnému začleňování do správy krajských lesů.⁶⁵⁸

Správní vývoj LD Příbyslav, jeho statutární orgány a zaměstnanci

Po ukončení 2. světové války byla do LD Příbyslav na základě Dekretu prezidenta republiky ze dne 19. 5. 1945 až do doby svolání valné hromady a zvolení nových zástupců statutárních orgánů družstva dosazena národní správa.⁶⁵⁹ Mimořádná valná hromada se konala dne 7. června 1945, předsedou družstva se opět stal Josef Lacina a ředitelem družstva Jaroslav Bezpalec.⁶⁶⁰

V období let 1945–1946 vedení družstva usilovalo o vydání konfiskátů německých majetků ve svém okolí a rozšíření svých lesních držav. Dne 19. června 1945 podalo žádost o přidělení německých a kolaborantských lesů v pozemkové reformě na Českomoravské vrchovině. Zároveň se jeho představitelé pokoušeli prostřednictvím Jednotného svazu českých zemědělců v Praze vyvíjet tlak na státní orgány, aby nebylo bráněno vzniku nových lesních družstev. V roce 1948 vyšly zákony, charakterizované v teoretické části této práce, které ukládaly lesnímu družstvu přihlásit svůj majetek k soupisu a následné revizi.⁶⁶¹ Žádosti lesního družstva o přidělení konfiskované půdy během revize první pozemkové reformy a v průběhu druhé pozemkové reformy byly vyslyšeny, ovšem v menším rozsahu, než družstvo plánovalo.⁶⁶² Během 50. let 20. století družstvo rozšířilo majetkovou držbu na 6157,50 ha.⁶⁶³

Po komunistickém puči v roce 1948 byl na příkaz Ústřední rady družstev dne 19. 3. 1948 ustanoven Akční výbor lesního družstva Příbyslav, schválený Okresním akčním výborem Národní fronty v Příbyslavi. Na základě schůze Akčního výboru družstva ze dne 27. března 1948 bylo donuceno sedm členů představenstva včetně Josefa Laciny odstoupit ze svých funkcí. Zároveň byly provedeny prověrky zaměstnanců družstva a s některými z nich byl poté rozvázán

⁶⁵⁸ Ústřední správa lesních družstev figurovala v roli likvidační skupiny a následně byla sama zlikvidována ke dni 31. 12. 1959. Srov. NA Praha, f. Ústřední správa družstevních lesů, kart.1, inv. č. 44, Zpráva o likvidaci lesních družstev, 1959, s. 3.

⁶⁵⁹ Dekret č. 5/1945 Sb., dekret prezidenta republiky o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústav, ze dne 19. 5. 1945, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-5>> [01. 05. 2022].

⁶⁶⁰ SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 7968, kn. 5/1, Protokoly z valných hromad 1931–1954, Protokol o mimořádné valné hromadě, 7. 6. 1945, s. 41.

⁶⁶¹ Rozhodnutím ministerstva zemědělství družstvu z titulu revize žádné pozemky odňaty nebyly. Viz Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 1564, Výměr ministerstva zemědělství č. 41 664/48, 19. 4. 1948.

⁶⁶² V roce 1949 družstvo rozšířilo své pozemky o 46 ha lesa u Hodiškova, následně sloučených s polesím Polák a o lesy firmy Amylon u Ronova nad Sázavou. Družstvo rovněž získalo kostelní a farní les v Krucemburku sousedící s hájenstvím Kohoutov. Srov. SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 7968, kn. 5/1, Protokoly z valných hromad 1931–1954, Protokol o čtrnácté valné hromadě, 2. 4. 1949, s. 52.

⁶⁶³ V roce 1952 vojenská správa žádala postoupení 400 ha lesní plochy v Ransku. Družstvu se podařilo tuto držbu uhájit a „trpělo“ přítomnost vojenských akcí. Srov. SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 7968, kn. 5/1, Protokoly z valných hromad 1931–1954, Protokol o sedmnácté valné hromadě, 5. 6. 1952, s. 63.

pracovní poměr.⁶⁶⁴ Funkcionáři i zaměstnanci družstva se proti tomuto rozhodnutí odvolávali ke Krajskému národnímu výboru v Havlíčkově Brodu, bohužel neúspěšně.⁶⁶⁵ Družstvo zřídilo *závodní organizaci KSČ*, jejímž předsedou se stal Richard Henzl, dělník z Hluboké. Nově byla také ustavena *závodní rada* s předsedou Františkem Pilařem. Nově dosazení členové těchto uskupení byli dělnického původu. Valná hromada mohla být svolána až po zajištění všech těchto formalit a následného povolení Ústřední rady družstev. Konala se se sedmiměsíčním zpožděním až dne 30. října 1948, již v intencích nového režimu.⁶⁶⁶ Za odvolaného předsedu družstva Josefa Lacinu byl zvolen bývalý místopředseda družstva Josef Dymáček. Jaroslav Bezpalec obhájil před nově zvolenými zástupci obcí jak svou pozici ředitele lesního družstva, tak samotnou existenci družstva.⁶⁶⁷ Od tohoto momentu každý zástupce obcí navržený do valné hromady podléhal schválení Akčním výborem Národní fronty v Příbyslavi.⁶⁶⁸

Revizním orgánem družstva se stala výše zmíněná Ústřední rada družstev, od roku 1952 pak Ústřední správa družstevních lesů.⁶⁶⁹ Jaroslav Bezpalec se stal téhož roku členem Poradního sboru lesních družstev a pravidelně se účastnil jeho konferencí, kde aktivně vystupoval s referáty obhajující existenci lesního družstevnictví.⁶⁷⁰

Od roku 1952 činnost LD Příbyslav ochromovaly stále se zvyšující předepsané těžby, snaha o plnění státem předepsaného hospodářského plánu a boj za záchranu lesního družstevnictví v celostátním měřítku. Od roku 1952 lze vysledovat v písemnostech analyzovaného družstva a soukromé korespondenci Jaroslava Bezpalice reakce na útoky ze strany státní správy, směřující k předání družstva do gesce státních lesů. Uvažovalo se taktéž o združstevnění těchto lesů formou JZD, avšak závěry celostátní konference lesního družstevnictví, konané téhož roku v Děčíně, vyzněly v neprospěch lesního hospodářství nově zakládaných JZD. Valná hromada ze dne 27. června 1953 se usnesla lesy dobrovolně nepředat a udržet družstvo do chvíle, než nastane jejich zestátnění v celostátním měřítku.⁶⁷¹ Jaroslav Bezpalec požádal KSČ v Příbyslavi o podporu družstva a na podzim roku 1953 se z nemocnice,

⁶⁶⁴ Např. za „*zvláštní politické chování*“ byla udělena důtka hajnému Antonínovi Krčálovi z Račina. Srov. Tamtéž, Protokol o třinácté valné hromadě, 30. 10. 1948, s. 48.

⁶⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶⁶ Součástí protokolu z této valné hromady byla nově i „*zpráva o očistě společenstva od živlů nepřátelských lidové demokratickému řízení*“. Viz tamtéž.

⁶⁶⁷ Např. zdůraznil důležitost existence lesních družstev obcí spočívající v soustředění roztržité lesní držby do větších celků, jež odpovídaly velkoplošné formě socialistické velkovýroby.

⁶⁶⁸ Tamtéž, s. 50.

⁶⁶⁹ Od roku 1948 do roku 1952 se např. plán těžeb hlásil na KNV Jihlava a Ústřední radě družstev, poté již pouze Ústřední správě družstevních lesů.

⁶⁷⁰ Tamtéž, s. 51.

⁶⁷¹ SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 7968, kn. 5/1, Protokoly z valných hromad 1931–1954, Protokol o osmnácté valné hromadě, 27. 6. 1954, s. 61.

kde byl hospitalizován se zánětem pohrudnice, snažil zabránit likvidaci Lesního družstva Trutnov, aby se z tohoto případu nestal precedens. V dopisu Františku Kratochvílovi z Opatova u Kutné Hory si postesknul: „*Zdá se, že ministerstvo zemědělství VI. odbor má zájem o jednotnou odbornou správu a suchou cestou [chce] likvidovat stávající lesní družstva, která se jim nezdaří jíti po stejné linii jako lesy státní.*“⁶⁷²

Lesní družstvo v Přibyslavi od roku 1954 dle Zákona č. 53/1954 Sb. získalo přívlastek lidové. V roce 1955 se předsedou LD Přibyslav stal Filip Fiala, zaměstnanec Státní československé banky v Přibyslavi. Jaroslav Bezpalec, tou dobou již vážně nemocen, začal být vyslýchán a od 1. srpna 1957 jej ve funkci ředitele LD Přibyslav nahradil Ing. Břetislav Poul, jenž v této funkci setrval až do zestátnění družstva v roce 1959.⁶⁷³

Valná hromada družstva dne 25. dubna 1959 schválila usnesení představenstva o předání majetku lesního družstva do správy státních lesů. Likvidátory lesního družstva byli zvoleni Miroslav Zvěřina, Josef Pecen a Filip Fiala. V této době mělo družstvo zapsáno 61 členů se 711 upsanými a splacenými podíly. Převzaté úkoly i majetek družstva byly v plném rozsahu začleněny do krajských správ lesů. K 1. červenci roku 1959 došlo k likvidaci družstva a jeho majetek převzala správa státních lesů, čímž vznikl Lesní závod Přibyslav.⁶⁷⁴ Dne 17. prosince 1959 došlo k výmazu družstva ze společenstevního rejstříku.⁶⁷⁵

Úprava stanov LD Přibyslav

Během období, jímž se zabývá tato kapitola, došlo několikrát ke změně stanov LD Přibyslav. Družstvo se podle ustanovení § 1 Zákona č. 187/1948 Sb. stalo členem Ústřední rady družstev a podle § 5 podléhalo její zákonné revizi. Zmocněný zástupce této organizace či její revizor byli oprávněni se účastnit valné hromady družstva s poradním hlasem. Změnil se opět účetní a správní rok družstva, od roku 1949 shodný s rokem kalendářním, čímž byl upraven i kurz cenných papírů (ke dni 21. 12.).⁶⁷⁶ V roce 1951 byly přijaty nové stanovy, upravující volbu funkcionářů družstva pouze na dobu jednoho roku a umožňující přizvání funkcionářů z místních organizací státní správy na zasedání valných hromad s jedním poradním hlasem.⁶⁷⁷ Nové stanovy analyzovaného družstva schválila dne 10. 12. 1955 valná hromada. Upravil se

⁶⁷² Srov. Archiv NZM, OF Jaroslav Bezpalec, kart. 1, soukromá korespondence, inv. č. 3625, sign. P2010, Koncept dopisu Jaroslava Bezpalice Františku Kratochvílovi, 13. 7. 1953.

⁶⁷³ Jaroslav Bezpalec zemřel dne 2. 10. 1957. Srov. JAKUBSKÁ, J., Životní osudy, c. d., s. 226.

⁶⁷⁴ Sem byla připojena téhož roku i část Lesního závodu Žďár nad Sázavou II.

⁶⁷⁵ Srov. SOA Hradec Králové, f. Krajský soud Hradec Králové, Vložka Do18, 1959, s. 1. V této vložce jsou evidovány záznamy o analyzovaném lesním družstvu v období let 1951–1959.

⁶⁷⁶ Tamtéž, Protokol o čtrnácté valné hromadě, 2. 4. 1949, s. 54.

⁶⁷⁷ Tamtéž, Protokol o patnácté valné hromadě, 6. 6. 1950, s. 59.

zde název LD Příbyslav, Zákonem č. 53/1954 Sb. přejmenovaný na „lidové družstvo“. Částka členského podílu byla upravena na 200 Kčs.⁶⁷⁸

Podnikatelská strategie a účetní mechanismy družstva

Finanční strategie družstva, přijatá již ve druhé polovině 2. světové války, zůstala zachována i po květnu 1945. Charakterizovala ji opět mohutná dotace jednotlivým fondům družstva.⁶⁷⁹ Mezi těmito fondy se objevuje fond zalesňovací, rezervní lesní fond, členský účelový fond a podpůrný fond. Nástup „nové“ doby signalizovala skutečnost, že družstvo přispívalo výraznými částkami na chod závodní rady. V účetním roce 1946–1947 se jednalo o ne již zanedbatelnou částku ve výši 434 611 Kčs 4 h.⁶⁸⁰

Hospodaření lesního družstva poznamenaly jak škody napáchané okupanty (vyčíslené v roce 1946 na 8 183 083 Kčs), tak za tábořící spojenecké armády (k roku 1946 celkem 3 876 660 Kčs).⁶⁸¹ Cena dříví stoupla v roce 1947 oproti roku 1938 o 153,8 %, avšak zároveň stoupaly i příspěvky sociální (o 1,079 %), mzdy výrobní (o 396 %) a osobní režie (o 220 %). Tím se projevila značná disparita mezi příjmovými a výdajovými položkami (téměř o 158 %).⁶⁸²

Družstvo se snažilo zalesňovat poškozené lesní plochy (700 000 Kč k roku 1947), opravovat budovy, poničenou infrastrukturu a lesní zařízení.⁶⁸³ Postavilo hájovnu v Peršikově (1952) a nechalo omítnout ústřední budovu (roku 1950 za částku 400 000 Kč).⁶⁸⁴ Zaměstnanci družstva se potýkali s nedostatkem pracovních pomůcek a vybavení. Družstvu velmi často nebyl povolován nákup dopravních a mechanizačních prostředků, které stát primárně poskytoval nově se utvářejícím JZD.⁶⁸⁵

⁶⁷⁸ Srov. SOA Hradec Králové, f. Krajský soud Hradec Králové, Vložka Do18, 1959, s. 1.

⁶⁷⁹ Pouze v účetním roce 1946–1947 byly dotovány fondy částkou, která přesahovala 4 000 000 Kčs. Viz Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 1, inv. č. 4976, Výroční zpráva LD Příbyslav, 1946–1947, s. 4.

⁶⁸⁰ Tamtéž.

⁶⁸¹ Ty byly dotovány dekretem prezidenta republiky, v roce 1947 bylo vyplaceno 200 000 Kčs.

⁶⁸² Srov. Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 1, inv. č. 4976, Výroční zpráva LD Příbyslav, 1946–1947, s. 4–5.

⁶⁸³ Srov. SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 7968, kn. 5/1, Protokoly z valných hromad 1931–1954, Protokol o dvanácté valné hromadě, 29. 9. 1947, s. 31.

⁶⁸⁴ Srov. SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 7968, kn. 5/1, Protokoly z valných hromad 1931–1954, Protokol o patnácté valné hromadě, 6. 6. 1950, s. 44; Tamtéž, Protokol o sedmnácté valné hromadě, 5. 6. 1952, s. 51.

⁶⁸⁵ Až roku 1954 družstvo zakoupilo traktor Bulldog, poptávaný již od počátku 50. let 20. století. Viz SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 7968, kn. 5/1, Protokoly z valných hromad 1931–1954, Protokol o devatenácté valné hromadě, 26. 6. 1954, s. 70.

V rámci zapojení do socialistického hospodaření se družstvo zavázalo ke splnění dvouletého hospodářského plánu (1947–1949), završeného úspěšným výsledkem 142 %.⁶⁸⁶ Následovaly úkoly družstvu přidělené v roce 1949 tzv. pětiletkou.⁶⁸⁷

Citelný zásah do majetkové podstaty lesního družstva přineslo znárodnění družstevní pily ve Ždírci a její začlenění do podniku Národní pily, n. p. Ovšem ani po odvolání k Ministerstvu techniky pila nebyla družstvu vrácena.⁶⁸⁸

V roce 1948 mzdová vyhláška upravovala výrobní mzdy, sociální pojištění a daňové odvody. Výlohy správní a provozní tak stouply o 184,46 Kč na 1 ha oproti roku 1947. Obcím bylo téhož roku vyplaceno 150% zúročení jejich podílu.⁶⁸⁹

V roce 1954 se v bilanci objevila ztráta běžného účetního roku čítající 728 141,92 Kč. Lze předpokládat, že tento stav nastal v důsledku implementace měnové reformy z roku 1953. Vznikla tedy ztrátou z přepočtu pokladního zůstatku, ztrátou vázaných vkladů a cenných papírů. Výsledek běžného hospodaření však ztrátový nebyl.⁶⁹⁰

Od roku 1950 platila povinnost prodeje dřeva Státním lesům namísto dosavadním koncovým odběratelům, což způsobilo družstvu rovněž značné ztráty.⁶⁹¹

V roce 1950 družstvo zbudovalo nové rybníky: Podhorský v polesí Ransko a bezejmenný rybník za obcí Kotlasy. Počínaje tímto rokem provozovalo družstvo rybníční hospodaření, do té doby pronajímané, ve vlastní režii. U některých rybníků na okraji lesa postavilo již v předchozích obdobích několik rekreačních chat, jejichž pronájem představoval rovněž nemalou příjmovou položku.⁶⁹²

V účetnictví družstva se rovněž objevovaly položky, svědčící o finanční výpomoci členským obcím (dotování obecní kanalizace, rozhlasu atd.).

Slova Jaroslava Bezpalce, pronesená na zasedání sedmnácté valné hromady dne 5. června 1952, do jisté míry shrnují výše předestřenou hospodářskou strategii LD Příbyslav do roku 1954: „*Není možné na jedné straně družstva budovat a dobře hospodařící osvědčená družstva rušit.*“ Družstvo se snažilo i navzdory stále se prohlubující centralizaci a z toho vyplývajících zásahů do jeho majetkové podstaty hospodařit racionálně, čemuž nasvědčovaly

⁶⁸⁶ Tamtéž, s. 34.

⁶⁸⁷ Pětiletka družstvu předepisovala následující: těžba pro rok 1949 ve výši 17 400 plm, dále provést sběr semen a vyprodukovat z nich 570 000 kusů sazenic, zalesnit 55 ha holin a 5 ha nelesní půdy a probrat 200 ha nedospělých porostů. Viz SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 7968, kn. 5/1, Protokoly z valných hromad 1931–1954, Protokol o čtrnácté valné hromadě, 2. 4. 1949, s. 51.

⁶⁸⁸ Tamtéž, Protokol o třinácté valné hromadě, 30. 10. 1948, s. 48. Družstvo tuto pilu pronajímalo firmě Lesna, a. s., kde k 29. 3. 1947 již vlastnilo většinový podíl.

⁶⁸⁹ Tamtéž.

⁶⁹⁰ Tamtéž, Protokol o devatenácté valné hromadě, 26. 6. 1954, s. 70.

⁶⁹¹ Tamtéž, Protokol o patnácté valné hromadě, 6. 6. 1950, s. 59.

⁶⁹² Tamtéž.

i úspěšné kontroly ze strany revizních orgánů a ocenění Ministerstva financí z roku 1954 za „vzorně vedený podnik.“⁶⁹³ Pro období let 1954–1959 se navzdory slibným položkám v inventáři institucionálního fondu družstva nedochovaly žádné účetní ani jiné prameny. Na základě studia osobní korespondence ředitele Jaroslava Bezpálce a fondu Ústřední správy družstevních lesů lze konstatovat, že někteří z původních funkcionářů a zaměstnanců družstva, kteří si udrželi své pozice ve statutárních družstevních orgánech, se snažili pokračovat v nastavené strategii i navzdory působení některých nově zvolených zástupců členských obcí, již se zestátnění nebránili.⁶⁹⁴

Kulturní a osvětová činnost družstva

Lesní družstvo Příbyslav ve snaze zabránit své etatizaci nastavilo rétoriku aktivního národohospodářského útvaru, včasné plnění plány a úkoly a svými četnými společenskými a kulturními aktivitami podporujícího obce a v nich působící JZD.

Zaměstnanci družstva se účastnili celostátních i vnitropodnikových soutěží a podíleli se na aktivitách jednotlivých obcí, například brigádnickou výpomocí při žních, sušení sena, budování koupaliště či asfaltování obecních silnic.⁶⁹⁵

Družstvo vypsal v roce 1952 podnikovou soutěž, periodicky se opakující každého čtvrt roku, na jejímž zhodnocení se podíleli zástupci KNV Jihlava.⁶⁹⁶ Téhož roku byla založena vnitropodniková Skupina československo-sovětského přátelství, v dalších letech pak závodní sokolská jednota a fotbalová jedenáctka. Ke kulturnímu obohacení zaměstnanců sloužila nově založená družstevní knihovna (polesí a ředitelství, celkem cca 250 svazků) společně s divadelním a kulturním klubem.⁶⁹⁷

V rámci LD Příbyslav se roku 1954 zformovala tělocvičná jednota Tatran a družstvo převzalo patronát nad mateřskou školkou v Příbyslavi.⁶⁹⁸

Na základě druhé pozemkové reformy se na Českomoravské vrchovině do roku 1952 vytvořila lesní družstva v Zahájí, Bouzově a Chraňboží.⁶⁹⁹ Družstvo metodicky vedlo jejich

⁶⁹³ Tamtéž, Protokol o devatenácté valné hromadě, 26. 6. 1954, s. 74.

⁶⁹⁴ Např. Josef Pecen, účetní družstva, zde setrval až do doby likvidace LD Příbyslav. Srov. Archiv NZM, OF Jaroslav Bezpálec, kart. 1, soukromá korespondence; dále NA Praha, f. Ústřední správa družstevních lesů, kart. 1–4.

⁶⁹⁵ V roce 1952 družstvo získalo odměnu 4000 Kč za vítězství v celostátní soutěži lesních družstev. Viz SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 7968, kn. 5/1, Protokoly z valných hromad 1931–1954, Protokol o sedmnácté valné hromadě, 5. 6. 1952, s. 52.

⁶⁹⁶ Tamtéž, s. 51.

⁶⁹⁷ Tamtéž.

⁶⁹⁸ Tamtéž, Protokol o devatenácté valné hromadě, 26. 6. 1954, s. 75.

⁶⁹⁹ Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 2, inv. č. 851/II/8, List II. ke Zprávě o činnosti lesního družstva v Příbyslavi, 12. 12. 1952.

hospodářství a podporovalo jak finančně, tak agitačně utváření JZD ve svých členských obcích, kde bylo následně vytvořeno 45 těchto družstev.⁷⁰⁰

Lesní hospodářství

Lesní hospodářství analyzovaného družstva se muselo po roce 1945 nejprve vyrovnat s utrpenými válečnými škodami v podobě porostů zdevastovaných tábořícími armádami a přetěžování v důsledku navyšování těžebního etátu okupační správou.⁷⁰¹ V letech 1949–1955 se k těmto obtížím přidala neustále se zvyšující těžba předepisovaná státní správou.

Dne 27. října 1947 zasáhl polesí Ransko větrný polom, při kterém padlo zhruba 35 000 plm. S výpomocí dělníků ze Sazomína se podařilo následky polomu poměrně rychle stabilizovat a se zalesňováním poté pomáhalo osazenstvo základních škol, nacházejících se poblíž zasaženého polesí.⁷⁰²

Suchá léta v letech 1946–1947 způsobila mnoho škod v místech, kde klesnutím spodní vody v Račíně a Ransku uhynula řada porostů. Buky trpěly korní spálou a usycháním vršků, borovice sypavkou borovou (*Lophodermium seditiosum*). Rozsáhlejší škody hmyzem nebyly v tomto období zaznamenány, snad jen výskyt drvopleně obecného (*Cossus cossus*) na topolech. Suchá léta způsobovala nedostatek píce, proto úřady nařizovaly travení a hrabání steliva v lesních porostech na předem určených místech, jakými byly aleje, paseky, cesty, příkopy, průseky a louky.⁷⁰³

V pramenech se objevují již k roku 1949 žádosti o palivové a stavební dřevo, kterého i přes enormní navyšování těžeb neměly dostatek členské obce ani samotné družstvo.⁷⁰⁴ V přetěžovaných porostech bylo v letech 1949–1959 ročně vytěženo cca 139,1 % původního těžebního etátu a překáceno až 195,6 %. Neúměrné těžby s navýšením ročního těžebního etátu na 156,4 % neodpovídaly skutečnému stavu porostů a představovaly citelný zásah do jejich podstaty. Navzdory této skutečnosti družstvo plnilo předepsané těžby každoročně nad 100 %.⁷⁰⁵

Stát cílil na budování těžkého průmyslu, tudíž potřeba dřeva neustále stoupala. Po roce 1949 mohla být dřevní hmota prodávána „od pařezu“ pouze správě státních lesů, která si je ve

⁷⁰⁰ Dva funkcionáři družstva byli zároveň předsedy JZD.

⁷⁰¹ Za dobu německé okupace bylo nuceně skáceno 214 831,78 plm dřeva. Viz Archiv NZM, f. LD Příbyslav, kart. 1, inv. č. 4976, Výroční zpráva LD Příbyslav, 1946–1947, s. 4.

⁷⁰² Žáci základní školy v Krucemburku odpracovali 4680 hodin a dodali 699 kg semene listnáčů. Srov. SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 7968, kn. 5/1, Protokoly z valných hromad 1931–1954, Protokol o dvanácté valné hromadě, 29. 9. 1947, s. 32.

⁷⁰³ NOVOTNÝ, G. – HORÁK, K., Historický průzkum lesů, c. d., s. 73.

⁷⁰⁴ „*Vždyť ani z vlastních lesů nemůžeme si vzít dříví pro opravy hájenek, fořtovny...*“ Srov. Archiv NZM, OF Jaroslav Bezpalec, kart. 1, soukromá korespondence, inv. č. 3642, sign. P2020, Žádost o řezivo, 12. 3. 1949.

⁷⁰⁵ Viz SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 7968, kn. 5/1, Protokoly z valných hromad 1931–1954, Protokol o čtrnácté valné hromadě, 2. 4. 1949, s. 56.

vlastní režii odvezla a dodala svým pilám ke zpracování. Družstvu byl umožněn pouze drobný prodej do výše 20 plm. Stát rovněž družstvu znemožňoval vlastní odvoz dřeva, jelikož mu neumožnil nákup dopravních prostředků, ač k tomu družstvo mělo odpovídající finanční prostředky.⁷⁰⁶

Družstvo se snažilo na nastalou situaci reagovat řadou opatření, například snahami uvést do provozu pilu, která dříve patřila Amylonu, a rozšířit působení družstva o dřevozpracující provoz v podobě výroby skládacích beden, drobného hospodářského nářadí a hraček. Tyto snahy se však kvůli neudělení souhlasu ze strany státu nepodařilo realizovat.⁷⁰⁷

V létě 1947 Jaroslav Bezpalec započal s taxačními pracemi pro sestavení lesního hospodářského plánu na období let 1949–1958, jež ukončil na podzim 1948. Po zaměření změn byly revidovány stávající hospodářské mapy a jejich zmenšením pořízeny mapy porostní (1:15 000), přidělované hajným pro jejich správní okrsek. Tuto etapu završilo vypracování přehledné mapy lesních porostů družstva v měřítku 1:50 000. Pro každé polesí Jaroslav Bezpalec vyhotovil samostatný popis porostů, se sumáři pro celý majetek družstva, zařazenými do lesního hospodářského plánu.⁷⁰⁸

S ohledem na půdní složení se mělo i nadále pokračovat v zakládání a pěstování smíšených porostů s patričním zastoupením listnáčů. Zmlazení se mělo dít přirozenou cestou, tedy výběrem jednotlivých stromů. Kde to nebylo možné, docházelo k umělé obnově v kotlicích co možná nejmenší výměry. Jen ojedinělé porosty, které byly přestárlé, prořídle a zatravněné, se mohly vytěžit holosečí. Většina mýtných porostů byla prosvětlená a schopná řádného osemenění v důsledku polomů a zvýšené těžby v době okupace. Požadované zastoupení dřevin mělo být následující: smrk 70–75 %, modřín 3–5 %, jedle 2–3 %, borovice v moravských polesích 10–15 %, v Ransku a Račině 5 %, buk zhruba 5 % a bříza jako „výchovná dřevina“ (sloužící např. pro zastínění). Z ostatních listnáčů se měla pěstovat hlavně olše, jasan, lípa, javor, osika, v moravských polesích i dub 7–10 %. Celkem připadalo na jehličnany cca 85 % a na listnáče cca 15 %. Listnaté kultury byly chráněny proti škodám způsobeným spárkatou zvěří její dočasnou redukcí.⁷⁰⁹

Lesní družstvo bylo obhospodařováno pro decennium od 1. 1. 1949 do 31. 12. 1958 jako les vysokokmenný pasečný se stoletou dobou obmýtí. Provozní cíl byl zaměřen na rozčlenění

⁷⁰⁶ Tamtéž, s. 53.

⁷⁰⁷ NOVOTNÝ, G. – HORÁK, K., Historický průzkum lesů, c. d., s. 79.

⁷⁰⁸ Tamtéž, s. 80–82.

⁷⁰⁹ NOVOTNÝ, G. – HORÁK, K., Historický průzkum lesů, c. d., s. 80–85. Spárkatá zvěř je souborné označení pro zvěř řádu sudokopytníků. Pojmenování se odvozuje od slova „spár“, což znamená pazneht. Srov. Heslo Spárkatá zvěř, Lesnický naučný slovník. Díl II. P–Ž, c. d., s. 658.

jednotlivých porostů za účelem jejich obnovy přirozenou cestou, tudíž v druhé polovině 50. let 20. století větší část lesního hospodářského celku nabyla charakteru lesa skupinovitě výběrného, se zastoupením podrostních skupin, a to smrku nebo buku. Lesní hospodářský plán předepisoval těžit 3000 plm ročně. Ve skutečnosti se již do konce roku 1955 vytěžilo celkem 29 477 plm, tedy téměř celý desetiletý předpis.⁷¹⁰

Tabulka č. 19: Přehled provedených těžeb v polesí Račín v letech 1949–1957 (Zdroj: Historický průzkum, 1968).

Rok	Mýtní/m³	Výstavky/m³	Předmýtní/m³	Celková/ m³
1949	2226	804	256	3286
1950	3900	1184	442	5526
1951	3531	2430	150	6111
1952	5860	2529	491	8826
1953	4050	1227	295	5572
1954	4941	1873	774	7588
1955	2891	680	377	3948
1956	5692	1885	646	8223
1957	4307	927	313	5547
za 9 let	37 344	13 539	3744	54 627
Roční průměr 1949–1957	4149	1504	416	6069

Infrastruktura lesních celků družstva

Infrastruktura LD Příbyslav, intenzivně opravovaná a nově dobudovávaná v období Protektorátu, vykazovala k roku 1949 následující stav. Problematický dopravní úsek představovalo polesí Nové Veselí, sestávající z řady nesouvislých dílů. Pátevní spoje tvořily oddíly 17–29, kterými procházela okresní silnice Bohdalov – Nové Veselí – Žďár nad Sázavou, na niž se z obou stran napojovaly kuláči (dřevem) vyložené lesní cesty zvané hospodárnice. Ostatní oddělení byla spojena s okresní silnicí Újezd – Nové Veselí – Žďár nad Sázavou velmi špatnou a neudržovanou lesní cestou. Z oddělení zvané Pinkusky se dřevní hmota vyvážela v zimě přes menší zamrzlý rybník zvaný Rendlíček. Na území oddílu 6–14 všechny lesní

⁷¹⁰ Srov. NOVOTNÝ, G. – HORÁK, K., Historický průzkum lesů, c. d., s. 85.

kuláčové cesty ústily na obecní spojnicí do Březí, kterou se napojily na okresní silnici Březí – Nové Veselí – Žďár nad Sázavou. Družstvo plánovalo výše zmíněné lesní cesty vyrovnat a vybudováním oboustranných příkopů je udržovat suché a sjízdné. K volbě dřevěných cest nejspíš přispěla skutečnost, že toto polesí nemělo přístup k získání vlastního kamene vhodného ke štětování cest. Kuláčové cesty se osvědčily během polomů, neboť pokud vrstvené dřevo (stropnice) leželo na tvrdém, dobře odvodněném spodku, vydrželo a sneslo značné zatížení.⁷¹¹ Starší odvodňovací systém postupně nahradily cementové roury a cesty se postupně šterkovaly kamenem, dováženým z okresních lomů. V dojezdové vzdálenosti se nacházely dvě pily (Bohdalov ve vzdálenosti 4 km a Žďár nad Sázavou ve vzdálenosti 10 km). Ve Žďáru se nacházelo nákladové nádraží stanice Brno – Havlíčkův Brod. Část kulatiny se prodávala rovněž na pilu v Novém Městě na Moravě.⁷¹²

Polesím Račín probíhaly dvě okresní silnice. První ve směru Vepřová – Radostín – Ždírec nad Doubravou, kde se nacházela pila a nákladové nádraží trati Havlíčkův Brod – Pardubice, druhá ve směru Vepřová – Račín – Žďár nad Sázavou. Na tyto silnice se napojovaly ostatní lesní cesty. V roce 1949 se plánovalo dobudovat některé lesní silnice, aby byla pokryta celá oblast. Tato část polesí inklinovala k Ždírci (14 km) a částečně k Přibyslavi (15 km), kde se nacházely dřevní sklady.⁷¹³

Komplex račínského polesí mezi okresní silnicí Vepřová – Radostín a Vepřová – Račín spadal k nákladovým prostorům v Přibyslavi (14 km). Zde se plánovala nová cesta, napojená na projektovanou silnici Velká Losenice – Račín – Radostín, která měla jít osou po hraniční obecní cestě polesí (z Velké Losenice do Račina). Jižní část polesí spadala rovněž k Přibyslavi, případně k nakládací stanici tehdy projektované dráhy Havlíčkův Brod – Brno.⁷¹⁴ Výše nastíněný stav infrastruktury byl vyhovující, družstvu stačilo cesty pouze udržovat sjízdné.

5.6. Stručný exkurz do písemností Lesního družstva Přibyslav

Diplomatika genetická⁷¹⁵

⁷¹¹ Dle Historického průzkumu lesů zde tři roky jezdila nákladní auta se 16 m³ kulatiny a v roce 1949 byly tyto cesty ještě sjízdné. Srov. NOVOTNÝ, G. – HORÁK, K., Historický průzkum lesů, c. d., s. 97.

⁷¹² Tamtéž, c. d., s. 99.

⁷¹³ Tamtéž.

⁷¹⁴ Tamtéž.

⁷¹⁵ Přestože integrální část této diplomové práce nespočívá v kompilaci již dříve získaného poznání, v případě této podkapitoly bylo nutné učinit výjimku. Ani důkladným studiem fondů týkajících se analyzovaného družstva a jeho aktérů se nepodařilo blíže specifikovat skutečnosti zjištěné autorkou již v roce 2015. Pro pochopení kontextu vývoje sledovaného družstva bylo nakonec přistoupeno k zařazení stručného přehledu těchto informací, rozšířeného o aktuální marginální poznatky. Srov. JAKUBSKÁ, J., Písemnosti, c. d., s. 97–113.

Rekonstrukci fungování kanceláře LD Příbyslav ztížila absence spisového plánu a minimální výskyt kancelářských poznámek na analyzovaných písemnostech.⁷¹⁶ Tento nedostatek alespoň zčásti kompenzuje rozbor interních předpisů družstva, zejména stanov a jednacích řádů jeho statutárních orgánů, dále studium korespondence předních družstevních činitelů a současný způsob uložení institucionálního fondu družstva.⁷¹⁷

Podobu budoucího archivu lesního družstva udávají *stanovy*, vymezující desetiletou skartační lhůtu písemností v případě zrušení družstva. O místě jejich uložení měla rozhodnout poslední konaná valná hromada.⁷¹⁸ Jednací řád představenstva z roku 1933 jmenuje již konkrétní písemnosti, které měly být archivovány (stanovy, zápis do společenstevního rejstříku, záznamy o nově zvolených členech představenstva a změnách stanov). Místem uložení se měla stát pokladna družstva. Archivaci podléhala i dokumentace styků s finančními orgány. Dopisy a účty družstvu zasláné i koncepty dopisů družstvem odeslané měly být uchovávány po dobu deseti let.⁷¹⁹ V tomto časovém intervalu zřejmě probíhala v písemnostech družstva skartace, jež zapříčinila dnešní torzovitost archiválií z fondu družstva.⁷²⁰

U družstva působila centrální kancelář, nacházející se v ústředí odborné a technické správy, Lesním úřadu v Příbyslavi. Jednotlivá polesí měla rovněž svoji agendu, vedenou tamějšími správci. Kancelářské pomůcky typu podacího protokolu v registratuře chybí. Pokud si referenti lesního úřadu družstva vedli evidenční pomůcky, jednalo se zřejmě o soukromé poznámky, jež byly skartovány.⁷²¹

Na základě respektování původního uspořádání registratury archiváři, pořadajícími institucionální fond družstva, lze poměrně dobře rekonstruovat ukládací plán, sestávající z 24 věcných skupin označených arabskými čísly.⁷²²

Diplomatika systematická

Písemný materiál Lesního družstva Příbyslav lze vymezit třemi základními diplomatickými kategoriemi a dvěma skupinami charakteru nediplomatického. První z nich

⁷¹⁶ Spisový plán a kancelářský řád u většiny institucí během 2. pol. 20. stol. splýval v jedno.

⁷¹⁷ JAKUBSKÁ, J., *Písemnosti*, c. d., s. 103.

⁷¹⁸ SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 11, sign. 11–12, *Stanovy lesního družstva v Příbyslavi, 1930*.

⁷¹⁹ SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, karton 1, inv. č. 3/1, *Jednací řád představenstva, 1933*.

⁷²⁰ JAKUBSKÁ, J., *Písemnosti*, c. d., s. 103.

⁷²¹ JAKUBSKÁ, J., *Písemnosti*, c. d., s. 104.

⁷²² Věcné skupiny: 1. vedení družstva, 2. členové družstva, 3. představenstva lesního družstva, 4. zaměstnanci, 5. pozemkový majetek, 6. těžba dřeva, zalesňování, 7. prodej dřeva, 8. odborná správa malolesů, 9. zařizovací kancelář, 10. revírní zprávy, 11. polesí, 12. parní pila, 13. rybníky, 14. plánování, 15. statistika, 16. Ústřední rada družstev, 17. Sdružení obecních a selských lesů, 18. korespondence, 19. smlouvy, 20. půjčky, 21. pojištění, 22. Zemědělská revizní komise Ministerstva zemědělství, 23. Akční sdružení pro převzetí lesů velkostatků, 24. stavby. Srov. JAKUBSKÁ, J., *Písemnosti*, c. d., s. 105.

tvoří *úřední knihy*.⁷²³ Nejpočetnější skupina připadá na spisový materiál, rozdělený dle výše předestřeného věcného hlediska. Materiál účetní, vyčleněný do samostatné skupiny, rovněž dosahuje úctyhodného objemu.⁷²⁴ Vzhledem k zaměření družstva nepřekvapí, že následující početnou nediplomatickou skupinu tvoří plány a mapy jak celého velkostatku, tak jednotlivých plesí, bohužel většinou dochované ve špatném stavu. Poslední skupina obsahuje fotografie dokumentující činnost družstva a materiál tiskový, kam patří letáky, novinové výstřižky či plakáty.⁷²⁵

I. Úřední knihy

Základním ustavujícím dokumentem některých minulých i soudobých právnických osob (například spolků, družstev...) jsou *stanovy*. Stanovy po ustavení LD Příbyslav odpovídaly stanovám nově se utvářejících prvorepublikových lesních družstev. Měly jednotnou podobu a byly rozděleny do několika paragrafů. Nejvíce prostoru náleželo družstevním orgánům a jejich kompetenci, výši členského podílu a omezenému ručení členů. Stanovy musely obsahovat název firmy, sídlo, předmět podnikání, výši základního kapitálu, organizační členění a způsob případného zániku společnosti. Příkladaly se ke společenské smlouvě s žádostí o zapsání do společenstevního rejstříku. Případná aktualizace stanov musela být schválena většinou členů na schůzi valné hromady.⁷²⁶ V LD Příbyslav došlo k jejich aktualizaci v roce 1934 v souvislosti s nově vymezeným obdobím hospodářského roku. Další změnu přineslo období Protektorátu. Kromě opětovné změny trvání účetního roku se tehdy přešlo na maloplošné hospodaření. Nejrozsáhlejší změny, popsané v části věnující se krokům k postátnění družstva, prodělaly stanovy na základě nařízení Ústřední rady družstev v roce 1948.⁷²⁷

Knihy protokolů a schůzí jednotlivých správních orgánů družstva představují jeden z nejcennějších pramenů k poznání chodu Lesního družstva v Příbyslavi. Struktura zápisu protokolu byla jednotná. Začínalo se slovy „Protokol o schůzi“ nebo „Protokol o zasedání“ s pořadovým číslem zasedání nebo schůze. Následovalo datum a místo konání schůze, včetně hodiny zahájení. V zápisu nesměla chybět informace o tom, kdo schůzi zahájil (předseda,

⁷²³ Knihy protokolů valných hromad, protokoly ze schůzí představenstva a dozorčí rady, stanovy družstva, služební řád pro zřizovatele a úředníky družstva, hospodářský plán družstva a jednotlivých plesí, celkový zalesňovací a těžební plán. Srov. JAKUBSKÁ, J., *Pisemnosti*, c. d., s. 105–106.

⁷²⁴ Patří sem například hlavní kniha, kniha osobních účtů, pokladní deník a účetní uzávěrka. JAKUBSKÁ, J., *Pisemnosti*, c. d., s. 106.

⁷²⁵ Archiv NZM, f. LD Příbyslav; SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav.

⁷²⁶ SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 11, sign. 11, 12, 13, Stanovy lesního družstva v Příbyslavi, 1930, 1948, 1952.

⁷²⁷ Srov. § 9 týkající se valné hromady. Tamtéž, Stanovy lesního družstva v Příbyslavi, 1948.

místopředseda nebo jednatel), počet přítomných členů a seznam členů omluvených i nepřítomných. Samotné jednání bylo shrnuto do několika bodů.⁷²⁸

Lesní hospodářský plán se většinou vypracovával na dobu deseti let a kromě směrnic lesopěstebních obsahoval i směrnice investiční a zalesňovací. Vzhledem k počátečním obtížím při konsolidaci družstva (kalamita, nedostatek kapitálu, problémy s placením příspěvků ze strany členských obcí) bylo s přípravnými pracemi započato až na podzim roku 1934 v polesí Polák. V roce 1935 byla provedena taxace moravských polesí a v roce 1936/37 ve zbývajících polesích Ransku a Račíně. V roce 1937/39 došlo k provedení hmotné revize, neboť hospodářský plán se měl opírat o přesné znalosti hmotových zásob a z nich plynoucích přírůstků.⁷²⁹ Vypracoval jej Jaroslav Bezpalec a kvůli zásahu německé vnučené správy byl orgány družstva schválen až dne 30. března 1939.⁷³⁰ K lesnímu hospodářskému plánu náležela *hospodářská kniha*, rozdělená do několika oddílů (porovnání skutečné těžby s předpisem ročního etátu, záznam roční těžby, zápis ročně zalesněných ploch dle oddělení, plošná evidence). K poznámkám o jednotlivých hospodářských záležitostech sloužila *kniha pamětní*, kam se zapisovaly výjimečné události, jako abnormální zimy a sucha, větry, požár, historické události na velkostatku, respektive vše, co ovlivňovalo hospodaření družstva.⁷³¹

II. Spisy

Nejpočetnější skupinu dochované registratury Lesního družstva v Přibyslavi tvoří spisový materiál, který se dle věcného hlediska dělí do 24 skupin.⁷³² K nejdůležitějším písemnostem zde zastoupeným patří bezpochyby záležitosti týkající se vedení a členů lesního družstva. Náleží tam přihlášky jednotlivých členů, jejich seznamy a počet podílů v družstvu jimi vlastněných.⁷³³ Významný pramen k poznání činnosti družstva představuje *výroční zpráva*, jež byla sestavována za každý správní rok.⁷³⁴ Formulář výroční zprávy se po celou dobu existence družstva výrazněji neměnil. Byly tištěny a publikovány v sešitové formě s titulkem „Výroční zpráva Lesního družstva v Přibyslavi zapsaného společenstva s ručením obmezeným“ za příslušný správní rok na titulní straně. Na následující stránce byla otištěna pozvánka k zasedání valné hromady, která obsahovala datum, místo, program jednání a podpis

⁷²⁸ SOA Hradec Králové, f. LD Přibyslav, inv. č. 2–5, sign. 2–5, Kniha protokolů valných hromad Lesního družstva v Přibyslavi 1931–1949, inv. č. 6, sign. 6, Protokoly o schůzi představenstva Lesního družstva v Přibyslavi 1931, inv. č. 7, sign. 7, Protokoly dozorčí rady Lesního družstva v Přibyslavi 1931–1939.

⁷²⁹ Archiv NZM, f. LD Přibyslav, inv. č. 3633, sign. 387, Hospodářský plán, 1938/39–1947/48, s. 4–5.

⁷³⁰ Německá správa nerespektovala předepsané plány a nařizovala kácet tolik, kolik bylo potřeba. Samotné platnosti hospodářský plán nabyl až po schválení ministerstvem zemědělství. Srov. JAKUBSKÁ, J., Písemnosti, c. d., s. 107.

⁷³¹ Archiv NZM, f. LD Přibyslav, inv. č. 3633, sign. 387, Hospodářský plán, 1938/39–1947/48.

⁷³² SOA Hradec Králové, f. LD Přibyslav.

⁷³³ SOA Hradec Králové, f. LD Přibyslav, kart. 1, inv. č. 41–53, Vedení družstva, členové družstva.

⁷³⁴ Srov. JAKUBSKÁ, J., Písemnosti, c. d., s. 107.

jejího předsedy. Jádro výroční zprávy tvořila jednak stručná sumarizace významných mezníků družstva za uplynulé období, jednak výroční pokladní účet, provozní bilance a bilance jmění, popsané v části týkající se účetních záležitostí družstva. Výroční zprávu uzavírala informace dozorčí rady o podrobné revizi účtů, stavu pokladny a zásob, a to nejen v ústřední kanceláři, ale i v písemnostech jednotlivých polesí. Pokud dozorčí rada neshledala žádných závad, předložila valné hromadě návrh, aby závěrečné účty za příslušný správní rok byly schváleny a představenstvu i dozorčí radě bylo uděleno absolutorium. Tato revize končila datem, jmény jednotlivých členů dozorčí rady a jejich podpisy.⁷³⁵

O fungování a kompetencích jednotlivých složek družstva informují *jednací řády* jeho správních orgánů, představenstva a dozorčí rady. Jednací řád představenstva i dozorčí rady schválila dne 14. června 1933 na schůzi svých členů valná hromada. Jednací řády byly vázány ve formě sešitu s úvodní stranou, kde se kromě příslušného názvu muselo objevit razítko družstva. Následovaly jednotlivé paragrafy, které se týkaly ustanovující schůze, svolávání schůzí, jednotlivých zástupců daného správního orgánu, předsednictva, v případě představenstva pak záležitosti týkající se každoroční inventury, archivace dokumentů a přijímání členů.⁷³⁶

Během období Protektorátu narůstají ve spisovém materiálu písemnosti spojené se zavedením vázaného hospodářství, soupisy a statistiky a rovněž se objevují prohlášení o stavu árijské způsobilosti. U jednotlivých typů písemností docházelo ke zjednodušování a úpravám záhlavních formulářů dle německých zvyklostí včetně německé mutace rubrik. Každý správce polesí byl povinen vést si *služební deník* (Dienststagebuch), kam se zapisovala výroba a příjem dřeva, prodej a odvoz dříví, kultury, práce v lese, v lesních školkách, ochrana lesa, stav majetkových hranic, stav telefonních sloupů, opravy, myslivost a ostatní záležitosti.⁷³⁷

Korespondenci v Lesním družstvu Příbyslav vyřizovala referentka Růžena Toulová. Evidenční pomůcka, do které by byla příchozí a odeslaná pošta zaznamenávána, se nedochovala. Pokud existovala, vedla si ji patrně korespondentka soukromě a nevztahovala se na ni povinnost archivace. Jak bylo popsáno výše, referentka poštu přijala, otevřela, označila datem přijetí, dala ji k vyřízení příslušnému úředníkovi a oddělení, většinou samotnému řediteli družstva. Ten zhotovil ručně psaný koncept, jenž korespondentka přepsala na stroji, a vrátila zpět řediteli k aprobaci a podpisu. Čistopis byl expedován příslušnému úřadu, koncept připojen

⁷³⁵ SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, kart. 1, inv. č. 44, sign. 1/4, Výroční zprávy, 1931–1932, 1944–1946; Archiv NZM, f. LD Příbyslav, inv. č. 3634, Výroční zprávy, 1931/32–1950/51.

⁷³⁶ SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, kart. 1, inv. č. 50, sign. 3/1, Jednací řád představenstva, Jednací řád dozorčí rady, 1933.

⁷³⁷ Archiv NZM, f. LD Příbyslav, inv. č. 3637, Služební deník, 1941.

k příslušnému došlému podání a takto pravděpodobně uložen do registratury. Od vzniku družstva až po období protektorátu probíhal nejintenzivnější písemný styk s obecními úřady jednotlivých členských obcí. Od roku 1948 převažují mezi adresáty krajské a okresní národní výbory, dále pak jednotlivé peněžní ústavy.⁷³⁸

Od 18. prosince 1952 byla veškerá lesní družstva oddělena od Ústřední rady družstev a přiřčena k Ústřední správě družstevních lesů. Spisy týkající se záležitostí těchto institucí tvoří převážně *oběžníky*, tedy úřední sdělení určená většímu počtu podřízených institucí. V horním záhlaví bylo uvedeno číslo jednací a věc, vpravo nahoře pak datum. Samotný obsah textu byl formulován stručně a imperativně.⁷³⁹

III. Účetní materiál

Účetnictví Lesního družstva v Příbyslavi podléhalo úřední účetní revizi, konkrétně Ústřední jednotě hospodářských družstev v Praze, jejímž členem se analyzované družstvo stalo dne 10. prosince 1931. Po únoru 1948 se revizním orgánem družstva stala Ústřední rada družstev, odkud byla dne 18. prosince 1955 všechna lesní družstva odtržena a přiřčena k Ústřední správě družstevních lesů.⁷⁴⁰ Tuto agendu měl na starosti vrchní účetní Pecen, který se řídil osnovou účetnictví pro lesní podniky o výměře do 2000 ha. Jak vysvětloval Jaroslav Bezpalec v dopise řediteli nově vznikajícího lesního družstva ve Štokách, mělo se jednat o jednoduchou formu účetnictví, jejíž základ se opíral o peněžní deník. Účetnictví mělo být formulováno tak, aby mohlo být pochopeno zaměstnanci družstva, kteří se jen tak mohli na jejím správném plnění podílet.⁷⁴¹ Ke změně způsobu vedení účetnictví dochází v období Protektorátu, kdy však účetní Pecen vedl účetnictví paralelně „*po starém způsobu*“.⁷⁴² Základní knihou účetnictví byla *hlavní kniha* se zápisy uspořádanými na základě věcného hlediska. Převáděly se sem informace o všech typech účetních operací a na jejich základě se tvořily výroční bilance. Měla podobu vázané knihy o obsahu souhrnných obrátů „Má dáti“ a „Dal“ a zůstatků účtu ke dni sestavení účetní uzávěrky.⁷⁴³ *Pokladní deníky* družstva byly vedeny chronologicky a jednoduše. Udávaly stručnou informaci o každé účetní operaci, její krátký popis, částku a údaje o účetních dokladech.⁷⁴⁴ Do této skupiny dále patří například účetní

⁷³⁸ Archiv NZM, OF Jaroslav Bezpalec, kart. 1, Korespondence 1931–1957, SOA Hradec Králové, f. Lesní družstvo Příbyslav, kart. 12–13, Korespondence 1932–1953.

⁷³⁹ SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, kart. 11–12, inv. č. 88, sign. 16/1, Ústřední rada družstev – oběžníky, 1946–1952.

⁷⁴⁰ SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, kart. 11–12, Ústřední rada družstev, 1946–1952.

⁷⁴¹ Archiv NZM, OF Jaroslav Bezpalec, kart. 1, Korespondence 1931–1951, inv. č. 3624, sig. P2009, Koncept dopisu Jaroslava Bezpalice, 24. 7. 1951, s. 1.

⁷⁴² SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, kart. 1, inv. č. 44, signatura 1/4, Výroční zpráva družstva za rok 1944/45, Příloha – zpráva o hospodaření lesního družstva v Příbyslavi za posledních 15 let, s. 11.

⁷⁴³ SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 123, sign. 42, Hlavní kniha, 1931–1933.

⁷⁴⁴ SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, inv. č. 128–134, sign. 47–53, Pokladní deník, 1931–1949.

závěrky, informace o finančním stavu družstva, měsíční výkazy o výkonech v lesním hospodářství nebo podklady k inventarizaci lesů.⁷⁴⁵

IV. Mapy a plány

Hospodářské a porostní mapy a plány družstva a jeho jednotlivých částí patří k nejuplněnějšímu materiálu z registratury původce zkoumaného archivního fondu. Mapy zachycující rozlohu celého velkostatku jsou většinou v měřítku 1:50 000, o rozměrech 82 x 70 cm. Měřítko map jednotlivých polesí kolísá mezi 1:10 000 – 1:15 000, stejně tak jejich rozměry (50 x 50 cm, 44 x 63 cm). Autoři map jednotlivých polesí byli většinou tamější správci, jako autor geometrických plánů je uveden ing. Pec.⁷⁴⁶

V. Fotografie a materiál tiskový

Dobová alba fotografií a ohlasy místního tisku na vznik a činnost Lesního družstva v Příbyslavi jsou uloženy v archivu jeho nástupce, Lesního družstva obcí se sídlem v Příbyslavi, obnoveného v roce 1995.⁷⁴⁷

Diplomatika analytická

Jak je pro písemnosti sledovaného období typické, dochází zde k unifikaci písma, psací látky i zavedení standardizovaných formulářů pro jednotlivé typy písemností. Analytické diplomacie je z tohoto důvodu vymezen jen velmi úzký prostor. Některé vnitřní a vnější znaky byly zmíněny již v rámci rozboru typologie písemností, zbývá se pouze stručně zmínit o psací látce a potřebách. Jako psací látka sloužil papír o formátu A4 nebo A5. Většina čistopisů byla psána na kvalitní papír, koncepty pak na hrubší nebo průklepový papír. Písemnosti jsou psány převážně na stroji, v případě některých konceptů ručně, inkoustovým perem. Písmem je česká humanistická kurziva, během období Protektorátu se objevuje v ručně psané korespondenci místy německá novogotická kurziva. Z jazykového hlediska převažují české písemnosti, v období Protektorátu narůstá počet dokumentů v němčině. Co se týče vnitřních znaků, dochází k oproštění od zdvořilostních frází a formalit. Jako ověřovací prostředek sloužilo kromě podpisu ředitele Bezpalec razítka družstva.⁷⁴⁸

5.7. Lesníci Jaroslav Bezpalec a Jan Frič

Jaroslav BEZPALEC (8. 5. 1898 – 2. 9. 1957)

⁷⁴⁵ SOA Hradec Králové, f. LD Příbyslav, Účetní materiál, 1931–1959.

⁷⁴⁶ Srov. JAKUBSKÁ, J., Písemnosti, c. d., s. 111.

⁷⁴⁷ Archiv LDO Příbyslav, Sběrka digitálních fotografií a tiskovin.

⁷⁴⁸ Srov. JAKUBSKÁ, J., Písemnosti, c. d., s. 111.

„A tak jsme přišli na mladého, v lesním úřadě ve Žďáře zaměstnaného inženýra Bezpalice, který se mi líbil hned při prvním setkání, když jsme se prodírali autem sněhovými závějemi z Německého Brodu do Příbyslavi.“

Jan Frič o prvním setkání s Jaroslavem Bezpalcem, 1931

Jaroslav Bezpalec se narodil dne 8. května 1898 v Lovčicích na Kutnohorsku jako syn Antonína Bezpalice, krejčího v Lovčicích, a švadleny Terezie, rozené Svobodové.⁷⁴⁹ V roce 1903 se narodil jeho mladší bratr Ladislav.⁷⁵⁰

Po absolvování Vyššího státního gymnázia v Čáslavi roku 1917 nastoupil aktivní službu u technického oddělení Československých legií ve Francii, kde setrval až do října 1918.⁷⁵¹ Po návratu z fronty se zapsal na Vysokou školu zemědělského a lesního inženýrství v Praze, kde se posléze stal asistentem tamějšího pedagoga a významného lesníka Gabriela Jirsíka.⁷⁵² Ten zastával vedoucí místo lesmistra v Lesním úřadu Zálesí, náležejícím velkostatku Žleby. Tam Jaroslav Bezpalec začal svou lesnickou praxi po absolutoriu v roce 1921. V roce 1928 nastoupil jako taxátor velkostatku Zámek Žďár.⁷⁵³ Za dobu svého působení se mu tam podařilo složit roku 1929 zkoušku pro autorizované civilní a lesní inženýry a byl jmenován okresním lesním technikem pro tehdejší politický okres Čáslav.⁷⁵⁴

V roce 1931 zahájil svou činnost vedoucího lesního hospodáře Lesního družstva v Příbyslavi (od roku 1936 s titulem ředitel), kde setrval až do roku 1955. Rovněž stál u zrodu Lesohospodářského svazu v Německém Brodě (1934).⁷⁵⁵

V roce 1934 byl jmenován soudním znalcem okresního soudu v Příbyslavi, Chotěboři a Žďáru.⁷⁵⁶ O dva roky později byl Vrchním soudem v Praze určen soudním znalcem pro obvody velkostatků v obvodu Krajského soudu v Kutné Hoře. Tato působnost mu byla v roce 1937 rozšířena na odhady větších statků s lesním hospodářstvím.⁷⁵⁷

⁷⁴⁹ SOA Praha, Sběrka matrik, sign. N 1888–1889, s. 176, dostupné online: <<https://ebadatelna.soapraha.cz/d/8981/134>> [01. 05. 2022].

⁷⁵⁰ Archiv NZM, OF Jaroslav Bezpalec, kart. 3, inv. č. 4986, sign. 3075, 1939–1955, Vlastní životopis jako příloha k dotazníku, 14. 1. 1943, s. 1; JAKUBSKÁ, J., Životní osudy, c. d., s. 212.

⁷⁵¹ Srov. JAKUBSKÁ, J., Životní osudy, c. d., s. 213; KAMARÁD, M., Lesní družstvo, c. d., s. 39.

⁷⁵² Archiv NZM, OF Jaroslav BEZPALEC, kart. 3, Korespondence z let 1939–1955, inv. č. 4986, sign. P3075, Vlastní životopis jako příloha k dotazníku, 14. 1. 1943, s. 1.

⁷⁵³ Archiv NZM, OF Jaroslav Bezpalec, kart. 3, inv. č. 4986, sign. 3075, 1939–1955, Vlastní životopis jako příloha k dotazníku, 14. 1. 1943, s. 1.

⁷⁵⁴ Tamtéž; JAKUBSKÁ, J., Životní osudy, c. d., s. 214–217.

⁷⁵⁵ Srov. JAKUBSKÁ, J., Životní osudy, c. d., s. 218–220.

⁷⁵⁶ Tamtéž.

⁷⁵⁷ Tamtéž.

V roce 1939 zahájil Jaroslav Bezpalec protinacistickou činnost. Gestapo ho zatklo a uvěznilo v Havlíčkově Brodě, odkud se dostal až v roce 1941. V odbojových aktivitách pokračoval i v letech 1944–1945.⁷⁵⁸

V letech 1945–1947 působil jako předseda u ONV Příbyslav, dále v ONV Chotěboř a na pozici předsedy Okresní myslivecké komise ONV Žďár nad Sázavou. Po únorových událostech roku 1948 byl jmenován do Ústřední plánovací komise lesnické při ministerstvu zemědělství. Mezi dalšími jeho veřejnými funkcemi lze zmínit například členství ve Skupině československých inženýrů a architektů, ve správní radě firmy Lesna, a. s., a Československé akademii zemědělské. J. Bezpalec byl zároveň posledním předsedou spolku Československé myslivecké jednoty v Příbyslavi, zaniknuvší k 1. červenci 1949.⁷⁵⁹

Dne 12. července 1930 se Jaroslav Bezpalec oženil v Golčově Jeníkově s Annou rozenou Satoriovou, dcerou Jana Satoria, rolníka v Podmokách u Čáslavi a Marie, rozené Provozníkové z Nasavrku, s níž vychoval čtyři děti.⁷⁶⁰ Zemřel dne 2. září 1957 v Novém Městě na Moravě a pohřben je v rodinné hrobce v Podmokách u Golčova Jeníkova.⁷⁶¹

Archivní soubory

Archiv NZM, OF Jaroslav Bezpalec

Výběrová bibliografie

BEZPALEC, Jaroslav, Vzpomínky a zpovědi, Havlíčkův kraj, 1945, č. 5, roč. I, s. 2.

O lesním družstevnictví na Českomoravské vysočině (rukopis)

Jan FRIČ (9. 4. 1883 – 18. 5. 1971)

„Věř mi, že v Tobě ztrácím skutečného lesáckého tátu, který mě uvedl do života, do praxe, který mi otevřel oči a naučil strážlivě myslet.“

Jaroslav Bezpalec se loučí s Janem Fričem,
odstupujícím z funkce technického poradce LD Příbyslav, 1935

Jan Frič se narodil v Praze dne 9. dubna 1883 jako nemanželský syn Marie Fričové, dcery Josefa Friče, hajného z Brandýsa nad Labem, a Barbory Kohoutové z Brázdíma

⁷⁵⁸ Za svoji činnost v odboji byl Jaroslav Bezpalec v dubnu 1946 vyznamenán Československým válečným křížem 1939 a Pamětní medailí brigády Mistr Jan Hus. Srov. JAKUBSKÁ, J., Životní osudy, c. d., s. 223.

⁷⁵⁹ Srov. JAKUBSKÁ, J., Životní osudy, c. d., s. 218–226.

⁷⁶⁰ Archiv NZM, OF Jaroslav BEZPALEC, kart. 3, inv. č. 4983a, sign. 3072a, Opis oddacího listu ing. Jaroslava Bezpalice a Anny, rozené Satoriové vyhotovený v soudní kanceláři Okresního soudu Příbyslav, 18. 12. 1941.

⁷⁶¹ Archiv NZM, OF Jaroslav BEZPALEC, kart. 1, inv. č. 1021, sign. P1485, Úmrtní oznámení Jaroslava Bezpalice, 2. 9. 1957.

u Prahy.⁷⁶² Nejprve vyrůstal v péči Václava a Filomeny Křížových v Bližanovech u Klatov, poté si jej roku 1885 osvojila jeho teta Johanna Binderová z Prahy.⁷⁶³

Svou lesnickou dráhu zahájil studiem revírnické a vyšší lesnické školy v Písku (1889–1902), k čemuž se vázala roční praxe v rozsáhlých tamějších městských lesích. Po složení vyšší státní zkoušky pro samostatné lesnické hospodáře v roce 1905 nastoupil do lesního úřadu velkostatku Budíškovice, odkud přešel po krátké době na velkostatek Poděbrady. Z asistentké pozice lesnického adjunkta, kontrolora a geometra se vypracoval až na místo tamějšího vedoucího lesního úřadu, tedy lesmistra. Již v této době zastával funkci okresního lesního technika pro tehdejší politické okresy Poděbrady a Nymburk.⁷⁶⁴

Jan Frič působil v letech 1920–1941 na lesnickém referátu České zemědělské rady v Praze, kde v posledních letech zastával post vrchního lesního rady.⁷⁶⁵ Bohatá publikační činnost Jana Friče vypovídá o jeho široce rozkročené profesní oblasti. Kromě již zmíněného lesního družstevnictví, problematiky správy malých lesních ploch a lesní pozemkové reformy ho zajímala lesnická legislativa, otázky dřevařského trhu a průmyslu i semenářství. Intenzivně rozvíjel lesnické muzejnictví a v roce 1923 z titulu jednatele Československého zemědělského muzea vypracoval program pro Lesnickou sekci, zahrnující odbornou lesnickou knihovnu a archiv.⁷⁶⁶ Svého titulu tajemníka (1925–1940) a viceprezidenta (1940–1947) druhého lesnického oboru Československé zemědělské rady využíval k získávání pozůstalostí československých lesníků a ostatních písemných dokumentů, vztahujících se k dějinám lesnictví.⁷⁶⁷

Jan Frič byl velmi aktivní v lesnické spolkové i osvětové činnosti. Stál u založení již zmíněné Jednoty českých lesníků zemí Koruny české, transformované v Ústřední jednotu československého lesnictva, kde se stal roku 1921 místopředsedou.⁷⁶⁸ Rovněž působil na půdě mnoha ústavů a spolků, například Masarykovy akademie práce a Československé matice lesnické.⁷⁶⁹ Stál za projekty mnoha lesnických oddělení hospodářských výstav a podílel se na organizaci vzdělávacích kurzů pro lesní zřízence v Berouně.⁷⁷⁰ Zúčastnil se rovněž zahraniční

⁷⁶² Archiv hlavního města Prahy, Sbirka matrik, sign. AP N55, 1882–1884, s. 178, dostupné online: <<https://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=F6944FB8BD1346A382502C5B25CB3685>> [01. 05. 2022].

⁷⁶³ Viz NOVOTNÝ, Gustav, Heslo FRIČ Jan: Biografický slovník českých zemí 18, Praha 2015, s. 398.

⁷⁶⁴ Tamtéž.

⁷⁶⁵ Archiv NZM, OF Jan Frič, kart. 5, inv. č. 3498, vlastní životopis, nedatováno, s. 2.

⁷⁶⁶ Srov. JAKUBSKÁ, Jana, Prameny ke studiu využívání vodních toků a hrazení bystřín na pracovišti Národního zemědělského muzea – podsbirka Archiválie, Prameny a studie, 2021, č. 68, 2021, s. 94.

⁷⁶⁷ Tamtéž.

⁷⁶⁸ Viz NOVOTNÝ, G., Heslo FRIČ Jan: Biografický slovník českých zemí 18, s. 398.

⁷⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁷⁰ Tamtéž, s. 399.

cesty do Švýcarska v roce 1938.⁷⁷¹ Na Vysoké škole zemědělského a lesnického inženýrství při ČVUT vyučoval lesnickou politiku a obchodní nauku (1935–1950), kde mu byl roku 1947 udělen čestný doktorát technických věd.⁷⁷²

Jan Frič se v roce 1910 oženil s Miladou Hellichovou, s níž vychoval dceru Růženu.⁷⁷³ Umírá dne 18. 5. 1971 v Praze, pohřben byl v Poděbradech.⁷⁷⁴

Archivní soubory

Národní zemědělské muzeum, Osobní fond Jan Frič (1901–1963), 2,28 bm

Výběrová bibliografie

FRIČ, Jan, 20 let české lesnické organizace, Tábor: vlastním nákladem autora 1927.

FRIČ, Jan, Dřeviny našich malých lesů a jak je pěstujeme: upravený zvláštní otisk z časopisu Háj, Písek: Matice lesnická 1942.

FRIČ, Jan, Důležitost lesního hospodářství v republice Československé, Praha: Ministerstvo zemědělství 1921.

FRIČ, Jan, Hospodaření v malém lese, Praha: Brázda 1947.

FRIČ, Jan, Lesní pozemková reforma, Praha: Zemědělská rada 1927.

FRIČ, Jan, Listnaté dřeviny v našich lesích, Tábor: Petr Frank 1946.

FRIČ, Jan, Obchodní příručka lesnická, Písek: Československá matice lesnická 1938.

FRIČ, Jan, Péče o malý lesní majetek: se zvláštním zřetelem na lesní družstevnictví, Praha: Český odbor zemědělské rady 1924.

FRIČ, Jan, Přehled dějinného vývoje lesní výroby (rukopis).

FRIČ, Jan, Velké vzory našeho lesnictví, Praha: SZN 1958.

FRIČ, Jan, Vzpomínky starého myslivce (rukopis).

FRIČ, Jan – ROZMARA, Josef Václav, České lesnictví: Učebnice pro posluchače lesnických škol, lesní praktikanty a strážné lesníky, jakož i příruční kniha pro lesní hospodáře, Písek: Theodor Kopecký 1916.

Příspěvky v periodikách Lesní stráž, Lesnický týdeník (později Československý les), Lesnická práce a Československý háj, práce na Naučeném slovníku lesnickém (Naučný slovník lesnický: výběr lesnických důležitých hesel zpracovaných odborníky. Díl I, A–L, Písek: Československá

⁷⁷¹ Blíže o této cestě viz NOVOTNÝ, G., Zahraníční studijní cesty, c. d., s. 61–73.

⁷⁷² Viz NOVOTNÝ, G., Heslo FRIČ, c. d., s. 398.

⁷⁷³ Archiv NZM, OF Jan Frič, kart. 5, inv. č. 3498, vlastní životopis, nedatováno, s. 5.

⁷⁷⁴ Viz NOVOTNÝ, G., Heslo FRIČ, c. d., s. 398.

matice lesnická 1934; Naučný slovník lesnický: výběr lesnických důležitých hesel zpracovaných odborníky. Díl II, M–Ž, Písek: Matice lesnická 1940.)

6. Závěr

V úvodu této diplomové práce a v kapitole věnované jejímu metodologickému ukotvení byly definovány výzkumné cíle, rozčleněné do několika dílčích okruhů. Předestřené otázky se podařilo, až na nepatrné výjimky zapříčiněné torzovitostí klíčových archivních souborů a omezeným přístupem k nim, plausibilně zodpovědět. Učiněná zjištění opravňují k několika zobecňujícím závěrům.

První tematický okruh směřoval k **zmapování obecných rysů lesního družstevnictví na území českých zemí a povšechnému nastínění jeho historického vývoje, organizace a legislativní opory**, čemuž se v soudobé literatuře věnovala doposud okrajově pouze jedna studie. Vznik a vývoj českého lesního družstevnictví vykazuje těsnou souvztažnost s politickými, sociálními i ekonomickými poměry a jejich změnami. Jelikož se jedná o natolik široké téma, že jej nelze v rámci jednoho textu postihnout ve všech souvislostech, v souladu s deklarovanými cíli práce zde byly zhodnoceny základní rysy tohoto družstevního hnutí, zásadní milníky jeho historického vývoje a seznámení s organizací českého lesního družstevnictví, zasazené do příslušného legislativního rámce.

České lesní družstevnictví se stejně jako v ostatních evropských zemích utvářelo v reakci na nedostatečnou odbornou správu soukromých lesních ploch do výměry 500 ha. Od 80. let 19. století se tato otázka stala hlavním diskuzním tématem řady středoevropských lesnických kongresů. Někteří lesní odborníci spatřovali v lesním družstevnictví užitečný nástroj k zajištění racionálního lesního hospodaření, jiní na ně nahlíželi optikou stranicko-politických pohnutek směřujících k ryze mocenskému a výdělečnému cíli. Právní rámec českého lesního družstevnictví vymezoval, až do roku 1954, Zákon č. 70/1873 ř. z., o výdělkových a hospodářských společenstvech. Na území českých zemí se, až na výjimky v podobě lesních společenstev, formovaných za účelem zalesňování pustých ploch, lesní družstva před rokem 1918 neutvářela.

Státní převrat a realizace meziválečné pozemkové reformy otevřely cestu k zakládání lesních družstev, zejména na lesních plochách v majetku obcí, a zajistily jim podmínky, umožňující zformování základní sítě lesního družstevnictví. V politickém systému první Československé republiky se výrazněji prosazovala agrární strana, zasazující se mimo jiné o vznik zemědělských, tedy i lesních družstev. V jejich nenásilném vzniku spatřovala tato strana základní faktor hospodářské a sociální stabilizace venkova, a zároveň prostředek k získávání volebního elektorátu z řad středních a drobných rolníků. V oblasti Českomoravské vrchoviny, kde tato strana zastávala silné pozice, iniciovala ustavení zkoumaného družstva

i vznik dalších několika družstev, spojených roku 1934 v Lesohospodářský svaz v Německém Brodě. Její úspěšné počínání bylo podmíněno řadou faktorů, například drsnějšími klimatickými podmínkami Příbyslavska, zemědělským charakterem této oblasti a vidinou místních chudých rolníků, věnujícím se převážně chovu skotu a pěstování brambor, získat z meziválečné pozemkové reformy půdu. K rozšiřování své voličské základny agrární strana využívala regionální tisk a zasazovala se o zakládání místních zájmových organizací a spolků. Obdobná pozice náležela Československé straně lidové, jež se v poměrně chudém kraji se silnou náboženskou tradicí uplatňovala velmi snadno.

Slibný rozvoj lesního družstevnictví byl ve 30. letech 20. století nicméně poněkud zbrzděn kalamitami a následnou hospodářskou krizí, kulminující zhroutilím trhu se dřevem, což zapříčinilo nemalé finanční problémy lesních družstev a nedůvěru široké veřejnosti v projekt lesního družstevnictví. Navzdory těmto okolnostem se v období první Československé republiky utvořila síť lesních družstev se dvěma ohnisky – ve sledovaném regionu a na Moravě. Lesní družstva vznikala za účelem společného hospodaření na svých pozemcích, zpeněžovala tamější lesní těžbu, výroby z průmyslového zpracování dřeva a zřizovala za tímto účelem průmyslové podniky, tedy pily. Obecné zásady lesního družstevnictví odpovídaly tradicím vývoje prvorepublikového družstevního hnutí.

V období Protektorátu Čechy a Morava byla některá lesní družstva likvidována, jiná se v rámci sjednocení organizace, roztržštěná do několika svazů, slučovala a do zbývajících byla dosazena vnucená správa, zapojující jejich hospodářství do konceptu velkoprostorové říšské ekonomiky.

Zásadním zvratem ve vývoji lesního družstevnictví se stal rok 1948, který kromě masově se rozšiřujícího počtu těchto družstev, utvářených na základě přidělu půdy v druhé pozemkové reformě, přinesl zároveň deformaci veškerého družstevního hnutí v podobě ztráty autonomie družstev a jejich podřízení centrální ekonomice lidově-demokratické diktatury. Zrušení kmenového majetku obcí v roce 1950 odstartovalo postupné kroky k etatizaci lesních družstev obcí. Na lesní družstva bylo nahlíženo jako na trpěnou součást socialistického sektoru a dočasnou formu zemědělského družstevnictví, jejíž národní vlastnictví lesů je nutné navrátit do rukou skutečného majitele, tedy státu. Přijetí Zákona č. 53/1954 Sb., o lidových družstvech, vydělilo lesní družstva ze soustavy zemědělského družstevnictví a přiznalo jim formální existenci v rámci lidových družstev, avšak dobový diskurz nadále vnímal družstevní formu vlastnictví lesů jako nižší, nevyhovující principům nadřazené socialistické správy. V listopadu 1959 došlo k zestátnění majetku posledních lesních družstev, a tím byla jejich téměř třicetiletá činnost ukončena. Tuto otázku znovuotevřeli lesničtí odborníci v 90. letech 20. století, kdy

docházelo k obnovování činnosti některých lesních družstev, mezi kterými figurovalo i Lesní družstvo obcí v Příbyslavi. Lesní družstva a společnosti v současné době vlastní 1,2 % z celkové lesní plochy ČR.

Druhý okruh tematických otázek tvoří meritum předkládané diplomové práce a váže se již k samotnému Lesnímu družstvu Příbyslav coby objektu primární analýzy. **Zásadní výzkumnou otázkou** se stalo **zachycení historického vývoje LD Příbyslav**, jeho základní periodizace, zhodnocení zlomových okamžiků a následné zasazení učiněných zjištění do politického a socio-ekonomického kontextu zkoumané doby. Rozbor účetních pramenů a protokolů valných hromad družstva umožnila analyticky uchopit a vyhodnotit, jak funkcionáři zkoumaného družstva na tyto celospolečenské změny reagovali a zda se jim podařilo přijmout uspokojivá opatření. Lze konstatovat, že vznik, vývoj a fungování Lesního družstva Příbyslav v zásadě nevybočuje z výše nastíněných a obecně platných vývojových tendencí. Jednalo se o ambiciózní projekt, jehož zakladatelé náleželi k lokálním elitám a pozdějším vrcholovým činitelům agrární strany, jakými byl například Josef Zadina, prvorepublikový ministr zemědělství. Na založení družstva se podílela i řada lesnických odborníků, mimo jiné i Jan Frič, přední družstevní praktik a teoretik meziválečného období. Myšlenka na založení družstva našla odezvu v kruzích místních rolníků i podnikatelů, ze kterých se někteří udrželi ve statutárních orgánech družstva až do jeho zestátnění. Vlivná skupina osob stojící za družstvem na lokální i celostátní úrovni umožňovala LD Příbyslav během první Československé republiky snazší lobbing jak v rámci regionu, tak na půdě centrálních státních úřadů, čímž bylo v první řadě umožněno ustavení tohoto podniku a následné sanování družstevního hospodaření v kritických počátečních letech existence družstva prostřednictvím daňových úlev a finančních subvencí.

Určité obtíže se zpracováním tohoto tematického okruhu přinesla neexistence pramenů v institucionálním fondu družstva pro období let 1955–1959, byť archivní pomůckou uvedených, a omezený přístup fondů administrativně příslušných národních výborů. Analýza pramenů centrálních státních institucí (Ústřední správy družstevních lesů) a soukromé korespondence ředitele družstva Jaroslava Bezpálce i základní informace pro roky 1951–1959, uvedené ve fondu Krajský soud Hradec Králové, však umožnily tato bílá místa na mapě poznání adekvátně doplnit.

Hlavní výzkumný záměr rozšířila řada doplňujících otázek, postihujících realizaci lesní pozemkové reformy na velkostatku Zámek Žďár optikou konstituování LD Příbyslav, dále jednotlivé vnitřní mechanismy a činnost zkoumaného družstevního podniku.

O provedení **lesní pozemkové reformy na velkostatku Zámek Žďár** usilovaly lokální elity ve všech zainteresovaných zastupitelských okresech. Vedení Zastupitelského okresu Příbyslav se již ve druhé polovině 20. let shodlo na aplikaci družstevního principu s členskou základnou tvořenou výhradně obcemi. O způsobu realizace lesní pozemkové reformy panovala shoda napříč politickým spektrem první Československé republiky. Klíčovou roli zastávala již zmíněná agrární strana, ale nezanedbatelná byla i pozice lidovců a národní demokracie, jejíž představitelé působili na důležitých postech v rámci hospodářství sledovaného regionu. Lesy velkostatku Zámek Žďár se nacházely i v dalších zastupitelských okresech s odlišnými cíli. Lze konstatovat, že nejostřeji vystupoval proti založení LD Příbyslav Zastupitelský okres Chotěboř, prosazující převzetí majetku přímo prostřednictvím okresu. Bylo zjištěno, že lokální politická scéna spatřovala v lesní pozemkové reformě prostředek k odstranění finančních obtíží samosprávy, tedy vítanou sanaci obecního rozpočtu. Napříč popisovanou dobou však rezonuje i druhý a stále se opakující aspekt. Představuje ho návrat lesů, zabraných cizími pány, do českých rukou. O to depresivněji působil vývoj družstva během druhé světové války a pozdější implementace nařízení komunistického režimu.

V průběhu existence LD Příbyslav docházelo k opakovaným změnám jeho zásadního dokumentu, tedy **stanov**. První decennium existence družstva vykazovalo pouze drobné změny v podobě úpravy účetního roku a precizace cílů družstva. Obdobnými změnami prošly stanovy i za německé okupace českých zemí a výraznější zásahy včetně změny názvu družstva přineslo až období po roce 1948, vynucené politickými okolnostmi a následným začleněním družstva do centrálně plánované ekonomiky.

Politická orientace družstva po jeho ustavení rovněž korespondovala s obecnými vývojovými tendencemi lesního družstevnictví, realizovanými prostřednictvím jeho nadřízených revizních svazů. Členstvím LD Příbyslav v Ústřední jednotě hospodářských družstev pokračovalo až do roku 1938 těsné provázání tohoto podniku s agrární stranou. Období druhé republiky a Protektorátu Čechy a Morava se vyznačovalo snahou po sjednocení politicky roztržštěné základny prvorepublikového družstevnictví. Nezbytný příklon družstva k politice KSČ lze vysledovat od vstupu analyzovaného družstva do Ústřední rady družstev v roce 1948. Od tohoto momentu dochází k častým personálním obměnám statutárních orgánů družstva z důvodu nevyhovujícího politického přesvědčení a ustavení závodní rady KSČ. Těmito hrubými zásahy státu do personálního složení funkcionářů družstva se zde následně vytvořily dvě skupiny – původní osazenstvo, bojující proti etatizaci družstva, a noví funkcionáři, snažící se ekonomiku družstva podřídit státním zájmům, respektive cílům proklamovaným KSČ.

Členská základna družstva nedoznala kromě výrazného oslabení v roce 1934, kdy bylo z důvodu včasného neuhrazení členského podílu z družstva vyloučeno 14 obcí, zásadních změn. V průběhu let docházelo k jejímu lineárnímu nárůstu a v době likvidace LD Příbyslav již čítala 61 obcí. Členské obce ovlivňovaly dění uvnitř družstva prostřednictvím svých zástupců, volených do statutárních orgánů družstva. Mezi zástupci českých a moravských obcí lze vysledovat určitou řevnivost a disproporci v personálním obsazování představenstva a dozorčí rady, vyplývající z počtu podílů příslušných obcí. Vlastníci družstevních podílů, tedy obce, si od vstupu do LD Příbyslav slibovaly zejména zlepšení stavu obecních financí. Tomuto očekávání však mohlo družstvo do konce 30. let 20. století dostát velmi obtížně. I v případě obcí, vlastnících větší množství členských podílů, se při výnosu jejich 4% úročení jednalo o částku ve výši cca 1500 Kč ročně. Okolo roku 1938 se hospodářská situace družstva konsolidovala, avšak jeho vedení preferovalo použití větší části výnosu k vytváření finančních rezerv, tudíž částku přesahující úročení obcí mezi své členy nerozdělovalo. V období Protektorátu Čechy a Morava již v rámci uchránění finančních prostředků družstva před činiteli vnucené správy družstvo navýšilo proplácení částky z čistého zisku svým členům, čímž došlo k naplnění primárního očekávání ze strany vlastníků družstevních podílů. Z členství v družstvu plynula i řada drobných přilepšení v podobě nezpochybnitelného nároku na příděl palivového i stavebního dřeva za zvýhodněnou cenu, využívání hmotného movitého družstevního majetku k realizaci vlastních záležitostí (např. využívání válce na opravu obecních komunikací), jednorázové příspěvky družstva (např. na budování obecních telefonních linek či kanalizace) a výpomoc pracovníků družstva při zemědělských pracích.

Personální složení **statutárních orgánů družstva** se v prvním decenniu jeho činnosti nijak intenzivně neobměňovalo. Členové představenstva i dozorčí rady využívali opětovné možnosti svého zvolení a figurovaly mezi nimi především osoby, lobující za ustavení družstva ještě před rokem 1930. Z důvodu zájmů odlišných od cílů družstva a výše zmíněného vyloučení obcí neplnících své pohledávky vůči družstvu, mizí v letech 1931–1932 a 1934 z představenstva i dozorčí rady zástupci těchto obcí. V letech 1941–1945 byly statutární orgány družstva rozpuštěny německou správou a od roku 1948 dochází k jejich zásadní personální proměně, dané politickými čistkami a následnému vyloučení větší části původního osazenstva. Do představenstva a dozorčí rady byly dosazováni dělníci a nově se v družstvu utvořila Závodní rada i Závodní organizace KSČ. Mezi členy představenstva se od roku 1952 objevují dva předsedové JZD. Prověrkám podléhala i do té doby stabilní **zaměstnanecká základna** lesního družstva. Sociální postavení zaměstnanců a stupeň jejich nejvyššího dosaženého vzdělání plně odpovídaly étosu sociálního postavení obyvatelstva zkoumaného regionu a požadavkům

služebního řádu, vymezujícího kvalifikaci příslušné profese. Ředitel družstva, hlavní účetní a kontrolor absolvovali vysokoškolské vzdělání. Správci jednotlivých polesí a někteří příslušníci účetního či administrativního personálu vystudovali vyšší odbornou školu či střední školu s maturitou, hajní byli odchovanci nižších hájenských škol. Po roce 1948 dochází k nárůstu zaměstnanců s žádoucí dělnickou kvalifikací. Tím se demokratické LD Příbyslav postupně proměňovalo v podnik systematicky zbavovaný vlastní podnikatelské iniciativy a odborného zázemí.

Funkcionáři i zaměstnanci zkoumaného lesního družstva se aktivně zúčastnili prvního i druhého **odboje na Českomoravské vrchovině**. Družstvo poskytlo finanční zázemí pro přepravu členů odboje do zahraničí a ubytovalo u sebe partyzány včetně jejich rodinných příslušníků. Někteří z družstevních odbojářů zemřeli v koncentračních táborech, ti šťastnější se odtamtud vrátili po roce 1945 s podlomeným zdravím. Pro LD Příbyslav podpora odboje znamenala citelný zásah do finančních rezerv družstva a nutnost následného zalesnění lesních porostů, zdevastovaných tábořícími sovětskými a rumunskými vojsky, jakož i nutnost oprav lesních objektů a infrastruktury. Zároveň toto obětavé zapojení funkcionářů i pracovníků družstva legitimizovalo činnost tohoto podniku v obnoveném Československu a zajistilo jim, alespoň zpočátku, nárok na obnovení své autonomie.

Nepřekvapí, že primárními **funkcemi LD Příbyslav** jakožto ekonomického subjektu byla funkce svépomocná a podnikatelská. Ostatně, bez vykonávání těchto zásadních činností by družstvo nekorelovalo s všeobecně uznávaným pojetím družstevnictví, zformovaným v západní Evropě již v závěru 2. poloviny 19. století. Do **hospodářské činnosti LD Příbyslav** se vepsaly dobové ekonomické trendy i jejich politická konotace. Přes počáteční obtíže, způsobené poškozením lesních porostů kalamitou a následným znehodnocením dřevní hmoty, vyvrcholené zhroucením trhu se dřevem, hospodaření družstva postupně přinášelo zisk, který byl vyplácen jednotlivým členským obcím na základě jejich podílové účasti v družstvu a zčásti ukládán do družstevních fondů. Již hospodářsky konsolidovaný podnik znamenalo v roce 1939 zavedení a následné financování německé vnucené správy a neustálé navyšování těžeb dřeva, způsobující citelný zásah do majetkové podstaty družstva. Funkcionáři družstva připravili již po září roku 1938 podnikatelskou strategii, opírající se o financování renovací a výstavby nových budov, modernizaci lesní infrastruktury, navýšení proplácené částky z čistého zisku obcím a přikoupení penzijních let pro zaměstnance družstva, aby jim byla zajištěna penze ve výši jejich aktivního platu. Již od roku 1931 bylo družstvo personálně i kapitálově úzce propojeno s Okresní záložnou v Příbyslavi, jejíž pohledávku uhradilo v roce 1938.

V obdobné investiční strategii družstvo pokračovalo až do doby svého zániku v roce 1959. Při sestavení pomyslné křivky ziskovosti analyzovaného lesního družstva je zřejmé, že její podobu udává **nepravidelná sinusoida**, zapříčiněná klimatickými, ekonomickými a politickými faktory. K největším propadům ziskovosti patřily kromě již zmíněných kalamit následné krize dřevařského odbytu například financování vnucené správy v letech 1941–1945, závodní rady v 50. letech 20. století, měnová reforma v roce 1953. Neustále se zvyšující předeepsané těžby se od roku 1939 negativně podepsaly na stavu lesních porostů LD Příbyslav, což znamenalo dlouhodobý vývoj hospodaření tohoto podniku.

Vzhledem k těmto exogenním zásahům do majetkové podstaty družstva se velmi těžko posuzuje, zda se v obecném kontextu jednalo skutečně o nejúspěšněji hospodařící podnik tohoto charakteru, čemuž nasvědčovaly kladné posudky revizních orgánů a ohlasy na vzorně vedené hospodaření v dobovém tisku. V komparaci s ostatními lesními družstvy Českomoravské vrchoviny se skutečně jednalo o **rentabilní podnik**, který dokázal obstát i ve srovnání s hospodařením státních lesů v závěru své existence. Detailnější zhodnocení by však vyžadovalo studium archivních souborů, přesahujících obsahové vymezení této práce.

Lesní družstvo Příbyslav rozvíjelo i řadu **sekundárních funkcí**. Jednou z nejdůležitějších se jeví archetypní **funkce sociálně-podpůrná**, spočívající ve výpomoci svým členům a zaměstnancům ve stavu nouze, což řešila jednak jednorázová výpomoc schválená valnou hromadou, či jejich systematické zajišťování prostřednictvím zřízení diverzifikovaných fondů družstvem, kam plynuly částky z jeho čistého zisku. Výrazněji vystupovala i **osvětová a vzdělávací funkce** analyzovaného družstva, realizovaná v podobě odborných přednášek, lesnických kurzů a komentovaných prohlídek družstevních polesí jak pro své členy, tak pro externí veřejnost. Funkcionáři a zaměstnanci lesního družstva spolupracovali se středními lesnickými školami i Vysokou školou zemědělskou v Brně. U LD Příbyslav působila taxační kancelář, jejímž prostřednictvím, stejně tak jako prostřednictvím Lesosvazu sledovaného regionu, toto družstvo zastávalo roli odborného poradce pro stávající a nově vznikající družstva. Ředitel LD Příbyslav Jaroslav Bezpalec a duchovní otec družstva Jan Frič byli členy mnoha lesnických spolků a institucí, jejichž prostřednictvím ovlivňovali a utvářeli dobovou lesnickou politiku. Jaroslav Bezpalec se společně se svým přítelem, významným lesnickým odborníkem Otakarem Kokešem, zapsali do dějin boje proti zestátnění lesních družstev v 50. letech 20. století. **Kulturní funkce** družstva vyvstala zejména po roce 1948, kdy se jeho funkcionáři i zaměstnanci snažili obhájit prospěšnost tohoto podniku pro sledovaný region rozšiřováním své sféry i mimo oblast lesního hospodářství a snažili se prokázat, že jeho kulturní a společenský přínos převyšuje finanční zisk. Archivními dokumenty institucionálního

fondu a osobních fondů jednotlivých aktérů družstva prosvítá deklarace hrdosti na příslušnost k analyzovanému družstvu, tedy **funkce profesní identity**.

Zásadní objev nepřinesl zamýšlený **exkurz do písemností LD Příbyslav**, jelikož se ani podrobným studiem institucionálního fondu a písemností aktérů družstva nepodařilo rozšířit informace, zpracované v rámci drobné studie autorky již v roce 2015. Životní pout' **klíčových osobností** zajišťujících racionální hospodaření LD Příbyslav stručně vykreslily jejich **biogramy**, uzavírající předkládanou diplomovou práci.

Zpracováním diplomové práce se potvrdila úloha Lesního družstva Příbyslav jako vlajkové lodi lesního družstevnictví Českomoravské vrchoviny. Jednalo se o úspěšně hospodařící družstvo vedené odborníky, jedno z největších lesních družstev na našem území a vzorové družstvo pro obdobně se utvářející podniky.

Zodpovězení výše stanovených otázek a naplnění cíle této práce však představuje pouhý odrazový můstek, otvírající dveře dalšímu možnému hlubšímu výzkumu. Nabízí se například analýza písemností jednotlivých lesních družstev Českomoravské vysočiny a jejich následné zhodnocení či rozšíření studia lesní pozemkové reformy velkostatku Zámek Žďár o další subjekty. V nejobecnější rovině zde vyvstávají otázky směřující k fenoménu lesní pozemkové reformy, v minulém i soudobém badatelském diskurzu opomíjené na úkor její zemědělské nevlastní sestry. Svě detailnější zhodnocení by si zasloužila i etatizace lesních družstev v 50. letech 20. století vrcholící jejich likvidací v roce 1959. Závěrem doufám, že by se tato práce mohla stát inspirací pro navazující případové studie, zaměřené na analýzu vývoje jednotlivých lesních družstev, které by tak rozšířily badatelskou základnu pozvolna směřující ke komplexnímu uchopení problematiky českého lesního družstevnictví.

7. Přílohy

Příloha č. 1: Likvidace úřední správy na území LD Přibyslav v roce 1931.

Příloha č. 2: Výroční zpráva LD Přibyslav za rok 1931/1932.

VÝROČNÍ ZPRÁVA.

Letní družstvo v Přibyslavi pokračovalo od volání území Zártek Zdeň po provedení letní reorganizace v území LD Přibyslav v roce 1930/31, a z toho je 14 154, 212 12 ha lesníků, z toho pak 7000 ha přibližně rozdělených na 10000 ha.

Průběh letošního roku byl však velmi úrodný, což bylo způsobeno zejména tím, že vzhledem k tomu, že v území Zártek Zdeň bylo provedeno v roce 1930/31, a z toho je 14 154, 212 12 ha lesníků, z toho pak 7000 ha přibližně rozdělených na 10000 ha.

lesníky	238 400 ha	71,2%
lesníky v území Zártek Zdeň	35 000 ha	21,2%
polní území	200 000 ha	58,8%
polní území v území Zártek Zdeň	35 000 ha	21,2%
ostatní	166 600 ha	48,8%

Tato výše uvedená čísla jsou zjednotěna a svyčena byla za těchto hlavních účelů:

zpracování dřeva na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva)	Kč 7 105 322,-
výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva)	8 548 251,-
výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva)	7 105 322,-
výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva)	4 477 000,-
výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva)	3 000 000,-
výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva)	9 000 000,-
výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva)	253 000,-
výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva)	6 000 000,-
výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva)	4 171 212,-
výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva)	6 000 000,-
výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva)	5 400 758,-
výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva)	1 330 000,-
celkem	Kč 58 500 000,-

Letní družstvo pokračovalo v práci, jak bylo uvedeno v minulých letech. V roce 1931/32 bylo provedeno v území Zártek Zdeň 14 154, 212 12 ha lesníků, z toho pak 7000 ha přibližně rozdělených na 10000 ha.

Na území Zártek Zdeň bylo provedeno v roce 1931/32 14 154, 212 12 ha lesníků, z toho pak 7000 ha přibližně rozdělených na 10000 ha.

Tato výše uvedená čísla jsou zjednotěna a svyčena byla za těchto hlavních účelů:

1. výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva) Kč 7 105 322,-

2. výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva) 8 548 251,-

3. výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva) 7 105 322,-

4. výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva) 4 477 000,-

5. výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva) 3 000 000,-

6. výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva) 9 000 000,-

7. výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva) 253 000,-

8. výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva) 6 000 000,-

9. výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva) 4 171 212,-

10. výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva) 6 000 000,-

11. výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva) 5 400 758,-

12. výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva) 1 330 000,-

celkem Kč 58 500 000,-

Letní družstvo pokračovalo v práci, jak bylo uvedeno v minulých letech. V roce 1931/32 bylo provedeno v území Zártek Zdeň 14 154, 212 12 ha lesníků, z toho pak 7000 ha přibližně rozdělených na 10000 ha.

Na území Zártek Zdeň bylo provedeno v roce 1931/32 14 154, 212 12 ha lesníků, z toho pak 7000 ha přibližně rozdělených na 10000 ha.

Tato výše uvedená čísla jsou zjednotěna a svyčena byla za těchto hlavních účelů:

1. výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva) Kč 7 105 322,-

2. výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva) 8 548 251,-

3. výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva) 7 105 322,-

4. výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva) 4 477 000,-

5. výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva) 3 000 000,-

6. výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva) 9 000 000,-

7. výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva) 253 000,-

8. výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva) 6 000 000,-

9. výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva) 4 171 212,-

10. výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva) 6 000 000,-

11. výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva) 5 400 758,-

12. výroba dřevní hmoty na dřevě z dřevní hmoty (včetně paliva) 1 330 000,-

celkem Kč 58 500 000,-

2

Příloha č. 3: Polesí Račín po zasažení kalamitou v roce 1931.

Příloha č. 4: Obydlí lesních dělníků pracujících na odstranění kalamitních škod v roce 1932.

Příloha č. 5: Odvoz kalamitního dřeva v roce 1932.

Příloha č. 6: ředitel LD Přibyslav Jaroslav Bezpalec [30. léta 20. stol.].

Příloha č. 7: Technický poradce LD Přibyslav Jan Frič v roce 1935.

Příloha č. 8: První předseda LD Přibyslav Josef Lacina [30. – 40. léta 20. stol.].

Příloha č. 9: Pila Ždírec pronajímaná družstvem firmě Lesna, a. s., 30. léta 20. stol.

Příloha č. 10: Informační plakát o lesnickém kurzu pořádaném LD Příbyslav v roce 1938.

LESNÍ DRUŽSTVO V PŘIBYSLAVI
spolu se zemědělskými korporacemi na Příbyslavsku
pořádají ve dnech 22., 23. a 24. ledna 1936 v hotelu
„Rolnický dům“ v Příbyslavi

**TŘIDENNÍ
LESNICKÝ KURS**

PROGRAM:

22. LEDNA:
Zahájení kursu gener. Kružíkem Šimonec, děkanem zemědělské rady.
Kas. J. Toman, předseda Lesního družstva v Příbyslavi. **Lesní družstva a jejich význam pro drobné lesy.**
Ing. Dr. M. Jiráček, náč. lesní hospod. **Lesní základy z praktického hlediska zemědělců a obcí.**
Ing. Dr. Zdeňk Weh. **Lesní lesnictví: Myšlenky a její význam v zemědělství a v národním hospodářství.**

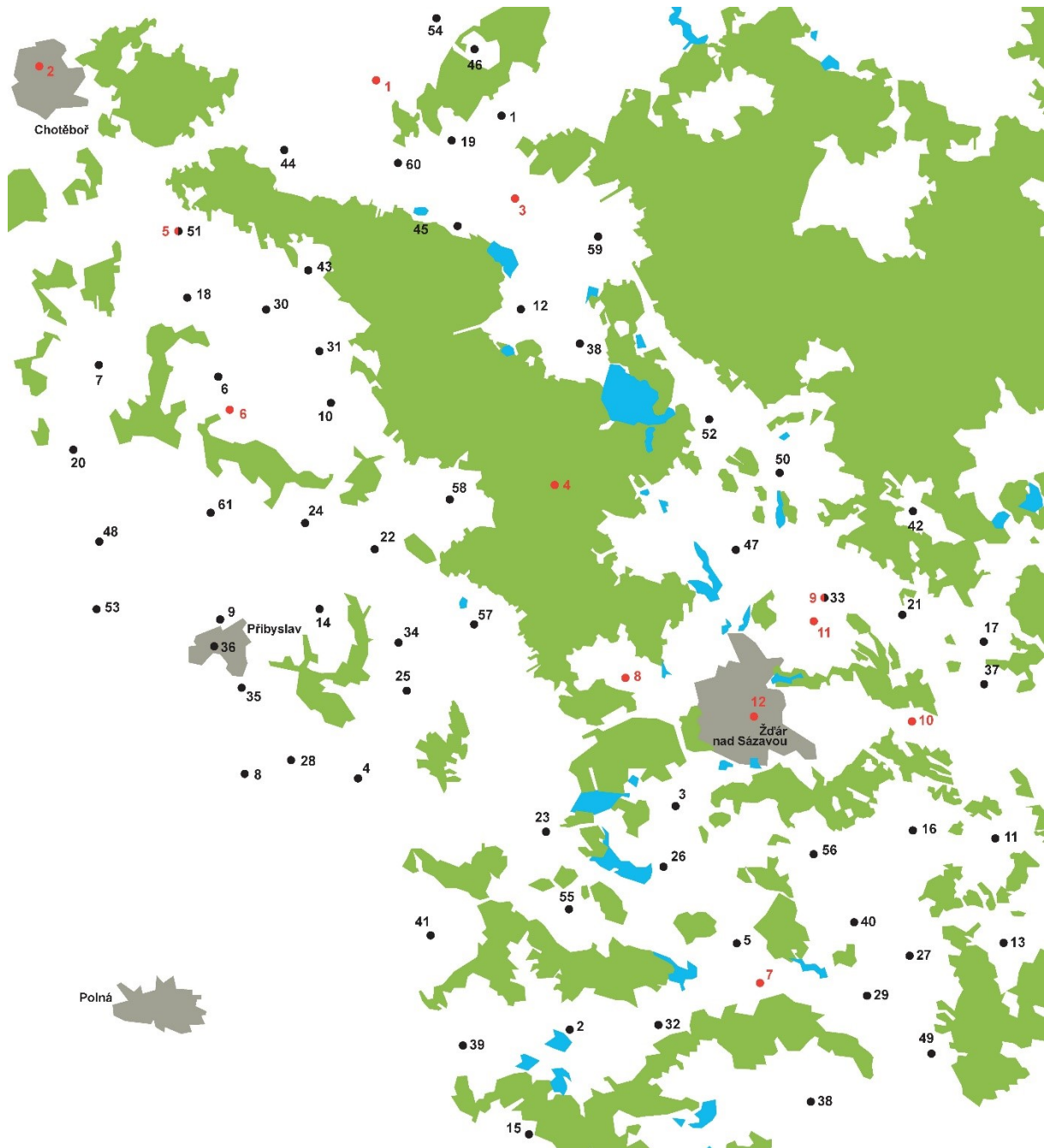
23. LEDNA:
Ing. J. Pátek, náč. lesní hospod. **O zakládání a pěstování lesních porostů se zřetelem k místním podmínkám.**
Ing. Jan Šedl, náč. lesní hospod. **Vliv lesa na klimatické podmínky krajiny.**
Ing. J. Pátek, náč. lesní hospod. **Ochrana a udržování plodnosti lesních půd.**
Předseda P. S. a Ing. J. Pátek, náč. lesní hospod. **Lesní hospodářství.**

24. LEDNA:
Ing. J. Pátek, náč. lesní hospod. **Údržba a zařízení drobných lesů se zřetelem k jejich výnosnosti.**
Ing. Jan Šedl, náč. lesní hospod. **TEŽBA a sortimentace dříví v mateřských lesích.**
Ing. Dr. Zdeňk Weh. **Význam lesů a dřeva v celostátním hospodářství.**
Ing. J. Pátek, náč. lesní hospod. **Lesní družstva, jejich význam a úkoly. Desky a zakončení kursu.**

Začátek přednášek vždy v 9 hodin dopoledne, kasec po 1 hodině odpolední. Po každé přednášce kasec a zpráva o průběhu.

Význam lesů v rámci celostátního hospodářství je velmi důležitý. Jestliže, aby každý, kdo má rád les a přírodu, výše uvedeného kursu se zúčastnil.

Příloha č. 11: Rekonstrukční mapa lesních ploch a členských obcí LD Přibyslav k roku 1938.

● Obce, které byly členy LD Přibyslav

1/Benátky, 2/Bohdalov, 3/Budeč, 4/Buková, 5/Březi nad Oslavou, 6/Cibotín, 7/Česká Bělá, 8/Česká Jablonná, 9/Dobrá, 10/Havlíčková Borová, 11/Hlinné, 12/Hluboká, 13/Hodítkov, 14/Hřiště, 15/Chroustov, 16/Jámy, 17/Jiříkovic, 18/Jitkov, 19/Kohoutov, 20/Krátká Ves, 21/Lhotka, 22/Malá Losenice, 23/Matějov, 24/Modlíkov, 25/Nové Dvory, 26/Nové Veselí, 27/Obytčov, 28/Olešenka, 29/Ostrov nad Oslavou, 30/Oudoleň, 31/Peršikov, 32/Pokojov, 33/Počátky, 34/Pořežín, 35/Poříčí, 36/Přibyslav, 37/Radiňovice, 38/Radostín, 39/Rudolec, 40/Sazomin, 41/Sirákov, 42/Sklenné, 43/Slavětín, 44/Sobiňov, 45/Staré Ransko, 46/Strážinec, 47/Stržanov, 48/Stříbrné Hory, 49/Suky, 50/Svátňov, 51/Střížov, 52/Škrdlovice, 53/Utín, 54/Údáv, 55/Újezd, 56/Vatín, 57/Velká Losenice, 58/Vepřová, 59/Vojnův Městec, 60/Ždírec, 61/Zižkovo Pole

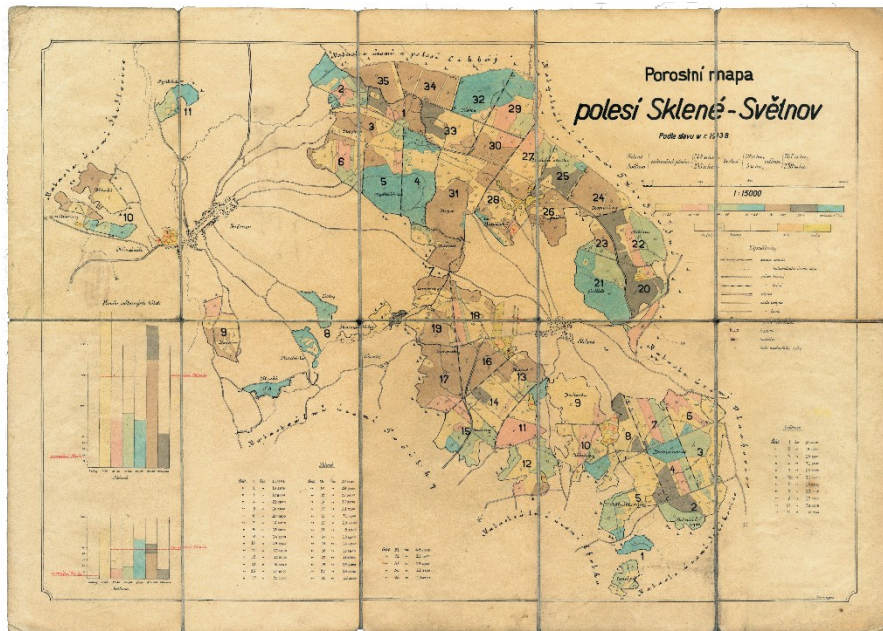
● Obce, které byly z LD Přibyslav vyloučené

A/Čechy
1/Horní Studenec, 2/Chotěboř, 3/Krucemburk, 4/Račín, 5/Střížov, 6/Železná Horky

B/Morava
7/Kotlasy, 8/Najdek, 9/Počátky, 10/Veselíčko, 11/Vysoké, 12/Žďár

lesní plocha
vodní plocha

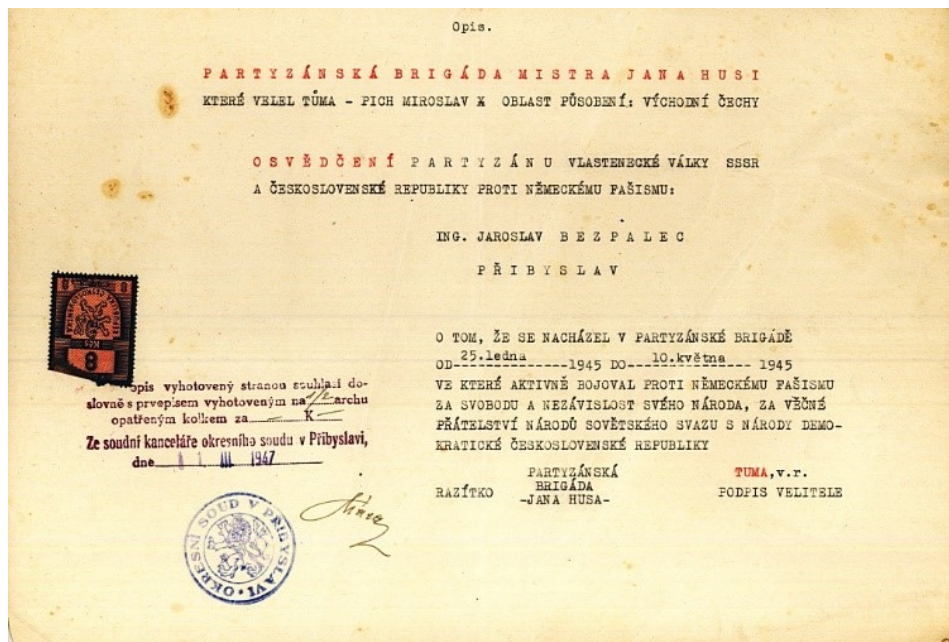
Příloha č. 11: Porostní mapa polesí Sklené-Světnov z roku 1938.

Příloha č. 12: Hájovna v polesí Nové Veselí [40. léta 20. stol.].

Příloha č. 13: Osvědčení Jaroslava Bezpalce o účasti v Partyzánské brigádě Mistr Jan Hus z roku 1947.

Příloha č. 14: Slavnostní otevření koupaliště u rybníku Řeka po rekonstrukci v roce 1952.

Příloha č. 15: Účetní kurz zaměstnanců LD Příbyslav [50. léta 20. stol.].

Příloha č. 16 : Novodobý pohled na centrální budovu Lesního úřadu LD Příbyslav z roku 2012, současné sídlo obnoveného Lesního družstva obcí se sídlem v Příbyslavi.

8. Seznam použitých zkratk

bm – běžný metr

č. – číslo

ČR – Česká republika

ČSR – Československá republika

ČSAZV – Československá akademie zemědělských věd

f. – fond

h – halěř

h. – hodina

ha – hektar

inv. č. – inventární číslo

JZD – jednotné zemědělské družstvo

kn. – kniha

KNV – krajský národní výbor

K – Koruna československá v období druhé Československé republiky a Protektorátu

Kč – Koruna československá v období první Československé republiky

Kč – Koruna československá v období 1945–1993

KSČ – Komunistická strana Československa

m – metr

m n. m – metrů nad mořem

MNV – místní národní výbor

OF – osobní fond

ONV – okresní národní výbor

plm – dřevní účetní jednotka, jeden m³ vyplněný dřevní hmotou

q – metrický cent

sign. – signatura

s. n. – sine nomine [z latiny „bez jména nakladatele“]

SPN – Státní pedagogické nakladatelství

SPÚ – Státní pozemkový úřad

SZN – Státní zemědělské nakladatelství

ÚJHD – Ústřední jednota hospodářských družstev

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

9. Seznam pramenů a literatury

9.1. Prameny

Prameny nevydané

Archiv hlavního města Prahy

Sbírka matrik

Archiv Lesního družstva obcí se sídlem v Příbyslavi

Fotografie

Stará registratura

Archiv Státního lesního školního podniku Křtiny

Sbírka fotoalb

Národní archiv Praha

Fond Pozemkový úřad pro Čechy a Moravu, Praha

Fond Státní pozemkový úřad – Spisy všeobecné

Fond Státní pozemkový úřad – Vlastnické soubory velkostatků

Fond Svaz zemědělství a lesnictví pro Čechy a Moravu

Fond Ústřední rada družstev

Fond Ústřední ředitelství státních lesů a statků, Praha

Národní zemědělské muzeum

Archivní fond

Fond Lesní družstvo Příbyslav

Fond Ústřední jednota československého lesnictva

Osobní fond Antonín Holub

Osobní fond Jan Frič

Osobní fond Jaroslav Bezpalec

Osobní fond Josef Opletal

Osobní fond Josef Sigmond

Osobní fond Otakar Kokeš

Osobní fond Theodor Mokrý

Osobní fond Vojtěch Kaisler

Sbírka plakátů

Podsbírka Fotoarchiv

Skupina lesnictví

ONV Žďár

Ústav pro hospodářskou úpravu lesů Brandýs nad Labem

SOA Hradec Králové

Fond Krajský soud Hradec Králové

Fond Lesní družstvo Příbyslav

SOA Praha

Sbírka matrik

SOkA Havlíčkův Brod

Fond Okresní zastupitelstvo Chotěboř

Fond Okresní zastupitelstvo Příbyslav

SOka Žďár nad Sázavou

Archiv obce Malá Losenice

Archiv obce města Žďár

NOVOTNÝ Gustav – HORÁK, Karel, Historický průzkum lesů LHC Žďár, Brno a Žďár nad Sázavou: 1968 Ústav pro hospodářskou úpravu ve Zvolenu, pobočka Hradec Králové (strojopis).

Prameny tištěné, edice a vybrané dobové příručky

BRDLÍK, Vladislav, Hospodářské a sociologické základy reformy pozemkové v republice Československé, Praha: vlastním nákladem autora [1938].

BURKET, Ladislav, Politika lesní, Písek: Knižní fond 1912 (kap. o družstvech lesních).

Československá pozemková reforma v číslicích a diagramech, Praha: Státní pozemkový úřad 1925.

BURKET, Miloš, Cenění lesů a statistika lesní, Písek: Borovička 1924.

Družstevnictví a jeho hospodářské a sociální poslání v Československé republice: Cyklus deseti přednášek, uspořádaný Sociálním ústavem ČSR v říjnu 1930 až únoru 1931, o teoretické podstatě, historickém vývoji, síle, výkonnosti a cílech družstevního hnutí, Praha: Sociální ústav ČSR.

Dvacet let československého zemědělství: 1918–1938, Praha: Ministerstvo zemědělství 1938.

FLÖTER, Wilhelm, Die Bodenreform in der Tschechoslowakischen Republik, in: SERING, Max (ed.), Die agrarischen Umwälzungen im außerussischen Osteuropa, Berlin – Leipzig: Walter de Gruyter & Co. 1930, s. 205–223.

HLUŠIČKOVÁ, Růžena – NOSKOVÁ, Alena (edd.), Znárodnění 1945. Sv. 1, Praha: Státní ústřední archiv 1982.

HLUŠIČKOVÁ, Růžena – NOSKOVÁ, Alena (edd.), Znárodnění 1945. Sv. 2, Praha: Státní ústřední archiv 1982.

Hoff und Staats-Handbuch der Österreichisch-Ungarischen Monarchie für 1900, Wien: Hof- und Staatsdr. 1900.

JUNĚCOVÁ, Jiřina – PŠENIČKOVÁ, Jana (edd.), Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství. Vznik JZD – 1948–1949, Praha: Státní ústřední archiv 1995.

Lesy v roce 1934, Praha: Státní úřad statistický 1939.

LUSTIG, Rudolf – SVĚTNIČKA, František, Schematismus velkostatků v Čechách, Praha: Mars [1933].

MARCHET, Julius, Holzproduktion und Holzhandel von Europa, Afrika und Nord-Amerika im Auftr. d. k.k. Ackerbaumin. u. d. k.k. Wien: k.k. Hof-u. Staatsdr. 1904.

Neúvěrní družstva v republice Československé v roce 1930, Praha: Státní úřad statistický 1935.

Nové cesty v zemědělském družstevnictví. Praha: Ministerstvo zemědělství 1945.

PROCHÁZKA, Johann F., Topographisch-Statistischer Schematismus des Grossgrundbesitzes im Königreiche Böhmen, Prag: J. F. Procházka 1891.

REICH, Edvard, Základy organizace zemědělství Československé republiky, Praha: Ministerstvo zemědělství republiky Československé 1934.

Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava, Praha: Tiskárna Protektorátu Čechy a Morava 1939–1945.

Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Praha: Státní tiskárna 1945–1947.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, Praha: Státní tiskárna 1918–1939.

Seznam míst v království Českém, Praha: C. k. místodržitelství 1872.

Seznam míst v Království českém: k rozkazu vysokého C. kr. místodržitelství českého na základě úředních udání sestaven = Orts-Repertorium für das Königreich Böhmen: im Auftrage der h.k.k. Statthaltereii für Böhmen auf Grund amtlicher Daten zusammengestellt, Praha: s. n. 1886.

SOMMER, Johann Gottfried, Das Königreich Böhmen: Bd. Časlauer Kreis, Prag: J. G. Calve 1843.

Statistický lexikon obcí Republiky Československé 1955: podle správního rozdělení 1. ledna 1955, sčítání lidu, domů a bytů 1. března 1950, Praha: Státní úřad statistický a min. vnitra 1955.

Statistická příručka Československé republiky 1948, Praha: Státní úřad statistický 1948.

Statistická příručka království Českého, Praha: Zemská statistická kancelář království Českého 1913.

Statistická příručka republiky Československé, Praha: Státní úřad statistický 1920–1932.

Statistická ročenka Protektorátu Čechy a Morava / Statistisches Jahrbuch für das Protektorat Böhmen und Mähren, Praha: Ústřední statistický úřad v Praze 1941–1944.

Statistická ročenka republiky Československé 1934, Praha: Orbis 1934.

Statistické ročenky republiky Československé 1922–1938, 1948, 1957, Praha: Orbis 1922–1938, 1948, 1957.

TITTL, Ignác, Schematismus velkostatků v království Českém. Praha: Josef Bašťař 1894.

TÝŽ, Schematismus a statistika statků velkých a rustikálních v království Českém. Praha: J. Springer 1906.

TITTL, Ignaz, Schematismus und Statistik des Grossgrundbesitzes, der landwirth. Industrien und landwirth. Lehranstalten in der Markgrafschaft Mähren und im Herzogtume Schlesien. Prag: J. Springer 1905.

VOŽENÍLEK, Jan, Pozemková reforma v Československé republice, Praha: vlastním nákladem autora 1924.

TÝŽ, Předběžné výsledky československé pozemkové reformy, Praha: vlastním nákladem autora 1930.

TÝŽ, Předběžné výsledky československé pozemkové reformy. Země Česká a Moravská, Praha: vlastním nákladem autora 1930.

TÝŽ, Předběžné výsledky čsl. pozemkové reformy, Obvodová úřadovna Státního pozemkového úřadu v Praze, Praha: Státní pozemkový úřad 1929.

TÝŽ, Výsledky československé pozemkové reformy, Praha: Československá akademie zemědělská 1930.

Všeobecný lesnický adresář, Praha: Ústřední jednota československého lesnictva 1924.

Všeobecný lesnický adresář, Praha: Ústřední jednota československého lesnictva 1934.

Výsledky statistického šetření o poměrech lesů v republice Československé dle stavu roku 1920, Praha: Státní úřad statistický 1925.

Zemědělské družstevnictví včera a dnes, Praha: Ministerstvo zemědělství 1949.

Zprávy Státního úřadu statistického Republiky československé, Praha: Státní úřad statistický 1920–1949.

Dobový periodický tisk

České slovo

Československý Háj

Československý les

Havlíčkův kraj

Horácké listy

Lesnická práce

Venkov

9.2. Literatura

AUERHAN, Jan, Několik dat ze statistiky zahraničního obchodu vztahujících se k lesnictví, Praha: s. n. 1926.

TÝŽ, Přehled nejdůležitějších statistických dat o lesích v Československé republice a o výrobě dřeva, Praha: Ministerstvo obchodu 1928.

TÝŽ, Příspěvky ke statistice lesů v republice Československé = (Contribution à la statistique forestière en Tschécoslovaquie), Praha: Státní úřad statistický 1924.

TÝŽ, Úhrnné výsledky statistického šetření o poměrech lesů na Moravě, ve Slezsku podle stavu z r. 1920, Československý statistický věstník, 1923, V, s. 1–36.

TÝŽ, Úhrnné výsledky statistického šetření o poměrech lesů v Čechách dle stavu roku 1920, Československý statistický věstník, 1923, IV, s. 224–259.

TÝŽ, Vývoj dnešní statistiky lesů, Československý statistický věstník, 1922, III, s. 57–70.

BALCAR, Jaromír, Pozemková reforma v období první československé republiky, Dějiny a současnost. Kulturně historická revue, 2000, 22, č. 6, s. 27–31.

BALCAROVÁ, Jitka, Počátky německého venkovského úvěrového družstevnictví v Rakouském Slezsku v druhé polovině 19. století: organizační základna a aktéři, Prameny a studie, 2017, č. 58, s. 56–75.

BALCAROVÁ, Jitka – KUBŮ, Eduard – ŠOUŠA, Jiří (edd.), Úvahy a stati o agrární modernizaci v českých zemích. In memoriam hospodářského historika Jaroslava Pátka, Praha: Národní zemědělské muzeum, s.p.o. 2015.

TÍŽ, Venkov, rolník a válka v českých zemích a na Slovensku v moderní době. Praha: Národní zemědělské muzeum, s.p.o. 2017.

BAŽANTOVÁ, Ilona, Družstevní a svépomocné koncepce v českém ekonomickém myšlení: vývoj názorů a pokusů o praktickou realizaci do roku 1948, Praha: Prospektrum 2002.

TÁŽ, Teoretický pohled českých univerzitních národohospodářů na družstevnictví ve druhé polovině 19. a na začátku 20. století, in: KUBŮ, Eduard – SLAVÍČEK, Jan (edd.), Ve znamení svépomoci a solidarity: družstva, družstevní elity a politika ve střední Evropě druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století = In the sign of self-help and solidarity: cooperatives, cooperative elites, and politics in Central Europe in the second half of the 19th century and the first half of the 20th century, Praha: Historický ústav AV ČR a NZM 2023, s. 33–54.

BERANOVÁ, Magdalena – KUBAČÁK, Antonín, Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě, Praha: Libri 2010.

BEZPALEC, Jaroslav, Vzpomínky a zpovědi, Havlíčkův kraj, 1945, č. 5, roč. I, s. 2.

Biografický slovník českých zemí 18, Praha: Historický ústav AV ČR 2015.

BLAŽEK, Antonín – TREYBAL, Bohumír, Zemědělské družstevnictví v království Českém, Praha: A. Neubert 1913.

BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal (edd.), Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti, Praha: Česká zemědělská univerzita 2008.

BLUĐOVSKÝ, Zdeněk, 40 let socialistického lesního hospodářství ČSR, Praha: SZN 1985.

TÝŽ, Obhospodařování malých lesních majetků – III, Lesnická práce, 2000, 79, č. 11, s. 512–513.

BLUĐOVSKÝ, Zdeněk a kol., Lesní hospodářství v České republice, Hradec Králové: Lesy České republiky 1998.

BUREŠ, Vladimír a kol., Lesní hospodářství ČSSR v číslech, Praha: SZN 1976.

ČABART, Jan (ed.), Naučný slovník lesnický, Praha: SZN 1959–1960.

TÝŽ, Vývoj české myslivosti, Praha: SZN 1958.

ČEPELKA, Čestmír – ŠTURMA, Pavel, Mezinárodní právo veřejné, Praha: Eurolex Bohemia 2003.

DAŘENICKÝ, J., Lesní pozemková reforma s hlediska právního, národohospodářského, národního, sociálního, aj. Praha: Pražská akciová tiskárna 1926.

DOUDA, Václav – HOŠEK, Emil, Vývoj těžby a dopravy dřeva v ČSSR, edice Prameny a studie 31, Praha: Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství 1989.

DROŽ, Bedřich, Zámek Žďár a Zelená Hora, Nové Město na Moravě: F. Šašek 1908.

DUFEK, Pavel, Pily a 1. pozemková reforma 1919–1935/1938, in: MATOUŠEK, Václav – BLAŽKOVÁ, Tereza (edd.), Les a industrializace, Praha: Togga 2015, s. 15–32.

TÝŽ, Proměny vlastnických poměrů velkostatků na Slánsku za druhé světové války, in: BARTONÍČEK, Pavel (ed.), Válka v nás, my ve válce: Slaný a Slánsko ve XX. století. Sborník z historické konference, Slaný 2016, s. 92–108.

TÝŽ, Státní subvence elektrifikačním družstvům v meziválečném období v nacionální perspektivě, in: KUBŮ, Eduard – SLAVÍČEK, Jan (edd.), Ve znamení svépomoci a solidarity: družstva, družstevní elity a politika ve střední Evropě druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století = In the sign of self-help and solidarity: cooperatives, cooperative elites, and politics in Central Europe in the second half of the 19th century and the first half of the 20th century, Praha: Historický ústav AV ČR a NZM 2023, s. 149–162.

TÝŽ, Velkostatkové pivovary a první pozemková reforma: nástin vzájemných interakcí Státního pozemkového úřadu a velkostatkářských majitelů pivovarů, Kvasný Průmysl, 2016, 62, č. 2, s. 52–55.

TÝŽ, Zaměstnanci Státního pozemkového úřadu v „minovém poli“ zahraniční politiky a pastích politiky domácí – případová studie, in: RAŠTICOVÁ, Blanka (ed.), Agrární strany ve vládních a samosprávných strukturách mezi světovými válkami. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti ve spolupráci s Historickým ústavem AV ČR, pobočka Brno 2008, s.161–168.

DVOŘÁK, Ladislav František (ed.), Družstevní zákony československé, Praha: Kampelíkův fond 1924.

TÝŽ, Družstevnictví československé, Praha: Ústřední jednota hospodářských družstev 1920.

TÝŽ, Družstevnictví a státní politika družstevní, Praha: Kampelíkův fond 1923.

TÝŽ, Zemědělská družstva a zlidovění půdy, Praha: Ústřední jednota hospodářských družstev 1920.

TÝŽ, Zemědělské družstevnictví v republice československé, Praha: Masarykova akademie práce s podporou ministerstva školství a národní osvěty 1934.

DVOŘÁK, Tomáš, Družstevní právo, Praha: C. H. Beck 2006.

DVOŘÁK, Vladimír, Družstevní kapitoly, Praha: Ústřední jednota hospodářských družstev 1937.

FABINI, Pavel – KLEČACKÝ, Martin – ZOUZAL, Tomáš, Zemědělská rada pro Království české 1873–1918, Praha: Ministerstvo zemědělství 2015.

FANTA, Alexandr – ŠIŠÁK, Luděk, Analýza vývoje struktury zaměstnanosti v lesnictví od poloviny minulého století až po současnost, Zprávy lesnického výzkumu, 2014, 59, č. 3, s. 160–166.

- FEIERABEND, Ladislav Karel, *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*, Volary: Stehlík 2007.
- FEIERABEND, Ladislav Karel – BILÍKOVÁ, Magda (ed.), *Politické vzpomínky*, Brno: Atlantis 1994–1996.
- FILKA, Ivo – ŠVOMA, Jaroslav, *Přehledné dějiny Žďáru nad Sázavou od nejstarších dob do roku 1980*, Žďár nad Sázavou: Regionální muzeum Žďár nad Sázavou 1998.
- TÍŽ, *Žďár nad Sázavou v zrcadle staletí*, Žďár nad Sázavou: Město Žďár nad Sázavou ve spolupráci s Regionálním muzeem ve Žďáře nad Sázavou 2005.
- FRANKENBERGER, Otakar, *Zemědělská politika v Protektorátě*, Praha: Česká společnost národohospodářská 1941.
- FRIČ, Jan, *20 let české lesnické organizace*, Tábor: vlastním nákladem autora 1927.
- TÝŽ, *Důležitost lesního hospodářství v republice Československé*, Praha: Ministerstvo zemědělství 1921.
- TÝŽ, *Hospodaření v malém lese*, Praha: Brázda 1947.
- TÝŽ, *Lesní pozemková reforma*, Praha: Zemědělská rada 1927.
- TÝŽ, *Péče o malý lesní majetek se zvl. zřetelem na lesní družstevnictví*, Praha: Čes. odbor zemědělské rady 1924.
- TÝŽ, *Z historie lesnických spolků*, *Lesnická práce*, 1970, 49, č. 8, s. 359–362.
- TÝŽ, *Zvelebení malého lesního majetku*, Praha: Český odbor zemědělské rady 1937.
- FRIČ, Jan a kol., *Velké vzory našeho lesnictví*, Praha: SZN 1958.
- GALLA, Karel, *Sány: příspěvek k sociologii družstevnictví v československé vsi*, Praha: Spolek péče o blaho venkova 1937.
- GEBHART, Jan – ŠIMOVČEK, Ján, *Partyzáni v Československu 1941–1945*, Praha: Naše vojsko 1984.
- GROSS, Josef – ROČEK, Ivan, *Lesní hospodářství*, Praha: Česká zemědělská univerzita 2000.
- HÁJEK, Jan, *Počátky českého peněžního družstevnictví*, in: KUBŮ, Eduard – SLAVÍČEK, Jan (edd.), *Ve znamení svépomoci a solidarity: družstva, družstevní elity a politika ve střední Evropě druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století = In the sign of self-help and solidarity: cooperatives, cooperative elites, and politics in Central Europe in the second half of the 19th century and the first half of the 20th century*, Praha: Historický ústav AV ČR a NZM 2023, s. 183–207.
- HÁJEK, Jan – LACINA, Vlastislav, *Od úvěrních družstev k bankovním koncernům*, Praha: Historický ústav AV ČR 1999.

HARNA, Josef, Krize evropské demokracie a Československo 30. let 20. století: (srovnávací sonda, Praha: Historický ústav AV ČR 2006.

TÝŽ, První Československá republika – pokus o demokracii ve střední Evropě, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1993.

HARNA, Josef – RAŠTICOVÁ, Blanka (edd.), Agrární strana a její zájmové, družstevní a peněžní organizace, in: Studie Slovákého muzea, 15, Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti 2010.

HARNA, Josef – RAŠTICOVÁ, Blanka – BUREŠOVÁ, Jana (edd.), Regionální zvláštnosti politiky agrární strany v období první Československé republiky, Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti 2012.

HELEŠIC, František, Evropské družstvo, Praha: Družstevní asociace České republiky 2004.

TÝŽ, Příručka pro družstevníky, Praha: Družstevní asociace České republiky 2003.

HENDRYCH, Stanislav, Naše lesní železnice, Lesnická práce, 1974, 53, č. 6, s. 273–274.

HESKOVÁ, Marie a kol., Encyklopedie družstevnictví, Bratislava: KARTPRINT 2005.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan, Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2005.

HOLUB, Antonín, Lesní družstevnictví: Lesohospodářská úvaha, Plzeň: J. Kobes [1924].

TÝŽ, Lesní reforma: Národohospodářská úvaha, Plzeň: J. Kobes [1923].

HONCOVÁ, Jaroslava, K problematice zemědělských výrobních domkářských družstev, in: Sociologie zemědělství 28, 1992, č. 1, s. 67–76.

TÁŽ, Vznik a rozvoj českých zemědělských družstev do roku 1938, in: Sociologie zemědělství 28, 1992, č. 2, s. 93–101.

TÁŽ, Zemědělské výrobní družstevnictví za předmnichovské republiky, Praha: s. n. 1975.

HORČIČKA, Václav, Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statcích cizích státních příslušníků, Praha: Agentura Pankrác 2021.

HOŠEK, Emil, Vývoj hospodářské úpravy lesů, Zvolen: Ústav pro hospodářskou úpravu lesů 1965.

HOŠEK, Emil – TLAPÁK, Josef, Přehled vývoje lesnictví v Českých zemích v druhé polovině 19. století, in: Kapitoly z dějin zemědělství a lesnictví, Praha: Československé zemědělské muzeum 1980, s. 143–276.

HRABIK SAMAL, Mary – ŠOUŠA, Jiří – MILLER, Daniel E. (edd.), K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách. Praha: Karolinum 2001.

HRIB, Michal, Československé státní lesy a statky (1921–1951), in: Sborník příspěvků z XXIII. Sněmu lesníků pořádaného v rámci semináře České lesnické společnosti, z. s.,

s názvem „100 let od založení státních lesů v ČR“, Praha: Česká lesnická společnost, z. s. 2021, s. 7–16.

TÝŽ, Historický vývoj lesnické politiky, in: Sborník příspěvků semináře České lesnické společnosti, z. s., s názvem „Quo vadis lesnictví? – VI. Kam kráčí lesnická ekonomika a politika?“, Praha: Česká lesnická společnost, z. s. 2021, s. 111–126.

TÝŽ, První pozemková reforma a vývoj státních lesů, in: Sborník, XXI. Sněm lesníků: Zlomové okamžiky v lesnictví za uplynulých 100 let od vzniku ČSR., Praha: Česká lesnická společnost, z. s. 2018, s.7–19.

HRIB, Michal – HARNA Josef, Lesy a lesní politika v zákonech k první pozemkové reformě v meziválečném Československu, *Moderní dějiny (Modern History)*, 2014, 22, č. 1, s. 145–171.

TÍŽ, Rozsah a proměny lesního církevního majetku v českých zemích v letech první republiky, *Prameny a studie*, 2014, č. 54, s. 111–126.

HŮLKA, Antonín, *Zemědělské družstevnictví*, Praha: Československá akademie zemědělská 1931.

HŮLKA, Rudolf (ed.), *Třicet let české zemědělské družstevní práce: jubilejní spis Ústřední jednoty hospodářských družstev v Praze a přičleněných kampfeliček a družstev*, Praha: Ústřední jednota hospodářských družstev a přičleněných kampfeliček a družstev 1928.

HUNČOVÁ, Magdalena, *Družstva a jejich role v tržní ekonomice*, Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem 2006.

CHADT-ŠEVĚTÍNSKÝ, Jan Evangelista, *Dějiny lesů v Čechách*, Písek: vlastním nákladem autora 1895.

TÝŽ (ed.), *Dějiny lovu a lovectví (myšlivosti) v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Louny: vlastním nákladem autora 1909.

TÝŽ (ed.), *Odhad a cenění lesa: Příspěvek k dějinám lesů a lesnictví*, Písek: Rozmara 1909.

CHALUPNÝ, Emanuel – KREJČÍ, Dobroslav (edd.), *Slovník národohospodářský, sociální a politický*. Díl III. Praha: Otakar Janáček 1933, s. 473–475.

JAKUBEC, Ivan – RÁKOSNÍK, Jakub, Ústřední jednota hospodářských družstev (1896–1938). Charakteristika vedoucích činitelů, in: KUBŮ, Eduard – ŠOUŠA, Jiří (edd.), *Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století*, Praha: Dokořán 2008, s. 342–378.

JAKUBSKÁ, Jana, Lesní družstvo obcí se sídlem v Příbyslavi v kontextu utváření lesního družstevnictví v českých zemích, in: KUBŮ, Eduard – SLAVÍČEK, Jan (edd.), *Ve znamení svépomoci a solidarity: družstva, družstevní elity a politika ve střední Evropě druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století = In the sign of self-help and solidarity: cooperatives*,

cooperative elites, and politics in Central Europe in the second half of the 19th century and the first half of the 20th century, Praha: Historický ústav AV ČR a NZM 2023, s. 259–282.

TÁŽ, Okolnosti vzniku Lesního družstva v Příbyslavi ve světle archivních pramenů, *Prameny a studie*, 2014, č. 54, s. 259–275.

TÁŽ, Písemnosti lesních družstev na příkladu dochované registratury Lesního družstva obcí v Příbyslavi (1930–1959), *Prameny a studie*, 2015, č. 55, s. 97–113.

TÁŽ, Prameny ke studiu využívání vodních toků a hrazení bystřin na pracovišti Národního zemědělského muzea – podsírka Archiválie, *Prameny a studie*, 2021, č. 68, 2021, s. 93–127.

TÁŽ, Životní osudy Jaroslava Bezpalce, zapomenutého tvůrce lesního družstevnictví v Čechách, na základě rozboru jeho osobního fondu, *Prameny a studie*, 2014, č. 54, s. 203–227.

JAKUBSKÁ, Jana – KINSKÝ, Václav, Josef Opletal a československé lesnictví v období 1. republiky, Praha: Národní zemědělské muzeum, s.p.o. 2021.

JANČÍK, Drahomír, Pozemková reforma – nástroj nacionálního přerozdělení půdního fondu, in: JANČÍK, Drahomír – KUBŮ, Eduard (edd.), *Nacionalismus zvaný hospodářský: střety a zápasy o nacionální emancipaci/převahu v českých zemích (1859–1945)*, Praha: Dokořán 2011, s. 275–338.

JINDRA, Jan, 50 let lesnického výzkumu v ČSR, *Lesnická práce*, 1972, 51, č. 6, s. 387–393.

JUNĚCOVÁ, Jiřina, Zbytkové statky v Čechách 1918–1948, Praha: Státní ústřední archiv 1998.

JUNĚCOVÁ, Jiřina – ŠOUŠA, Jiří – WAAGE, Vladimír (edd.), *Zemědělsko-lesnický archivář – špičkový historik lesa: na paměť PhDr. Josefa Nožičky*, Praha: Národní archiv 2019.

KABELE, Jaroslav, *Lesní pozemková držba*, Praha: Státní zemědělské nakladatelství 1956.

KALINA, František a kol., *Československé lesnictví*, Praha: SZN 1980.

Kam jde a jak pracuje moravské zemědělské družstevnictví: Soubor situačních zpráv a programových článků z Družstevní rady Ústředního svazu českých hospodářských společenstev v ČSR, Brno: Ústřední svaz čes. hospodářských společenstev v ČSR 1934.

KAMARÁD, Martin, *Lesní družstvo obcí v Příbyslavi: 1930–2015, 1995–2015, Příbyslav: Lesní družstvo obcí 2015*.

TÝŽ, *Lesní družstvo obcí v Příbyslavi: historie a současnost*, Příbyslav: Lesní družstvo obcí 2005.

KAPLAN, Karel, *Proměny české společnosti (1948–1960). Část druhá, Venkov*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2012.

KÁRNÍK, Zdeněk, České země v éře První republiky (1918–1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929), Praha: Libri 2000.

TÝŽ, České země v éře První republiky (1918–1938). Díl druhý, Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930–1935). Praha: Libri 2002.

TÝŽ, České země v éře První republiky (1918–1938). Díl třetí, O přežití a o život (1936–1938). Praha: Libri 2003.

KAUCKÁ, Kristýna. „Taková tlačeničky na jednom dvorečku!“ aneb První pozemková reforma na velkostatkách Křivoklát, Plasy a Radnice (1918–1938). Praha: Národní zemědělské muzeum, s.p.o. 2018.

KAZIMOUR, Josef, Státní péče o lesy v Čechách v letech 1754–1852. Část I., do válek napoleonských, Praha: Československé zemědělské museum 1933.

TÝŽ, Přehled dějin československého zemědělství, Praha: Garmond 1930.

KLINDERA, Ferdinand, Stav zemědělského družstevnictví v Československu ve srovnání s ostatními státy evropskými, Praha: Ústřední jednota hospodářských družstev 1929.

TÝŽ, Zemědělské a družstevní otázky na mezinárodní hospodářské konferenci ženevské, Praha: Česká národohospodářská společnost 1928.

KOKEŠ, Otakar, Lesní družstevnictví a dnešek. Lesnická práce, 1991, roč. 70, č. 8, s. 238–241.

TÝŽ, 85 roků významného českého lesníka Dr. h. c. Ing. Jana Friče, Prameny historie zemědělství a lesnictví, 1968, 4, s. 132–148.

TÝŽ, 140 roků organizačních snah lesnictva v českých zemích, Lesnická práce, 1989, 64, č. 5.

KOLAŘÍK, Josef, Zemědělské družstevnictví ve státech s lidově demokratickým zřízením, Praha: ČSAZV 1957.

TÝŽ, Mnišková kalamita v letech 1917–1927, edice Sborník výzkumných ústavů zemědělských, svazek 78, Praha: Ministerstvo zemědělství republiky Československé 1931.

KONŠEL, Josef, Pamětní spis o lesní a rybníční reformě, Praha: Josef Konšel 1927.

TÝŽ, Moje cesta, Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita; Křtiny: Školní lesní podnik Masarykův les 2003.

TÝŽ (ed.), Naučný slovník lesnický: výběr lesnických důležitých hesel zpracovaných odborníky. Díl I, A-L, Písek: Československá matice lesnická 1934.

TÝŽ (ed.), Naučný slovník lesnický: výběr lesnických důležitých hesel zpracovaných odborníky. Díl II, M-Ž, Písek: Matice lesnická 1940.

TÝŽ, Zalesňovací snahy venkovských obcí, Olomouc: Hanácká knihtiskárna 1941.

KORF, Václav, Taxace lesů. 2. část, Hospodářská úprava lesů, Praha: SZN 1955.

KOŤÁTKO, Jiří, Pozemková reforma v Československu, Praha: Ministerstvo informací a osvěty 1949.

KOUBA, Jiří, Vývoj kalamit, obmýtí a věkové struktury lesů v ČR, in: ČUNDERLÍK, Igor (ed.), Les – drevo – životné prostredie 97. Medzinárodná vedecká konferencia 8. – 11. 9. 1997, Zvolen: Technická univerzita vo Zvolene 1997, s. 11–17.

KRAUS, Otakar, Socialismus a družstva, Praha: Ústřední rada družstev 1949.

KREPS, Miloš, Železářství na Žďársku: [1350–1886], Brno: Blok 1970.

KROUPOVÁ, Markéta, Franc Himler a jeho koncepce agrárního družstevnictví, in: KUBŮ, Eduard – SLAVÍČEK, Jan (edd.), Ve znamení svépomoci a solidarity: družstva, družstevní elity a politika ve střední Evropě druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století = In the sign of self-help and solidarity: cooperatives, cooperative elites, and politics in Central Europe in the second half of the 19th century and the first half of the 20th century, Praha: Historický ústav AV ČR a NZM 2023, s. 55–64.

KUBAČÁK, Antonín, Dějiny zemědělství v českých zemích. II. díl, 1900–1989, Praha: Ministerstvo zemědělství ČR 1995.

TÝŽ, Ministerstvo zemědělství v letech 1918–1948: osudy úřadu a jeho ministrů. Praha: Ministerstvo zemědělství České republiky 2005.

TÝŽ, Pozemková reforma v období první republiky, Historický obzor, 1993, 4, s. 84–87.

KUBŮ, Eduard a kol., Agrarismus und Agrareliten in Ostmitteleuropa, Praha: Dokořán 2013.

TÍŽ, Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami, Karolinum 2000.

KUBŮ, Eduard – SLAVÍČEK, Jan, Atraktivita družstev minulosti: paradigma jejich ekonomicko-sociálních funkcí, in: KUBŮ, Eduard – SLAVÍČEK, Jan (edd.), Ve znamení svépomoci a solidarity: družstva, družstevní elity a politika ve střední Evropě druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století = In the sign of self-help and solidarity: cooperatives, cooperative elites, and politics in Central Europe in the second half of the 19th century and the first half of the 20th century, Praha: Historický ústav AV ČR a NZM 2023, s. 11–30.

TÍŽ (edd.), Ve znamení svépomoci a solidarity: družstva, družstevní elity a politika ve střední Evropě druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století = In the sign of self-help and solidarity: cooperatives, cooperative elites, and politics in Central Europe in the second half of the 19th century and the first half of the 20th century, Praha: Historický ústav AV ČR 2023.

KUBŮ, Eduard – ŠOUŠA, Jiří, Agrární osvěta, její pole, prostředky, cesty transferu. Metodologická úvaha orientovaná ke střední Evropě a zvláště pak českým zemím, *Prameny a studie*, 2019, 65, s. 11–34.

TÍŽ, Agrární strana, agrární peněžnictví a agrární úvěr. Institucionalizace agrárně-ekonomického zájmu a jeho prolínání se zájmem politickým, in: HARNA, Josef – RAŠTICOVÁ, Blanka (edd.), *Agrární strana a její zájmové, družstevní a peněžní organizace*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti 2010.

TÍŽ, Podnikání s politickým určením: Od „Tiskařského družstva národně sociálního dělnictva“ k akciovému podniku „Melantrich“, in: KUBŮ, Eduard – SLAVÍČEK, Jan (edd.), *Ve znamení svépomoci a solidarity: družstva, družstevní elity a politika ve střední Evropě druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století = In the sign of self-help and solidarity: cooperatives, cooperative elites, and politics in Central Europe in the second half of the 19th century and the first half of the 20th century*, Praha: Historický ústav AV ČR a NZM 2023, s. 299–327.

TÍŽ, Podnikání ve službách politické strany. Tiskařské a vydavatelské družstvo českých agrárníků *Novina* (1897–1938). *Prameny, přístupy...*, in: *Hospodářské dějiny 35/2*, Praha: Společnost pro sociální a hospodářské dějiny 2020, s. 141–183.

TÍŽ, Zbytkový statek. Od ekonomického produktu pozemkové reformy k symbolu jejího neřádu, in: HLAVAČKA, Milan, *Symbyly doby. Historické eseje*. Praha: Historický ústav 2019, s. 367–393.

KUKLÍK, Jan, Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě, Praha: Auditorium 2010.

KUNDERA, Ludvík (ed.), *Sedm a půl století: stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera, Žďár nad Sázavou: Město Žďár nad Sázavou 2002*.

KYPR, Pavel (ed.), *Zemědělské družstevní podnikání na západní a jihozápadní Moravě*. Jihlava: vlastním nákladem autora 1934.

LACINA, Vlastislav, *Boj o uzákonění pozemkové reformy v letech 1918 a 1919*, in: *Sborník k dějinám 19. a 20. století 5*, Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV 1978, s. 123–144.

TÝŽ, *Krise československého zemědělství 1928–1934*, Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV 1974.

TÝŽ, *Zadlužení kapitalistického zemědělství v českých zemích v letech 1918–1938*, Praha: Academia 1978.

LACINA, Vlastislav – SLEZÁK, Lubomír, Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR, Praha: Historický ústav 1994.

LANDA, Miroslav, Stav lesů a těžba dřev v období 1918–194 v ČSR, především v Čechách a na Moravě. Lesnictví, 1979, roč. 25 (52), s. 855–86.

TÝŽ, Vývoj lesního dělnictva v českých zemích v letech 1918–1938, Lesnictví, 1983, 29, č. 2, s. 153–168.

LAZAREVIĆ, Žarko, National and Economic Features of Cooperatives, in: LORENZ, T., Cooperatives in Ethnic Conflicts, s. 251–262.

LHOTA, Václav, Znárodnění v Československu: 1945–1948, Praha: Svoboda 1987.

LIŠKOVÁ, Marie, Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách v letech 1861–1913, Praha: Státní ústřední archiv 1994.

LOM, František, Přehled dějin zemědělské výroby v českých zemích, Praha: Vysoká škola zemědělská 1972.

LOM, František – VLČEK, Karel K dotazníkovým akcím o vývoji a současném stavu zemědělské výroby a o vlivu zemědělského družstevnictví na výsledky hospodaření, Brno: Družstevní sborník 1941.

LORBER, Milan, Lesnická ročenka, Praha: SZN 1971.

LORENZ, Torsten, Družstevnictví střední a východní Evropy v procesu utváření národních společností 1850–1940. Pokus o periodizaci. Moderní dějiny: sborník k dějinám 19. a 20. století (Modern History: Studies into 19th and 20th century history), 2013, 21, č. 1, s. 1–18.

LOSOS, Jan – ŠÁRKA, Josef, Zemědělské družstevnictví: Určeno pro posl. fak. Společenskovední, Praha: SPN 1968.

LUSTIG, Emil, Devadesát let družstevnictví: vydán k oslavě 90letí trvání rochdalského programu ze dne 21. 12. 1844, Praha: Ústřední svaz československých družstev 1934.

MACEK, Josef, Sociální ekonomika, kurs národního hospodářství, V., Praha: Česká grafická unie 1948.

TÝŽ, Znárodnění a zlidovění české půdy, Praha: Antonín Svěcený 1918.

MALÍŘ, Jiří a kol., Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004, Brno: Doplněk 2005.

MANTEL, Kurt, Wald und Forst in der Geschichte. Ein Lehr- und Handbuch, Hannover: Schaper, Alfeld 1990.

MARKOVÁ, Lucie, Příbyslav, Praha, Havlíčkův Brod: Elmar 2008.

Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí, Praha: Československý kompas 1925–1933.

MAŠEK, Petr, *Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rod v českých zemích*, Praha: Mladá fronta 1999.

MATOUŠEK, Václav – BLAŽKOVÁ, Tereza (edd.), *Les a industrializace*, Praha: Togga 2015, s. 7–14.

MATYÁŠ, Karel a kol., *Lesní těžba (II. díl)*, Praha: SZN 1962.

MELICHAR, Alois, *Družstva lesní*, in: ZENKER, Josef (ed.), *Spolkový časopis pro lesnictví, myslivost a přírodovědu*, 1884, 5. sešit, s. 15–24.

MICHL, Jaroslav – PETRŮV, František – NOVÝ, Josef (edd.), *Revise první pozemkové reformy*, Praha: Orbis 1948.

MODRÁČEK, František, *Družstevní statek a pozemková reforma s vylíčením pracovních, výrobních a pachtovních družstev v Itálii a Rumunsku*, Praha: Ústř. tisk. druž. soc. strany čsl. lidu pracujících 1921.

TÝŽ, *Družstevnictví a socialismus*, Praha: Československá sociální demokracie, propagační oddělení 1944.

TÝŽ, *Konsumní hnutí a zemědělství: příspěvek k družstevní vzájemnosti měst a venkova*, Praha: Ústřední svaz československých družstev 1916.

MOKLAK, Jarosław, *The Ukrainian Cooperative Movement in the Second Polish Republic. A Contribution to the History of Economic Nationalism and National Minorities*, in: LORENZ, T., *Cooperatives in Ethnic Conflicts*, s. 307–342.

MÖLLER, Horst, *Europa zwischen den Weltkriegen*. München: Oldenbourg Verlag, 1998.

MÜLLER, Uwe, *Prussian Middle Class and Regional Policies and the Development of Rural Credit Cooperatives (1889–1913) in the Eastern Provinces*, in: KUBŮ, Eduard – SLAVÍČEK, Jan (edd.), *Ve znamení svépomoci a solidarity: družstva, družstevní elity a politika ve střední Evropě druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století = In the sign of self-help and solidarity: cooperatives, cooperative elites, and politics in Central Europe in the second half of the 19th century and the first half of the 20th century*, Praha: Historický ústav AV ČR a NZM 2023, s. 107–121.

NECHLEBA, Alois, *Encyklopedie lesnictví. I–II*, Praha: Vysoké učení technické 1925.

NĚMCOVÁ, Lidmila a kol., *Vybrané kapitoly z českého družstevnictví*, Praha: Družstevní asociace ČR 2001.

NĚMCOVÁ, Lidmila – PRŮCHA, Václav *K dějinám družstevnictví ve světě v Československu*, Praha: Vysoká škola ekonomická, Národohospodářská fakulta 1999.

- NĚMEC, Bohumil (ed.), *Ottův slovník naučný nové doby: Dodatky k velikému Ottovu Slovníku naučnému o třech svazcích*, Praha: s. n. 1929.
- NEUHÖFEROVÁ, Pavla (ed.), *Historie a vývoj les v českých zemích: sborník referátů: Srní, 17. 10. – 18. 10. 2006 = Forest History and Development in the Czech Countries*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, Fakulta lesnická a environmentální, Katedra pěstování lesů 2006.
- NOVOTNÝ, Gustav, *Dějiny našich lesů – přínos Josefa Nožičky*, *Dějiny vědy a techniky*, 2001, 34, s. 205–226.
- TÝŽ, *Historický průzkum les v českých zemích a jeho nejvýznamnější představitel Emil Hošek (Dokončení)*, *Jižní Morava*, 2007, 43, s. 133–148.
- TÝŽ, *Historický průzkum les v českých zemích a jeho nejvýznamnější představitel Ing. Emil Hošek, CSc. (1923–2000)*, *Brandýs nad Labem: Ústav pro hospodářskou úpravu lesů* 2011.
- TÝŽ, Ing. Antonín Holub. *Úvodní poznámky*, in: FROLEC, Ivo (ed.), *Osobnosti agrární politiky 19. a 20. století. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 24.–25. května*, Uherské Hradiště: Slovácké muzeum 2006, s. 201–213.
- TÝŽ, *Lesní družstva a družstevnictví v Českých zemích*, in: RAŠTICOVÁ, Blanka (ed.), *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 15. – 16. května 2002 věnovaný Lubomíru Slezákovi k 70. narozeninám*, Uherské Hradiště: Slovácké muzeum 2002, s. 149–162.
- TÝŽ, *Poznámky k lesnickému školství a zkouškám způsobilost v českých zemích v letech 1750–1945*, in: PEŠEK, Jiří – SVATOŠ, Michal (edd.), *Škola a město. Sborník příspěvků z konference „Škola a město“ konané ve dnech 5. – 6. října 1992*, Praha: Karolinum 1993, s. 154–168.
- TÝŽ, *Tři lesní inženýři: Josef Opletal, Karel Šiman a Gustav Artner*, Praha: Historický ústav 2015.
- TÝŽ, *Zahraniční studijní cesty českých lesních odborníků v první polovině 20. století*, Praha: Historický ústav 2016.
- NOŽIČKA, Josef, *O Janu Ev. Chadtovi-Ševětínském K stému výročí jeho narozenin*, Praha: ČSAZV 1960.
- TÝŽ, *Přehled vývoje našich lesů*, Praha: Státní zemědělské nakladatelství 1957.
- TÝŽ *Z historie zkoušek pro samostatné lesní hospodáře*, *Lesnická práce*, 1967, 46, č. 12, s. 543–544.

NOŽIČKA – Josef, JANČÍK – Alois, KOKEŠ, Otakar, Tři významní lesníci K 85. výročí narození Dr. h. c. Jana Friče, Prameny historie zemědělství a lesnictví 4, Praha: Československé zemědělské muzeum 1968, s. 131–149.

OBRTTEL, František, Zemědělské družstevnictví v Československu = Coopération agricole en Tchécoslovaquie = Landwirtschaftliche Genossenschaftswesen in der Tschechoslowakei, Praha: František Obrtel 1928.

OPLETAL, Josef, Moje paměti, Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita 2005.

OTÁHAL, Milan, Zápas o pozemkovou reformu v ČSR, Praha: ČSAV 1963.

Ottův slovník naučný, I., Praha: J. Otto 1888.

ÖHM, Adolf, Združstevnění a scelování lesů, Československý les, 1926, roč. 6, č. 3, s. 13.

PEICHOVÁ, Adéla, Konfiskační a vyvlastňovací prvek pozemkové reformy v době první republiky, in: KUKLÍK, Jan (ed.), Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století, Praha: Auditorium 2011, s. 31–40.

PERNICA, Karel Martin, Družstevnictví, Praha: Svépomoc 1968.

TÝŽ a kol., Podíl a formy účasti socialistického družstevnictví na rozvoji národní ekonomiky: vybrané problémy, Praha: Universita 17. listopadu 1974.

TÍŽ, Socialistické družstevnictví v ČSSR, Praha: Svoboda 1988.

TÍŽ, Úvod do družstevnictví, Praha: SPN 1976.

PERNICA, Karel Martin – KINCL, Karel, Obchodní politika a její aplikace v systému československého spotřebního družstevnictví, Praha: Svépomoc 1970.

PETROVIČ, Miloslav – SPORKA, Alfréd, (edd.), 15 let československého družstevnictví, Praha: Svépomoc 1960.

PICH, Miroslav, Útěk a návrat: [vzpomínky komisaře partyzánské brigády Mistra Jana Husa], Hradec Králové: Kruh 1986.

Písání vybrané ze vzpomínek, kronik a knih pamětních na obec Račín, Račín: Obecní úřad Račín 2005.

Počet volených mandátů okresního úřadu Nového města na Moravě, Horácké listy, 14. 12. 1928, s. 14.

Počet volených mandátů okresního úřadu Nového města na Moravě, Horácké listy, 31. 5. 1938, s. 31.

PROCHÁZKA, Jan – NOLČ, Marcel – MYSLIVEČEK, František, Důvěra podložená činy zvítězila: fakta a cifry o zemědělském družstevnictví: 1948–1958, Praha: Státní zemědělské nakladatelství 1958.

PROKEŠ, Antonín, Sány: vzorná česká vesnice s vyvinutým družstevnictvím, Praha: vlastním nákladem autora 1938.

PRŮCHA, Václav, Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992, Brno: Doplněk 2004–2009.

TÝŽ, Spotřební družstevnictví v meziválečném Československu ve světle statistiky, in: ČERNÝ, Pavel (ed.), Kulatý stůl „Spotřební družstvo Včela – jeho vznik, historie a zánik“, Praha: Družstevní asociace ČR – Muzeum družstevnictví 2020, s. 57–63.

PŠENIČKOVÁ, Jana, Aféry agrární strany související s prováděním pozemkové reformy, in: *Paginae historiae* 8, Praha: Národní archiv 2000, s. 101–117.

RÁKOSNÍK, Jakub, Elity družstevnictví v meziválečném Československu – metodologické a teoretické otázky, in: ŠTAIF, Jiří (ed.) a kol., *Moderní podnikatelské elity. Metody a perspektivy bádání*. Praha: Dokořán 2007, s. 77–90.

RAŠTICOVÁ, Blanka (ed.), *Agrární strany ve vládních a samosprávných strukturách mezi světovými válkami*, Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti ve spolupráci s Historickým ústavem AV ČR, pobočka Brno 2008.

TÁŽ (ed.), *Osobnosti agrární politiky 19. a 20. století: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 24. – 25. května 2006*, Uherské Hradiště: Slovácké muzeum 2006.

RIEGER, František Ladislav – MALÝ, Jakub – ZELENÝ, Václav (edd.), *Slovník naučný, Praha Kober a Markgraf 1860–1890*.

ROKOSKÝ, Jaroslav – SVOBODA, Libor (edd.), *Kolektivizace v Československu*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů 2013.

RYCHLÍK, Jan, *Pozemková reforma v Československu 1919–1938*, *Vědecké práce zemědělského muzea*, 1987–1988, 27, s. 127–147.

SEKANINA, Milan, *Kdy nám bylo nejhůře? Hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*, Praha: Libri 2004.

SEQUENS, Josef, *Hospodářská úprava lesů*, Praha: Česká zemědělská univerzita 2007.

SCHELLE, Karel a kol., *Dějiny české veřejné správy*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2009.

SIMANOV, Vladimír, *České lesy v datech a číslech*, Praha: Národní zemědělské muzeum, s.p.o. 2016.

TÝŽ, *Dějiny lesnictví*, Praha: Národní zemědělské muzeum 2022.

TÝŽ, *Lesnictví*, in: FOLTA, Jaroslav (ed.), *Studie o technice v Českých zemích 1945–1992*, Praha: Encyklopedický dům 2003.

TÝŽ, Možnosti vodní dopravy dříví v podmínkách podniku Lesy České republiky, s. p., Úvodní studie, Hradec Králové: Lesy České republiky, s. p. 2004.

TÝŽ, Stav světových lesů v roce 2009, Lesnická práce, 2010, č. 89, příloha č. 1.

TÝŽ, Tabulky pro druhování dříví a sortimentaci těžebního fondu, Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita 2009.

TÝŽ, Vývoj lesnické techniky v českých zemích v letech 1945–1992, Praha: NZM 2015.

SIMANOV, Vladimír – BERNACKÝ, Radan, Motorová pila a její historie, Praha: Národní zemědělské muzeum, s.p.o. 2018.

SIMANOV, Vladimír – KOHOUT, Václav, Těžba a doprava dříví, Písek: Matice lesnická 2004.

SITENSKÝ, František Ladislav (ed.), Hospodářský slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie veškerého hospodářství polního, zahradního i lesního, jakož i průmyslu hospodářského, Praha: F. Šimáček 1905–1925.

SLAVÍČEK, Jan, Československé spotřební družstevnictví v první normalizační dekádě, in: PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (edd.), Bezčasí: Československo v letech 1972–1977, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů 2018, s. 184–196.

TÝŽ, Družstevnictví v českých zemích do 1. světové války, Český časopis historický, 2023, 121, č. 1, s. 119–167.

TÝŽ, From Business to Central Planning: Cooperatives in Czechoslovakia in 1918–1938 and 1948–1960, Hungarian historical review, 2022, 10, č. 3, s. 423–443.

TÝŽ, Komunistický převrat v únoru 1948 a deformace spotřebního družstevnictví v letech 1948–1953, Moderní dějiny, sv. 27, č. 1, s. 201–216.

TÝŽ, Oficiální statistické prameny z období První republiky jako prostředek zkoumání historie družstevnictví, in: Hospodářské dějiny 35/1, Praha: Společnost pro sociální a hospodářské dějiny 2021, s. 85–92.

TÝŽ, Spotřební družstvo Včela mezi podnikáním a politikou v letech 1905–1938 aneb Pevnost proletářů v Praze, Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky 2019.

TÝŽ, Ze světa podnikání do světa plánované distribuce: proměny spotřebního družstevnictví v letech 1945–1956 na příkladu severních Čech, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2017.

SLEZÁK, Lubomír, Tvůrci, kritikové a odpůrci pozemkové reformy, Moderní dějiny, 1993, 1, s. 197–217.

TÝŽ, Zemědělské družstevnictví jako historický problém, in: HARNA, Josef – PROKŠ, Petr (edd.), Studie k moderním dějinám. Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny, Praha: Historický ústav AV ČR 2001, s. 225–237.

SLEZÁK, Lubomír – LACINA, Vlastislav, Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR, Praha: Historický ústav 1994.

SLIMÁK, Peter (ed.), Zákon o zemědělském družstevnictví a jeho výklad, Praha: SZN 1989.

SMRČKA, Ladislav a kol., Vývoj družstevnictví na území ČSFR. Praha: Svépomoc 1992.

SOUKUP, Tomáš – PETRŮV, František (edd.), Zákon o nové pozemkové reformě: (Trvalá úprava vlastnictví k zemědělské a lesní půdě), Praha: Orbis 1948.

SOVA, Emil, Lesní reforma a povznesené hospodářství malolesů, Venkov, 1925, 14. 5., s. 5.

STOCKMANN, Villiam, Dejiny lesníctva na Slovensku. Bratislava – Banská Bystrica: Lesy Slovenskej republiky, š.p. 2016.

TÝŽ, Lesnícké biografie, Bratislava – Banská Bystrica: Lesy Slovenskej republiky, š.p. 2019.

STRÁNSKÝ, Karel (ed.), Železné hamry a hutě Českomoravské a Drahanské vrchoviny, Brno: Vysoké učení technické, Fakulta strojního inženýrství, Ústav materiálového inženýrství 2003–[2009].

SVATOŠ, Miroslav a kol., Agrární politika: vybraná témata, Praha: Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta 2009.

SVOBODA, Jiří (ed.), 160 let družstevnictví v České republice: 1847–2007, Praha: Družstevní asociace ČR 2006.

ŠIMAN, Karel, Deutsch-tschechisches Wörterbuch für Forstwesen, Holzwirtschaft und Waidwerk. Písek: Matice lesnická 1941.

TÝŽ, K šedesátinám Ing. Jana Friče, Věstník České akademie zemědělské, 1943, roč. 19, s. 313–316.

TÝŽ, Úkoly české lesnické politiky, in: Československý sborník lesnický (Revue pro povznesení našich lesů, lesnictví a lesnictva), Praha: Josef V. Rozmara 1919.

ŠIMEK, Tomáš (ed.), Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI, Východní Čechy, Praha: Svoboda 1989.

ŠKATULA, Emanuel – TÄUBER, František (edd.), Dílo družstevní svépomoci: Jubilejní spis k 25. výročí založení Ústředního svazu československých družstev v Praze, Praha: Ústřední svaz československých družstev 1933.

ŠORM, Vladimír – VĚTVIČKA, Miloš, Dějiny družstevního hnutí. Díl 1, Teoretická část. Praha: Svépomoc 1958.

TÍŽ, Dějiny družstevního hnutí. Díl 2, Dějiny spotřebního družstevnictví u nás. 1. část, Praha: Svépomoc 1959.

ŠOUŠA, Jiří jr., Obecní majetek v Čechách 1848–1938. Základy právní úpravy a vývoj komunálního majetku v Čechách v letech 1848–1938, Praha: Karolinum 2009.

ŠOUŠA, Jiří – PŠENIČKOVÁ, Jana – ROHÁČOVÁ, Olga (edd.), Pocta nestoru české agrární historiografie: k jubileu PhDr. Josefa Tlapáka, CSc., Praha: Spolek zemědělského muzea 2003.

ŠPIRK, Ludvík, Zemědělské družstevnictví v kapitalistické a lidově demokratické ČSR: Uplatnění Leninova družstevního plánu, Praha: SNPL 1959.

ŠPULÁK, Ondřej – KACÁLEK, Dušan, Historie zalesňování nelesních půd na území České republiky, Zprávy lesnického výzkumu, 2011, 56, č. 1.

ŠTAIF, Jiří (ed.), Moderní podnikatelské elity – metody a perspektivy bádání. Praha: Dokořán 2007.

ŠTĚRBA, Milan – TOUPAL, Jan, Vývoj lesního hospodářství a spotřeby dřeva v ČSR, Praha: Státní úřad statistický 1959.

TÍŽ, Vývoj lesního hospodářství a spotřeby dřeva v Československé republice. Praha: Státní úřad statistický 1960.

ŠTOLLEOVÁ, Barbora, Pod kuratelou Německé říše: zemědělství Protektorátu Čechy a Morava, Praha: Karolinum 2014.

ŠÚBERTOVÁ, Elena. Družstevníctvo v procese globalizácie, Bratislava: Kartprint 2004.

TÄUBER, František (ed.). Dílo družstevní svépomoci: Jubilejní spis k 25. výročí založení Ústředního svazu československých družstev v Praze. Praha: Ústřední svaz československých družstev 1933.

TLAPÁK, Josef – HOŠEK, Emil, Vývoj lesnictví v českých zemích v první polovině 20. století = Entwicklung der Forstwirtschaft in den böhmischen Ländern in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts, Prameny a studie, 1984, č. 26.

VACEK, Antonín, Bilance družstevního podniku: praktický návod pro dozorčí orgány družstev a družstevníky vůbec, Praha: Ústřední jednota hospodářských družstev v Praze 1922.

VACEK, Stanislav (ed.), Pěstování lesů: pěstební výkladový slovník, Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, Fakulta lesnická a environmentální 2006.

VÁCLAVŮ, Antonín, Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizaci v Československu, Praha: Vysoká škola ekonomická 1999.

VEDRAL, Patrik, Rozvoj českého konzumního družstevnictví v evropské perspektivě mezi lety 1890–1914, in: KUBŮ, Eduard – SLAVÍČEK, Jan (edd.), Ve znamení svépomoci

a solidarity: družstva, družstevní elity a politika ve střední Evropě druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století = In the sign of self-help and solidarity: cooperatives, cooperative elites, and politics in Central Europe in the second half of the 19th century and the first half of the 20th century, Praha: Historický ústav AV ČR a NZM 2023, s. 209–236.

TÝŽ, Západočeské konzumní družstvo (ZKD) a jeho meziválečný vývoj, *Prameny a studie*, 2018, č. 62, s. 37–76.

VĚTVIČKA, Miloš, 20 let družstevnictví svobodného Československa, Praha: Svépomoc 1965.

VICENA, Ivo a kol., Německo-český a česko-německý slovník dřevozpracujícího průmyslu a lesního hospodářství = Wörterbuch der Holzindustrie und Forstwirtschaft Deutsch-Tschechisch, Tschechisch-Deutsch. Plzeň: Fraus 1999.

VLČEK, Karel, České družstevnictví, Praha: Václav Petr 1940.

VLKOVÁ, Věra – POLENO, Zdeněk (edd.), Lesnický naučný slovník. Díl I, A-O, Praha: Agrospoj 1994.

TÍŽ (edd.), Lesnický naučný slovník. Díl II, P-Ž, Praha: Agrospoj 1995.

VOJÁČEK, Ladislav – SCHELLE, Karel – KNOLL Vilém (edd.), České právní dějiny, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2010.

WENZL, František, Jak pronikalo české družstevnictví do Brna, in: KOŽÍŠEK, Alois Václav (ed.), Brno: město a okolí, Brno: Národohospodářská propagace Československa 1938, s. 146–148.

TÝŽ, Zemědělské družstevnictví na Moravě, Brno: Ústřední svaz českých hospodářských společenstev v ČSR 1929.

WOITSCH, Jiří, Dějiny lesa a lesnictví: variabilita přístupů a současné hlavní badatelské směry, in: *Hospodářské dějiny 25/2*, Praha: Společnost pro sociální a hospodářské dějiny 2010, s. 199–226.

ZAORALOVÁ, Marie, Velkostatek Polná-Přibyslav a Pohled, jeho historický a správní vývoj a dějiny jeho archivu, in: *Sborník archivních prací*, roč. 27, č. 1, Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČSR 1977, s. 143–183.

ZEIS, Egon, Zákony lesní, honební, rybářské a o ochraně výroby zemědělské, platné v zemi české a moravsko-slezské, Praha: Československý Kompas 1937.

Zemědělská ročenka, Praha: Syndikát zemědělských novinářů a spisovatelů v RČS 1934–1939.

Zemědělské družstevnictví, Praha: Výkonný výbor Republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu 1930.

Zemědělské družstevnictví včera a dnes, Praha: Ministerstvo zemědělství 1949.

ZEMEK, Metoděj – BARTUŠEK, Antonín, Dějiny Žďáru nad Sázavou. I–III, 1252–1974, Havlíčkův Brod, Brno: Krajské nakladatelství, Musejní spolek 1956–1974.

9.3. Internetové zdroje

Kvalifikační práce

DIEPOLDOVÁ, Denisa, Právní úprava obchodního rejstříku. Nepublikovaná magisterská diplomová práce. Praha: Právnická fakulta Karlovy univerzity v Praze 2009, dostupné online: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/22684/DPTX_2007_2_11220_HS9999_35800_0_63395.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [05. 06. 2023].

CHLÁDEK, Oldřich, První zrušení žďárského kláštera. Rigorózní práce. Praha: Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 2010, dostupné online: <<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/25187>> [05. 09. 2023].

KOVAČKOVÁ, Tereza, Proměny územní správy v mém rodném městě (1918–1945). Nepublikovaná bakalářská diplomová práce. Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně Masarykovy univerzity 2014, dostupné online: <<https://is.muni.cz/th/sw9hz/>> [05. 09. 2023].

MAŠLÁŇ, Pavel, Lesní hospodaření 19. století na příkladu velkostatku Brumov. Nepublikovaná magisterská diplomová práce. Brno: Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně 2010, dostupné online: <<https://is.muni.cz/th/>> [01. 05. 2022].

MRKVIČKA, Petr, Správní vývoj města Přibyslavi v letech 1850–1918. Nepublikovaná magisterská diplomová práce. Brno: Ústav pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně 2009, dostupné online: <<https://is.muni.cz/th/x8uhd/>> [05. 09. 2022].

SCHELLEOVÁ, Andrea, Civilní proces v meziválečném období ČSR. Nepublikovaná magisterská diplomová práce. Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně 2006, dostupné online: <https://is.muni.cz/th/ftfrz/diplomova_prace.pdf> [05. 09. 2022].

SCHUTOVÁ, Martina, Žďárský klášter v prvních letech po jeho obnovení (1676–1705). Nepublikovaná magisterská diplomová práce. Praha: Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 2015, dostupné online: <<https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/66786/120181796.pdf?sequence=1&isAllowed=y>> [05. 09. 2023].

SRBOVÁ, Martina, *Obnova kláštera Žďár v 17. století*. Nepublikovaná bakalářská diplomová práce. Praha: Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 2010, dostupné online: <<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/37404>> [05. 09. 2022].

Těžba dřeva, dostupné online: <<https://www.agros-ct.cz/tezba-dreva/>> [01. 05. 2022].

VESELÝ, Aleš, *Stavební činnost na polensko-přibyslavském panství ve 40. – 60. letech 18. století*. Nepublikovaná magisterská diplomová práce. Brno: Seminář dějin umění Filozofické fakulta Masarykovy univerzity v Brně 2014, dostupné online: <<https://is.muni.cz/th/x8uhd/>> [05. 09. 2023].

WOITSCH, Jiří, *K hospodářskému využití lesa v raném novověku. Lesní řemesla v 17. – 18. století*. Nepublikovaná dizertační práce. Praha: Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 2009, dostupné online: <<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/22449>> [01. 05. 2022].

Matriky

Archiv hlavního města Prahy, Sbírka matrik, sign. AP N55, 1882–1884, s. 178, dostupné online:

<<https://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=F6944FB8BD1346A382502C5B25CB3685>> [01. 05. 2022].

SOA Praha, Sbírka matrik, sign. N 1888–1889, s. 176, dostupné online:

<<https://ebadatelna.soapraha.cz/d/8981/134>> [01. 05. 2022].

Právní předpisy

BRANDEJS, Methoděj, *Lesní zákon: (císařský patent ze dne 3. prosince 1852 č. 250 ř. z.): se všemi k němu se vztahujícími nařízeními, pak se všemi zákony říšskými i zemskými, týkajícími se vůbec lesů, jakož i se všemi předpisy o státních zkouškách pro službu lesní a o přísaze pro ochrannou službu lesní s dodatkem o českém školství lesnickém*, Písek: Jaroslav Burian 1906, dostupné online: <<https://cdk.lib.cas.cz/view/uuid:ff3aab32-6247-48d7-b03b-058967869a83?page=uuid:0779fca4-0075-11ea-8c7b-001999480be2>> [20. 11. 2022].

Císařský patent č. 253/1852 ř. z., o spolcích, ze dne 26. 11., dostupné online:

<http://spolky.petr-hlavacek.cz/zakony/z_1852c.html> [05. 03. 2023].

Císařský patent č. 130/1853 ř. z., o vyvázání a výkupu služebností, ze dne 5. 7. 1853, dostupné online: <<https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=18530004&seite=00000737>> [20. 11. 2022].

Dekret č. 5/1945 Sb., dekret presidenta republiky o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústav, ze dne 19. 5. 1945, dostupné online:

<<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-5>> [01. 05. 2022].

Gesetzsammlung für die Königlich-Preußischen Staaten 1876. Berlin: Gesetzsammlungsamt, 1876, s. 373, dostupné online:

<<https://books.google.cz/books?id=qtB5i1WrOnoC&printsec=frontcover&dq=Gesetzsammlung+f%C3%BCr+die+K%C3%B6niglich->

[Preu%C3%9Fischen+Staaten+1876&hl=cs&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=Gesetzsammlung%20f%C3%BCr%20die%20K%C3%B6niglich-](https://books.google.cz/books?id=qtB5i1WrOnoC&printsec=frontcover&dq=Gesetzsammlung+f%C3%BCr+die+K%C3%B6niglich-Preu%C3%9Fischen+Staaten+1876&hl=cs&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=Gesetzsammlung%20f%C3%BCr%20die%20K%C3%B6niglich-)

[Preu%C3%9Fischen%20Staaten%201876&f=false](https://books.google.cz/books?id=qtB5i1WrOnoC&printsec=frontcover&dq=Gesetzsammlung+f%C3%BCr+die+K%C3%B6niglich-Preu%C3%9Fischen%20Staaten%201876&hl=cs&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=Gesetzsammlung%20f%C3%BCr%20die%20K%C3%B6niglich-Preu%C3%9Fischen%20Staaten%201876&f=false)> [20. 11. 2022].

Kundmachung des k. k. Statthalters č. 68, ze dne 28. října 1873, betreffend die genane Handhabung des Forstgesetz, Vornahme der Forstlichen Durchforschungen und Anlegung des Waldkatasters, dostupné online: <[https://alex.onb.ac.at/cgi-](https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=lma&datum=18730004&seite=00000107)

[content/alex?aid=lma&datum=18730004&seite=00000107](https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=lma&datum=18730004&seite=00000107)> [20. 11. 2022].

Nařízení ministeria práv a ministeria vnitra č. 134, jímž se vydávají vykonávací předpisy k zákonu o revisi výdělkových a hospodářských společenstvech a jiných spolků, ze dne 24. 6. 1903, dostupné online: <[https://alex.onb.ac.at/cgi-](https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=19030004&seite=00000411)

[content/alex?aid=rbo&datum=19030004&seite=00000411](https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=19030004&seite=00000411)> [20. 11. 2022].

Nařízení vlády č. 25/1948 Sb., Vládní nařízení, kterým se slučují podniky „Státní lesy a statky“, „Státní statky“ a „Státní lesy“, ze dne 5. 3. 1948, dostupné online:

<<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-25>> [01. 05. 2022].

Nařízení vlády č. 124/1951 Sb., o organizaci státních lesů a národních podniků pro těžbu dříví, ze dne 17. 12. 1951, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1951-124>> [01. 05. 2022].

Nařízení vlády č. 19/1956 Sb., o zrušení některých ministerstev a ústředních orgánů státní správy, ze dne 16. 6. 1956, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1956-19>> [01. 05. 2022].

Vládní nařízení č. 206/1924 Sb. z. a n., kterým se provádí zákon o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, jež převahou nemají plniti úkoly správní, ze dne 25. 9. 1924, dostupné online: <[https://www.aspi.cz/products/lawText/1/3687/1/2/vladni-narizeni-c-206-1924-sb-kterym-se-provadi-zakon-o-uprave-hospodareni-ve-statnich-zavodech-ustavech-a-zarizenich-jez-povahou-nemaji-plniti-ukoly-spravni/vladni-narizeni-c-206-1924-sb-kterym-se-provadi-zakon-o-uprave-hospodareni-ve-statnich-zavodech-ustavech-a-zarizenich-jez-povahou-nemaji-plniti-ukoly-spravni](https://www.aspi.cz/products/lawText/1/3687/1/2/vladni-narizeni-c-206-1924-sb-kterym-se-provadi-zakon-o-uprave-hospodareni-ve-statnich-zavodech-ustavech-a-zarizenich-jez-povahou-nemaji-plniti-ukoly-spravni/vladni-narizeni-c-206-1924-sb-kterym-se-provadi-zakon-o-uprave-hospodareni-ve-statnich-zavodech-ustavech-a-zarizenich-jez-povahou-nemaji-plniti-ukoly-spravni/vladni-narizeni-c-206-1924-sb-kterym-se-provadi-zakon-o-uprave-hospodareni-ve-statnich-zavodech-ustavech-a-zarizenich-jez-povahou-nemaji-plniti-ukoly-spravni)>

206-1924-sb-kterym-se-provadi-zakon-o-uprave-hospodareni-ve-statnich-zavodech-ustavech-a-zarizenich-jez-povahou-nemaji-plniti-ukoly-spravni> [20. 11. 2022].

Vládní nařízení č. 97/1930 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o zatímní ochraně lesů, ze dne 26. 6. 1930, dostupné online: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/5043/1/2/vladni-narizeni-c-97-1930-sb-jimz-se-provadi-zakon-o-zatimni-ochrane-lesu/vladni-narizeni-c-97-1930-sb-jimz-se-provadi-zakon-o-zatimni-ochrane-lesu>> [20. 11. 2022].

Vládní nařízení č. 169/1933 Sb. z. a n., o vydání zvláštních předpisů o záložních a úvěrních spolcích, úvěrních společenstvech (družstvech), hospodářských a živnostenských družstvech úvěrních a jejich svazech, ze dne 14. 8. 1933, dostupné online:

<<https://esipa.cz/sbirka/sbsrv.dll/sb?DR=SB&CP=1933s169>> [01. 05. 2022].

Vládní nařízení č. 170/1933 Sb. z. a n., o mimořádné úpravě těžby dřev a úpravě lesního a dřevařského hospodářství, ze dne 5. 8. 1933, dostupné online:

<<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/5760/0/2/vladni-narizeni-c-170-1933-sb-o-mimoradne-uprave-tezby-dreva-a-uprave-lesniho-a-drevarskeho-hospodarstvi>> [20. 11. 2022].

Vládní nařízení č. 116/1935 Sb. z. a n., o úpravě některých poměrů výdělkových a hospodářských společenstev, družstev, hospodářských a živnostenských družstev úvěrních, ze dne 18. 5. 1935, dostupné online: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/6254/1/2>> [20. 11. 2022].

Vládní nařízení č. 9/1939, o některých opatřeních týkajících se spolků a výdělkových a hospodářských společenstev a útvarů obdobných, dostupné online:

<<https://ftp.aspi.cz/opispdf/1939/007-1939.pdf>> [01. 05. 2022].

Vládní nařízení č. 122/1939 Sb., kterým se upravuje lesní těžba v hospodářském roce 1938/1939, ze dne 17. 5. 1939, dostupné online: <<https://ftp.aspi.cz/aspi/opispdf/1939.html>> [01. 05. 2022].

Vládní nařízení č. 45/1940 Sb., jímž se provádí § 19, odst. 2. vládního nařízení ze dne 6. 6. 1939, č. 139 Sb., o umístování a jiném zaopatření zaměstnanců vojenské správy a děle sloužících, dostupné online: <<https://ftp.aspi.cz/opispdf/1940/014-1940.pdf>> [01. 05. 2022].

Vládní nařízení č. 241/1942 Sb., o pozemkovém úřadu pro Čechy a Moravu, ze dne 24. 4. 1942, dostupné online: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/10351/1/2/vladni-narizeni-c-241-1942-sb-o-pozemkovem-uradu-pro-cechy-a-moravu>> [05. 09. 2022].

Vládní nařízení č. 81/1958 Sb., o správě národního majetku ze dne 5. 12. 1958, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1958-81>> [01. 05. 2022].

Vyhláška ministra zemědělství č. 75/1958, Ú. I., o hospodářské úpravě lesů, ze dne 22. 5. 1958, dostupné online: <<https://www.aspi.sk/products/lawText/1/29173/1/2>> [01. 05. 2022].

Vyhláška předsedy vlády č. 295/1939 Sb., o Trhovém sdružení lesního a dřevařského hospodářství, ze dne 28. 11. 1939, dostupné online: <<https://ftp.aspi.cz/opispdf/1939/105-1939.pdf>> [01. 05. 2022].

Zákon č. 70 ř. z., o společenstvech pro napomáhání živností a hospodářství, ze dne 9. 4. 1873, dostupné online: <<https://alex.onb.ac.at/cgicontent/alex?aid=rbo&datum=18730004&seite=00000273>> [20. 11. 2022].

Zákon č. 92 ř. z., o scelování hospodářských pozemků, ze dne 16. 6. 1883, dostupné online: <<https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=18830004&seite=00000343>> [20. 11. 2022].

Zákon č. 30/1884 m. z. z., betreffend die Zusammenlegung landwirtschaftlicher Grundstücke, ze dne 13. 2. 1884, dostupné online: <<https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=lma&datum=18840004&seite=00000099>> [20. 11. 2022].

Zákon č. 117/1884 ř. z., o opatřeních k neškodnému svádění horských vod, ze dne 30. 6. 1884, dostupné online: <<https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=341&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>> [20. 11. 2022].

Zákon č. 11, č. z. z., který se týká dohledu nad hospodářstvím v lesích obecních, ze dne 14. 1. 1893, Landesgesetzblätter für Böhmen, Zákoník zemský království Českého, ročník 1989, částka VII, dostupné online: <<https://books.google.cz/books?id=6L1LAAAAYAAJ&dq=Landesgesetzblatt%20f%C3%BCr%20das%20K%C3%B6nigreich%20B%C3%B6hmen%201893&hl=cs&pg=RA2-PA21#v=onepage&q=Landesgesetzblatt%20f%C3%BCr%20das%20K%C3%B6nigreich%20B%C3%B6hmen%201893&f=false>> [20. 11. 2022].

Zákon č. 52 m. z. z., betreffend die Aufforstung im Gebiete der oberen (Wsetiner) Beczwa, ze dne 12. 10. 1896, dostupné online: <<https://alex.onb.ac.at/cgicontent/alex?aid=lma&datum=18970004&seite=00000103>> [20. 11. 2022].

Zákon č. 133/1903 ř. z., o revisi výdělkových a hospodářských společenstev a jiných spolků, ze dne 10. 6. 1903, dostupné online: <<https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=585&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>> [20. 11. 2022].

Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého, ze dne 28. 10. 1918, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1918-11>> [01. 05. 2022].

Zákon č. 82/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ochraně lesů, ze 17. 12. 1918, dostupné online: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/868/0/2/zakon-c-82-1918-sb-o-prozatimni-ochrane-lesu/zakon-c-82-1918-sb-o-prozatimni-ochrane-lesu>> [20. 11. 2022].

Zákon č. 32/1918 Sb., o obstavení velkostatků, ze dne 9. 11. 1918, dostupné online: <<https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/Id=818&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>> [20. 11. 2022].

Zákon č. 10/1919 Sb. z. a n., o úpravě poměrů družstev na Slovensku, ze dne 15. 4. 1919, dostupné online: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1110/1/2/zakon-c-210-1919-sb-o-uprave-pomeru-druzstev-na-slovensku/zakon-c-210-1919-sb-o-uprave-pomeru-druzstev-na-slovensku>> [01. 05. 2022].

Zákon č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabrání velkého majetku pozemkového, ze dne 16. 4. 1919, dostupné online: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzge4v6mrrguwtk>> [20. 11. 2022].

Zákon č. 81/1920 Sb. z. a n., kterým se vydávají po rozumu § 10 zákona ze dne 16. dubna 1919, č. 215 Sb. z. a n., ustanovení o přidělu zabrané půdy, a upravuje se právní poměr ku přidělené půdě (zákon přidělový), ze dne 16. 4. 1920, dostupné online: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6obrfuya&groupIndex=0&rowIndex=0>> [20. 11. 2022].

Zákon č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový (zákon náhradový), ze dne 8. 4. 1920, dostupné online: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6mzshewta&groupIndex=0&rowIndex=0>> [20. 11. 2022].

Zákon č. 179/1924 Sb. z. a n., o zrušení svěřenectví, ze dne 3. 7. 1924, dostupné online: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/3660/158/2/zakon-c-179-1924-sb-o-zruseni-sverenectvi/zakon-c-179-1924-sb-o-zruseni-sverenectvi>> [20. 11. 2022].

Zákon č. 279/1924 Sb. z. a n., o přeměně společnosti s ručením obmezeným v družstva, ze dne 10. 12. 1924, dostupné online: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/3760/1/2/zakon-c-279-1924-sb-o-premene-spolecnosti-s-rucenim-omezenym-v-druzstva/zakon-c-279-1924-sb-o-premene-spolecnosti-s-rucenim-omezenym-v-druzstva>> [01. 05. 2022].

Zákon č. 404/1922 Sb. z. a n., o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, jež převahou nemají plniti úkoly správní, ze dne 18. 12. 1922, dostupné online: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/3198/1/2/zakon-c-404-1922-sb-o-uprave-hospodareni-ve-statnich-zavodech-ustavech-a-zarizenich-jez-prevahou-nemaji-plniti-ukoly>>

spravni/zakon-c-404-1922-sb-o-uprave-hospodareni-ve-statnich-zavodech-ustavech-a-zarizenich-jez-prevahou-nemaji-plniti-ukoly-spravni> [20. 11. 2022].

Zákon č. 328/1924 Sb, z. a n., kterým se zřizuje Všeobecný fond peněžních ústavů v republice Československé, ze dne 10. 10. 1924, dostupné online: <<https://www.epravo.cz/vyhledavani-asp/?Id=3719&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>> [01. 05. 2022].

Zákon č. 130/1926 Sb. z. a n., o úpravě poměrů družstev v Podkarpatské Rusi, ze dne 1. 7. 1926, dostupné online: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/4204/0/2/zakon-c-130-1926-sb-o-uprave-pomeru-druzstev-podkarpatske-rusi/zakon-c-130-1926-sb-o-uprave-pomeru-druzstev-podkarpatske-rusi>> [01. 05. 2022]

Zákon č. 125/1927 Sb. z. a n., o organizaci politické správy, ze dne 14. 7. 1927, dostupné online: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterviewdocument.seam?documentId=onrf6mjzgi3v6mjsguwta>> [20. 11. 2022].

Zákon č. 37/1928 Sb. z. a n., o zatímní ochraně lesů, ze dne 29. 2. 1928, dostupné online: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/4560/1/2/zakon-c-37-1928-sb-o-zatimni-ochrane-lesu/zakon-c-37-1928-sb-o-zatimni-ochrane-lesu>> [20. 11. 2022].

Zákon č. 195/1946 Sb., Zákon o použitelnosti předpisů z doby nesvobody, ze dne 31. 10. 1946, dostupné online: <<https://zakonyprolidi.cz/print/cs/1946-195/zneni19461115.htm>> [20. 11. 2022].

Zákon č. 143/1947 Sb., o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou, ze dne 13. 8. 1947, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1947-143>> [01. 05. 2022].

Zákon č. 225/1947 Sb., Zákon o myslivosti, ze dne 18. 12. 1947, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1947-225>> [01. 05. 2022].

Zákon č. 46/1948 Sb., Zákon o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě), ze dne 21. 3. 1948, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-46>> [01. 05. 2022].

Zákon č. 206/1948 Sb., Zákon o zalesňování, zřizování ochranných lesních pásů a zakládání (obnově) rybníků, ze dne 21. 7. 1948, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-206>> [01. 05. 2022];

Zákon č. 187/1948 Sb. o Ústřední radě družstev ze dne 3. 8. 1948, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-187>> [01. 05. 2022].

Zákon č. 241/1948 Sb., Zákon o prvním pětiletém hospodářském plánu rozvoje Československé republiky (zákon o pětiletém plánu), ze dne 27. 10. 1948, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-241>> [01. 05. 2022].

Zákon č. 279/1949 Sb., Zákon o finančním hospodaření národních výborů, ze dne 19. 12. 1949, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-279>> [01. 05. 2022].

Zákon č. 65/1950 Sb., Zákon o hospodaření lesními semeny a sazenicemi, ze dne 10. 5. 1950, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1950-65>> [01. 05. 2022];

Zákon č. 66/1951 Sb., Zákon o odborné správě lesů, ze dne 11. 7. 1951, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1951-66>> [01. 05. 2022].

Zákon č. 53/1954 Sb., o lidových družstvech a družstevních organizacích, ze dne 1. 12. 1954, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1954-53>> [01. 05. 2022].

Zákon č. 49/1959 Sb. o zemědělských družstvech ze dne 9. 7. 1959, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1959-49>> [01. 05. 2022].

Ostatní

ČEJKA, Josef, Kdo byl Adolf Švec, Příbyslavský čtvrtletník, 2010, 2, s. 19–22, dostupné online: <https://www.pribyslav.cz/assets/File.ashx?id_org=13569&id_dokumenty=64196> [05. 01. 2023].

HAVLÍK, Ivo, Zemřel Otakar Klusáček; v Příbyslavi žil 90 let, Příbyslavský občasník, ročník XXVII, č. 320, 1917, s. 14, dostupné online: <<https://www.kzmpribyslav.cz/storage/content/obcasnik/2017/Pribyslavsky-obcasnik-08-2017-web.pdf>> [05. 06. 2022].

Komunální volby v roce 1923, Příbyslavský Občasník, 1994, roč. 5, č. 8, s. 4, dostupné online: <https://www.pribyslav.cz/assets/File.ashx?id_org=13569&id_dokumenty=63336> [05. 09. 2023].

LENOCH, Josef, Dějiny lesního hospodářství a dřevozpracujícího průmyslu. Učební text, Brno 2014, dostupné online: <<https://docplayer.cz/3795965-Dejiny-lesniho-hospodarstvi-a-drevozpracujiciho-prumyslu.html>> [05. 03. 2023].

MUDr. František Malinský. Městské muzeum Příbyslav, dostupné online: <<https://web.archive.org/web/20131023120933/http://www.kzmpribyslav.cz/MUDr.-Frantisek-Malinsky.html>> [05. 09. 2023].

Projekt GA20-15238S „Družstevnictví a politika za první Československé republiky“, dostupné online: <<https://starfos.tacr.cz/projekty/GA20-15238S#project-main>> [05. 05. 2023].

ŠVEC, Josef, Kdo byl Adolf Čejka, Příbyslavský čtvrtletník, 2010, s. 19–22, dostupné online: <https://www.pribyslav.cz/assets/File.ashx?id_org=13569&id_dokumenty=64196> [05. 09. 2023].

Uherská stopa modré krve v Příbyslavi: Antal Kálmán Festetics de Tolna, manžel poslední majitelky zámku. Příbyslav, oficiální web města, dostupné online: <<https://www.pribyslav.cz/uherska-stop-a-modre-krve-v-pribyslavi-antal-kalman-festetics-de-tolna-manzel-posledni-majitelky-zamku/d-71794>> [05. 09. 2023].

Židé v Lovosicích. Muzeum Lovosicka, dostupné online: <<http://www.muzeumlovosicka.cz/2012/04/zide-v-lovosicich>> [05. 09. 2023].

10. Seznam příloh

Příloha č. 1: Likvidace úřední správy na území LD Přibyslav v roce 1931, Elektronický archiv LDO Přibyslav.

Příloha č. 2: Výroční zpráva LD Přibyslav za rok 1931/1932, Archiv NZM, f. LD Přibyslav, kart. 1., inv. č. 8946.

Příloha č. 3: Polesí Račín po zasažení kalamitou v roce 1931, NZM, podsběrka Fotoarchiv, skupina Lesnictví, inv. č. 81354.

Příloha č. 4: Obydlí lesních dělníků pracujících na odstranění kalamitních škod v roce 1932, Elektronický archiv LDO Přibyslav.

Příloha č. 5: Odvoz kalamitního dřeva v roce 1932, Elektronický archiv LDO Přibyslav.

Příloha č. 6: ředitel LD Přibyslav Jaroslav Bezpalec [30. léta 20. stol.], Elektronický archiv LDO Přibyslav.

Příloha č. 7: Technický poradce LD Přibyslav Jan Frič v roce 1935, Elektronický archiv LDO Přibyslav.

Příloha č. 8: První předseda LD Přibyslav Josef Lacina [30. – 40. léta 20. stol.], Elektronický archiv LDO Přibyslav.

Příloha č. 9: Pila Ždírec pronajímaná družstvem firmě Lesna, a. s., 30. léta 20. stol., Elektronický archiv LDO Přibyslav.

Příloha č. 10: Informační plakát o lesnickém kurzu pořádaném LD Přibyslav v roce 1938, Archiv NZM, Sběrka plakátů, inv. č. IV_258.

Příloha č. 11: Rekonstrukční mapa lesních ploch a členských obcí LD Přibyslav k roku 1938, autorky: Jana Jakubská, Kateřina Závodová.

Příloha č. 11: Porostní mapa polesí Sklené-Světnov z roku 1938, Elektronický archiv LDO Přibyslav.

Příloha č. 12: Hájovna v polesí Nové Veselí [40. léta 20. stol.], Elektronický archiv LDO Přibyslav.

Příloha č. 13: Osvědčení Jaroslava Bezpalice o účasti v Partyzánské brigádě Mistr Jan Hus z roku 1947, Elektronický archiv LDO Přibyslav.

Příloha č. 14: Slavnostní otevření koupaliště u rybníku Řeka po rekonstrukci v roce 1952, Elektronický archiv LDO Příbyslav.

Příloha č. 15: Účetní kurz zaměstnanců LD Příbyslav [50. léta 20. stol.], Elektronický archiv LDO Příbyslav.

Příloha č. 16 : Novodobý pohled na centrální budovu Lesního úřadu LD Příbyslav z roku 2012, současné sídlo obnoveného Lesního družstva obcí se sídlem v Příbyslavi, Elektronický archiv LDO Příbyslav.

11. Seznam tabulek užitých v textu

Tabulka č. 1: Procentuální podíl těžby připadající na palivové a užitkové dříví (Zdroj: Tlapák a Hošek, 1984).

Tabulka č. 2: Rozdělení vlastnické držby lesů v českých zemích v r. 1850 (Zdroj: Novotný, 1992).

Tabulka č. 3: Rozdělení vlastnické držby lesů v českých zemích v r. 1900 (Zdroj: Statistická příručka Království českého, 1909).

Tabulka č. 4: Všeobecně zemědělská družstva a jejich členská základna v ČSR v roce 1930 (Zdroj: Československá statistika, 1930).

Tabulka č. 5: Počet a rozloha zemědělských družstev v ČSR k roku 1937 (Zdroj: Dvacet let československého zemědělství, 1938).

Tabulka č. 6: Rozloha lesů v ČSR roku 1921 v rámci jednotlivých zemí (Zdroj: Frič, 1921).

Tabulka č. 7: Rozvrstvení lesního majetku v historických zemích k roku 1927 (Zdroj: Frič, 1927).

Tabulka č. 8: Komparace vlastnické držby lesů českých zemí v letech 1900 a 1937 (Zdroj: Tlapák a Hošek, 1984).

Tabulka č. 9: Majetková struktura lesního fondu k 1. 1. 1945, údaje v tis. ha, zahrnuta je i oblast Sudet (Zdroj: Lesní hospodářství ČSSR v číslech).

Tabulka č. 10: Majetková struktura lesního fondu k 1. 1. 1950, údaje v tis. ha (Zdroj: Lesní hospodářství ČSSR v číslech).

Tabulka č. 11: Majetková struktura lesního fondu k 1. 1. 1956, údaje v 1000 ha (Zdroj: Lesní hospodářství ČSSR v číslech).

Tabulka č. 12: Rozloha jednotlivých polesí LD Příbryslav v roce 1931 (Zdroj: Bezpalec, 1931).

Tabulka č. 13: Vyloučení členové (obce) družstva k roku 1934 (Zdroj: Bezpalec, 1938).

Tabulka č. 14: Seznam členských obcí Lesního družstva Příbryslav k 1. 1. 1938 (Zdroj: spisový materiál družstva, 1938).

Tabulka č. 15: Organizační schéma jednotlivých polesí ve 30. letech 20. století (Zdroj: Jakubská, 2015).

Tabulka č. 16: Náklady vynaložené k sanaci kalamitních škod (Zdroj: Kamarád, 2015).

Tabulka č. 17: Rámcový těžební plán na období 1938–1948 (Zdroj: Lesní hospodářský plán, 1938).

Tabulka č. 18: Jednotlivé typy lesní plochy LD Příbyslav k roku 1938 (Zdroj: Lesní hospodářský plán, 1938).

Tabulka č. 19: Přehled provedených těžeb v polesí Račín v letech 1949–1957 (Zdroj: Historický průzkum, 1968).

12. Seznam grafů užitých v textu

Graf č. 1: Skladba dřevin ČSR v roce 1920 (Zdroj: Tlapák a Hošek, 1984).

Graf č. 2: Procentuální rozdělení pozemků převzatých od velkostatku Zámek Žďár k roku 1931 (Zdroj: výpočet autorky).

Graf č. 3: Dobové schéma udávající rozložení pracovních sil při likvidaci kalamity v letech 1931–1932 (Zdroj: Archiv LDO Příbryslav).

Graf č. 4: Dobový statistický výkaz zpracované kalamitní hmoty z let 1931–1935 (Zdroj: Archiv LDO Příbryslav).

13 Rejstřík

13.1. Rejstřík jmenný

- Auersperg, Franz Josef, 96
Bakesch, Karel, 106
Bauer, Josef, 88, 89
Benc, František, 94
Bezpalcová, Anna. viz Satoriová, Anna
Bezpalcová, Terezie, 164
Bezpalec, Antonín, 164
Bezpalec, Jaroslav, 11, 21, 30, 38, 67, 103, 109, 112, 113, 118, 121, 122, 123, 128, 130, 132, 134, 136, 137, 138, 140, 144, 145, 147, 148, 149, 150, 152, 153, 154, 155, 160, 162, 164, 165, 166, 171, 175, 179, 184, 187, 197, 219
Bezpalec, Ladislav, 26, 27, 28, 29, 30, 34, 42, 56, 164, 188, 194, 205, 206, 207, 209
Binderová, Johanna, 166
Bukner, Jan, 100, 102, 107, 111
Cimpl, Josef, 105
Clamm Gallas, Eduard, 85
Clamm-Gallas, Franz, 85
Clamm-Gallasová, Clotilda, 83, 85, 86, 92
Clamm-Gallasová, Eduardina, 85
Clamm-Gallasová, Eleonora, 85
Colloredo-Mannsfeldové, 65, 72
Černínové, 65
Čihák, Jaroslav, 143, 144
Dietrichstein, František, 82
Dietrichstein, Franz Joseph, 83, 85
Dietrichstein, Joseph Franz, 85
Dietrichstein, Moritz, 83, 85
Dietrichstein, Moritz II. Johann, 85
Dietrichsteinová, Alexandrina, 85
Dietrichsteinová, Clotilda, 85
Dietrichsteinová, Gabriela, 85
Dietrichsteinová, Julie, 85
Dobiáš, Adolf, 94
Dobřenský, Jan Josef, 84
Dobřenský, Jan Václav, 84
Dvořák, Tomáš, 94, 102
Dymáček, František, 106
Dymáček, Josef, 105, 144, 149
Essner, Jindřich, 137
Festetics de Tolna, Antal Kálmán, 86, 218
Festeticsová de Tolna, Clotilda. viz Clamm-Gallasová, Clotilda
Fiala, Filip, 150
Fiala, Josef, 94
Folda, Karel, 144
Foldová, Božena, 144
Frič, Jan, 12, 20, 50, 66, 98, 121, 124, 144, 166, 198, 204, 207
Frič, Josef, 166
Fričová, Marie, 166
Fričová, Růžena, 167
Fürstenbergové, 65
Grund, Vilém, 122
Hájek, Roman, 94, 102
Halík, Richard, 136
Hanuš, Otto, 123
Harrachové, 65
Hellichová, Milada, 167
Henzl, František, 105, 107
Henzl, Jan, 100
Hohenzollernové, 65
Hospodka, Bohumír, 97, 98, 99, 101
Hospodka, František, 101
Hutař, František, 100, 105, 106, 120, 137, 145
Chlubna, Josef, 94
Chromý, Josef, 105
Jindra, Jan, 123
Jirsík, Gabriel, 164
Kampelík, František Cyril, 43
Khevenhüller-Metsch, Eduardina. viz Clamm-Gallasová, Eduardina
Khevenhüller-Metsch, Johann Karl, 85
Khevenhüller-Metschová, Eduardina. viz Clamm-Gallasová, Eduardina
Kinská, Eleonora. viz Clamm-Gallasová, Eleonora
Kinská, Evženie Klotylda, 93
Kinský, Radslav, 93
Kinský, Václav Norbert, 93
Kinský, Zdenko Radslav, 92
Klusáček, Ludvík, 88
Klusáček, Otto, 100, 105
Kohoutová, Barbora, 166
Konšel, Josef, 26, 47
Kramář, Karel, 89
Kratochvíl, František, 150
Krčál, Antonín, 102, 149
Krebs, Otto, 137
Kreisinger, František, 123, 138, 145
Krejčí, Antonín, 105, 107, 125

Krejčí, Jaroslav, 144
 Krška, František, 94, 102
 Kružík, Josef, 100, 105, 108
 Kříž, Václav, 166
 Křížová, Filomena, 166
 Kunstmüller, Josef, 105
 Lacina, Josef, 94, 100, 102, 104, 105, 106, 112, 120, 132, 135, 136, 137, 140, 144, 146, 148, 180, 219
 Lacinová, Věra, 145
 Lichtenštejnové, 65
 Linhart, Čestmír, 138
 Liška, Bohuslav, 108, 138
 Löwy-Winterberg, 87, 109, 110
 Mach, Karel, 94, 100, 102, 105
 Malinský, František, 88, 89, 94, 217
 Malinský, Vladimír, 89, 94
 Maršík, Antonín, 138
 Masaryk, Tomáš Garrigue, 96
 Mísař, Jan, 145
 z Mitrovic, Vratislav Josef Antonín, 83
 Modráček, František, 27
 Morawetz, Richard, 73, 96
 Morzinové, 65
 Nápravník, Antonín, 123
 Nedělka, František, 105
 Neumeister, Max, 48
 Novák, Jaroslav, 144
 Oettingen-Wallersteinová, Julie. viz Dietrichsteinová, Julie
 Opat, František, 100, 105, 107
 Opletal, Josef, 14, 15, 25, 49, 61, 62, 83, 87, 88, 90, 91, 103, 109, 127, 128, 187, 197, 203
 Owen, Robert, 42
 Paarové, 65
 Padalík, Jan Evangelista, 105
 Passer, Maxmilián, 136
 Pátek, Jan, 105
 Paul, Jan, 94
 Pavelec, Josef, 100, 105
 Pecen, Josef, 123, 138, 141, 150, 153, 162
 Pešková, Božena, 88
 Pich-Tůma, Miroslav, 144
 Pilař, František, 149
 Pohanka, Alois, 100, 105
 z Polné, bratři, 82
 Pompe, František, 136, 137
 Poul, Břetislav, 150
 Poul, Josef, 105
 Preiss, Jaroslav, 96
 Provazníková, Marie, 165
 Raiffeisen, Friedrich Wilhelm, 43
 Richard Henzl, 149
 Ronovci, 82
 Rotschildové, 45
 Rozsypal, Jan, 123, 138
 Sáblik, Karel, 89, 94, 99, 107
 Sak, Jan, 123, 138
 Satoria, Jan, 165
 Satoriová, Anna, 165
 Satoriová, Marie. viz Provazníková, Marie
 Schulze-Delitzsch, Franz Hermann, 43
 Schwarzenberg, František, 17, 23, 25, 27, 40, 43, 89, 92, 94, 100, 101, 102, 145
 Schwarzenberg, Karel, 25, 85, 89, 92, 102, 107, 144
 Schwarzenbergové, 65
 Sigmond, Josef, 15, 64, 187
 Smilkovští z Palmberka, 82
 Smutný, Jan, 122, 138
 Starý, František, 95, 99, 103, 104, 105, 106, 111
 Stejskal, Jan, 105
 Svobodová, Terezie. viz Bezpalcová, Terezie
 Sylva-Taroucca, Evžen, 83
 Ševčík, Josef, 123, 138
 Šidlák, Karel, 145
 Šimáček, František, 43
 Šiman, Karel, 25, 76, 203
 Šmírou, František, 89, 93, 100, 101, 102, 138
 Švec, Adolf, 94, 102, 104, 105, 106, 120, 136, 137, 142, 145, 217
 Thun-Hohenstein, Josef Osvald II., 96
 Thun-Hohenstein, Josef Osvald III., 96
 Tichý, Karel, 123, 145
 Toman, František, 105
 Toulová, Růžena, 123, 136, 138, 145, 162
 Trojánek, Josef, 138
 Turnovská, Terezie, 88
 Turnovský, Viktor, 88
 Uchytíl, Petr, 100, 102
 Vančurová z Řehnic, Marie Friderika, 84
 Volenec, Jindřich, 88
 Voříšek, Karel, 105
 Weingartl, Václav, 143
 Wenzl, František, 28
 z Mitrovic, Vratislav Josef Antonín, 83
 Zadina, Josef, 66, 96, 99, 107, 110, 134, 171
 Znamenáček. viz Čihák, Jaroslav
 Zvěřina, Miroslav, 150

13.2. Rejstřík místní

Adamov, 62
Banská Bystrica, 62
Bavorsko, 48
Benátky, 82, 83, 115
Benešov, 38
Bílek, 82, 83, 86
Bližanovy, 166
Bohdalov, 115, 156, 157
Bouzov, 153
Brandýs, 78, 166
Braniborsko, 49
Brázdím, 166
Brdy, 99
Brno, 26, 62
Brožova skalka, 114
Brzkov, 83
Březí, 116, 157
Budeč, 115
Buková, 83, 89, 115
Bukovina, 49, 84
Buština, 62
Bystřice nad Pernštejnem, 67
Cibotín, 116
Cikháj, 87, 90, 92, 104
Čáslav, 32, 128, 164, 165
Čáslavský kraj, 83
Česká Bělá, 116
Česká Jablonná, 83, 107, 116
České Budějovice, 73
Českomoravská vrchovina, 8, 9, 12, 38, 41, 66, 67, 80, 81, 93, 94, 95, 96, 99, 114, 132, 134, 140, 169, 175, 176
Českomoravská vysočina. viz Českomoravská vrchovina
Dalmácie, 49
Děčín, 147, 149
Dobrá, 83
Dobronín, 83
Dobrouč, 83
Dobříkov, 86
Dolní Dvůr, 86, 88
Dolní Jablonná, 83
Dolní Kralovice, 96
Dolní Věžnice, 83
Doubrava (řeka), 114
Drnovice, 62
Frýdlant, 85
Golčův Jeníkov, 165
Grabštejn, 85
Habry, 73, 96
Halič, 84
Havlíčková Borová, 81, 83, 100, 116
Havlíčkův Brod, 81, 85, 86, 90, 99, 115
Henzlička, 81
Hlinsko, 89
Hluboká, 82, 83, 100, 116, 149
Hodíškov, 148
Hodíškov, 116
Holovousy, 89
Horní Černý (rybník), 133
Horní Studenec, 115
Horní Újezd, 133
Horní Věžnice, 83
Hornosázavská pahorkatina, 81
Hornosvratecká vrchovina, 81
Hradec Králové, 50
Hrbov, 83
Hříště, 83, 107, 116
Humpolec, 85, 96
Chotěboř, 16, 84, 86, 93, 96, 97, 98, 100, 101, 102, 106, 107, 111, 115, 116, 117, 118, 165, 172, 188
Chraňbož, 67, 134
Chroustov, 116
Istrie, 49
Jámy, 100, 116
Janovice, 83
Jelšava, 62
Jičín, 73
Jihlava, 73
Jiřkovice, 116
Jitkov, 82, 83, 86, 116
Kamenné, 83
Kamenný vrch, 81
Keřkov, 86, 88
Kohoutov, 82, 86, 116
Koleč, 45
Kolín, 136
Kotlasy, 152
Kraj Vysočina, 81
Krátká Ves, 116
Krucemburk, 82, 86, 113
Křivák, 133
Křižová, 113
Křižovník (rybník), 133
Kutná Hora, 105, 111

Lemberk, 85
 Lhotka, 115, 116
 Liberec, 62, 85
 Liptov, 44
 Liptovský Hrádek, 62
 Losenice, 116, 118, 157
 Lovčice, 164
 Luže (rybník), 133
 Mariánská Huť, 90
 Markvartice, 83
 Mastník (potok), 38
 Matějov, 116
 Modlíkov, 83, 116
 Najdek, 87, 92, 115
 Náměšť nad Oslavou, 67
 Návesník (rybník), 133
 Německo, 48
 Německý Brod. viz Havlíčkův Brod
 Neveklov, 38
 Nížkov, 83
 Nová Ves, 83
 Nové Dvory, 117
 Nové Město na Moravě, 86, 92
 Nové Veselí, 90, 113, 114, 117, 156
 Nymburk, 166
 Obytčov, 117
 Olešenka, 83
 Olomouc, 73
 Opatov, 150
 Oravský Podzámok, 62
 Ostrov nad Oslavou, 117
 Oudoleň, 117
 Pardubice, 157
 Peršíkov, 117, 151
 Pinkusky, 156
 Písek, 50, 62, 132
 Počátky, 115, 117
 Poděbrady, 89, 166
 Podkarpatská Rus, 64
 Pohled, 41, 83, 86, 88
 Pokojov, 117
 Polák, 87, 104, 114, 132, 133, 138, 160
 Polná, 41, 85, 95
 Pomořany, 49
 Pořežín, 83, 94, 112, 117
 Poříčí, 83, 117
 Praha, 53, 105
 Prusko, 48, 49
 Předlitavsko, 49
 Příbyslavská pahorkatina, 81
 Příbyslavsko, 34, 81
 Račín, 86, 88, 92, 113, 114, 115
 Radňovice, 117
 Radonínský (rybník), 133
 Radostín, 117, 157
 Radšín, 83
 Rachov, 62
 Ransko, 97, 111, 114, 123, 132, 139
 Ratboř, 135
 Rendlíček, 156
 Ronov nad Sázavou, 86, 88, 94
 Rosice, 87
 Rosička, 83
 Rouperek (rybník), 133
 Rudolec, 117
 Řeka (rybník), 114, 132, 184
 Řevničov, 110, 128
 Sasko, 49
 Sázava, 83
 Sázava (řeka), 90, 114
 Sazomín, 117, 133, 154
 Sazomínský (rybník), 133
 Senice, 43
 Sirákov, 83, 117
 Sklené, 87, 104, 113, 114, 117, 122, 132
 Slavětín, 83, 117
 Slavkovice, 87, 104
 Slovensko, 91
 Sobiňov, 117
 Sobotiště, 43
 Solivar, 62
 Sopoty, 83, 86, 97, 99, 104
 Staré Ransko, 117
 Stružinec, 117
 Stržanov, 94, 117
 Stříbrné Hory, 83, 117
 Střížov, 111, 115, 118
 Suky, 118
 Světlá nad Sázavou, 96
 Světnov, 86, 113, 114, 118, 122, 132
 Šachotín, 83
 Škrdlovice, 100, 118
 Špinov, 83
 Štoky, 95, 96, 99
 Švýcarsko, 167
 Tábor, 73
 Telč, 67
 Tišnov, 87
 Topolčianky, 62
 Tovačov, 73
 Třeboň, 78
 Údavy, 118
 Uherské Hradiště, 30
 Újezd, 118, 156

Utín, 118
Užhorod, 62
Valašské Meziříčí, 73
Vatín, 118
Vatínský (rybník), 133
Velká Británie, 42, 144
Velké Dářko (rybník), 86, 88
Velké Meziříčí, 89
Velký mělkovický (rybník), 133
Vepřová, 83, 100, 111, 118, 157
Veselí, 87, 104, 133
Veselíčko, 90, 113, 114, 115, 122, 133
Věžničky, 83
Vojnův Městec, 41, 83, 86, 118
Vysoké Chvojno, 67, 72

Záborné, 83
Zahájí, 153
Zakarpatská Ukrajina, 91
Zálesí, 164
Zumporek (rybník), 133
Zvoleněves, 45
Žákova hora, 90, 91
Žarnovice, 62
Žďár nad Sázavou, 81, 115
Žďárské vrchy, 81, 114
Ždírec nad Doubravou, 118
Železné Horky, 83, 115
Železné hory, 81
Žižkovo Pole, 118
Žleby, 164